

OSZK

Országhos Szechenyi Könyvtár

FORZÓ

VIZEN ÉS SZÁRAZON

UTIRAJZOK

IRTA

ÁGAI ADOLF

MÁSODIK KÖTET

BUDAPEST

AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KIADÁSA

1895.

KÖTELES PÉLDÁNY
A MAGY. NEMZETI MUZEUM RÉSZÉRE

R
2

Országos Széchényi Könyvtár

259.194

M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA
Nyomtatv. Vövedéknapté
1894 év 2047 SZ

R
1965

Budapest. 1894. Az Athenaeum r. társ. nyomása.

NYUGAT.

Országos Széchényi Könyvtár

„Hôtel de deux Mondes.“

(1892.)

I.

— Hôtel-világ. —

HÔTEL de deux Mondes — ez t. i. a Svajcz. Ravaszkodásból bigyesztettem a czikkem hegyébe e régi hangzásu új czimet, hogy el ne riasszam vele a nyájas olvasót, ha ott látja soraim fölött: »Uti rajzok a Svájczból«. Ami bizony borzasztó. A francia menu czifra nevű ételeit is abban a jó hiszemben hozatja a t. cz. vendég, hogy valami különös falathoz jut hozzá, s amidőn ott párolog előtte a »poulet à la Marengo«, akkor veszi észre csak, hogy az voltaképen nem egyéb, mint afféle becsületes becsinált csibe, meg hogy a »boeuf à la mode« sem valami félig nyers gigerli, hanem közönséges párolt marhahús.

A »hôtel des deux Mondes« sem jelent tehát egyebet, mint ezt, hogy »Svájcz«: két világrésznek a vendégfogadója. Ha ennek az országnak megírnám a földrajzát, így kezdeném:

»Helvéczia fekszik a k. hosszúság 6-ik s az é. szélesség 17-ik foka alatt. Lakói idegenek. Hegyeinek ormait örökös hó és hôtelek borítják, s mentül magasabb a csúcs, annál termékenyebb. A havas alján bőven tejelő angolok legelésznek, akiket a frakkos fejő-béres napjában ötször fej meg, közben pedig a glecser jegét s a nyári havat pengő ezüstre, a kelő s nyugvó nap sugarait csengő aranyra váltja; estére térve, villamos fénnel világított vízesésekben itatja, cseh trombitások kürt-szavával ébreszti, ugyan-ezekkel fuvatván nekik takarodót, melynek számaiban benne van az idylli »Kuhreigen« (rance de vache) és az ismeretes dal: »wann der Schnee von den Almen wegga geht«.

Persze, csupán csak a juniustól szeptemberig terjedő hónapok Svajczjáról szólana az én tudományom. Télire elmegy az idegen a Rivierára. A tehetős ember t. i. nem tud magának nagyobb kellemetességet, mint ha júliusban didereg és decemberben izzad.

Onnan, a jeges-havas hegyek hazájából, kerültem én meg nemrég.

Leteszem az erszényt, üres az.

Fölveszem a tárczát, melyben akad talán egy-egy cikk megolvasásra érdemes. (T. i. a bankó is megolvasásra érdemes tárczaczikk.) Mert bizony arany-világ van arra felé. Hármás osztályu tüzszőm közepében csengett az arany, balra tőle pengett az ezüst, s jobbra tőle zörgött a nikel. Értem a külföldi ember takarékoságát: valóságos fájdalom foghatja el szivét, ha váltás végett vesz ki az erszényéből egy-egy sárga pénzt.

Én is nagyot sóhajtottam mindenik darab után. De hasztalan marasztottam. Csak oly gyorsan gurul el az arany, mint amilyen könnyen repül el a papiros.

Magam elé teszem a könyvecskét, mely végig hű kísérőm vala. Nem kiadásaimat jegyeztem bele, csak bevételeimet abból a sok ragyogásból, melyben e boldog ország hegyén-völgyén olyan bő részem volt. Milyen kusza vonások! A coupé rázása és a zötyögtető háttér ló csodálatos ákombákommmá torzították betüimet; alig bírok eligazodni saját édes irásomon. De jó is lesz esztendőre, mikor Edison jóvoltából az emberiségnek az a része, melynek hivatása, hogy a másikkal

közölje benyomásait, csak bele beszél a maga zsebi fonográfjába, otthon aztán megberregteti s utitársainak pillanatnyi fotogrammjaiktól megsegítve, az ily módon apróra összevont nyolcz heti utat föleresztheti ugyan-annyi bőbeszédű cikké. A sacharin alkalmazása a tárcza-írásban. Ha t. i. egy úr kihuz a zsebéből egy dobozt, ne hidd, hogy czukorkával fog megkínálni; s ha szemben veled az a kis baba a podgyászos há-lóbul leemeli a katulyát: nem a Viczáját szedi ki onnan; de mind a kettő — az úr is, a lányka is — neki szögezi azt a kis alkotmányt hegynek-völgynek, fának, embernek s orozva lekapja. Azóta nyilván Dacotában vagy Pon-tà-Moussonban mutogatják már az én arczképet s találgatni fogják, miféle szerzet lehet az a gyürött kalapu, hegyes bajuszu, pislogó férfiu? Alighanem valami hentes-mester Esztergombúl. (Vonatkozás arra a kitüntetésre, amely engem csakugyan ért ebben a derék magyar városban, midőn valamely hazafias célra szerkesztett albumnak abba a lapjába, melyből az én becses arczképet hiányzott, oda nyomták egy ottani emberséges böllérnek a képmását.)

A gyermek, ha idegenben hál, fölébredve is mámorba fogult szemmel nézi a szoba tetejét:

valjon hol van ő? Álma folytatásának véli az idegen paplant és kárpitot. Nem alszik már oly édes-mélyen az idősb ember, de mégis megzavarodik bele, ha minden reggel más-másfelől süt be ablakán a nap.

Nincs, ami utközben a szívvel annyira megkívántatja a drága otthont, mint ez a katona- és czigány-sor. Ma az ágy széles és alacsony, holnap keskeny és meredek. Az éjjeli szekrényen a vizet balról tudjuk, s ha feléje nyúl a kéz, hideg falba ütközik. S amikor a megnyomott bal oldal pihentetése okáért jobbra vágódunk át, a hirtelen való fordulással letaszítottunk üveget és poharat, amin felriadnak szomszédék, akik-től csak a vékony ajtó választ el.

Ezek az ajtók! Ezek a falak! Minden szuszszantásunk innen oda áthallatszik, minden köhintés meg onnan ide. Az ember még a legkevésbé ismert nyelven: magyarul is csak suttogvást mer beszélni, hogy másokat magára ne haragítson. Ezt t. i. mi barbárok gyakoroljuk; angol uraságok és asszonyságok azonban olyan művelt csetepatét vágnak egymás közt a falon túl, hogy reng bele a ház.

Midőn egyszer Londonban, kedves baráti körben, szóvá tettem, hogy az angol úr a kontinen-

sen nem igen megy gentelman-számba, s hogy az angol hölgy sem valami ladylike az ő szigethonán kívül: igazat is adtak. Hónapja válogatja, mikor utazik a jó nevelésű angol. Nyáron, augusztus végeig, sőt september közepén túl, mikor folyik még a parlamenti vita, tehát még áll a season: az előkelő angol a fővárosban van; ellenben szerte iramodik az a része, mely nyaralót nem bírván a vidéken, bérbe adja jól butorozott lakását a bőven fizető brit honatyának és szalad a Svájcba — takarékoságból. Persze, hogy ez az ő józan takarékoságuk még mindig beillik az én örült pazarlásomnak.

Egyébként sohasem érzik, hogy idegenben vannak. A fogadók összes cselédsége, a gyűjtemények őre, boltos, hajós-legény, levélhordó, kalauz, orgona-taposó, kocsis, iparos, kofa, egyházi és toronyőr: az mind egy szálíg beszél angolul, s így tán csak a megváltozott vidékről veszik észre a szerencsés szigetbeliek, hogy nincsenek otthon. Ez lehet nagyon kényelmes, de egy csöppet sem mulatságos. Bizonyára nem élvezhettek olyan pillanatot, mint mi kettecskén a Royal-hôtel reggeliző termében Chamounixban. A pinczér t. i., midőn sehogysem birtunk eligazodni a számlánkon, hogy azt az ötven darab patkó-

szöget, mely terhünkre volt felróva, ebédre vagy vacsorára ettük-e meg: egyszerre csak magyarul szólal meg, hogy sem nem ebédre, sem nem vacsorára fogyasztottuk mi el, hanem igenis a kapus verte ki velük a czipőnk talpát, hogy meg ne csússzunk a hegyi uton, ha a Montanvertre fogunk fölmászni. Fehérmegyei fiu volt, s csaknem oly folyékonyan beszélte anyanyelvét, mint az angolt.

Azt mondják a svájcziról: szalvétával hóna alatt jön a világra. Hanem azért szabadnak tudja, vallja magát, s ha a compensáló magas politika szét akarná darabolni az ő görbe hazáját: a fehér asztalkendő mind lobogós piros zászlóvá, minden hegyi hôtél bástyává lenne, az evő villa winkelriedi dárdává nőne, a hűtött pezsgős üveg forró mozsárrá s a dugója löveggé válnék, valamint hogy az az ismeretes »major de la table d'hôte« is, az asztalfő mellől fölkelve, hadvezérré növekednék.

A vidék erre mentül szebb, a lakója annál csunyább. Sehol a világon nem láttam rútabb nőt a svájczinál. Clauren »Mimili«-je bolond mese. Ebben az országban keble csak a tehénnek van, s csak is ez hord uszályt — már mint farkat. Ez a legszegényebb része Európának ne-

veli a legjózanabb elméket, s innen van, hogy minden meddő szikla csúcs bőven tejelő tőgy, s hogy termékenyebb az ő glecserjének sivó jege, mint a mi televény bánági földünk.

*

Ha egy svájcz ember a hazájabeli négy nyelven kívül meg négy másikon tud: nem nyelvmester lesz belőle, hanem portás. De nem ott-hon, ahol ezer a versengő társa, hanem kívül a határokon. Aki idebenn vendéglői kapus, az már Mezzofanti — vagy, hogy még nagyobb mondjak, Vámbéri számába megyen. Azonfelül művelt férfi is, kitűnő emberismerő, s külsejére nagykövethez hasonló, ki a karcsu attachék (pinczérek) hadát kormányozza. És élelmes. Nagyon élelmes. Szerfölött élelmes.

Ismerőseim egyike, mesterségére egy hazai víz-, lég- s terep-gyógyhely orvosi igazgatója, beszéli nekem a következőt:

Mikor még tanulmány végett utazgatott, a felső Engadin egy híres állomásán megakad szeme a portáson. Mintha más életviszonyok között látta volna már ezt az előkelő formájú öreg urat. Lapozgat emlékeiben, gondolkozik, de sehogysen bír rátérni, hol is látta ezelőtt? ...

— Segítek önön, mosolygá a kapus. Tavaly novemberben Bastiában, Corsica szigetén, voltam oly szerencsés önt hôtelemben fogadni.

— Csakugyan! De ön ott gazda volt?

— Nincs különben.

— S most... ugy látszik, rosszabbra fordult sorsa azóta.

— Egy csöppet sem! Hála az égnek, nincs panaszra okom.

— Nincs-e?... Nem szíveskednék megmagyarázni...

— Egyszerű dolog az nagyon: télen a bastiai »Grand Hôtel Bonaparte« tulajdonosa vagyok, nyáron a »Grand Hôtel de Rhétie« portása vagyok. Barátom, ennek a nagy fogadónak a tulajdonosa, meg az én kapusom. Voilà tout. Ime, épp most beszélget ott monseigneurrel, Rio-Santo herczeggel.

Valóban a bastiai »Hôtel Bonaparte« kapusa volt a fényes »Hôtel de Rhétie« birtokosa.

Svájcban akárhány felhővívó orom van, melynek a tetejében nincs még gyógy-intézet vagy fogadó. De már kevés az ilyen pusztá hegy. A »Pilátus« csucsán is lobog a vendégshivó zászló, s esztendőre vagy kettőre a MÁV budapesti központi pályaházának egyik szöszske, ka-

czéros jegyosztó nagyságától megválthatjuk a Budapest-Montblancra szóló bilétet. A »Jungfrau« szúi havát legalább kotorják is már a munkások, hogy a mérnök urak kihuzhassák ott lánczaikat s feltűzhessék póznáikat.

Vasut és alagút vágja, fúrja át ezt a hepehupás országot, s a szegény manók, megriadva a hegyi mozdony harsogásától, fogják apró szerzámaikat és kivándorolnak; a költői »Almerin« meg a tehénpásztor-lány, giessbachi vizgyógyintézetben tanult fogással csapkodja rá a neurasthenikus hölgyek fázós gerinczére a lucskos lepedőt s kezével sikálja az öreg urak csúzos láb-szárait és gyurja-gyömöszi megsugorodott vállizmaid. A híres ementhali és gruyère-sajtot nyilván masinával likgatják nagyszemüre, s megrikatott gyerekekkel ejtetik bele a kedvelt sós csöppeket, míg a gyárakban, viseltes osztrák fehér egyenruhák posztóját harmincz ló-erejű gép vagdalja ki havasi gyopárrá.

A Négy-Canton taván ragyogó időben, pompás gőzhajó fődélzetén usztunk Flüelen felé. Az egyik fordulón akár a mi Gellértünket láttam volna a Duna fölött. Pedig a Pilátus volt. Ennek is megvan a maga regéje, mely szintén hasonlít ahhoz a budai hegyi legendához. Csakhogy, míg

jó Gellért püspököt hitetlen vad ember-csorda taszította bele a folyóba: Pilátus, mikor eléje tették a hôtél-szamlát, önként ugrott bele a tóba.

Jobbra és balra, mögöttünk és előttünk, környöskörül tele épített magaslatok. Fogadó, vízgyógyintézet és nyaraló — nyaraló, víz-gyógyintézet és fogadó minden ponton. Ah, ott a »Miethen« kopár sziklafala s az ő néptelen csúcsa! Végre! Milyen jól esik ez a szemnek! Itt fészkel Svájcznak egyetlen kőszáli sasja, s bár az egyesült vendéglősök tartják el — (éjjelenként egy-egy gödölyét kötnek ki pórázra neki) — a fejedelmi madár mégis mély megvetéssel nézhet alá erre a hitvány világra. Ha megláthatnám azt a büszke sast! Nini! Kotorja is felénk hatalmas szárnyait. Hosszura csavarom ki messzelátómat s mohón keresem a levegő királyát... Hát lelkem teremtette!... amit fönségesen kibontott sas-szárnyának néztem, nem egy hôtél zászlója volt? Az biz a, még pedig kétszázötven szobás; mindennap három rengeteg table d'hôte trombita-concerttel, telegráffal, telefonnal, vasúttal és angol isteni tisztelettel.

Isten panaszkép ne vegye, ha csodás összefüggést tapasztaltam itt vallás és kártya között — de csakis honi szempontból. Helvét vallás =

magyar hit; svájci kártya = magyar kártya. Tudok nem egy olyan hazafit otthon, aki hamarosan el sem tudná sorolni a hét vezért; de már Tell, Melchthal, Fürst Walther és a Stüssi vadász harminczkét levelű történelmi tankönyvének nagyrabecsült bajnokait igenis. Itt Uri-cantonban vitézkedtek ők, e tudtokon kívüli kártyahősök, nem is gyanítván, hogy ércznél maradandóbb emlék jut majdan az ő érdemeiknek. Mig éltek, országuk szabadságát szolgálták; ma hazájuk második nagy vívmányát — a fogadót hirdetik mind az öten. Ott ragyognak gyarló bár, de intő jelképekül egy korcsma falán, s szemünk a Rütli felé tekint, melynek tövében a Svájc legnagyobb s legelső reklámcsinálójának, Schiller Frigyesnek nevét ragyogtatja egy gránit emléklap — mig mellette egy másik, még nemesebb stylú márvány tábla, arany vésetű írásban tudatja velünk, hogy: ide az Axenstein-hôtel csak tizenöt percz. Nagyratörő sziv, föl a magasba, lelkesedéssel!

Hôtel, hôtel, hôtel! Itt még az isten is hôtelen lakik. A krétás sziget gyermeke legalább tökéletlennek mondja az oly fogadót, melyben hiányzik a külön kis kápolna és a »Messenger« mellett a salonja asztalán nincs ott a Holy Bible.

Merev, izléstelen, követelő, lenéző. De megbo-
csátok neki: mert ő fedezte föl igazában a Sváj-
czot, s az ő erősen kiművelt comfort-érzékéhez
szabták hozzá e hôteleket, a szárazföldön a leg-
jobbakat. Fölfejtette a vállalkozók előtt annak a
titkát: hogy lehet idegenben otthon az ember.

II.

— A francia Debreczen. —

Ez t. i. meg azt jelenti, hogy Genf, mely az
igazi kálvinista Róma. Ez a cím is csak arra
való, hogy az érdekes olvasó tikkadt figyelmét
magára terelje. Régi dolgokat új etiquette alatt
árulni s új dolgokat ódonítani: ez a sokat boly-
gatott század végének fő ismertető jele.

Miután ily módon sikerült a m. t. olvasó
szemét iderántanom: dalolok neki dalt az Alla-
brogok ősi Genova városáról, mely Urunk szü-
letése előtt egy évszázaddal (l. Jul. Caesar »de
bello gallico« Caput I. 6—8) a rómaiak diadal-
mas fegyverének hódolt meg, hogy.....

Ne tessék megriadni, nem írok ki többet a jó Baedekerből; annál is kevésbé, mert indulás előtt itthon szeretem hagyni. Bármilyen szép vörös is ez a könyv, nem viszem útra magammal. Sőt órám sincs. Mert ez a két szerszám a véletlen gyönyöreitől foszt meg engem. A hullámozó élet játéka csapongjon körültem, melyet az én »Aventure« kedves hajómon szeretek járni. Néhány képpel, szoborral jusson kevesebb, csak annál több a pezsgő valóságból. Minden idegszálam fölháborodik, a sűrű és ritkított sorokra fejtett, intő keresztekkel cifrázott, csillagokkal homályosított paragrafusok zsarnoksága ellen. Én a szabadságomat nem hagyom! Mit én bánom, azt a meredek sziklát minek híjják, mikor ő maga sem tudja. Pedig bizony, kinek a kezében nem virít a piros kalauz, az idegen-számba sem megy a Svájcban, vagy egyebütt nagy Touristánban.

De én csak úgy élvezek, ha névtelen, célta-
lan barangolhatok. Nem köszönök senkinek,
nem köszön senki. Kalapom és idegeim ünnepet
ülnek.

Ahhh!... Hosszú tíz hónap után külföldi va-
gyok magam is, aki teljes ismeretlen voltának
boldog világát éli. Rettegéssel gondolok szegény
Saint-Saënsre, akit még messze Havanában is

kiforgattak az ő féltett homályából. Tisztelőnek hada még az álmait is megzavarta. Az autogrammatitis chronicában, a hystériának e legijesztőbb rohamaiban vergődő asszonyok és kisasszonyok, patyolat kezükben azzal a bizonyos fa-legyezővel, valóságos danse macabre-t jártak a feje fölött. Olybá hallatszott, mintha a csontjaikat zörgették volna. A Plato istenének az árnyéka is ragyogás: a halhatatlant az ő titka is napfénybe meríti. Az ünneplés detectivjei legott ráismernek abból a keskeny sugárkából, mely az incognito önvonta felhőjének valamely őrizetlen részéből kiszökken.

Milyen jó nekem! Nem vagyok egyéb, mint szoba-szám. »Mr. du 83.« Így találkoznak a végletek: a szabadságos és a rab, akinek szintén csak numerus a neve.

Rovom a genfi utczákat, a rideg Calvin városát, melynek egy sötét közében született Jean Jacques, aki »*Vallomásai*« szerint, azon kezdte pályafutását, hogy órát lopott. Mi egyebet is lophatott volna Montreopolisban? Persze, ha erre Kelet felé születik a »Társadalmi szerződés« írója, nem órát, de egész napokat lophatott volna.

Mint más egyebütt ebben a vén világrészben: itt is rombolt az önkény, pusztított az erőszak,

vérengzett a babona, a szenvedély, s épített föl újra a lelkesedés, a hála — meg a spekuláció. Akit az egyik tábor a maga nagy hősének vall, arra a tulsó az árulás bélyegét sűti rá itt is. És Károly braunschweigi herczegben, bár az ő népe fősvény zsarnoknak szidta, bőkezű jótevőjét kegyeli ez a köztársasági város, melyre húsz milliónyi vagonát testálta. Meg is tisztelték érette: a veronai Scaligerek monumentumát hű másolatban borította rá a szerencsés város az örökhagyó hamvaira. E díszes faragványokon ez idő szerint nemcsak magnolia, hanem az érdemes tanács gondjának árnyéka is borong, mert nagy a lehetősége annak, hogy a herczeg vérszerinti örökösei visszavijják Genftől a milliókat. Ebben a pillanatban a leghíresebb jogászok marakodnak körülötte. Fogas pörmesterek, fogásos prókátorok. Nem csudálkoznám rajta, ha úgy dülne el a súlyos argumentumokkal folytatott küzdelem, hogy maga alá temeti azt a tömérdek pénzt. Ám az emlékszobor megmarad s mindig sok lesz annak a bámulója. Adelgunda k. a., a schlapperheide-lobeschwanzi kerületi főszámvevő ur »megkésétt« leánya a minap is leróttá előtte lelkesedése adóját. »Tudod-e gyermekem, kit ábrázol ez alakzat?« kérdi őt apja, a kerületi főszámvevő úr, némi szándékossággal,

hogy lánya műveltségének alkalmat adjon a ra-
gyogásra, mert sokad magukkal voltak. »Wer
sollte Dir nich kennen, jöttlicher Joethe!« kiált
föl Adelgunda k. a., elvilágosodott szemeit az
emlék csúcsa felé forgatva: »Fest jemauert in
der Erden steht die Form aus Lehm jebrannt.«

* * *

Fogadónkhoz közel, a tó széles kőpartján, hir-
telen megáll három titokzatos alak s négy titok-
zatos alakocska. Egyszerre lefejtik magukról a
bő lebernyeget, s csillogó trikóban hányják felénk
az ismeretes művész-puszit s nyomban rá kezdették
lemorzsolgatni az olympiai gymnasium pensumát:
hol fürtbe akaszzkodva, hol meg az egymás vál-
lán följebb kapaszkodva. Csak azért emlitem meg,
mert ingyen nézőt is alig foghattak. Még a kis
fiúk, leányok is ugy elmentek a vásári produk-
ció mellett, mintha bizony nem nekik szólana.
Hát ilyen józan ennek a népnek még az apraja
is! De hisz a fényes napvilágon olyan kiábrán-
dító is volt az éjjeli tündöklésre szánt arany-hímes
komédiás-ruha, hogy a különben vérmes gyer-
mekvilágot sem bírta felzaklatni. Néztem hát én,
a vén gyermek. Bámultam Mr. Herkulest és Mme
Herkulinát s a csöpp vasgyurókat, és akkorá-

kat kaczagtam a pojáczán, hogy massage számba ment az a jóleső rendület, mely has- és hátizmait megrázta. Befejezésül a domboru erőművésznő foga közé kapta a férje bársony uszógatyájának a korczát (a benne vergődő erőművésszel együtt) és tánczot járt vele, mialatt a négy kis fiát ugy keverte, mint a kártyát. Mennyi ujongó nézője akadt volna e félistenek játékának Czibakon! E hölgyhöz mérve mi volt a mi Kinizsink? Megszégyenülve néztem ezt a rengeteg férfi-erőt asszonyi hüvelyben; az én centime-os vidámságom százforintos búra változott. Megszontyolodva mentem odább. Nem csupán férfi-kalap és krágli, nyakravaló és kabát, orvosi diploma, börze, sport és philosophiae doctoratus megy át a női birtokba, hanem az athlétság is? Ó Liebig Justus, te műszoptató és himdajka, te reád vetünk ezért: ez a te műved!

Megaláztatásom sulyos érzetéből vigasztaló női hang emelt ki. Tehát vannak még nők a világon? Ott állt a lelkem egy kávéház előtt, mély kivágatu ruhában s énekelt. A dal hevében sűrűn rázogatta keblét, melyből messze ömlött szét a köztársaság dicsérete. Kürtök harsogása helyett egy halovány úr bizonyos félnépséggel kísérte kusza pianinón, amolyan fia-zongorán. Tán

titkos legitimista, sőt princz az istenadta, aki, míg valahol trónja üresedik, így kényszerül szolgálni a respublika eszméjét. Nyilván annak emléke biztatja őt, hogy Franciaország királya Lajos Fülöp is, mielőtt koronát nyert, iskola-mesterséget folytatott ugyancsak ebben az országban.

A zene már jobban vonzotta a népet. Nagy csomóba verődve leste a virágcserepes korláton kívül a kék blouseos munkás, a halas kofa, a zöldség-fuvaros és kenyeres asszony, meg egy halom gyerek a chansont. Egy választékosan öltözött, à la lord Churchill kihányt bajuszu, homlokfürtös szép úr, feketén kivarrt galambszin keztyűjével csapkodott szét a felgyülemlett sokaság közt, megértetvén vele, hogy fel is ut, alá is, itt nincs potya multság. A sűrűség erre megritkult, lord Churchill a hölgy mellé ugrott fel a szőnyeges állványra; de ugyan-ebben a pillanatban ismét nagy gubanczba állt össze az ingyen közönség. Ő lordsága mélyen meghajolt előtte — más előtt nem is tehette, mert innen a virágos korláton csak a két pinczér ásitott — s rövid beszéddel üdvözölve a hölgyeket és urakat, kiket ezelőtt két percczel a kávéház elöl elhessegetett: a művésznővel oly ket-

tesbe vegyűlt, mely szívhasgató volt volna, ha fülhasgató nem volt volna.

»*La mort du guide*«, a hegyi kalaúz bus halálát adták elő, ki a »*Mauvais pas*« jeges fenekére zuhant alá tavaly két angol ifjuval. Bár a melodia elég keserves volt, az elsíratás nem igen akart bele illeni lord és lady Churchill salonjajgatásába; de nyegle tag-fintoraikhoz még kevésbé, midőn, víg dalra kelve, elárulták: »comme-quoi Mr. Pharamond Bourdonnet profitait de son veuvage« — mikép élte ki ez a bácsi az ő kései özvegységét. A játék hamiskás akart lenni, de csak hamis volt. Ez a hámból kirugott, hivatásvesztett faj, a »népdalnok«, u. l. nem csupán minálunk Budapesten arrogans és tudatlan. Kihörpentém cognacomat s lementem a tó partjára.

* * *

Két napja lesem már, hogy meglássam a Montblancot. Ő felsége felhő-palástjába burkolózva, két nap óta mogorvaskodik. Vagy hát, élve jogával, incognito akar maradni. Unhatja is azt az ezer meg ezer szemet és messzelátót, mely fejedelmi üstökére van reá szögezve quairól, hidről, hajóról s alkalmas fekvésű drága fogadók ablakaiból és erkélyeiről.

A kőparton tavi-legyek undok gomolyokban kavarnak a fejem körül. Szököm előlük s a molo végében a platán terebélye alá ülök. Ezek a hizott bestiák csúfot űznek belőlem. Nem fog azokon sem a dohányfüst, sem a meglengetett zsebbevaló. Még az ingem alá is bujtak, még az égő szivarom tüzes végére is ráültek. El is panaszkodtam annak az öreg úrnak, aki mellé a kőpadra telepedtem. »Hiszen ezeknél a czudaroknál a Tisza virágja sem gonoszabb!« mondám s keztem elmagyarázni szomszédomnak, mi istencsapása ez a mi honi efemeridánk. Volt benne részem, hogy egyszer a Béga-csatornán himbálózva a titeli ember tutaján, nekem estek, majd megettek.

»À qui le dites vous? ... oh!« mosolygá az öreg. »Laktam az ön szép hazáját s elégszer láttam ezt a csodát.« Elbeszélte azt is, hogy még a negyvenes évek elején egy unghmegyei úri családnál volt francia társalkodó és ismerte Elmeczy és Orváth Hádám urakat. S mert nem látott a kezemben piros könyvet, megismertetett velem minden látható közel és távol pontot: előttünk a druidáknak vízből kimeredő áldozó köveit, szemben azt a felcsillanó fehér foltot, a Diodattivillát, melyben lakott Byron s ahonnan röpitette

világgá két remekét: egyike »Tankred«, másika a »Chilloni rab«.

A Rousseau-szigeten van egy kicsi Hangli. Kávóját miből szűrik, csupán e canton vegyészeti állomásán birnák meghatározni. Csakis a tudatlan jövevény hozatja, hörpint belőle s aztán meg-rázkódva teszi le a poharat, ha ijedtében ugyan el nem ejti előbb. Szt. Mokka, áldott Jáva, mit cselekednek itten a te fölséges babszemeiddel! Illó olaját úgy elillantják, hogy nincs az a chemikus András, aki azt megint befogja. Jobb is volna, ha »Café« helyett ezt írják az ajtó fölibe: »Cave!«

A kicsi babák, afféle bennszülöttek lévén, csupán tejet isznak, azt is a »nounou« emlőjéből, vagy abból a közdajkából, melyet a haladó műipar »biberon« czimen szerkeszt kaucsukból. Ami különben az ottani hadfiakat nem háborgatja a gyöngéd és hasznos ismeretségek szövésében. Azokat az aprókat, akik már a maguk ember-ségéből másznak föl a katona bácsi térdére, dada örzi itt is. Genfi bonne. Különlegesség. Európa észak-keleti részébe csapatosan szállítják őket a megbízható helyszerzők, hogy csemetéinkbe azt a terpedt, éneklős francziaságot oltsák bele, melyet mama kétségbeesésére, de a maguk szeren-

cséjére, épp oly gyorsan felejtének, mint ahogy magtanulták. Siratja az ily veszteséget a nagymama is, aki boldog volt bele, hogy a francia kisasszony megjelenése után két hónappal már nem értette meg az aranyos unokáit.

Merengésemből messze sűvítő gyermek-sírás riaszt föl. Egy kisasszony a rózsás arczu bábé fülecskéit rángatja éppen s aztán még külön rá is ijeszt: »Émile, je te défends à dire un mot à maman!« A nagy Jean Jacques, az ő zöld-rozsdás arczát mintha fanyaron forditaná oda, ahol az executio történt. Nem így gondolta ő »Émile« neveltetését. Egy öreg úr meg, fölháborodva a jeleneten, e szókkal fordul hozzánk: »Et dire, que ça s'appelle une *bonne!*«

A hid felé megyek s hogy föltekintek: a Montblanc feje, válla, dereka, rózsaszín tündöklésben emelkedik minden környező ormok hegyébe.

Önkéntelenül levettem kalapomat s így emeltem elfogódó szememet e fönséges ragyogványra s csaknem átbotlottam egy tarsolyos emberen, aki horgára halat lesve, háttal ült a csodához

III.

— Tóköz és Hegyalja. —

LYAN kicsi a Bödelibahn, hogy az itteni nyelv szerint bátran lehetne Bödelibahneli. Ott ki-gyózik el a hegy tövében a tó mellett. Igazi játék-vasut, mely tiz percnyi távolságot szolgál. Csak az a furcsa, hogy felnőtt emberek ülnek azokban a baba-vaggonokban s nem az érdeemes prince Feyzenheimék, akiknek tudvalevőképen a család-feje is olyan apróka kis papa volt, hogy cse-resznye-magból faragott tubákos pikszist használt, amitől a jó udvarmester akkorákat tüsszentett, hogy még a fűszál is meglibbent bele.

A thuni és brienzi tó közé szorulva virágzik boldog Interlaken, a svájczí orbis pictus egyik elsőrangú páholya, melyből egész fényes nap és holdas fél-éjjel kényelmesen lehet bámulni a »Jungfrau«. Akinek megközelíthetetlen volta már csak mese. Mert 1811-ben történt, hogy egy német úr, Meyer (egy Meyer!) taposta első az ő fenséges fehér homlokát. Természetes, hogy a midőn onnan lekerült, szörnyen dicsekedett. Azóta az ő nyomán sokan meyerészkedtek föl e hatal-

mas hegy büszke fokára, s messziről nézve olybá tünnek föl, mint mikor legyek mászkálnak a cukor-süveg tetején. A sétatéren felállított nagy tubuson át pedig annyira közel látszanak, hogy szinte halljuk a vicczeiket. Elbusulok a gondolatától, hogy nemsokára fogaskerekű vasuton fognak a tetejébe mászni. Hát érdemes nagy hegynek lenni?

A kaszinó-parkban egy sátoralja muzsikus hangolta éppen tülkeit és hegedüit. Mikor abba hagyták, taps zendült fel utána. Hát szimfónia volt. A zajos hívásra egy elől kopasz, hátul sörényes madárfejű úr hajlongott felénk a kármentő mögül. Schnäbeli úr volt, költője a darabnak, melyet négykezű átiratban a használati utasítással együtt, 3 frankon vesztegettek a bejárat melletti bódében.

A kaszinó kávéja a leggyalázatosabb folyadék. Az aprítani való sütemény cukormorzsáit az interlakeni legyek rég lelegelték. Legföljebb, ha a megolvadt, nyulóssá vált édesség ott fogja a legyecské hátulsó lábát. Ilyenkor persze vergődik az istenadta és erősen hasonlít egy remegő aprószőlő-szemhez. Az én kalácsomra is most ült rá egy. Nem mérgezem meg, nem mártom be a kávémba; sőt felszabadítom s szárnyára bocsátom. Ki tudja? Hátha anyának érzi magát!

A kaszinó söre, ha a pohárban hűlni engedik, már inkább élvezhető.

Honi lapjainkból csak a »P. Lloyd« jár ide. Egy órája várom, de nem juthatok hozzá. Kohn úr kapaszkodott bele s fogja görcsösen és arany binoklijával mind a tizenkét oldalát szántja végig. Hát nem olvasok. Bánom is én! Leszek szegényebb négy párbajjal, hat öngyilkossággal, két iszonyu vérengzéssel, tizenkét sikkasztással s ugyan-annyi lovagias nyilatkozattal.

* * *

A permeteg nyári eső elállott s foszló felhőkben fölépül a szivárvány. Ivének szarait oly mélyre bocsátja le, hogy a tölgyek lombja is irizál tőle. A hôtél verandáján egy ifju nő fehér ruhájának bő ujja bele lobog a bűvös színekbe s ragyog mint a tündér-fátyol.

A szélesre vágott úton, tanult hegymászólassusággal hágok fölfelé. Jobbra és balra az erdő sűrűjében szép asszonyok ruhája virágozik. Az ápolt ösvény porondján keresztül nyilal az esti sugár, s fúrge, félénk mókusok kereskednek a fénysávokban. Ravasz gyermekek hintettek el ott mogyorót s a széles szil mögül lesik, a bájos állatka hogy szedegeti össze, dugja bele a kis pofa bő

tarsolyába s botorkál el gyámoltalan lépésekkel a fa tövéig. De már innen röppenő szökéssel fönn terem a fa derekán s tekerdő spiráléban vágat a sudarig, közben le-levillogtatva apró szemét, nem akadt-e üldözője? Nem akadt s nyilván ezért lobog olyan diadalmasan fölfelé hajlitott farkának lombos zászlaja. Nemsokára a mogyorónak szabatosan ketté metszett hüvely-csészéi pörögnek alá az ágakból. A fiúk fölszedik, a mutató- és középujj közé szoritják s bele fúva, olyan éktelen sípolást kezdenek, hogy a szilasból elhessegették mind az evetkét.

»Megy a vándor, csepp ragyog tokáján -- s mélyen szuszogva vissza-visszanéz.« Ilyenformán mondta volna Kisfaludy Károly az én helyzetemben. Még hatvan lépcső van előttem, de végre fölküzdöttem magam oda is. Itt a csucs: a Heimwehfluh. Valami bánatos ember nevezhette el így, aki innen szétekintve, az ő szép hazájáról emlékezett, melynek valamely magasára szintén egy folyó s két kerek tó csillan föl, égvivő heggyek bátor őrizetében.

A brienzire az esthomály szőtte már sűrke fátyolát, a thuni még izzó biborban fürösztí fodrait, csipkéit, gyöngyeit s hullámos színének egyéb drágaságait. Egy-egy hosszura nyúlt ezüst csapását

derékon metszi ketté a hátulról megvilágított bárka. Fekete lapját, rengő vitorlája széleit aranyos pírral futtatja körül az alkony. Régi motívum, egy festő barátom modorossággal is vádolta. de mindig uj nekem.

* * *

A nagytehető font, a csengő frank, a követelő dollár, a szapora mark, a görgő rubel s a zörgő forint egyaránt kedves a svájcz elött; csak e pénznemek gazdáiban tesz különbséget. Legtöbbször becsüli az angolt és muszkát. Amaz nem alkuszik, mert kényelmetlen; emez nem alkuszik, mert silánynak tartja a krajczárkodást. A német vevőt a vasból öntött prix-fixe sem rendíti meg. Az osztrák-magyar könnyebb kezű; de, gondolja magában, ha már szabott ár, szabjunk le róla még egy darabkát. Ó, azok a szép dolgok, hogy kísértenek itt is minden bolt ablakban! Nézem, mert elbájoló ez a zománcz, az a csipke, ékszer, szövet, faragás, fegyver, bársony, váza, kristály, himzés, kamea, metszet, fonás. Akié lesz, az is csak nézni fogja, s ilyen értelemben enyém a Belvedere, a musée Cluny, a Louvre s a drezdai madonna. Sőt még az a szép asszony is nem az én kedvemért fűzi nyakába a gyöngyöt, tűzi

hajába a gyémántot? Nekem mutogatja, hogy lássam. Enyém a virág, ha nem a kezem szorítja is. A szem birodalma biztosabb. Engem nem ejt meg a kísértés.

Kár, hogy a feleségeken nem fog ez a bölcselkedés.

Annyi itt a szt.-bernáthegyi eb, mint a kurta kutya. Valóságos tenyésztés tárgyai. A egyik »ménestester«, Lend úr, az ő szakmunkájával (»L'amélioration de la race canine«) elnyerte a nagy díjat, melyet a Jura-hegység egyik tartományi városa tűzött ki száz aranyban. A bundás, bodri kölykök e nagy kitüntetésnek tudatlan naivságában hemperegnek az udvaron. Sejtelmével sincsenek őseik nagy hírnevének, magas származásának, fönséges hivatásának. Persze, hogy az átlyuggatott hegyek e korszakában mind inkább fogy a szt.-bernáthegyi utas, mind lejobb szorul a derék állatok jelentősége. Pedig, így kiált föl a híres zahnai ebtenyésztő: »Aut Caesar, aut Minka!« A szép kutyavilágnak ma-holnap vége, s a felebaráti szeretet e hőseinek házába legföljebb valami mormotér-vadász fog betérni, ölben hozva magával egy félig megfagyott szt.-bernáthegyi kutyát. Mert elsatnyulnak jeles faji tulajdonságai, ha nem gyakorolja. Alászállása a völgybe példa

is. Tejes-, tojásos- és baromfi-szekerkék elé fogva — ez a sors várja őket, míg hajdan ünnepelt gazdáik odafönn, a hospiciumbeli szerzetesek: hóba, jégbe, imádságba fagyva, fejezik be immáron meddő életöket. A jótételek is vasuton jár maságs léghajón fog a mennybe szállani, hogy hamarább érjen oda.

Öreg este van. Sugárzik minden utca. A nagy ebédlők villamfénye káprázatosan tündököl. A hölgyek puha kezükről lefejtik a keztyűt, egymásba fordítják s így nyomják bele az üres ivópohárba. A virágos, hosszú table d'hôte diszkrét csörrenéseibe különféle nyelvek zsongása vegyül. Megeredt a nemzetközi nagy etetés, a diner. Én is megyek — de vacsorálni.

* * *

Vigan guruló hintóban kerülöm meg a nagy hegyalját. A takaros járművet esztendőre már innen is kiszorítja a vasut, melynek sinei alá sovány, csontos emberek most feszegetik le a kőtöltést a sziklapartról s döntögetik sorra a daczos tölgyeket. Tőben elvágva borulnak rá a pálya-
testre, vagy égnek fordítja szövevényes gyökereit az erdőnek egy-egy makacsabb véne, melyet a

dynamit vetett ki három-százados igaz birtokából.

Közönkint hosszú tilalomfa fekszik keresztül az úton és megszólal. Ez a havasi kürt, melynek fuvója benn ül valahol az erdőben. A zengő vámsorompó persze nem emelkedik föl előbb, míg a megváltó pénzdarabot bele nem hullajtottuk a tölcsérbe. Alig némult el ez az árkádiai instrumentum, már előttünk elbődül egy másik, míg mögöttünk eléje tátong a következő hintónak. Ezek az útonálló művészek jó gazdák: egy dal kifutja nekik egész napra, még pedig olykép, hogy a darabnak csak néhány hangját tülkölik felénk, s a piczula pendülésére elmetszik, hogy amikor újabb adózó kanyarog fel a kapaszkodón, ott folytassák, ahol abba hagyták.

Grindwald, Lauterbrunnen, Staubbach, Mürten, Schmadribach özönével kínálkozik a kiránduló hely. S illenék talán feltörekedni a Hunnenfluhra is, melyet őseink elődeiről neveztek el. Ha itt jártak azok a rettenetes vitézek: csodálom, hogy laposra nem taposták ezt az ormós világot. De már csak, tartozó áhitattal, inkább alulról nézem azt az 500 m. magas bástyaforma sziklát, mely fölött holdas éjfélen még most is csatáznak Attila hadai a drága hôtél-árak ellen.

Sör mellől nézem a meredek sziklafalról aláomló hegyi zugót, melynek azonban soha egy csöppje nem ér le, mert a párkánya föléje hajlik a szirt lábának, úgy, hogy az örökös szél legott magával sodorja s szikrázó fehér porrá örli-fújja szét, mielőtt a földre kerülhetne.

Különb legény a távolabb eső Trümmelbachfall. Ez a Jungfrau megolvadt jegének lefolyásából gyül meg s mint láng az ágyuból, akkora dörgéssel és erővel lövel ki a szikla torkából az embernyi sugár s vágódik neki a katlan falának, a honnan fehér párában gomolyog fölibénk. Ez a tátongó torok mintha a nagy szivással magába gyűjtött havasi vizet gőznek lehelné ki magából. Föléje biztos karzatot épített e dörgő csodának bérlője — Svájcban az egész természet ki van adva árendába — s mégis reszketve tekintünk alá e vízi pokolba. Napfénykor hármás szivárvány képződik a néző felett, előtt és alatt; ami meg a pokol mellé nyomban odaszerzi a mennyországot.

Hegy, víz, erdő — erdő, víz, hegy: állandó akkord abban a fenséges táj-symphoniában, melyet egyhúzóban élvezni csak angol ideg bír meg. Jó ilyenkor egy csendes kis ivó, pihentető kilátással a baromfi-udvarra, egy kérődző borjas

tehénre, a fődél gerinczén nyujtódzó cziczára, s a faczipőben csattogó, ójtott lábu béresre, amint kalapálva a kaszáját, fogatlan szájában lógatja a nehéz fa-pipát. Csunya egy legény, s attól sem válik csinosabbá, hogy réznyelü pápaszem ül az orrán, mely a Gietscherhornra emlékeztet, mikor a hajnaltól pirosodik. Hogy a kaszáját megfente, a vállára akasztotta és kivezette borjas tehenét a rétre. A cicza elbujt a padláson, a tyúkság elült. Körül semmi. Csak egy vakolatlan szürke fal. S én ásitok rá boldogan. Szinte sajnálom, hogy megcsendül az induló hajó harangja s válnom kell az édes, megnyugtató unalomtul. Hej te idegen! Mars ki innen élvezni, gyönyörködni szakadtig!

IV.

— „Li.“ —

Lz a „li“ nem az a bizonyos kínai „li“, melynek jelentősége ahhoz képest változik: bassusban vagy a diskantban ejtik-e. A „li“, melyről szólok, a svájci „li“, az a kényeztető

diminutivum, amelyet fő- és tulajdon nevek végébe szoktak ragasztani a német kantonokban. Egy bizonyos kedvesség, hogy azt ne mondjam herczigség mosolyog felém belőle. Azt mondja: vögeli, bädeli, leckerli (mézeskalács). Mind olyan hizelgően hangzik, olyan becéző gyermetegül. Ez a nép valamikor mégis naiv lehetett. A történeti muzeumában őrzött valóságos czölöpkori czölöpjeiről legalább egy régiség-kutató sem tudta bebizonyítani, hogy valamely ősi hôtelnék a romjai. Ha elgondolom, hogy volt valamikor Svájcban idő, amelyben hírből sem ismerték a vendégfogadót, s az angolok még nem földözték föl a sterlinget, melyet azóta mázsaszám hoztak ide! — ha eszembe jut ez: ólomsúly gyanánt nehezednek szívemre az én tárczám keskeny forintjai.

Igy érkeztem a berner ländlibe, útközben álmodozva, nézelődve, az állomások szünetei alatt olvasgatva.

Letettem a könyvet, mert szép leány lebbent be a szakaszunkba. Schillert olvastam ugyan; de nem tudok nagy költőt a világ összes irodalmában, aki egy rózsás arczu, buzavirágszín szemű, karcsu szőke kis lánynál különb volna. A piros ajkak ríme, a mozdulatok jambikus hullámszerűsége, meg az a rejtett, elragadó czezura, melyet a

barnásávos ruhácskának dereka szemérmesen zár magába — mind ez, Heine szerint, nem elvont fogalmi poema, hanem pezsgő, meleg-édes költemény, amelynek »van husa és bordája«.

Letettem a könyvet és néztem. Néztem másodmagammal. Az a másik, bár egy nemem volt a bájos jövevényel, nem tartozik sem az irigyek, sem a féltők sanda szerzetéhez, mert sem hajlandósága rá, sem oka. Hiszen, ha valamely *cou-péba* léptünk, egy-egy utas az ő kedviért is letette a könyvet, ha Schiller — vagy ha ennél több: ha friss újságlap volt is.

A lányka oda huzódott ahol asszonyt látott, ösztönében az oltalmat itt keresve. Tehát közelünkbe ült. Utitársam az ő szelíd, fekete szemével anyailag tekintett a védtelen görlicze-madárra. Erre a biztatásra tüzőjéből kiszedett két higrá főtt, de már persze hideg tojást. »Olyan ízű lehet«, mondám, »mint az osztriga.« Erre a kisasszonyka megrettent. Mert mint a parádi víz, az osztriga is olyan: vagy nagyon szereti, vagy utálja az ember. A Svájc, bár nagytekintetű tudósok, mint Meilhac és Halévy, azt állítják róla, hogy van admirálisa is — a Svájc bizony tengertelen ország, ahol meg nem terem az osztriga, s csak annyit tudnak felőle az idegenek s messzejárt benszülöttek be-

szédjeiből: hogy az egy kocsonyás rezgő kölöncz, holmi csiga, melyet a tehetős vendég azon eleventen kap be a szájába, s mint macska az egeret, a lelketlen evő-művész is meggyötri előbb a fogaival, hogy jobbízűvé váljon, s lassú csemcse-géssel csak azután nyeli le a fájdalmában vonagló állatot. Az én jó szándéku példámra, mellyel étvágyát akartam ingerelni, a kis lány előbb meg-rázkódott, majd színéből kikelve a nyitott ablak-hoz rohant, s ártatlan bensőjének feltörekedő val-lomását rábízta egy útszéli vadrózsa-bokorra. Cog-nacos butykosom néhány harmatcsöppjével ujjab mosolygásra élesztettem a lankadt leányzót. Öt percczel később megállt a vonat. A már most teljesen kivirágzott hajadon, buzavirágszín szemé-nek minden ragyogásával nézett rám. Soha az én másfél éves hosszú orvosi praxisom alatt ilyen gazdag honoráriumot nem kaptam.

* * *

Bern még német város; de polgárai közt, főleg ha disputálnak — és mindig disputálnak — épp oly sűrűen hangzik fel a németből a francia, mint a mi tréziastadti polgáraink közt, főleg ha disputálnak — és mindig disputálnak — a német-ből a magyar szó. Fribourg felől mind bővebb

karikát vet a francia nyelv, s a hullámkör legszélének locsogását már erősen érezni az ősnémet kantonokban. Sehol a hirhedt schulverein, mely bögve jár körül, keresvén egy-egy veszendőbe menő bruderstammot, hogy elnyelje: — ez az éhes egyesület sehol sem térít kevesebb eredménnyel mint a Svájcban. Itt nem nyelvében, de szabadságában él a nemzet! — vetik a berlini kisértőnek. A hôtélben örömet elszedik aranyait, de traktátleinjait az egyedül üdvözítő alldeutschlandról visszautasítják. Rövidebben: nem köll nekik a »prusse«.

Sehol annyi gyermeket, mint e szövetséges ország székvárosában. Nincs az a bevásárló mama, aki maga előtt ne tolná az ő kis babáját, midőn a piacra jár. A bársonyos, piros, gömbölyű arczok versenyt virítanak és gömbölyödnek a bársonyos őszi baraczkkal. Sehol még úgy, mint itt, nem tolakodott elém Léon Goslan mondásának igaz volta a gyermekről: »Félig hús, félig gyümölcs.« Bele szerettünk volna harapni valamennyibe. Mert még a svájci is kedves, amikor kicsi. Különben úgy látszik, hogy az egész város a babák szolgálatában áll. Nyilván az ő multságukra építették azt a vaskos tornyot is, melynek egyik oldalán egy óramű kezdi játékát, mihelyest el-

ütötte az órát. Ekkor ugyanis kilép a kakas, megberzengeti szárnyait és egyet kukorékol. Aztán jönnek a maczkók — a város és megye czimeres állatai — s elvonulnak egy ötszáz esztendő s kőgyermek előtt, akit nem bántanak a medve bácsik, mert mindig jól viselkedett s még ma sincs rá panasz. Itt, a népes utcza fön, ha közeledik az óra végső percze, már sűrűn áll a kocsisor, melyről piroskönyves idegenek szállnak le s hátra szegett fejjel bámulnak föl a csodához.

A másik emlék meg nyilván a rakonczátlan apróságnak szól. Ez a gyermek-faló, a kindliffresser, aki egy szófogadatlan fiucskát tol bele a roppant szájába, míg a többi tarisznyába dugva várja a maga sorsát. Meg amodább azt a dudás bácsit is a jó gyermekek multságára faraghaták ki hajdanában.

Babapolis. Mert csak bátorkodják idegen — a benszülött ugy sem teszi — a kis bástya fasorán egy padnak üres végére rátelepedni! Még a homokot, kövecset sem szabad onnan lesöpörni. »Az a pad a mienk!« rikoltja a dada, »s az a kövecs, homok meg a Kätheli játéka!« Gyermekek ő felsége s felelős kormánya elől hátrálni illik.

Minden egyebekben ez a város is az idegené, különösen az angolé. Ami ékszer, csipke, régiség, faragvány, kép, szobor, kristály, keramika és szőnyeg van itt a boltok ablakaiban és ablakai mögött felhalmozva, azt mind neki szánták.

A legerősebb vevő ez idő szerint Amerika. Az oil-princek, a petrolokrácia otromba milliói akkora árszökkenést okoznak, hogy a nagy vizen innen való emberiség megretten tőle. Még csak a kemény brit állja a tusát. A mistressek és missek részére a ravasz ötvösök természetes nagyságban kovácsolnak csengőt, kolompot aranyból, ezüsből, melyre hegyi tájak és vízomlások, csordák és gyöngéd pásztorleányok vannak rápingálva. Milyen kedves és különösen: milyen drága emlék lesz ez a kolomp otthon Missouriiban és Ohióban! A ravasz kereskedő itt meg nem áll: apróbb arany és ezüst kolompokat lánczra fűz a nyak és kar ékesítésére. Milyen kellemes lesz majd hallgatni, midőn fejének, karjának minden-egy mozdulatánál: a szép hölgy nyakában, csuklóján fölzendül az idilli csöngés-bongás, mintha mistress Purseproude kebelének sikján, vagy miss Bessy Flirt vállának havas csúcsain miniaturnyájak legelnének.

Ó, mert csak zene köll nekik, ha kolomp, ha orgona, vagy ha csupán varrógép is. Mert zengő varrógépet is lehet kapni Bern városában, sőt még zengő veloczipédet is. Egy ilyen orchestrionos boltban már az ajtónyitás is muzsikával jár, s többnyire az angol hymnus ered meg (ilyenkor ő legkegyelmesebb fölsége, a három-egy sziget-ország királynéjának hűséges alattvalója legott leveszi a kalapját) vagy fölzendül a Yankee-doodle a sarokvas mögül, amit meg az amerikai fogad nyájasan. Hogy e népek iromba gazdagságával lépést tartson a kereskedő: egész orgona-számba menő síp-műveket tart magasinjában, míg az esztergások eredeti nagyságban faragott buffalo-bikával, malaczos emsével keresik a kedvét, méltó bámulásba ejtve mistress Purseproudeot messze Missouriban vagy Ohióban. Egy rengeteg ládában éppen egy borjas tehenet tömködtek körül szénával egy pittsbourgi megrendelő számára. Odáig tán kifutja a takarmány. A roppant faragvány ára 20,000 frk. Még téhen így nem tejtelt a gazdájának! Mr. Purseproude, aki 6000 kilométernyi pályának a birtokosa, egyet gondol és a télen fölfűtteti. Tehetyi mer' vasutyi.

Vettem három darab szivós lepényt (küchli) s megvendégeltük vele Bern városának kommen-

czíós medvéit. A czímeres fenevadak barlangja ki van csinosítva; de a búz, az még a régi. A környező sátrak alatt ezeregy változatban árulják az ő képmásaikat. Egy csokoládéból való puttonyos bocsot magamhoz is váltottam s aztán odanyomtam egy berni kindli tömzsike markába, aki azt vitézül magába is gyúrte. Ó, a bärili-fresser!

Legnagyobb sétatér itt a münster-terrasse. Terepély fainak sűrű lombja legyezi a vén székesegyház vörhenyeges kockáit. A játszi árnyékba be-behajlong a réseiből fakadó fűszál, s verebek és gyermekek ugrálnak a vas bácsi körül. Itt rozsdásodik ugyanis V. Berthold herczegnek, a Zähringen nemzetség vitéz fiának szobra; de emléke nem. Sisakját a medve tartja, mert meleg van s bizony nem bánná Berthold úr, ha valamelyik hű csatlósa lekapcsolná róla a nehéz vértet is. Mélyen a bástya alatt zúg a zöld Aare. A másik parton víg nyaralókkal telehintett viruló halmok. Ezek mögött felhők táborán túl víjják a magas eget a Berner-Oberland havas-jeges csúcsai.

A pavillonbul egy csöndes lányka fagyaltot hoz és knikszelve teszi elé. Nem jobb a svájci kávénál, csak hidegebb. A benszülött azonban

megszokta s szemhunyorítás nélkül szürcsöli. Csé-
szemben lassan szétfolyik a kis porció fagyalt,
míg nézem ott szemben azt a nagyot: a Jungfrau,
Mönch és Eiger szikrázó fehér csúcsait, amint
rájuk tűz a délutáni nap. A forróság álmosító,
de nem bír lecsukódni a szem, s mintha épp
ennek a révén szívnam magam felé a hónap
jégnek hűtő lehet. Ez is suggestio.

Hatalmas isten! Te már sok szép dolgot alkot-
tál meg, s műveiddel meg vagyok elégedve —
de ez a lánczolat neked kiválóképen sikerült.

Az est homálya mind lejjebb száll. A hegység
messze nyúló gerincze lángol még egy pillanatig,
aztán egymagában marad a Jungfrau. Patyolat
hó-ruhája rózsaszínt vált s még csak szűzi hom-
loka ragyog, amint az alkony végső csillanása
éri; hasonlatos egy piros lángban sugárzó bog-
lárhoz, melyből aláfoly s szerte hullámszik a
mennyasszonyi fátyol. Ibolyás köd rezeg a leve-
gőben; fölülről az első csillagot, alulról az első
gázlángot hímezte bele az esti tündéresszony.
Zúg a nagy harang a zömök toronyban, s alatt,
fehér porrá morzsolódva a lejtőkön, zúg a folyam.
Ekkor, ó bűvölet! . . . tövétől ormáig kigyul
a Jungfrau s biborban ég, mintha belső tüzek
hevétől tündökölné. Ez a hegy-izzás, az a bizo-

nyos alpenglühn, melyet a tudomány miriád rózsaszínű fénybogarak rajzásával magyaráz; mint ahogy ázalék-férges torlódásával Helgoland körül azt a varázslatos tüneményt, midőn sötét éjjelen villamos fényt lövel a tenger s az evező-lapát éléről híg gyémánt-csöppek pörögnek alá. Tehát sem nem szerelemre gyúlt az a magasztos szűz, sem nem a gyermekeit förösztli a szép Melusina. Csak ne rontaná meg oknyomozó tudományával a mi boldog meséinket az a sok alapos német büchli!

Országos Széchényi Könyvtár

V.

— Temetőből a korcsmába. —

BÖNN a hegyen nyugosznak a holtak, lenn a völgyben dolgoznak az élők. A temető magasan, a műhely mélyen van. Hű és tisztességes iparkodással töltött életpálya után, a thuni ember porhüvelyét kigyózó lépcsőkön emelik föl a sírba, ahol a lélek egy arasszal közelebb éri a mennyországot. Vén rózsatő fiatal virága hajlong a vén vaskereszt fölött, melynek ódonas művé-

szettel kovácsolt bodor kacssain remeg a csipkés lombozat, mintha onnan hajtott volna ki.

Itt is, mint mindenütt a világon, gyermek siratja el apját, édes anyját, s szüle az ő szép fiát, aranyos kis lányát. A halmokra közönkint vén fának zöld sátora borul rá. Ami megmozgatja, nem a mulandóság sóhaja, hanem vidám szellő, mely élesen kél a berni havasok hideg csúcsairól, de mig idáig repül, enyhére válik a völgy melegén.

Alant ragyog a tó és »Fischerkähne, sanft wie Schwäne« — halász-ladik, gyümölcsös csónak uszkál szerte zöld vizén, meg-megcsillantva vitorla-szárnyait, mint a Mathisson fehér madara s nagyokat bukdácsolva, midőn kavargó gőzös lóditja feléjük a tarjagos hullámot. A gyors Aare lágyan hajló karjai közé foglalja a termő síkot. Hátulról a Doldenhorn s a Blümlisalp ragyog át havas ormával, emidébb a Niesen teteje lobogtatja felhő-sörényét.

Itt, hol az emberi méltóságot erősen hirdeti szószék, sajtó és törvény: errefelé is olcsóbb az ember, mint az állat. A Niesenre egy ló ára 15 frank, mig annak a két öregnek, aki a gyalog-hintóban előmlő vendéget ziháló mellel czipeli föl a hegyre, csak 10 frank jár.

Nem venném a lelkekre, hogy ilyen áron jussak a magasba. Van eset rá a mélyen tisztelt irodalomban, hogy akit Pegazus nem visz (mert lehányta magáról a verselő vasárnapi lovast) — a kehes reklám csigázza föl a tetőre. Csakhogy a turista fönnmarad, a költőnczöt azonban hamarosan lefujja onnan az a szél, melynek tolója maga volt.

Thun csöndes városka, megnyugtató és kedves. Chur után a leghajdanibb. Szintén egyik fészke a hadverő Zähringenek nemzetségének. A Kyburg föllegvárában ez idő szerint szelid amtsschreiberek körmölgetik a rovancsos papirost. Csak a mozsárnyi kalamáris, melyből me-regetnek, emlékeztet a véres multra, s görcsös ujjaikban az aczél-penna és szára egy fia-lándzsára.

Béke, béke, béke! S szemben abban a nagy kaszárnyában, ezer kéz kovácsolja az uj puska-csővet s pattantyus legények csavargatják le-föl azt a nagy bronz-tubust, melyből szintén a mennyországba lehet belepillantani, — ha jól sül el.

A tüzérség laktanyája fölött pedig fehér galambok felhője csapong s a napfényben meg-megvillanó szárnyaik csattogása valamely messze puskatüz ropogásához hasonlít. Béke, béke, béke!

Olyan ősi itt minden, hogy szinte anachronismusnak tetszik a sok fotográfia a hegybe vajt boltok ablakaiban. A jelenkor nagy férfiai közt természetesen ott vannak Milán és Boulanger is. Csak Zichy Jenőt kerestem hiába. Hát nincs ő olyan legény, mint Milán vagy Boulanger? — a mi ipargrófunk, aki, ha új koronát nem talál, keres magának régi hazát s kutatja az ősök nyomait? S mindezért még csak fotográfia se járjon? Ez nekem fáj.

A néptelen utcán a tó felé andalgok. A közkút mellett fiatal nő málnát, körtét árul. Ölében egy dundi babát ringat. A zöld sátor előtt iskolás kis lányok nagytanakodva értetik össze dúczos kalapjaikat, aztán a legbátrabbját kiküldik, ez legyen a vásárló. Amíg boldogan marékból szürcsölik a málnát, leves körtét: egy mezítlábos bodri fiucska, à la Knaus hátra vetett apró kezeiben egy felborult csonka lovacskát huzván pórázon, vágyva nézi a kisasszonyok lakozását. Ekkor a szép kofa magához inti a gyereket s néhány szem apró körtét hullajt az elébe tartott vásott sipkába, aminek láttára a jóljárt fiu mellé oda somfordál az ő még bodrosabb öcsikéje. Az ifjú nő ad ennek is. Gyümölcsosztó boldogasszony. Ilyenkor természetesen az érzelmes turista

szintén oda somfordál, s melegében három frank áru gyümölcsöt vásárol, melynek fele a tátott száju két kis testvérnek jut.

»Netek!« — mondom nagyilelkűen.

A fiatal nő mosolyog, majd nevetésre kelve; derültségét belecsókolja kövérke fiába, mialatt helybenhagyólag kacsint felém. A jó szívnek is megvan a maga kaczársága.

* * *

Tovább ödögök. Szemem valami aranybetüs táblán akad meg, mely sövény fölé van akasztva. Rajta ez a név: »Fritz von Känel, Kutscher.« Birodalmi báró és kocsis! Hiszen a mi nagyuri ifjaink is jó kocsisok; de csak művészetből és nem mesterségből. Lám, a köztársaság! Amint a porosz Herr von Putzke (vagy Herr von Fatzke volt?) nem sinlette meg báróságát az amerikai hadseregben, mert a jó Ábris bácsi, Lincoln elnök, megnyugtatta ő méltóságát, hogy czíme, rangja az előléptetésben nem akadály: azonképen Herr von Känel is kapós kocsis Vimmistől Gurnigelig, mert jó lovakat tart s keze biztos. Hanem azért jutna csak eszébe dölyfös Magyarországon egy jó fiákeresnek azt kérni, fogadják

be a jockey-klubba! Nem vetnék neki mindjárt, hogy ez a klubb nem holmi főrendiház?

Valahol muzsikálnak. Pedig még jókor van, s éhomra csakis az ánglius bírja meg a zenét, amely reggeli szerenádnak »aubade« a neve. Persze, hogy angolok muzsikáltatják magokat! Ott üli körül a hôtél kis kertjében az orchestrumot: három hosszú tante, egy köpczös mama, egy meztelen lábszáru kamasz, aki a két néni közé tehenkedik, s egy hófehér arczu, szőke hajas baba, aki a kövér mama vörös karjáról lelógó ezüst öntöző-kannát zörögteti, amely kerti szerzám t. i. afféle joujou.

A zenészkar mind egy szálíg cseh, s bár mind a hatan trombitálnak, mégis szerencsétlen furulyások. Egy trapezunti chantantban fújták még azelőtt két hónappal. A társaság starja meg, Kilymegházi Miska k. a. vegyes magyar művésznő: dróton szaladt, énekelt, tükörbül czélba lőtt és tánczolt schardascht és ezenfölül jegyben is járt Popelka úrral, a cseh angolkürtössel. Egyszerre csak, czimborái biztatására, egy szaraczen gigerli nekivág Krsvichnich úrnak, a társaság vezetőjének, és nyakából kiakasztja a bumperdót, hogy belenézzen, mitűl bömböl ez az ágyu? Mert ágyu. Már pedig ha ágyu, elbirja

a puskaport. Azt is tett bele, elsütötte, s szerencsésen száz darabra szakadt a rengeteg cső. Utána megpróbálták puskának a pazánt. Az is szépen szólt. A zene-tüzéri kísérlet kitűnően sikerült. Hadi zsákmányul meg a vegyes magyar hölgyet vitték el magukkal. A bácsi meg a vőlegény szaladtak az osztrák-magyar konzulhoz, segítené meg őket, szerezzen kártalanítást, a művésznőt meg szolgáltatassák vissza. Új trombitára valót kaptak is, csak a kisasszony nem térült meg, ám-bár puhára párnázott börtönéről a mi trapezunti főkonzulunk mind lepattantotta a závárt, mert hiszen barátságos viszonyt folytatunk mi ezzel az állammal is. De Kilymegházi Miska k. a., a merész schardasch-tánczosnő, kiüzent, hogy már ő csak ott marad abban a rabságban. Sirassák, de egy csöppet se sajnálják, azt mondta. Börtönét kedvesebbnek vallja a szabad vándorlásnál. Ezek után nem csoda, hogy a banda — melynek impresariója beszélte el a hölgyeknek a vezetésére bizott művész-csapat viselt dolgait — oly érzelmesen muzsikált.

Az egyik tante, egy vörösfürtü miss, különösen meg volt hatva a zenétől s nedves pillantásokkal kérdezte ama szaraczén hősök nevét és lakását, s ezüst födelű carnetjába arany czeru-

zával föl is jegyezte. Talán őse volt neki a deli és vitézlő Ivanhoe, aki amaz ifjak apái ellen küzdött hajdanában nagy Szerecsenországban.

* * *

A gőzhajó fődélzetéről búcsút intek a Freinhofnak. Itt háltam meg, ebben a régi módi vendégfogadóban, levendula illatu, patyolat párnákon, egy mult századbeli tölgyfa-nyoszolyában. A tiszta szobalány is abból a korból való lehetett. A jó öreg Bärbeli! Mikor mosolygott, kisimultak a ránczai, a nyájasságtól megfiatalodott, s az 50 cnt. borraivalónak háromszor is bókolt egy végben. Nyoma sincs ott a kevély pinczérnek. Az ebédlőben — ó kedves, rézkapcsos ódon butorok! — az ebédlőben a fölszolgáló hajadonok mint a galambok tipegtek a table d'hôte körül, megrebbevenve, ha a figyelmes, fegyelmes gazda feléjük intett-legacyintett az asztalkendővel. Hogy leszedték az asztalt s morzsáلكodtak, csöndes nevetésük áthallatszott a társalkodóba, melynek szűkmellű zongorája előtt egy greifswaldei pápaszemes professzorné ült és döfölte rövid, széles, kemény ujjaival a zengő szekrényt. Egyik-másik fogának — a zongora fogait értem — híjját is

láttam; tán azért volt selyp. De a kis lányoknak jól esett az. Isten hozzátok, ti bájos, tiszta gyermekek!

Úszom a tó közepén s mint régentén Madarász Józsi bácsi az Atlantiszt: én is »egy steamer nevezetű halyón korbátsolom« a tó hullámain. A part nyaralói fölött — némelyik egy-egy kastély — ropog a zászló s előtte a tündöklő gyepen a lawn-tennis fordultatos játékában szökellnek a fiuk s lebegnek a lányok. A veranda nyitott ajtajából zongora szól és dal, valami élénk rhythmusú dal, mely mégis lágyan omlik bele a lapátkerék adónikus versébe. A tulsó kikötő felé a zöld víz már meredek sziklafalba ütközik, de azért a tetejébe mégis víz-gyógyintézet épült, s csúcsáról vendégshivón repked a reklám-lobogó. A lehajló estben meg úgy rémlett, mintha a hôtél fölött kigyuló csillagok egy új képletben csoportosultak volna össze, s egy kis fantáziával, Baedeker híres uti-astronomus nyomán, ki is lehetett rakni belőlük, hogy *P. c. fr. 10 p. j.* (Pension complète fr. 10 par jour.) A gyógyintézetnek erősen kiszögellő párkánya fölé ügyes kis korcsma-sátor van ütve, melynek az esti szélben puffadozó-lohadó vászna alatt kék-zubbonyos hegyrepezstők s fakó öltönyű hegyi vezetők ülnek poharazva.

S míg hallgatom érthetetlen beszédjüket, nézem hegyen a felhőt, vízben az eget, s a tajtékzó thuni sörrel ráköszöntök a Niesenre, a nyájas öregre.

VI.

— Orgonavár. —

KIBUKKAN a táj a hegy mögül, meg elbujik a hegy mögött, vagy végkép fölfalja az a gyalázatos alagut, mellyel olyan nagyra vannak a mérnök urak. Ha volna igazság a sima ég alatt ezen a ragyás földön, s én rám biznák, hogy a nevében itéljek: minden mérnököt élet-hossziglan egy önvájta alagutba csukatnék be. Eldicsekednek, hogy másfél órányi idő, harmincz mértföldnyi kerülő van vele megtakarítva. De hát ki mondta a mérnök úrnak, hogy én sietek, mikor nem is sietős az én utam? Mit szerez nekem poklot a mennyországban, a derűben tátongó éjszakát? Csunya alagút!

Épp most kapja el szemem elől a kies Emmen völgyét is, azt a bizonyos Emmenthalt, amelyben évszázadok óta terem az a bizonyos emmenthali

sajt, melyet kitünően készítenek a felső magyar megyékben; s nehogy valamely tapasztalt hazai caseologus rátérjen a hamisításra, csak oly drágán mérik nálunk, mint az eredetit. De valamint a virágcsinálás művészete annyira haladt már, hogy ugyancsak szedje össze minden színét, ragyogását az élő rózsa, ha olyan szép akar lenni, mint a csinált: azonképen az igazi emmenthali is kerekre nyissa minden szemét, hullassa könnyeinek jóízű savát, ha vetekedésre száll a magyarhoni svájczival. Hiszen való és utáztat már ugy egymásba olvad, hogy a frankfurti sörházak »valódi bécsi frankfurti« kolbászt hirdetnek.

Fribourgba nem a vadregényes vidék vonzott — nincs ott minek vonzania — de az orgona, a világhírű fribourgi orgona s annak mestere, Vogt.

Vakmerőn szálltam a »Hôtel Zähringen« pompás omnibuszába. Az ember legalább is Westminster marquishoz érzi magát benne. Hű társam az élet- s a vaspályán meghúzta a plaidem rojtját, hogy azt mondja: veszedelmes csillag sötétlik a veres könyvben e hôtél előtt, jó lesz az elől a csillagos fogadó elől kitérni s a csillagtalanba betérni. »Már benne vagyunk!« mondtam sötét elhatározással, s gurultunk lefelé a parton a vendéglőbe, a veszedelembe.

Schiller tudvalevőképpen sohasem járt a Svájcban, melynek oly hű képét festi tájban és emberben. Költői intuicziójának azonban sehol olyan ragyogó bizonyítékát nem szolgáltatja, mint a »Haramiák« második felvonásában, amidőn Roller odaszól Spiegelbergnek: »Wenn Du ein rechter Räuber werden willst, musst Du in ein Spitzbubenklima gehen: das ist Graubünden, das wahre Athen der Gauner«. Tökéletesen igaz; csakhogy Schiller elhibázta a kantont; nem Graubünden az. Az ottani grand hôtelnak e találós jellemzése az említett színmű első kiadásában foglaltatik benne; de a megye kértére az öreg Cotta a következő kiadásokba már nem vette föl. Pedig érdemes volna igazába visszahelyezni ezt a mondást, természetesen Fribourggal pótolva az ártatlan Churt. Nem is Chur, de Fribourg a haramja-ország. Mert az, hogy a gazda erősen hasonlít Keglevich István gróf úrhoz, meg hogy a másodkapus ó-budai származás: mind ez csekély vigasztalás azért a fosztogatásért, melynek áldozatává lesz ott a tudatlan utas. Hellász kék hegyeiben működő unokái Homérosznak és Periklésznek: jámbor kucséberék; — Luigi Vamba pedig, az Abruzzók régi vendéglős-kapitánya, fehérbe öltöztetett urnapi házmester-Miczi hozzá fogva.

Luigi Vamba t. i. azt az angol Krözust, kit a barlangjába vonszolt, nem rabolta ki, sőt gondját viselte. Csak hogy a friss gödölye-côtelettenek zöld borsó nélkül 12,000 lira volt az ára porciónként, zöld borsóval 20,000. A heti számlát a hegyi fogadós minden szombaton beküldte Nápolyba ő lordsága bankárjához, ki a pénzt s a nyugtázott számla hiteles másolatát egyik bizalmasával oda is vitette a kijelölt szikla-kőhöz, melynek, az adott utasításhoz képest, egyik vájadékába be is csusztatta a mylord tartozását, aki öt nap alatt éppen fél millió frankot pazarolt el ily módon. Midőn a gödölyét már sülve-főve minden konyhai változataiban megelégette a költekező angol, mindössze egy fél fül veszteséggel — a bankár úr számtartója t. i. nem volt pontos az esedékes ráta meghozásában — dicsekedve és boldogan tért vissza drága családjához. Signore Vamba pedig a hôtél-omnibusz ajtajáig — mondok a hegy tövéig kísérte el az ő kedves vendégét, s mély bókolással köszönte meg uri bizalmát.

Elhoztam onnan a számlákat. (Már mint Fribourgból.) Alig van tétele, amelyet ne köllött volna helyreigazítani. Majd mindenik pontjában egy kis véletlen hibbanás, tollcsuszam, meg az a

kedvelt »mésentendu« mindnyájunk — külön kövér »mistaken« pedig az angol uraságok részére. Az angol azonban könnyen segít magán: gorombáskodik s fenyegetőzve mutat rá a Murray bácsi piros könyvére, hogy majd ide viszi panasztát. Amitől megijed a patron, míg a patronne (párisi menyecske) bájos mosolygásba göngyölti keserűségét. Midőn egy elméskedő berlini vigécz (vulgáris németiséggel: commis-voyageur) odaállott madame elejibe, hogy hiszen ez az ő fogadója »hôtel Aufzählingen«: az asszony biztató fejbólintással hagyta helyben a vendéglő drága voltára ejtett olcsó szójátékot. Persze, hogy nem értette. Csak a főszámvevő úr hajolt vigyorogva a nagy könyve fölé ott az ebédlőben, s jegyzérovátkos lapjaira, ki mit vett, evett, vétett egy-huszonnégy óra alatt.

De már én védtelen álltam szemben érdemes Vambáékkal. Angol nem vagyok, aki Murray tekintélyével s takaros checkjeimmel imponálhatnék, sem utközben nem szoktam viczelni, mert sokra becsülöm inkognitómat. Hát ilyenkor az ember megadással tartja oda erszényét s mosolyogva köszöni meg, ha a nagylelkű vendéglős hágy benne magnak. Mert Mr. Vamba végre

sem rabló-gyilkos. Csak a felét tessék elhinni annak, amit róla mondok.

Tudom, hogy a hôtél »nyereségre vetett ipari vállalat« s él a nyári alkalommal. De sehol és soha a gyors gazdagodásra való törekedésnek ezt a lázas mohóságát, a pénzgyűjtésnek ezt a szomorú lelkendezését, azt a görcsös szorgalmat! — »pour gagner le gros sou«, mint a fogadósne magyarázta. Ez a szünhetetlen nyargalozás lépcsőn le és föl, a rejtőző suttogás, harsány telefonozás — mintha az összeesküvés után rögtön a roham következett volna — undorral töltött el. A cserkeszkjői névtelen részvényes társulat tagjai gentelman-számba mennek ezzel a konspiráló bandával szemben, mely a törvény oltalma alatt áll, míg Athanáziosz úr és czinkosai — pardon!.. érdektársai, élet-tőkéjük tetemes deficijére vannak elkészülve: coupon-metszés helyett a fejmetszésre.

A közös asztalnál a francia nyelv uralkodik, még pedig igen előkelő beszédben. Mióta Franciaországból kiszorultak a jezsuita atyák: a st. germaini legitimista paloták s a bretagnei feudális kastélyok ide a francia Kalksburgba küldik fiaikat. Most eljöttek a papák, hogy hét és kilencz ágú csemetéiket átszolgáltassák az előkelő

szerzet gondjába. Vidáman ebédeltek istenadta grófocskái, még cognacot is keverhettek a fekete kávéba; hiszen holnap már a szent fegyelem zárja őket szúzi vas karjai közé; pedig egyik-másik ifju olyan benyomással volt rám, mintha ugyan-ezt cselekedte volna már vele valamely Lydiája erénybontó Párizsnak.

* * *

A vakmerőség s a kellem szövetségéből származott az a két szellős hid, mely a szédítő mélyben épült ó-város meredek partjait kapcsolja össze. Innenső végének láncz-szemei egy polgári lakóháznak falán keresztül vannak a sziklás talajba ékelve, míg tulsó vége a pusztá hegy méhében vész el, hová forró érczel forrasztották bele. Így nem látszik meg a könnyed költeményen sem, milyen keserves volt megalkotni.

A Loretto-kápolna roskatag kőpartjáról nézünk alá a Saône völgyébe, s úgy találtuk, hogy szép. Ájtatos fribourgi lányok, simára fésült gyér hajukban virággal, keztyűs kezökben szorongatva az imádságos könyvet s a fehér keszkenőt, csapatosan vonultak le előttünk, széles lábukkal porhanyóra törve az éles kőtörmeléket, mellyel

az út föl volt hányva. Azt hiszem: napszámba sétáltak.

A főtéren — ott, ahol hajdan a Zähringenek várkastélya állott — egy vén hársfa terpeszkedik. Teteje s ágboga még leveles, de már derekát az öreg úrnak kő-oszloppal kell támogatni. Megtapogattam a lombját — nem paróka. Terepélye árnyékában polgár emberek hűselve hánytákvetették meg a város dolgát. Errefelé ez a malom-alja. Az elomlott várpalotának egy épen maradt része szolgál városházul. Itt is fekete tábla, idézések s árverések. Csak egy új dolgot láttam: egy fiók van ott fölakasztva, melyben a talált kulcsokat őrzik. Az egyik akkora s olyan rozsdás, hogy csak is Zähringenék várnagyának a vas nadrágjából eshetett ki.

Egyet lépek s vastag falai közé fogad a Szt.-Miklós temploma. Orgona-szóra jöttünk ide be. Mint a belgiumi oltárképekről csak díjazásért huzzák el a zöld leplet, a svájcki orgonákat is csak pénzért lehet hallani — természetesen isteni szolgálaton kívül. Éppen nagy miséről oszladozott szét a hívők serege. A betóduló angolság, az ő szokásos kiméetlenségében, aczelos könyökével csak oldalba csiklándozta őket; pedig, amilyen erős, ki is túrhatta volna. Mindössze azt dörmögte

oda milady egy késedelmes anyóának, hogy »move on, please!« — ami lehetőleg szabatos fordításban azt jelenti, hogy »méltóztassék innen elkotródni!« Aztán, hogy mistressék elszármaztatták onnan a község véneit, rágyujtottak arra a bizonyos csikorgós diskurzusra. Közben zöröggették a műsor lapját és — nyilván ellenséges indulat nélkül — villogtatták fel hosszú fogaikat jó Szt.-Mikulásra, aki ugyancsak zavarban lett volna, ha a brit uraságok is ő hozzá fohászkoztak volna; mert az egyházi történet alapos íróinak egybevágó bizonyítása szerint, ez a kegyes püspök egy kukkot sem értett angolul.

A hármás sziget népe az ő edzett idegzetével hihetetlen mennyiségű zenét, bika-viadalt, képcsarnokot s kivégzést bír megélni. Ami a zenét illeti: ezzel, a halláson kívül, még valami külön gyönyörűségök vagy legalább izgalmuk járhat vele; különben érthetetlen volna előttem, a fülére színvak angol miért töri magát utána. Nyilván apertiv, avagy zsongító hatást vár tőle. Mert ha az ember azon van, hogy szárnyat kössön a lelkére, ennek előzőben már valami tisztító folyamaton kellett átmennie, hogy minden salakját elvetve, könnyebben szállhasson föl. Ilyenkor nem goromba még a bajor sem.

Fölharsant az első akkord. Az egyháznak zenész atyái szólamlottak meg: a három nagy *P*— Palestrina, Porpora s Pergolese, majd Bach és Cherubini. Amazoknak rideg aszketizmusa csak az isten hideg fönségét hirdeti; merev, etikettes a zenéjük. A mennyországot valami hatványozott spanyol udvarnak képzelték. Cherubini enyhébb. Naiv, szinte kékszemű interludiummal — mintha gyermekek kacagnának közbe — biztatja is az emberi szívet. Minden majesztása mellett vigasztaló azonban csak Sebestyén mester. Az ő égi ragyogásával meleg is omlik alá a gyarló halandóra. Az a tündöklő ég nem csupán villámokkal sujt, de hint szerelmet is és bűnbocsánatot. Térítő hatalom, megváltó erő hangzik felénk e malasztos szózatokból.

Egyszerre hátrakapom fejemet. Az orgona felől emberek hangja, de bűvös, földöntuli, mert hibátlan, egyenletes és hosszú lélekzetű. Női édeség s férfias erő csodás vegyülete, hasonlatos a Sixtina karához, melynek művészeit istennek nagyobb dicsőségére megcsonkította a kegyesség. De még ennél is igézetesebb. Hozzáfoghatót sohasem hallottam. Boldog sírás szakad föl a kebelből, öröm és béke. Ez a *vox humana*, a fribourgi orgona varázs-szekrényének drága kincse,

melyet az öreg Moser tett bele. Edison siketté tompítja az emberi hangot, Moser a buta léczbe oltá bele. Amott a fecsegő kísértet, emitt a zengő lélek.

S most következett az újabb egyházi zene: interpelláció a mennyei kormányhoz, van-e tudomása az emberi faj mérhetetlen szenvedéseiről, s ha igen, mely módokat szándékozik foganatba venni azoknak sikeres megszüntetése, vagy legalább enyhítése végett. Bukott miniszternek, szívos ellenzékinék a kompozíciója ez. Okos és művelt zene, mely hova-tovább idegessé tesz. Hirtelen kicsap belőle a neurasthenia s fokozódik hiszteriás rohammá. Szép Magdolna szenvedélyesen tépi híg arannyal szőke-vörösre festett omló haját, vérezi füzött mellét, vétkesnek vallja magát, zokogva omlik oda a feszület tövéhez és rásírja könyeit -- óvatosan, hogy árkot ne mossanak a kendőzött ábrázatba. Erre szívgörccse megoldódik s fölvilágosodott mosollyal porolja le a térdje kalácsát s hullatja alamizsnáját a pörsölybe, mialatt megpillantá azt a deli férfiut, akivel oly édes a kárhozat. Az orgona végső moraja az elrobogó fogatot példázza. Az együgyü angyalok jubilálnak.

És tépelődik, az oltár fagyos kövein csuszva Faust is. Vivódásainak részesei Hamlet és Manfred. Tudni nem tudnak semmit s hinni elfelejtettek. S íme, a magasból megengesztelődve tekint alá három nő, kiket szentté avatott a fájdalom: Gretchen, Ofelia és Astarte. Ilyeneket írnak a modern Palestrinák.

S újból megzendül egy szent szózat: enyhe, puha, gyógyító. Mintha az elköltözött édes anya simogatná fájó homlokod az ő ápoló, lágy kezével. »Csak sírd ki magad fiam és higyj. Jó az Isten!« Mint a pacsirta-dal iratos mezőbül, száll ez az idvezítő zsolozsma a kék mennyekbe. A gyermek-évek derengve tűnnek elém: itt a füzes ér, amott a vén diófa, kérges törzsében sz. Mária a Jézus gyermekkel. S ezer drága emlék. Hol fogantatott a tiszta istenhivésnek ez az éneke? Kinek a lelkéből fakadt? Altató édes anya ajkán, vagy madárka begyéből rozmaring-ágon?

Fogantatott bűnös Párizsban s mondain zene-költőnek sima redingoteja mögül hajtott ki harmatos bájban. A szerzője Mr. Alexandre Guilmant, a Trinité organistája; a címe: »Invocation.«

Vogt úr nagy művész és ismeri angoljait. Befejzésül eldörögte nekik a »Vihart.« Hangszeréből kiszabadította az égnek minden csatázó elemeit.

Harsogás, kárhozottak ordítása, tűzhányók ropogása, égszakadás, földindulás bomlott-csattogott fölöttünk, hogy szinte megingott bele a nehéz templom. Amire a brit uraságok azt mondták, hogy hiszen szép, szép, de a liverpooli orgona külön: abba száz ló-erejű gőzgép hajtja a szuszt.

VII.

„Svájcz-i lapdacso-k.“

— Az én saját patikámból. —

UTAS ő felségét pedig jó kedvében tartsad! — Így szól az ujjabb helvét hitvallásnak II-ik parancsolata.

Ezt a számot nem írom ki betűvel, bár így ünnepiesebb volna. De a svájczit oly fősvénynek ismertem meg, hogy emlékeztén róla, engem is elfog a zsugoriság, mellyel akárha csak egy darabka papiroost s egy másodpercnek a töredékét is megtakarítsam. Mert — úgy beszélnek — a svájcz-i legény, hogy szerelmes levelében időt s tért kiméljen, ilyen formán ír az ő sokra be.

csült hölgyének: »Iiges Käthli! zfle nicht an meiner 3, ich lebe nur 4 Dich! stb.«

Mindent az idegen ő felségeért! — tartja ez a vastagnyaku republikánus. Ami azt jelenti: mindenét az idegennek. S mivel közülünk a szerényebb módu is háromhetes uraskodásra szánta el magát: félesztendőre valót gyúr az erszényébe. Pazarlunk tehát mindannyian. Innen a svájcziai mosolygása bér cz tetején s völgy ölén. Sőt nyaranta még egymásra is mosolyognak, csak a t. cz. turistaság maradjon boldog hangulatban. Bezzeg, amint az utolsó anglus is kihuzta innen az ő hosszú lábát, a lánczon tartott svájcz düh kipattan s elkeseredett pártharczok dulkan soraikban. Amióta pedig számos külföldi nézőt vonzott Bellinzonába a tessini forradalom, elhatározták, hogy ezentúl — külön díjazás mellett persze — minden kantonális fővárosban csapnak egy kis nyári ribilliót, legyen hasznuk a kárból is.

Mert bármily erős a szövetségi kapocs, rázogatja azt délen az olasz irredenta; bármennyire szabad, a porosz lockspitzl híveket verbuvál északon a német eszmének. S nyugaton, a genfi »monument national« gránit koczkái alatt, mintha 1798-nak az elásott szelleme mozogna. Az oláh propaganda ott messze Keleten az egyetlen,

amely nem fog a »rokon« rhécziusokon, természetesen csupán földrajzi okokból. Éppen csak egy darab Olaszország, meg a mi monarhiánk ékelődik Majola és Crajova közé. Addig is oláh hercegek — hasonlatosak a svájczai admirálisokhoz — a meleg hónapokban eljárnak Sct.-Morizba, ahol a Grd. Hôtel des Bains tíz frankos ebédjei alatt (vin non compris) bordeauxival csöppentik rá az egyesült Románia piros mapáját a foederális fehér abroszra.

Erősebb-e a szövetségi közösség érzése a nemzetiséginél, nem tudom. Annyi bizonyos — panaszkodott előttem egy zürichi collega — hogy a francia elem napról-napra hódít el egy darabkát ebből az országból. A nyelvhatár ujabban Freiburgon is túlterjed. Azaz nem is Freiburgon; mert ezen a néven csak a badeni Breisgau Freiburgját értik; hanem Fribourgon, amely már teljesen francia s amelynek alsó városában még csak az öregje tud németül, még csak ez emlékszik a Zähringen-nemzetség ősi fészkének régi nevére.

Aki svájczai odahaza nem boldogul, az mind világgá rajzik s virág mézével, márhogy világ pénzével megrakodva tér meg, s gondja van rá, hogy ne váljon be rajta az ovidiusi méhe sorsa.

Ha megszedte magát, a vén Churban vagy a derús Winterthurban vonul nyugalomba, s e biztos révből jóleső borzongással nézi a népek csatáját ő is. Csakhogy nem olyan »messze hátul« verekednek már azok, mint Faust korában; hanem olykor egészen közel, mint a német-francia hadjáratban is, midőn a Bourbaki csapatai szorultak be hozzá s a Rhône partja mellől elszéledt lovak hátán ott ült egyszerre a koczkás turista-ság s vívta meg kibontott ernyőjével Rigi-Culm-nak még akkor védtelen tetőjét, melyről ma már vagy három félelmetes vendégfogadó tekint alá.

Nem! Teljes nyugalomban már a legerősebb svájcki sem élvezheti a békét. Drága ára van ott is. Épp ez okból néztem nagy érdeklődéssel a hadi gyakorlatok végett Aarau felé vonuló katonaságot. A városkában akkora készülődés, lobogók s fenyűgalyak füzéreibbe vont virító diadal-jelek disze, a templomok tornyaitól kezdve a legkisebbke ház duczáig: amilyenél különb parádéval tán még a murteni győzteseket sem fogadták ezelőtt 426 esztendővel.

Coupénkba az előző állomásokon tiszték is szállingóztak be, de nem igen siettek az egymás üdvözlésére. Azt sem tapasztaltam, hogy alantas a följobbvalójának katonás köszöntéssel bemutat-

kozott volna. Csak egy mosolygós, kövér óbester bácsi köré, aki terjedelmes, vörös koczkás zsebbevalójával nem győzte szikkasztani elsült, kiömlő tarkóját, verődött össze néhány fiatalabb hadfi. A beszélgetés abban a hihetetlen németségben folyt, melyet svájczinak neveznek, s annyi gutturális mássalhangzót fogyaszt el, amennyiből a máhdi-nak arab seregei kitelelnének. Háromszáz lengyel zsidó annyi *ch*-t nem hápogtat a krakói baromvásáron, mint ez a nyolcz katonatiszt Brugg és Aarau között. *G*-je, *K*-ja folytonos exploziókban, reszelős horkanással tolul ki a garatján: »Chrüs z Chott Cham'rad!« A spanyol az egyetlen latin nyelv, melynek zenéjét a sok torokhang rontja meg. Sémi maradvány abból a korból, hogy a mórok bírták a félszigetet. De honnan kerül bele a svájcki, tiroli s hollandi tájbeszédbe? Nyelvőrök feleljenek rá.

Ki állapotodik meg Aarauban? Mi látni való van ott? Sem szép vidéke, sem festői építkezése, sem jeles gyűjteményei. Nagyot nézett az az öreg úr, kit utamban találtam, midőn kérdeztem tőle: az ember hogyan mulaszt lé magáról néhány órát ebben a városban? Gyanakodva szaladt végig rajtam a pápaszeme. »Uram — monda — idevaló születés vagyok s hatvanhárom esztendő.

De mióta az eszemet tudom, még ide mihozzánk idegen, mulatozás végett, nem tért be.« Megemelé kalapját, s nagyokat koppantva botjával a kövezeten, eltűnt a kerületi registratura épületében.

Dehogy is nincs, amit szívesen föl ne keresnék ebben a városkában! Hát nem itt élt, nem itt költött Zschokke? Lelkemen boldog emlékezés melege hajt át. »Alamontade«, »A kreol«, »Fekete babszem«, »Frock« s meg annyi más, folyton buzgó gyönyöröknek volt a forrása. Finoman szótt meséi, meleg színei, a Goethe-korszak utáni elbeszélők sorában Hauff mellett első helyet szereztek számára. S még egy tulajdonsága vonzott: az a szinte francziás grácia, mely ott játszik a takaros, elmés Nicole mesterkedéseiben s ott lebeg az édes jó Rosmarin nénike szorongásaiban. Persze, hogy aki utána szállt föl a Svájcznak legkisebbik ormára, az ottani Parnassusra: Keller Gottfried, egy fejjel magasabb s két szívvel gazdagabb. De hogy előkelő fitymálkodással nézzenek le rá a symbolista-, verista- s naturalista-görcsökben rángatózó vivisectorok, az Ola Hanson és Alberti közt vergődő ifju Németország: ezt bizony a kedves öreg nem érdemelte meg.

Késő vendégül tértünk be a fogadóba s ugyancsak megváratott ebédjével a szakács. A két

csinos pinczér-leány, akit szolgálatunkra rendeltek szórakozott volt; minduntalan az ablakhoz rohantak: jönnek-e? Márhogy a katonák. Mert még a józan svájci hajadon is fölmelegszik a dobszóra, melytől a szive pörög; a trombita-rivalgásra, melyre az ő szorosra gombolt pruszkijából is kiharsan a boldogság. A marasztó terem szekrényének üvegje mögül barátságosan csillant felém egy könyv hátáról aranyos betűkben ez az aranyos név: »Zschokke«. Forgattam a kötetet. Első darabja az »Elvilágosodások« című elbeszélés volt, szintén amolyan telepathikus történet, de bájos és igaz. Baedeker, a megutazható világrészek vörös kalauza azonban »geschichtsschreiber«-nek s csupán ennek említi föl Zschokkét. Épp így nevezhette volna egy »imádságos könyv« szerzőjének, mert ilyet is írt. Pedig ugy ez a kegyes kötet, mint az ő történelmi monografiája, minden érdemes volta mellett, mélyen alatta áll az ő költői munkásságának.

De hát ez az ismeretes utmutató csak a fogadókat csillagozza meg, az írók osztályozására már nem futották az ólomból öntött égi jelek; s így ez a souverain kalauz sem sokat különbözik a föld hatalmasaitól: mert nem egy iparkodó vendéglős mellén ragyog az érdemjel, mig bizony

kevesebb a költők száma, akik a gomblikba tűzhetik valamely rendnek piros vagy kék szalagját. Csillag maga a költő s ő szerez díszet a kitüntetésnek! — így szól nagy önérzettel Phoebos fia.

A virágos rét, a »Blumenhalde« szelid magasan fehérlik a kedves írónak dúczos, ódon háza, kert közepében, ahol ragyog és illatozik a sűrű rózsabokor. Sem a gazda, az író fia, sem ennek családja nem volt otthon. A vén kertész, meg az élemedett gazdasszony vezettek körül az emeleten. Az író szobáját, dolgozó-asztalát azon-mód hagyta meg a gyermeki kegyelet, mint amilyen volt akkor nap, hogy a híres apa kihalt belőle. A szülék, a feleség, a gyermekek és unokák arczképei gondos rendezésben a falakon. Amazok még ódonas pastell-föstmények, emezek már szürke fotografiák. Csak egy kék spenczeres, fehér nadrágos, nagyfejü szőke fiu képe van olajban: a költő első szülötte, ez idő szerint ezredes a svájci hadseregben s jeles megépítője az első fogas kerekü vasutnak, mely Vitznauból a Rigire vezet föl »borzadályos meredélyeken« át, melyek alatt »a kábító úr feszengve tátong.« (Horváth Cyrill drámájából idéztem, melyet ma már nem ismer senki sem.)

Az öreg kertész ki nem fogyott a szíves magyarázatból s én folyvást helybenhagyón intettem, mert az ő német beszédjének nem értetem egy szavát sem. Nagyon jól eshetett neki, hogy az ő hajdani való kedves gazdájának látogatására jöttünk el. A költőnek régi módi, kerek zsöllye-székébe telepedve, hallgattam a hú cseléd horkanatos lelkesedését, mert ennek a garatjából is csak úgy dőlt ki a tenger *ch*. Annál jobban értettük meg azt a rózsabokrétát, melyet a ház előtt metszett le a sűrű törül s adott át fogatlan szájának legnyájasabb vigyorgásával az én utitársamnak.

Mikor az Aar fölé hajtott lánchidacska ivén át visszatértünk a városba, akkorára teljesre kivirult már minden ablak, tető és torony. Szerényen elvonulva egy diadalkapu alatt, betértünk hűselni egy cukrász boltjába. Voltakép »pfefferküchlit« mérték ottan, de mert ki volt oda pingálva egy kék-sárga fagylalt-porczió is (nyilván a kanton színei), mondok: izleljük meg. A kék, úgy látszik, már elfogyott, csak a sárgából jutott. Hidegnek hidegebb volt ugyan a szolnoknál (ottan t. i. a forró almás-pitét nevezik fagylaltnak) de ízre csekélyebb. Annál édesebb volt néznünk egy-egy besurranó gyermeket, aki egy rappenért akkora

árpaczukrot kapott, mint egy ács-plajbász. Kivül aztán a pajtásaival úgy osztozkodott meg, hogy utána ők szopogatták meg rendre s bujdosott közöttük a czukorszál, miglen elfogyott. Aztán knikszelve bejött a szomszédasszony s beszélgetett a czukrásznével, aki szintén knikszelt; s bókolva nyitott be egy második s aztán megeredt a csöndes tereferé, úgy, hogy még csak meg sem ingott fejükön a bodros bóbíta; majd besiklott a harmadik s már most négyen voltak, de zajosabbra azért nem vált a társalgás, pedig mindenik a katonafiát várta s bizony egy kis hangosabb örömet sem vettem volna rossz neven tőlük. Majd meg titokzatosan dugták össze a fejüket, még nevettek is (láttam!) s aztán illedelmes kniksze-léssel megint kiporoszkáltak az ajtón.

* * *

Mikor a berni vonaton ültünk, a szíves konduktor egy földhajlásra terelte figyelmünket. Magas, csonka torony, meg egy darab rovátkos bástya-fal tünt fel mögüle: a Habsburg vára. A nézésesem egy pillanatig tartott csupán, de annál hosszabban gondolkoztam felőle. Némelykor a vár éli túl a házat — némelykor meg a »ház« a várat.

A L é m a n.

— 1890. —

BOLDOGULT Vilmos császárról tudvalevőképen az ő katonái a cantine intimus köreiből csak mint Lehmannról beszéltek. Potsdamban, parádé közben történt, hogy a fölség, testőrségének egyik rengeteg szárnyékosát, az ő kiválóan stramm magatartásáért a sorból kiléptetve, külön megdicsérte s nevét tudakolá. A szálmagas gárdista, meghúzva derekát, s szélesre kieresztett hatalmas tenyerét ormós csákójához emelve, így felelt: »*Ooch* Lehmann, Majestät!«

A genfi tó, francziás helyesirással ugyan, ooch Léman. Minden egyéb tekintetben persze a hasonlatosság megszűnik. Lacus Lemanus volt a rómaiak idejében. Ha »okadatoló történelmész« volnék, Lemanust könnyű szerrel tenném meg Allemanusnak, aki természetesen erős hadvezér és kékszemű volt. A többi önként következik. Vagy ha nem önként: nem érdemelném meg az »okadatoló történelmész« diszes nevét, ha Lema-

nust oda nem csavarithatnám, ahová nekem tetszik.

Erős a gyanum, hogy a vasut-építő mérnök urakat nem mindig a biztossági és hasznossági szempont vezeti. A számok raja, mely fejükben zszibong, némelykor tündérekre válva lejt agyuk merev koczkáiban, s az egyik csupasz czölöptül a másik czölöpig lelkök vágya zengő hurokat von, a töltést virágos halomnak, a szakadékot kies völgynek nézik, sőt azzá is varázsolják néha, s a messze fénylő tóban többet látnak egy nagy viz-szintes vonalnál. Azt sejtem, művészi szándékoszággal terelték a mi déli vonalunkat is olykép, hogy még Szabad-Battyánon tul sem látunk Balatont, mig egy mély vágásból kiérve, minden vágyó várakozás mellett is, váratlan villan föl előttünk a szépséges magyar tó.

De — rám ne vessen értette Dunántul és az ő saját külön budapesti hirlapja — de mi ez a genfi tó sima tükréhez képest!

A ravaszkodó svájczí művész-mérnökök itt még nagyobb hatásra dolgoztak mint a magyar déliek. A Chexbres és Vevey közé furt alagutnak 450 méterén köröszül végig világít a leszálló nap. (Természetesen ha estefelé utazunk Romont felől Genfbe.) A mozdony zsiros füstje ilyenkor

rózsaszín bodrokban csapong; a kormos boltozat szikrázik, mint a mesebeli rubintos barlang; a vonat dörgése, mely minden más tunnelben kárhozott lelkek ordítása gyanánt rázza meg velőnket, itt hymnust harsogató orgonaszóként remegteti meg a szívet. S aztán kivágtat a vonat e földalatti mennyországból s egyszerre mélyen alattunk ragyog mesés valójában a lac Léman és nyujtózkodnak körülötte s átbökik a felhőtáborn a Plejádok, a Dent de Jaman, kitárul a Rhône völgyének felső nyílása s a szavojai hegyláncz fel a Juráig, s néznek föl hozzám várak és városok, falvak és kastélyok, dus lombozatu erdőkből kikacsintó, szinesre lobogózott, bujkáló nyaralók, hivogató fogadók, s lenn a tavon uszkáló gőzösök messze nyuló füstszalagja, s álmatagon lengő vitorlás csolnakok, melyek mint a libellák ringanak a viz büvös kékje fölött. Hát még közel, midőn csak ölnyire fodorodik alattunk! Ilyenkor fájó lelkesedése lehet minden czizeláló és zománczóló művésznek. Valameddig éri szemem, tündöklő sávoktól körösztbe metszett dombok s hegyek árnya, kertek s szőlők fordított képmása ficzánköl méhében s hajók vidám sokasága szántja. Ha valaha öngyilkos leszek, ebbe a tóba ölöm magam.

Mikor évekkel ezelőtt utaztam rajta, a kicsi gőzösön kevesed magammal voltam. Két házaspár tartott velünk: egy ősz angol s egy fiatal német. Az öreg »dzsentlmen bácsi«, mint B. barátom mondaná, átkarolva hitvese derekát, a vidék változó pontjaival csak még közelebb vonta magához, és ilyenkor hosszan néztek az egymás szemébe. Ouchynál a fehérhaju milady néni lágyan hajolt rá a férje vállára, s halk ének-szóval jól hangzó kettősben egy angol dalt dudoráztak, ódonast, de édeset, az ő ifju korukból valót. Szerelmes nász-utjokban nyilván itt jártak hajdan és most emlékeztek vissza az akkoron nyilott rózsákra, melyeknek színe még ma is ott virágzik tiszta, tisztos arczukon, illatja még ma is árad szivükből. Amolyan angol patent boldogság volt az, amilyen a régi doszkin-szövet, mely nem foszlik a sors és a kor kemény keféje alatt.

A hűvösödő szellő (csak lengeteg plaidem lévén s nem melegadó hú feleségem) a kajütbe hajtott. A kicsi salon egyik szögletében egy pomádé szagu, köpczös ur a piros könyvből kiszalajtott mappát szántotta végig pisze orrával, melyről minduntalan lecsuszott az arany csiptető. Ifju felesége — hajh, be csinos volt a gyalázatos! —

a pamlag szögletébe huzódva, a félig lebocsátott ablakon át biztató bájjal mosolygott fel a daliás kapitányhoz, ki mutató ujját apró bajszára nyomva, minden fordulónál csókot röpitett le a harmadnapos menyecskéhez. Gyorsan kapott léket ez a fiatal szövetség. Azt hiszem, nem is ezt a tavat várta, hogy elsülyedjen. Nem olyan jól ácsolják manap a házasság hajóját, mint régenten, a »patent boldogság« idejében. Vagy, visszatérve a posztóruul vett példához: mutatósabb az uj kelme, de shoddy; nem is kemény kefének — egy puha bajuszkának a szálaítól is szerte foszlik.

Ezuttal a Lémant pompás gőzösön jártam. Tele volt az uri néppel. A zsongó ebédlőben nyurga pinczerek hordották körül a dus reggelt s a virágos buffet királyi székében piros arczu szöszke árulta fiatal hamvas képenek másait, a hamvas őszi baraczkot, darabját három frankjával, és öntötte a cognacot, mely éppen olyan sugaras aranyszínű volt mint az ő haja. Az ebédlő folytatásában egy sor cabinet particulier, melyben surranó garçonok tüntek el, diadalmasan ingatva a csucsos écrivisse en buisson-nak fodorított petrezselyem-lombját. Ugy lászik, itt sincs foganatja a bölcs rabbi Coquelin intésének, hogy aszongya:

»ne egyél te petrezselymes rákot külön szobácskában!« De bizony eljárnak az emberek petrezselymes rákot enni külön szobácskába, és fognak is addiglan, valameddiglen léssen a világon petrezselyem, rák és szép asszony.

A nagy kürtő mellett szorongva, egy banda játszik, melynek pupos, halovány pikulása zihálva kapkodja keskeny mellkasába a levegőt, hogy rövidke sipját jóltartsa vele. Egy szép vizsla, kit gazdája a pad lábához kötött, fájdalmasan vonít bele és bóbitás babák a nounou (dajka) ölén sivalkodnak és röpködnek örömükben. Én a vizsla pártján voltam, mert szintén ebül éreztem magam e rikoltó szerszámtól, mely a gőzgép kábitó sipolásán is keresztül furódott. A görbe kis pikulást egyszerre elfogta a görcs: kiszögellő mellecskéjét összerántotta a köhögés, fehér arczocskája szederjesre vált s larynxának füttyenő lélegzete csaknem úgy szólt, mint a pikulája. Ám azért a banda fütta tovább s a gyermekek zajos karikában esetlenül, de bájosan ugrándoztak a polkára. Nekik tán a kis puposnak melle-hörgése is muzsika-számba ment.

Lenézek az örvénybe, melyet a hajó kereke ás; szemem bele vész abba a perczig való kincses házba, melyben ragyog a gyémánt, hullámszik a

csipke, pereg a gyöngy, omlik s ropog az azur selyem, hogy a hányszor felmerül, meg anyiszor elsülyedjen. Valaki mögöttem szilvamagot köpdös a tóba, egy másik meg szivarcsutkát hajgál bele. Nekik e tó »kék csodája« csupán viz.

Hol helvét, hol francia parton állapodunk meg. Emitt a trikolór, amott a szavójai kereszt lobog. Ez ősi nemzetség vas keze alatt nyögött hajdan az egész vidék. Különös, hogy két hatalmas uralkodó háznak épp ebben a köztársaságban ringott a bölcseje: az olasz királyok s a Habsburgok innen indultak ki diadalmas hódításra, s még csak az a két rom sem az övék, mely az apáknak volt hajdan erős fészke, védelme; — amely elegikus visszapillantással különben nem akartam szánalmas részvétet ébreszteni az utódok iránt, mivel ez idő szerint is eléggé tisztességes posztióban vannak.

Még ötödéve a noyoni állomáson ott őrködött a francia fináncz, a douanier, s megszimatolta minden anyóka zöldséges kosarát, nem hozott-e magával tilalmas dohányt vagy borocskát: — míg a csempészek a hegyeken át csomóstul vitték-hozták az u. n. dug-árut (magyar szó) azokon a kifürkészhetetlen szorosokon s titokzatos réseken, melyeket csak a mormotérok ismernek.

Most szabadjára van eresztve a francia part, be a Montblanc tulsó oldaláig. Hanem ott azután, e sűrű vonalon át *repülni* tudjon az a vámkerülő — az ország fogyasztó részeibe máskülönben de még csak egy svájcki czérnaszálat sem viszen be. Innen van, hogy a Haute-Savoie csak politikailag egy az anyaországgal, pénzügyőrileg azonban külön terület.

Hajónk ismét balra csavarodik. Isten veled, szép Franciaország! A kékes párából kibontakozva torlódnak egymás fölé Lausanne házai és tornyai. Gouvernantopolis, madmazellok székesvárosa: — mint eddig nem, most sem teszem partodra lábomat, mert gyűlöllek! Belőled került ki az a kegyetlen francziáné is, aki az én kis lányom gyermek-éveit keserítette el. Napestig hajtotta előtte ezt a nótát, hogy: »sur le pont d'Avignon« s szinte lécczé nevelte azzal az örökös intéssel: »tenez-vous droite!« — s nyughatatlan tagocskáit gúzsba kötötte a szünhetetlen mondással: »on ne fait pas des gambades, mademoiselle!« Kérem, egy hat éves babát így meggyötörni! Hát még, mikor arra fogta rá, hogy lefelé tartott kézzel kösse a harisnyát. Milyen bökdösés volt az, teremő isten! Csak »máslit« hullajtott el bele többet mint könnyet az én édes bogárkám.

S mily szaporán motolláltak ujjacskái, mikor az ő nagymamája a maga régi módja szerint oktatta. Igazi megváltás volt. Ime: az atavismusnak egy újabb erős bizonyítéka. »Csak te kössed magyarára a te harisnyádat, apró jószágom, és ne hallgass a nímetre!« biztatta Feri bácsi, mikor faluról bevetődve látta a baba vergődését. Nem, nem, nem! Nem megyek én oda be, gubernántok közibe!

Héloïse és Abélard érzelmes történetének színhelye, melyre a virágok közé temetett temető magasáról pillantok alá. Leülök a Rousseau padjára, melyre a »bosquet de Julie« zöld árnyai borulnak rá, s amely pad arról nevezetes, hogy sohasem pihent rajta a nagy bölcselő; ám lelke itt csapongott, szemét ő is rá függeszté arra a hegyre, melyen most játszik az alkonyi fény. (Nem tagadom, kogy az a »bon petit dîner«, mellyel a vernexi »Bon-Accueil« fogadásának fiatal, kerek arczu felesége megvendégelt, nagyon megnövelte bennem a táj szépségei s a borongó mult iránt való fogékonyságot.)

Fönn is vasut, közbül is vasut, alatt is vasut, s mindeniken kettős csapás és rajta tüled-hozzád iramodik a sok vonat, kibukkanva a hegy hasából, meg eltünve egy másiknak a gyomrába.

Misi bácsi, midőn egyszer a czeplédi szőlők alatti tócsák körül kacsázva, észreveszi az egymásnak vágató két vonatot, elsőre így kiabált feljök, hogy: »megálljatok, hékás!« De, hogy ennek nem tapasztalta foganatját, elsütötte a puskáját, hogy ez önkéntes vészjelzővel figyelmeztesse a masinista urakat a bajra. Hanem amikor azt kellett látnia, hogy hiába való minden becsületes törekvése a szerencsétlenség elhárítására, elejtette a fegyverét, s háttal állva a vasutnak, hogy tanuja ne legyen a no most mindjárt bekövetkezendő rémjelenetnek, a két kezével befogta a két fülét s szemét s egy darabig várt — várt — várt. Nem hallván azonban sem ropogást, sem jajveszékelést, lassacskán megfordult, amidőn a két vonat már messze füstölt. »Nini — monda álmélkodva — körösztil szaladtak egymáson!« Mire fakadt volna jó Misi bácsi, ha ezt az őrjöngő versenyt jutott volna szemlélnie! Mert valamennyi vonat gyors, valamennyi tele gyürve »istenverte ángollyal«; mindenikben fölösével a hegymászó John darócz ruhában, patkós bakkancsban, zergeszakállas vadász-kalapban, szorongatva a hegymászó botot s még erősebb elriasztáskép mutogatva a kérlelhetetlen fogsorokat, úgy hogy meg sem lehet különböztetni őket a feleségeiktől. Meg

Montreux felett azok a fogaskereken guruló ketreczek! Istenkisértés ily meredek uton vágni neki a csúcshoz. Tavaly még tehéncsorda legelészett a hegy lankáin, ma lég-gyógyhelyek épültek ott, ahol fejk a vendéget.

A chiloni vár tömlöczében senyvedt háromszáz hatvan évvel ezelőtt a vitéz Bonivard perjel, aki 1817 óta Byron lantján éli az ő dicsőséges világát. A börtön nyirkos oszlopain jacent nomina poetarum — oda iratkoztak Byron, Suë, Sand, V. Hugo, akiknek neveik tisztán olvashatók, mert minden évben megújítják.

Bouveret előtt, ott, hol a Rhône több ágban szakad a tóba, megpihen »Bonivard«, a mi hajónk. Intek a garçonnak. Megterit a fődélzeti asztalkán s a lenyugvó nap sugarában piroslik az abrosz mint a bibor palást. Aztán önti sörös pohárba a kávé s csörrent bele öblös evő kanalat, s ad melléje pálinkás kupiczába ivó vizet.

Szétnézek, szürcsölve a rongy folyadékot s átkozva a tulsó-parti Veveyt, ahol sodorták azt az alávaló göngyölményt, mely szivarul fanyarkodik a számban. Hiszen egyebet ugy sem szidhatom Svájcznak. Mert ami a természet és szorgalom nemző ölelkezése világgá segít, az mind ragyogva int felém völgyből

oromról. S eszembe jut a Balatonnak tarolt partja, vidéke.

A thuni tavon.

— 1871. —

LÁTTAM a Montblancot...

»Mit ér a hegy?»

— Voltam a Rhône völgyén...

»Mit ér a völgy nekem?»

— Megfordultam a legrendezettebb államokban...

»Hazát kíván...«

— Élveztem a legpallérozottabb emberek társaságát...

»Hazáért ver szívem!»

Az ember bármennyire tisztelje is az idegenben bőven tapasztalható kül- és belrendet, bármennyire rajongjon is tiszta utczáért, boldog pénzviszonyokért, községi iskoláért, állam-garancia nélkül épült vasutért; bármennyire élvezte legyen is az udvariasságot kocsisban s nagy urban egyaránt, s bár sehhol sem látott hazai divatlapot s nem is volt kénytelen minden reggel éhgyomorra olvasni galambbugását valamely megcsa-

latott női kebelnek, vagy a földgömböt sarkaiból kificzamító viharos ifjui léleknek mennyboltvivó kifakadásait — mondom: mind betudva ez édes gyönyöröket és tanulságos tapasztalatokat — egyszerre csak, midőn legkevésbé gondolná az ember, meglepi a honvágy, valamint, anélkül hogy éhes volnál, egy kosár szép gyümölcs vagy pirosló sódarszelet láttán fölébred benned az étvágy.

És hasznos dolog is kijárogatni a külföldre, hogy le-lelohadó szeretetünket mindaz iránt, ami magyar »különlegesség«, újból élesszük. Másnál nyilván megfordítva van és ingatag szivét meghódítja a »külvágy« — ha a rossz példa nyomán szabad így neveznem az épp oly rosszul megszerkesztett szónak, a »honvágy«-nak ellenkezőjét. Az ősi karszékéből kikéredzkezik a szebb szabásu zsölyébe, és megfeledkezve az itthon bőven patakozó zsirról: teljes meggyőződéssel élvezi a vajban sült véres beefsteaket. Épp itt érezzük azt a lelki állapotot, midőn a gyermeki szeretet hasonlít az anyai szeretethez, ahhoz az anyai szeretethez, mely épp a beteges magzatát szereti jobban. Nekem is, nekünk is: valamennyi Angol-hon, Olasz-hon, Spanyol-hon között legkedvesebb a Magyar-haza.

E kétféle érzés között van rokonság, főképp ha oda bővitem, hogy az anya is szereti azt a gyermekét, amelyet megvirgácsol.

Mert hajh! — annyi a megróni, feddeni való az én imádott hazámban, s különösen benned, ó szemefénye ez országnak, szépséges, virágzó, büszke, fiatal Pestem! S mind a mellett, vagy éppen ezért vágytam vissza beléd. Ha a politikus és államgazda hizott is bennem — de éhezett a költő. A külföld természeti szépségeit csaknem üvegre fejtve és fokozott, az évszakhoz alkalmazott árfolyamokban kínálják az idegennek. A schaffhauseni vizesést kizárólag a lauffeni hôtelnak e célra külön épített erkélyeiről lehet legjobban áttekinteni, s a fölkelő napot a Rigi tetején abból a sátorból, melybe extra-fizetés nélkül lépni tilalmas. A havasok alkonyi ragyogását is, mintha valami mennyei decorateur rendezné. S midőn a »Helvéczia« fődélzetéről nézzük elittasodó szemmel e bűvös látványt, szinte várjuk, hogy no most mindjárt legördül a felhő-függöny s máris tapsra fenvén tenyerünket, szánkron csaknem kiszalasztjuk, hogy: »bravo Lehmann!«

Mit nekem te Belgiumnak kövezett országutja és Brüsszelnek portalan, sima utczái! Ám csodálak, ah, de nem szeretlek! Képzetem csak a

magyar főváros hegyvölgyeit járja. S ha Madridban nem lett volna koldusgyermek: Murillo meg nem föszteti vala azt a koldusgyermek-csoportot, mely drágább nekem, mint száz bankárnak az arczképe. Hol van művész, ki ne inkább rongyos, mezitlábás napszámosunkat rajzolná vázlat-könyvébe, amint hason fekvé a napon melegszik, mint azt a simára borotvált uri embert, aki tiszta inge fölött blouset visel és ostorral kezében áll a terhes szekér mellett, francia vagy angol nyelven biztatva lovait. Amin itthon bizony nagyon bámulnának. A szép hegyvidék, tó és havas alig győzi már egy kis festőiséggel tartani jól az idegent, annyira meghidegül ez az idevaló emberek rettentő prózájától. *Könyvtár*

A nap, mely hetekig bujkált ködpára és felhő mögött, éppen sz. István napjára sütött ki teljes ragyogásban. Számtalan turista, ki julius közepe óta éhezte a havasokat, a napfénnel versenyt sugárzó ábrázattal vontá ki most az ő uti-katekizmusát.

Halad a gőzhajó.

A földélzeten olasz banda (nem a Rinaldo Rinaldinié) egymásután húzza (kinpadra) a tedesco keringőket, a francese négyeseket és egy marcia ungheresét, nemes függetlenségben egymástól,

mint ez szabad olasz polgárokhoz illik. Röpke francia honleánykák, kiket Trochu s az éhségtől való félelem üzött ki Párisból: pisze orrukra oda csiptetett szemüveggel kaczerkodik a »Mönch«-havassal, kit nyilván a nép humora helyezett oly közel a »Jungfrau«-hoz. Apró, metsző silyokban fejezték ki elragadtatásukat a szüzes, örökös hó fölött, s minden teketória nélkül fordultak hozzám vagy más ismeretlenhez, megkérdezni, hogyan lehetne annak a nagy hegynek a tetejébe fölkerülni?

— Nekem nem lehet, de önöknek könnyen.

— Hogy-hogy?

— Önök oda *repülhetnek*.

— Ah, ah!

— Mert szárnyuk van.

Ők azt hitték, hogy angyali voltokra történik hivatkozás; pedig a szalonka (vulgo *snef*) szintén szárnyas.

Milady a hegyekre néz föl. Kampós orra és fejkötőjének kétfelé meredő bóbitája valóságos bagolyhoz teszi hasonlóvá; tökéletesre váltja a hasonlatosságot a meg-megvillanó sötét pápaszem, melynek nagy kerek üvegein át pislant bele a fénylő magasba. Szomszédjának, aki meghúzza magát igyekezik sovány testével kitölteni

a bő felöltőt, gyorsan hadarja el benyomásait, melyekre mindig csak egyhangu »yes«-szekkel válaszol a merev ur.

— Dick, what a beautiful time, Dick!

— Yes.

— S hogy szikrázik a Blümlisalp foka, Dick.

— Ye-es.

— S mily szépen ragyog a tó, Dick.

— Ye-e-es.

— Dick, a Niesennek milyen szabatos gúlaalakja van, Dick.

— Ye-e-e-es.

Professor Regenpfeyffer az ő magas nyakraválójából egy percze kitolja hegyes madár-orrát, s mintha csak egy prise levegőt akarna szipantani vele: gyorsan visszakapja megint s a térdje fölé hajolva, jegyzeteket karmol kopottas könyvébe. Félelmesen tudományos könyvének így rakja le petéit. Mellette nagysörényü festő karczolja blockjába a heglánczolat aljában elterülő falvakat és ligeteket; azaz csak látszólag teszi ezt, mert laposakat pillantva maga alá: a két francia szalonkát, myladyt, a merev yest s a német professort kapja le néhány merész vonással, mialatt a válla fölé kíváncsian oda hunyorgató hivatlannak vastag s éppen nem

illatos füstöt böffent, mintegy véletlenül, a szeme közé.

Felém fordítva elomló hasát, atillában feszengó »nehéz« magyar ember az ő pecsétgyűrűs, vastag ujjával mutogatja halovány kis fiának a Svájcot. Egy héttel előbb a luczerni földött ó-hidnak mester-gerendájába alkalmazott 78 régi kormos festményt magyarázgatá az ő Misijének és tagolva sillabizálá azoknak czifra, gót kacskaringokban előadott jelentését. Mikor láttam, az ötödik járta még csak; azóta lemorzsolhatta a többi 73-at is. Misinek félre csuklik a fejcskéje, mint a beteg madárnak. Atyja azt hiszi, hogy a hid léghuzamától. Én azt hiszem, hogy a nagy erőlködéstől, mellyel szegénykének mindig maga fölé kell nézni. Az apa vastag nyakának ez persze meg nem árt.

— Ez az az ország, fiam Misi, melynek szabadsághőseit a német kártyákon láttad lerajzolva.

— Értem, éd's apám.

— Az egyik Tell Vilmos volt, ki a fia fejről lelütte az ómát.

— Értem, éd's apám.

— Ha a fogadóba hazatérünk, lerajzolod édes anyádnak a Niesen hegyet.

— Értem, éd's apám.

A fiu köhécsel és bánatosan hajtja oldalt halovány kis fejét.

Ezek is a nagy sörényü művész vázlat-könyvébe vándorolnak.

A többi padokon együtt és szerteszét, vidám turista típusok itták a tea levét.

Velem szemben bájos nő. Élénken cseveg, mint a föcske. Toiletteje egyszerű, de valami gusztusos! Mély, sötét szemében okosság és vidámság. Csak ejtené már el a napernyőjét, hogy fölemelhetném, vagy legalább maga esnék bele a tóba, hogy kimenteném!

Szelid bassus tereli el figyelmemet a kedves jelenségről.

— Isten hozta a szabadság, egyenlőség és testvériség hazájába! így szólt.

Megfordulok.

Szalma-kalapnak széles ernyője mögül barátos, apró, tüzes szem, s a szürke bajusz alól mosoly int felém. A mellre hosszú, ősz szakál omlott alá.

Klapka volt.

— Honnan veszi itt magát, barátom Porzó?

Noha mindketten kerültük, a következő perczben már nyakig usztunk a politikában és járta a jobboldal meg a baloldal, a kapacitások és a

mediocritások ministeriuma, a burkus, a muszka, a honvédelem, boulevard, vasut, bank, pártfegyver s pártszervezkedés. Szidtuk az egyeseket és imádtuk az egészet.

— Hagyjuk ezt! mondá a tábornok; jőjjön, hadd mutatom be a feleségemnek.

Annak a bájos asszonynak, éppen annak a csi-csergő fecskének mutatott be, ki oly egyszerű, de valami gusztusos. Kinek sötét szemében okosság és vidámság. Kinek a napernyőjét szerettem volna fölemelni. Akit a tóbul vágytam kimenteni. Ugyan-annak.

Soha finomabb, elmésemből nem hallottam nőt beszélni. Természetesen legelőször is magyarországi benyomásaira került a sor. A magyar neki nagyon tetszik. Olyan fölényes, férfias és nemes magatartású. Különösen a népről beszélt lelkesedéssel; ezt nagyon megszerette.

— Fölbolygathatja ön az egész Svájcot és Franciaországot, de oly szép termetű, bátor pillantású parasztot, mint a magyar, nem fog találni. Nézze ezt a szikár, görnyedt fajt. Mintha éhezne. Egész utamban nem láttam izmos, deli parasztot. És azok a svájcki asszonyok! Brrr.... egyiknek sincs ép foga.

S a tábornokné ajkai közül, hogy ezeket mondja, fényes fogak kettős gyöngyfüzére csillog felém. Nem mutatja, csak elárulja.

Aztán beszélünk Pestről. Irtózva emlékezett poráról, forróságáról, mocskáról. Védelmeztem volna, ha ellenséges szájból hallom e szemrehányásokat. De nem szóltam — s most ő védelmezé Pestet. Ez a város már is szép; de még sokkal szebb lesz. »Ugy-é Georges?« — és naiv biczczenéssel néz föl férjéhez, hogy mondjon igent.

Az élénk táruzó táj szépségei ékesszólóvá teszik a tábornok nejét. Nem az az olcsó ékesszólás volt, mely minden fordulónál megered. De jellemzett mint egy tapasztalt paysagista — szinte atelier-nyelven beszélt. S ó, mily elragadó szépen beszél francziául! Aztán — mert az utazás és együvé-tartozóság gyorsan rokonítja az embereket — aztán gyermekeiről beszél csöndes elragadtással s majd nedvesülő szemmel, midőn idősbik lányát említé, kinek játszótársa ügyetlenségéből kificzamult a lába. »De ugy-é Dzsüri (t. i. Gyuri) nem lesz komoly következése?« fordul férjéhez. A tábornok elborulva pillant maga elé.

— No nézze ezt a vén gyermeket! Én gyöngé asszony vigasztalom mindig ezt a megtermett férfit; én szegény, roskatag anya az edzett apát.

Játszian mondá ezeket, mialatt szemébe nehéz köny gyült.

Fény és árny a tájon — így váltakozott boru és derü közöttünk is.

A »Jungfrau« csúcsa biborban égett. Mindnyájan a hajó orra felé torlódtunk. A két szalonka nevetett, milady deklamált, férje, a sovány Dick, egy szótaggal még megnyujtá az ő véghetetlen »yes«-jeit, professor Regenpfeyffer józan fizikai elemeire bontá a csodás ragyogványt, a zömök magyar ölbe kapva sápadt Misijét, megérteté vele, hogy azért piros most a hegy csúcsa, mert a nap süt rá, s hogy, ha haza ér, rajzolja le ezt a jelenetet vörös czeruzával az ő édes anyjának. A sörényes művész ez egyszer nem karikírozott s maga is őszintén bámulá a havas biborát, mely most viola-szinbe kezdett hanyatlani. Majd ismét vakító fehérségben szikrázott, míg nap-szálltával fagyos szürkesség bocsátotta szemfödőjét az oromra. A tó vize, mely hig réz gyanánt remegett a zöld partok között, hiven tükrözé a bűvös színváltozásokat.

Château Rougemont, a legkisebb nyaralók egyike mellett haladunk el. Csúcsos, karcsú tornyainak silhouetteje élesen metsződik bele a világos égbe, a tágas park lombjai ingadoznak az

esti légben és kőpartjához kifeszített vitorla-szárnyakkal eveznek part felé a hattyúk. A hazatérő csordának kolomp-zenéjébe az ódon vártemplom esti harangszava vegyül bele s lágyan rezeg el a tavon, míg a távol erdőben elmosódik. És kigyul a hold sarlója és a fenyők ingó sudarai szőnek rá vergődő fátyolt.

Hűvös esti szellő surran el a tó felett, a nők szükebbre vonják vállukon a kendőt — a hajó kiköt s a megszakadt beszélgetést a barátságos ebédlőben illatos tea, hideg hus, szinméz, vaj és gyümölcs fogyasztása mellett folytatjuk, mialatt teljesen lebecsátkozik a homály.

Míg a tábornokkal az udvaron kapaszkodunk bele újból abba a czudar politikába, a teremből a zongora chopini akkordjait hordja szét az éj fuvalma.

M ü n c h e n .

MINDIG szivesen látogatok el ide s mindig örömmel távozom innen.

Ha a különféle gyűjtemények oszlopos templomaiban felállított egész- s félistenek remekei előtt bemutattam ájtatosságomat s egy-egy nemzeti bálvány kétes értékű szobrának néhány lusta pillantással adóztam: a Hofbräu örökön bugyogó forrásához járulok, s megmerítve födeles kancsóm a dió-izú és színű, híves folyadékban, áldom a bajor olympus isteneit, amért ilyen fölséges nektárral gondoskodnak a benszülött s jövevény hivek állandó gyönyörüségéről.

Miben rejlik e csodás ital szűrésének titka? — arra száz- meg százezer márka arany kulcsával sem lehetett rányitni.

Ne vizsgálódjunk, hanem igyunk s higyünk vakon a bajor sör dogmájában.

Az utszéli sekély kandiságot csiklandozza, a mélyebb kedélyre erős vonzással van az elhalt boldogtalan király egyik tündérvarából ide hozott

disznyszolya, melynek arany himes *L.* betűje mellett a szem önkénytelen a római II helyébe a XIV-et keresi, hogy ez a pompa tán a »Roy Soleil« versaillei kastélyából került ide. Orgiái az aranynak a fénylő kék selyemmel. Ilyen ágyban aludni nem, csak álmodni lehet. Álmodni még nagyobbat s tündöklőbbet, mint a koronás földi hatalom. Álmodni francia párnán német istenségről, földmozgató, csillaghányó s napforgató odini erőről. És azok a himzett selyem vánkосok, melyeken ha nyugodott valaha e királyi fő, a vaskos és terjedelmes monogramm nyomásától épp úgy dagadhatott nagyra, mint a belől zugó, magasbra vivó eszmétől, a hadak útján szárnyaló szenvedélytől, melynek szédítő ormairól Wagner Rikárd mámorító zenéje mellett zuhant alá a stahrenbergi tó csöndes vizeibe.

Boldog izetlenséggel öltözött bajor kisasszonyokat katonás lépésű, öles diákok mulattatnak, s szerény magatartásu lajdinándok ismertetik meg velök a legujabb német lyrát. A fiatal asszonnal nem foglalkozik sem katona, sem tanuló, mert az mind a férje karján csügg, valamint hogy bálban is csak az urával tánczol, aki tisztos igazi német asszony. Csupán a széles ernyőjű, lötyögős kalapu, sörényes művész ifjak pezsegetik föl a tár-

salkodást, lehordva élőket és holtakat, különösen francziákat, ami ugy látszik nagy vitézség.

Mint a fürdőhely, München is csak nyáron lát vendéget. A »négy évszokról« czimezett hires fogadója is csupán a forró hónapok alatt virágzik. Őszi s téli látogatói azok a csökönyös ángliusok, akik mind egy szálíg nyilván tartják a gyűjtemények darabjait s le nem roskadnak a nehéz élvezet alatt. Bayreuth közelsége, hová a wagneriták rajongó szektája jár el évenként, bemutatni »sang- és trunk«-áldozatát a mester harsogó árnyékának, vonván maga után hívők és kételkedők hosszú raját, s a szomszédos cseh fürdők annyi embert ontanak ide, hogy lord legyen az apja s Rothschild a komája, aki nyár idején födél alá juthat a bajor fővárosban.

Nem vendégfogadó van már itt, hanem vendégriasztó.

A manager magasra rántva szemöldökeit, a paszomántos kapu-admirálissal összenéz.

Fogaimat össze csikoritva, öt német szónak morzsolom szét a csontjait s aztán egyszerre kitátom a számat.

Angol! gondolja Heinrich ur s dönti magából, meg hamar vissza is szopja a szót, ami azt jelenti, hogy ő jól tud byronul és dickensül.

Csakhogy én feszült viszonyban vagyok ezekkel az urakkal. Hamar kilógatom oldalt a nyelvemet, majd meg úgy peregettem az *r*-et, hogy ropog mint a sortűz.

Megfogtam Heinrich urat! Nem tudja mi nemzet fia vagyok s meg sem bir taksálni. Habozását felhasználva, plaide-csomagomat hanyagul oda legyintem a házi szolgának.

»Negyedik emelet. Badecabine No. 2!« kiáltja utána Heinrich ur.

»Kérem, hiszen én már fürdőbül jövök!« pattanok fel.

Csakugyan fürdő-szoba. Kád, zuhany, hő-regulator és hőmérő.

A Liesl kisasszony folytonos kaczagás közt a kádra borított deszka-táblán megveti az én éjjeli nyugvó helyemet. Megmutatja az elektromos gombot: azt nyomjam meg, ha valamire szükségem van, ne pedig a zsinórt rántsam meg a kád fölött, mert akkor magamra eresztem a hideg zuhanyt. Köszönöm. Lesz rá gondom. »Kudi nacht!« S a Liesl kaczagva perdül ki az ajtón.

Éjjeli nyugvó helyet mondtam? Éppen aggódva másztam fel a székre, hogy onnan kád-ágyamra dőljek, midőn benyit Heinrich ur s элем teszi a

bejelentő czédulát. »Deinen Namen will ich wissen, Deine Herkunft, Deine Sippschaft!« éneklí a müncheni rendőrség is. Erre a nyomtatott felszólításra így iratkoztam be: »*Dr. Azra ben Mohammed, Hafenskapitän aus Yemen, Kei-Nervonje-Nendie-Daster-Ben-Wennsiel-Ieben.*«

Heinrich ur ismét magasra rántva szemöldökeit, meglehetősen buta képpel nézi irásomat s aztán meghajol és eltűnik.

No, ha én holnap a Hofbräu söntésében annak a duzzadt kancsós legénynek a kék pofájára mászom — ami tavaly óta erősen föltett szándékom — és erre a skandalumra aztán a fogadói nationalémből akarják megtudni kiléteimet: bajba keveredhetem. De inkább csukjanak be, semmint hire keljen, hogy kád az ágyam s engem az itteni »Fliegende Blätter« kirajzoljon, amint a csöngettyü-huzóval magamra huzom a vízi rostát — mert érzékeny vagyok az élczlapokban való kifiguráztatás tekintetében.

Elfújom a gyertyát — s vigan lobog be hozzám a folyosó virasztó lángja, mert nagy hôtélben soha sincsen nyugodalmas éjszaka. De biztam elcsigázott izmaimban: majd csak elalszom. A sorszámok andalító morzsolgatásában épen az 1300 körül jártam, amidőn egyszerre föltáru

bezárhatatlan ajtóm, s repülő éjeli pongyolában, kezében égő gyertyaszállal s lengedező fűrtökkel megjelen ott egy tulkarcsu hölgy. Ahogy megpillant, keskeny kebléből a mozdonyéhoz hasonló fütty süvit felém, mert kísérteties látogatómat váratlan érhetne, hogy a csendes visszavonulásnak szánt helyen egy kinőtt utast kádi ágyban leljen, amint ez nem csekélyebb meglepetéssel riadva föl első szenderéből, oda recssenti neki: »Dort ist hier!«

Szerencsésen a 2600-at értem már el, s minden következő sorszám altató mákony gyanánt zsbasztá el nehezülő tagjaimat. Ekkor meg izgató berregést kezd fölöttem valami pokolgép. A házi-szolgát költögette. Alig némult el az egyik ébresztő, rágyujtott egy másik más hangnemből. Ez meg a pinczérnek szólt. S így tovább hosszú rendben, míg a hatodik — a tisztogató — ajtóm előtt rakodott le a fogadó összes vendégeinek ruháival, csizmáival s cipőivel és harmadmagával olyan csattogó porolást s kefe csoszogtatást kezdett, hogy bele zendült az ambitus.

A jubiláris ünnep nagyobb díszére szegődött elefántokról folyt a beszéd, mely jámbor állatok rettentő ribilliót szereztek itt. A hivatalos közlönyök a művészek jelmezes fölvonulásában szereplő sárkánynak tűzhányó tüszkölését, az elfogulatlanok a felavatási ódát okolják azért a rengeteg garázdaságért, melyet a megbőszült három »kérgbőröncz« (l. dr. Nyakorján »*Allatisméjét*«) követett el a n. é. néző publikumban. Bilincsre fűzve s keskeny porciókra szorítva tűnődtek aztán a máskülönben szelid óriások a megtagadott engedelmesség következményei fölött. Rendjeles kitüntetésükről már most szó sincsen. Annál bővebben jutott más nagy állatoknak, akik tisztelik a rendet, melynek muszáj lönyyi.

Rovom az utcákat. Az ég bajor színekbe öltözött: a kék menyboltozaton fehér bodrok uszálnak nyugatról keletre. Az udvari kert hús iveri alatt ödögök, keresve Ottó görög király bevonulását Hellász fővárosába. Mily talentum! Mig bátyja, a bajor király, az Izár mellé varázsolt Athént, a görög felség meg Münchent épített az Akropolisz tövébe. Tűnődve néztem első izben, hogy itt jártam, a magasabb szobapiktorság e remekeit. A derús színeket kiverte a salétrom s fájt látnom a fusztanellás uralkodó orrán az apró

gombákat s nyirkos homlokán a görög szigeteket. A sorozat eltűnt, mint maga az a rövidke hellén dicsőség, s helyét Olaszország szép vidékei látszanak elfoglalni. Látszanak mondom, mert este lévén, mindegyik fülkére irigy vasajtó borult rá, s csak az alattok elhuzódó disztikonok maradtak szabadon; pedig inkább ezeket köllött volna eltakarni. Az I. Lajos, a verselő fejdelem hexa- és pentameterai ezek, egy harmonikus lélek nyeker-gesei, egy művészien hömpölygő kedély döczen-tes nyilatkozatai, aki a legszebb spanyol asszonyra ontotta rá szerelmét és aranyait, mu- zsául pedig valami vasorrú bábát fogadott maga mellé.

A hosszadalmas folyosó és udvara a Palais Royal csarnokaira emlékeztet, csakhogy mint oroslánra a nyírott uszár, melynek van szintén sörénye és bojtos farka, de nem ordít, hanem ugat. Ha igazi kincseket nem rejtene magában ez a München, Simiapolisnak szeretném nevezni, annyira majmolja a nagy eredetiket. A kihivott összehasonlítás csak annál furábbnak találja a párisi Arc de triomphe, a Panthéon, az efezusi templom s egyéb csodaművek tökéletlen reductióit. Diadalmi kis kapu, Pantheonetto, efezusi kápolna. Ezt a hellenizált bajuvarismust meghazudtolja e

vaskos nép s az év legnagyobb részén mogorván borul föléje az égbolt. Idők során az importált s a meglevő motívumok közt némi atyafiság létesül. Az ióniai oszlopsorral dicsekvő pósta-épület soccusain egymást érő kancsók rendszere például, nem éppen rossz dekoratív elem. A közel állomásozó automedonok, a Σεπλ a Μαθισολ meg a Φραντζλ, kihörpintvén söreiket, az üres krügliket oda rakják sorjában a párkányra, míg egy kis vártatva ismét előkerül Hébe, a tagba szakadt Ανναμ:ρλ, s új töltéssel szolgál a legenyeknek. Szép látni eztet.

Ez a sör! A Feldherrnhalle néptelen csarnokának tövében rafaelo-gambrinicus kép tárul elélem: a fa-lóczán ül az édes anya, keblén a pofók babával. Az apahozta habzó kancsóból jókorát húz a fiatal nő. A kövérke gyermek gömbölyű arca lefordul az emlőrül s vastag apró karjait repkedve nyujtja ki a födeles korsó felé.

A Werner képeivel dicsekvő berlini Café Bauernak utánzata az új Café Impérial a Brienerstrasséban. Keskeny és hosszú mint a weisswurst. Fönn nyüzsögnek a görög istenek és isten-asszonyok, lenn a földiek amforából isszák a kétféle kapuczinert: egyik az ilynevű sör, másik a nálunk is járatos szerzetes, akit nyúzott álla-

potában, »bőr nélkül« szoktunk élvezni. Miből csinálják az itteni kávét? — azt csak a halhatatlan Liebig bírta volna lombikjai, retortái, s egyéb forraló s kiválasztó eszközeinek s szereinek segítségével kideríteni. A nagy tudósnek ide közel emelt márvány emlékszobra azonban nem ad választ kérdéseinkre. Subjectiv érzésem szerint gubacsból s pörkölt libatollból van szűrve. Szerencsére a praktikus müncheni kávét rendel és sört iszik. A kiszolgáló kisasszonyok mint a wal-kyrok vágtatnak körül, csakhogy nem ők ülnek a kecskebakon, hanem inkább ők emelik a »bock«-os kancsókat s daczosra ránczolt homlokkal nézik a jövevényt.

A napilapok rúdon lógnak, a képes folyóirat meg olyan nehéz táblák közé van ékelve, hogy egész emelet. Látva küzködésemet, az egyik pinczérány, egy természetes szőke, fél kézzel vagy hat ilyen vértés heti lapot vágott elém, ezzel a rövid és gyöngéd szózáttal: »No? Wird's g'länga'?'«

Majna. — Rajna. — Szajna.

I.

Frankfurt.

FRANKFURT ist ein schönes Städtchen, énekli a vig vándorló-legény, ha az országot fehér porát, mely gyalogoltában meglepte, lerázza magáról. Ugyan-ezt fujja, amikor Hamburgba, vagy Lipszébe, vagy Drezdába lép. Neki mind kedves, neki nincs kritikája, nem levén ő turista, aki a vasuti rázástól idegesen hajat be valamely városba s követel és fitymál. De Frankfurtról én is szívesen elismerem, énekszó nélkül, csak így fogyatékos prózában: hogy csinos városka, ma-holnap nagy város, bécsi allűrökkel. Utczai élete, vidám népe nagyon emlékeztet a kaiserstadtra, tán mert maga is az volt hajdanában, s mert a hajdani való szövetségi városban sűrűn érintkezett a melegebb vérű osztrák-magyarral. A garnizon mindenha erős telepe volt a fajkiválasztásnak.

Frankfurtnak Berlin a feje fölé nőtt, mint parvenu a régi arisztokratának. A modern szerencsefi,

sikerült spekulációkkal hatalomra vergődve, uri szint és czimeket szerez. Az ősi nemzetségek mai sarjadéka meg, hogy fakuló czimerének fölfrissítésére megkeresse az aranyat: régi várkastélya mellé új gyárat építtet s megkísérli a börze-játékot, melynek kedvezései neki is szolgálnak.

Frankfurt »Römer«-je üresen áll, kongó termeit csak a régi császárok arczképei népesítik, akiknek az idegen sebtiben mutatva be hódolatát — föltett kalappal, nyakában plaiddel, kezében a piros kalauzzal — megint szalad le a nagy lépcsőn, hogy már most szellemország hatalmas fejedelmének bölcsejéhez járulva, a Goethe születési házában rójja le a kegyeletnek másfél-márkás adóját.

Frankfurt épül, szépül, tágul. Császárainak terme kong, de a börzéje zsong. Ezt a hatalmát még nem csavarta ki teljesen a kezéből Berlin, mert nehéz azt leteperni, kinek Rothschild a komája.

Csodálatos találkozás! Németország legdrágább szellemi kincse itt vetődött fel, és legpénzesebb zacskója itten telt meg. Goethe és Rothschild! Mindketten meghódították a világ népeit és királyait. A pengő ezüst persze jobban, mint a zengő rím. Bizonyítja e régi tréfa is: »Der Papst ist Fürst

aller Gläubigen — Rothschild is Gläubiger aller Fürsten«. Olyan élcz, melynek a fele sem tréfa.

Az ember jártában-keltében hamar megéhezik és megszomjazik, s a meleg utczáról nagyon kívánczodik a hűvös korcsmába. Betérek egybe. No már most itt vagyok a tövében — kérek egy pár igazi, echt frankfurtit tormával. Hja persze, ha itt a frankfurti kolbásznak nem »valódi bécsi« volna neve!

— Hát hozzon nekem éppen olyan igazi frankfurti bécsi kolbászt, mint ahogy mérnek nálunk igazi bécsi frankfurtit! mondám a pinczérnek.

Itt is üldözött az én régi balsorsom: Miskolczon nem ettem kocsonyát, Szegeden nem láttam halászlét, Marosvásárhelyt nem kaptam tokányt-Jönköpíngben hasztalan kerestem seckerhäts tändstickort, Tokajban színét sem láttam a tokajinak — és Frankfurtban hirét sem leltem a valódi frankfurtinak. Már most mivel bizonyítsam be, hogy én mind jártam azt a sok vidéket?

Derékon kettétörtem a kolbászt. Csak úgy pattant és fűszeres leve egy ujságlapra fröcscent, mely ott göngyölődött a tartója, mint a becsavart zászló a nyele köré. Leemeltem. Melyik ujságíró az, aki ellen tud állni a hirlapnak? »Frankfurter Nachrichten« augusztus 19-éről.

Megdöbbenve olvastam hivatalos részének egy hasábját. Hogy a szives olvasónak fogalmat szerezzek nagy megütközésemről, ide iktatom szó szerint:

»1787/1888. Beschluss. In dem Konkursverfahren über das Vermögen des Kaufmannes S Rothschild j. dahier, wird Termin zur Verkündigung der Entscheidung bezüglich der Bestätigung des angenommenen Zwangsvergleichs auf Samstag den 25-ten August f. M. 10¹/₂ Uhr anberaumt, zu welchem die Gläubiger hierdurch geladen werden. Frankfurt a/M. den 16. August 1888. Königl. Amtsgericht«.

Ki ne dermedt volna meg ennek a kérlelhetetlen végzésnek fagyos, merev szavaitól? Én elkábultam. Egy frankfurti Rothschildot, fiát a ropant apának, szent szombat napján bukás miatt idézik törvény elé! Izraeliták sírjátok, mélyen szomorkodjatok! Most értem már, ez az ujságlap mért csavarodott olyan görcsösen a nyele köré. Jézus, Mária és Mózsés, mi lesz már a világból?

A pinczér magyarázata visszaterelt az életbe. Hogy van itt Rothschild annyi, mint homokszem a brandenburgi síkon. Összes vagyonuk, melyet az üzletökbe ruháznak, e pusztá név. Sok még a naiv erre körül, kik megindulnak a jó hangzat

után s rája bizzák megtakarított pénzecskéjüket. A báró (Rothschild) a talmi atyafiságtól már több ízben meg akarta váltani ezt a nevet, de — az igazi iránt való tiszteletből — oly magasra taksálták, hogy a bankár-király lemondott a kísérletről.

Tovább forgatva a lapot, meggyőződtem felőle, hogy a német sajtót korántsem nyüggözi a törvény ugy, mint ahogy a mi szertelen szabadságunkban hinni szeretjük. Volt annak politikai részében olyan mondat a birodalmi kancellár ellen, amellyel a mi Tisza Kálmánunk is beérhette volna. Bátran pörbe lehetne fogni Bismarck-sértés miatt.

De a polgár habeas corpusát is épp oly kevésbe veszik ott, mint minálunk. Ime egy rövid napi-hír: »Liebmann = Lehmann, der bekannte Halsabschneider, siedelt nach Paris über«. Ez a halsabschneider nem hóhért jelent, hanem, ami ennél sokkal gyalázatosabb mesterség: uzsorást.

E város utczáin s terein zajos élet forr. A sárga pósta-szekér egymást éri. Nem csak levelet vesznek föl jártukban, de csomagot is, ami a forgalmat tetemesen növeli és könnyíti. Szellős tramway-vaggonjai sűrűn közlekednek; az omnibusz, fiáker, a köz- és magánfogatok mind a legvígabb

sürgésben, míg a gyalog emberiséget harsány targonczások szoritják az aszfáltra, ahol összecsomósodik s bizony kínnal feszül át egymáson. Élénk taglejtésű, csinos asszonyok meleg, színes kelmekben, lengő szalagokkal; hangos beszédű, szakálás urak műértő szemmel nézik kaczagó leánycsoportokat, amint éppen a konzervatoriumból, vagy az ipari festő-iskolából repülnek hazafelé s egy pillanatra-kettőre megállanak boldog csacsozásban. Az itteni öblös tájbeszéd kedvességben, zengésben vetekedik a bécsivel. Fiatalok szökélését is láthatom, dal fodorodását is hallom néha. Szinte délies színe van itt az életnek, amely minden mozzanatában szenvedélyes tiltakozás az ellen, amit németnek szokás nevezni. S ebben a pezsgő, boldog városban hirdette fagyasztó pessimismusát Schopenhauer!

A Bockenheimerstrasse derült nyaralóknak virágos, tündöklő sora. Itt lakik a tehetős, gazdag és dúsgazdag Frankfurt; a szerényebb tusculumok egyikében az európai hitel zsidó pápája, Rothschild. Családjában ez a legorthodoxabb. Költséges ez a kultus, drága ez a kegyesség — de a báró urnak telik. Negyedéve Marienbadban volt alkalmam megfigyelni, milyen istenes életet folytat. Saját szakácsaival, kántorával és — félre

ne értsen senki! — a saját test-sakterével utazik, nem is említve a nagyszámu egyéb személyzetet. Utazik mint a fejedelem, de csupán alázatos istenfélésből. Közte tíz ember, akiknek semmi egyéb dolguk, mint tíznek lenni (minjan.) Mert a zsidó hitvallás szerint istennek ábrázata csak a tizes számnak fényeskedik: ennyiből kellvén állania legalább is a községnek. S míg az ő szép lányai Metternich herczegékkal nemes paripán üldözték a csörtetető kant, a száguldó szarvast s a megriadt őzikét a königswarti vadasban: addig az öreg ur az ő minjanával a szelidebb marienbadi erdőben végzé a májruvot, az estéli imádságot. Hogy atyjuknak is része legyen a vadpecsenyében, leányai elevenen fogattak a számára egy gímet, melyet a sakter lege mosaica ölt le. Mert hasított körmű lévén és kérődző állat (a gím t. i. és nem rabbi Hirsch) nem tilalmas. A kutyával megejtett, vadász-tőrrel leszúrt vagy a meglőtt szarvas természetesen tréfi.

Különben szerény az ő élete s a frankfurti szegények áldva emlegetik az ő nevét. A ghetto főutcáján — azóta szerte hordták köveit annak is — állott még az ősi ház: egy hihetetlenül ronda, ódon épület, melyben lakott I-ső Rothschild, s melyben a mostaniak nagyanyja halt

meg. Az öreg asszony nem akart megválni attól a földeltől, melyre oly bőven hullott rá az isten áldása. Érthetetlen előttem, mért nem őrzötte meg a báró ezt a házat s hogy valami módon nem igyekezett megmenteni, ha olykép is, hogy lebontatván, másutt — mondjuk az ő nagy parkjában — ismét összerovassa, mint cselekedte egy velencei palazzo homlokzatával a párisi Rothschild. Pedig e család szívében nagy a kegyelet a házuk alapítója iránt. De kimondták reá a kisajátítás szentenciáját. Ez utca egyik felének romjaiból vidám új épületek derúje kél, míg a Rothschild-ház boltjaiban zsibek halmaza dísztelenkedik s rengetege a vásott csizmának, melyeknek varrányait szétfeszegeti a penész-gomba. Hangja-vesztett, hepe-hupás gitár, csufos nadrág, színehagyott viganó, kajla trombita, csorba Apolló, rekedt óra, fiaczomos ernyő, megvetemedett asztal — szóval: tarka züre kavarog ott annak a sok haszontalan holminak, aminek olyan jó hasznát veszi az élelmes »ószeres«. Mellette egy traktéros — persze kóser — a bolt-ajtóba tuszkolt s az utczára kifüstölő vas tűzhelyen rotyogtatta az ő megnevezhetetlen ételeit. Az emeletek szivárványos ablakaiból borzas gyerekek rikoltoztak le s köpdösték a járó-kelők fejére a szilva-

magot. Ez volt akkori képe az ősi Rothschild-háznak.

A második tőle nem kevésbé nevezetes. Megfakult, vaksi arany táblácska hirdeti, hogy itt született »Ludwig Börne«. Az ember nem nézheti megilletődés nélkül ezt a két házat, melyek e pillanatban, hogy e sorokat írom róluk, bizonyára már össze is omlottak a bontogatók csákányütései alatt.

Mint a székesegyház emelkedik a házak fölé: úgy dominálja a Goethe fönséges emléke ezt a várost.

A termő középszer ölén született ez az olympusi férfi, kit kényeztettek az istenek, mint anyától szülöttet még soha. Asszonyt hódítani édesebb, mint imádott nőnek lenni; királyok barátjává lenni magasztosabb, mint királynak születni. Csak azt nem tudom, mi boldogítóbb: zengeni oly éneket, mint zengett ő — vagy hallgatni ilyen éneket. Tartozó elfogódással léptem be abba a házba, melyet e csodálatra méltó férfi avatott a művelt lelkek bucsujáró helyévé. Láttam az ő pensumait, melyeket gyermekileg esetlen gondos vonásokkal irt bele a tékájába. Amolyan talpas betűket vetett, mint látjuk a régi magyar kéziratokban. »Omne

initium difficile«, írja a kis Farkas. Neki bizony nem gördült az utjába semmilyen akadály soha. Gyorsan repülő sólyom volt, kinek a szél is kedvezett.

De az ereklye becsének is van határa. A kegyeletnek bizony hegyibéje kerül az undor, amidőn látja a »Faust« szerzőjének kerti sipkáját, hogy dulta szét a moly. És laknak benne nyilván gregarinák is, de a melyeket szent lényeknek hirdet az a kultusz-nyavalya, mely különösen Sedan óta rettentően pusztít a német józan-észben. Hiszen még a Goethe édesanyjának a keresztapjáról is őriznek ott egy facsimilét, melyet az öreg ur baumbachi thorschreiber korában léniázott tele szép egyenközü rovatokkal. Egy szőke, lapos elejű hölgy kegyeleti görcsökbe esett ez emléktárgyakon és hosszú, sovány vonásokban írta bele a vendég-könyvbe hogy:

Frieda B. allhier gewesen,
 Hat Wolfgangens Hand gelesen.
 In des Hochstifts heil'gem Horte,
 Hier an dem geweihten Orte.
 Bring nun seinem hehren Wesen
 Dar mein kleines Scharflein ich
 Nur mit diesen schwachen Worte:
 Goethe, du bist göttelich.

Bizony schwach, tisztelt Frieda kisasszony!

Nem tudok várost, mely minden szépségeivel úgy kirakodnék a víz partjára, mint a mi Budapestünk. A legtöbbje elvonul a folyótul, vagy hátat fordít neki. Frankfurt sem a Majna során emeli uj palotáit, hanem terjeszkedik nyugat felé milderősebben. A mi Andrassy-utunknak végét veti a liget; a Bockenheimerstrasse azonban elnyulhatik akár mennyire s maholnap tán össze is olvad Homburggal.

Külső telkeinek egyikén épült fel francia mintára a sedani panoráma, melyben kényelmes tanui vagyunk annak, hogy pusztult el egy dicső hadsereg, vált pocsékká egy tündöklő korona s folyt el egy nemzetnek vére s öt milliárd áru verejtéke. Igen tanulságos rajzolat, higgadt előadásában is ékesszóló. Nincs e körfestményben semmi henczegő fanfaronade. Persze, hogy olyan fényesen sincs festve, mint a Detaille »Páris ostroma«. Hanem mindvégig hiven és igazán adja elő a rettentő vereség óriási jelenetét, melynek minden esélye-fordulata már előre szépen le volt rajzolva a Moltke tarsolyában. Amaz izgató, revanche-harsogtató, magisztrális mű — emez tanulságos iskolamesteri tanács és intés.

Nem hiszem, hogy volna Tuniszban és Marokkóban együttvéve annyiféle pálma, mint a hányfélét a »Palmengarten« roppant üvegborítója alá ültettek el. A giganteától a törpe, fakó, útszéli palmoidesig: virul itt minden faja, formája a csodálatraméltó növénynek, mely bora, kenyere, húsa, teje a sivatag fiának. A bő kezét, mely e délövi ültetvényeket alkotá, vezette a tudás és izlés. Az állatkert után ez legkülönb szórakozási helye Frankfurt 130.000 lakosának, melybe a szegényebb sorsú is eljárhat hetenkint kétszer, amidőn a belépti ár csak néhány fillér. Az épületnek pazarul világított széles terrászsain csemegéző, vacsorázó közönség, a fövenyes utakon vidám csoportok, lugasokban s a platánok lombosátora alatt pihenő családfők s ugráló gyermekek; s ott, ahol a világítás mélyebb árnyaktól átszótt derengésbe hajlik, fiatalok halk beszélgetésben. Mert az emberek mindenütt szerelmesek.

Az aránylag szűk téren összeszorul minden, amit a park, a fűvészkert s az ugynevezett szép vidék nyújtani szokott. Van itt zuhatag, barlang, útvesztő, sziget, remetelak, talán még havas is, csakhogy persze mind apró amateur-kiadásban. Az intő táblákon ezt a közönséget nem figyelmeztetik — mint ez másutt egykor megtörtént —

hogy a sziklát zsebre ne dugja s kutyát be ne hozzon magával, nehogy a tavat kiigya.

Vissza-visszavon a Kelet után való édes-bánatos honvágys megint belépek a melegháznak ittasító növény-csodái közé. Ott inog felém a forró égálj pálmaleveles királya. A délövi csalódás tökéletes, csakhogy nem e fa dicső koronájában ülnek a majmok és papagályok, hanem a kérges tövében, tarka emberi ruhában és nyihognak és rikácsolnak.

Ott álmadozik a szent lótosz, rengve a langyos vizen, míg kívülről lágyan zsong be a zene. A lótosz halvány rózsaszín virága andalítón illatozik. És nem naiv pogány térdepel előtte, hanem hajlik föléje egy szemüveges professor s megmagyarázza növendékeinek, hogy ez a *nelumbium speciatum* és tartozik a violáriák osztályába. Mennyivel szebb a gyermekes hit a büszke tudásnál!

II.

A Taunusban.

LFELEJTETTEM fölemlíteni, hogy Frankfurtnak 130,000 lakosa közt számos a keresztény, s hogy ezeknek semmi okuk panaszkodni az ottani zsidóság türelmetlensége ellen. Nyoma sincs ott a keresztény-üldözésnek, mint sajna, van boldogtalan Magyarországon. Volt is miatta mit hallgatnom egy fölvilágosodott fiatal izraelitától, aki Frankfurt és Homburg között kegyetlen szemrehányásaival pirított ránk. Magam szégyenkedve fordultam el s kinéztem a szakasz ablakán, méregetve az ezer és ezer holdakra terjedő gazdag gyümölcsös kerteket, a gondosan művelt szőlőket, melyeket már a közel Rhénusnak meleg napja érlel.

Mikor a vonat megállt Homburgban, a peronon mozgás támadt. Egy közepes termetű, zömök uri embert, bordásra vasalt nadrágban s kezében niklizett bőrtáskával, kit hölgyek és urak a derüs hódolat egy nemével környeztek. Csak nézzünk oda jól, mondá a kalauz, mert ez a walesi herczeg ő királyi fensége.

Azóta, hogy utoljára kocsizott el mellettem ott-hon, csak a haja fogyatkozott meg. Maga örvendetesen meggyarapodott. Mikor a szerencsétlen véget ért Zichy-Ferraris gróffal láttam bejönni a Rákosról pompás angol fogaton, jóval karcsubb s eléggé szőke volt. Nagyon megszeretett bennünket, úgy beszéltek akkor a kaszinóban. Tetszetek ő fenségének a mi boraink, rajongott a zenénkért s imádásra méltónak találta hölgyeinket. Meghazudtolva a példabeszédet: szolgált neki a szerencse a játékban is, mert olvasatlan osztrák-magyar forintokat vitt el magával ködös poundos hazájába.

Talán mivel németországi utjában nem akadt, vett föl az udvarába bájoló nőket is. Csakhogy, s ezt sietek hozzá tenni, teljes mértékben adózva az angol respectability szigorú követeléseinek. Nem hárem, hanem mindig és mindenütt szépség udvara sugározza körül Nagy-Britannia három-egy királyságának leendő uralkodóját, kinek a jókedve föntartása végett épp úgy van szüksége rá, hogy folyton lásson a maga közelében beautyt, mint ahogy el nem lehet a pezsgő nélkül. Mit is csináljon egyebet egy trónörökös, kinek majdan király korában sem lesz sok dolga?

Az a sugár női alak, aki balján lépdel, egy amerikai leány, miss Chamberlaine.

Valami szép! Persze, hogy a szüleivel van. De nagy dolog lehet mégis az a respectability, hogy a kisasszony barna szemének fényét nem veszi meg a földi nagyság káprázata, s hogy a királyfi a miss tekintetének bűvös voltától le nem szédül az ő magas rangjáról egy köztársasági hajadon lábaihoz. Ha a szépség is érdem — és az! — Chamberlaine kisasszonyt királyi korona illeti meg. Nem tudom: otthon, abban a kis barna palotában beletörődtek-e a dolgok ilyenén felfogásába, s Dánia rózsája nem-e öntövisében keres vérző enyhületet annak a férfinak víg csapongásaiért, aki először tűzte őt mellére a rosenborgi kastély virágos kertjében.

De hát ez nem tartozik én rám. Áldom érte sorsomat, amért nekem is jutott látnom szabad Amerikának ezt a rabszolga-nevelő ékességét. Egy turista mit kérhet többet?

Már a szerencse istenasszonyát itt nem kísérteté a walesi herczeg. A homburgi játszótermekben csak arany-fürtös angol gyermekek játszanak, s természetesen nem double zéróra, hanem ártatlan golyósdit, amikor a hüvelyéből kiröpitett bowl olyan szépen döntögeti rakásra

a fabábokat, mintha csak holmi minisztérium volnának.

Özvegységre jutott fény, elárvult pompa néz le rám mindenünnen. Szinte kedvem volna egy nagyot sóhajtani, ha annyira nem örülnék a hajdani ragyogás meghanyatlásán, mely örökre elgurult aranyokból épült, s melynek biborát öngyilkosok vére szolgáltatá. Ó mulandóság! Egy beefsteak ára már nem tíz frank, és nem is a dicső Chevet konyhájából kerül ki az többé. Tíz márkáért már egy egész ebédet adnak. Az igaz, hogy nem monsieur Bertrand, a halhatatlan garçon bonczolgatja előttem hyrtli tökéletességgel a rózsapirosra sült csirkét, s a német kétkezes sápadoz elém a borju-szeletből, a fekete kávéban meg csak fogalommal higulva dereng át a csésze fenekén levő ismeretes virágocska. De hát: amióta eltörülték a rouge et noirt, semmi jussom követelni ezeket a színeket a sültben és kávéban. Csak a penziókban virul még a régi hagyomány, állanak fönn a régi bolond árak, melyeknek mérges fűszere nélkül az angol nem is enne jóízút. A dinner idején sugároznak e paloták földszinti ebédlői a villamos fénytől, az ezüsttől, a hölgyek drága köveitől és kigyult szemeitől s az urak nekipirult orczáitól. Itt járják még

azok a husz fogásos ebédek, amelyekről felkelve, az ember azt mondja magában: »ejnye, de jó volna valamit enni!«

A győzedelmes appetitust ehhez a dus lakomához az angol fiatalság a parknak messze terjedő gyepén szerzi meg, ahol vigan üzi a lawn-tennis edző játékát ember és asszony, leány és legény vegyest. A respectability ilyenkor enged alkudozni magával s elnézi, hogy az ifju ingujjra vetkezve lökje-fogja el a szertesökellő labdákat, melyeket vörös lajbis groomok kapargatnak össze a tágas turf ragyáiból. Öröm nézni ezt az ifjuságot, mely izmos és viruló, s melynek, míg a játék áll, eszébe sem jut a nemi különbség s csak felet vagy ellenfelet ismer.

Este, az ebéd után, mikor a lámpások messzire világítanak be csarnokot, kertet és termet, s fölzendül a muzsika, megered egy kis udvarlásféle, amolyan »flirt«, mely azonban egyikben sem tesz nagy kárt. Még az is megesik, hogy tánczolnak. Ilyenkor a tánczrendező kihirdeti a párok előtt, hogy ez keringő, nehogy polkát járjanak rája.

A szomszéd Wiesbadenben uralkodik a német, de csak a számával. Meghódíthatná a világot, de úr nem tudna lenni. Azon kezdi, hogy ebbe a fürdőbe fürdés végett jár. A gyógytermek pamlagain úgy ül, mint az én hajdani tiszteletesné asszonyom, aki sajátságos uton lett egy manheimi bankár örököse és nem mert rálépni a szőnyegre, hogy kárt ne tegyen a virágaiban és agyon ne tapossa a himbálózó madarait. A nagy diadalhoz képest igen szerényen mozognak a maguk házában.

Mint mikor szürke verebek közé rebben a kolibri, úgy szökken egy-egy francia hölgyecske a német asszonyok közé. Valamelyik frau Spatz azután, megirigyelve Mme. Colibri kecsét, szörnyen neki öltözködik; a színek csak úgy trombitálnak le róla s zörög rajta a sok ékszer; amivel bizony csak a párisi hölgyeckének teszen szolgálatot.

Kertek és paloták városa ez. A nyaralókban bankárok telelnek, a téli palotákban meg angolok nyaralnak; azok is, ezek is takarékoságból. Persze, hogy az ilyen takarékos élethez sok pénz kell.

Porcellánon sem láthat az ember bájosabb várost lefestve. S olyan boldog, hogy csak egy ujsága van s nincs egy szegénye sem. Mégis,

mikor érthetetlen beszédünkből megértette a kocsisunk, hogy magyarok vagyunk, az irigység és álmódzás vegyes hangján így sohajtott fel: »Ja, ja Ungarn! Da giebt's schönen Wain und reiche Firschten und Grawen!«

Ebben a tiszta gondozott városban, ebben az egyenletes koczkákra mért, szabatos rímekben találkozó utcák egyikében lakik dr. Mirza-Saffi. Hol is lakhatna egyebütt? A Keletről hozott haza magával foglalatlan gyöngyöt, nyers gyémántot. Itthon azután kicsiszolta, zsinórra fűzte s oda akasztotta Edlitam nyakába, aki dehogy volt a sírászi fegyverkovácsnak a gyermeke, hanem egy német professor úrnak a hetedszülött kisasszony-lánya, Mathilde. A doktor ur ellenségei erősködve bizonyítják, hogy sohasem is járt Firduzi hazájában, hanem otthon egy szép nyári napon erősen befűttetett, az ablakaiba sárga és vörös üveget metszetett, melyek forró delet, vagy bíborban izzó alkonyt mutattak neki, lábfürdőt vett langyos rózsavízben, citromolajos rapét szippantott és kulmbachi sört ivott. A költői intuíciónak ez elég volt; csak úgy ömlöttek a gha-zélek utána.

És itt van az otthona a liberális Braun-Wiesbaden urnak is, aki több magyar rokonérzettel

mint magyar nyelvérzéssel összerimelte a mi hires Jókainkat a mi nem kevésbé hires Tokajunkkal, irván rólunk barátságos könyvet e czim alatt: Jokai und Tokai.*

III.

A niederwaldi Germaniáról s a többi Germaniáról.

MINDEN esztendőben utilaput kötök a lábamra, s a napszámosok jóságos tündére el is visz hazulról, az otthoni ernyesztő melegből s perpatvarból sötét fenyvesek árnyékába s áldott rendőri országokba — csak az utilapu mellé szerezzek még uti-levelet s egy kis uti-költséget is.

Megjártam a németországi Tolnát-Baranyát, s néztem a Heidelbergra fölötti »Königs-Stuhl«-ról bele a messzi rónába, igazán meglátnám-é a strassburgi münstert, melynek tövében elégedetlen elzásziak csinálják nappal a lúdmáj-pástétomot s éneklik éjjel a francia megváltó dalt:

* Azóta — sajna! — elhaltak Bodenstedt is, Braun-W. is.

»Allons enfants!« Az anya-ország czimerét azonban le nem szakgatják, mert ezért nagyon megharagudnék a Bismarck. Attól pedig félnek az ottani horvátok.

Ez idő szerint a legkisebb német helységnek is megvan már a maga harczi emlékszobra. Jó, rossz: az a közös nagy eszmére nézve mindegy. Csak a diadal legyen erős, a monumentum lehet gyöngé. Ez az én egyetlen vigasztalásom, ha a Dunaparton nézem azt az óriási gyufatartót, melynek hegyébe egy hindu bálványt raktak oda Széchenyi Istvánnak, vagy azt az ormótlan levelnehezéket, melyet Deák Ferencznek kereszteltek el.

Az összeforasztott Németország valamennyi emlékszobra felett fő-emlékszobor gyanánt mered égnek most a niederwaldi erdő roppant vaszüze: *Germania victrix*.

E monumentum első talpköve — a szó legszorosabb értelmében talpköve, mert éppen csak a porosz király állt rajta 1870 nyarán — ott van az emsi sétatéren. E kőbe csak egy datum van belevésbe: éve és napja annak a történelmi esetnek, amidőn Vilmos király egyet fordult a sarkán s ott hagyta Benedetti urat; amiből keletkezett aztán egy világraszóló háboru.

S most magasra nyulik föl a befejezett emlékmű, hirdetve a német vaterlandok egygye-olvadását.

Szép szál kisasszony. A müncheni Bavaria kis baba mellette. A szobor minden esetre jobban dicséri a német kardot mint mestere vésűjét, a drezdai Schillinget. Bátor nem elég rossz arra nézve, hogy benne a franczia szobrászat megboszulva érezhetné magát Sedanért, mint érezte magát megboszulva Waterlooért a Wellington szobrával, melyre az újabb angol nemzedék hórihorgas volta vezethető vissza, mert sok brit anya ráfelejtkezett, amely okból a vas herceget el is hengergették a Regent-park elől, hogy emberi formába öntsék. Mikor lesz a mi Széchenyinknek is ilyen jó dolga?

A mi fővárosi posta-palotánk s a német győzelmi szobor közt csak nekem jutott hasonlatosságot fölfedeznem: mind a kettőt hanyattfekve bámulhatjuk csupán. Vagy ha Rüdeshaimban akarod megcsodálni, tessék átmenni Bingenbe s onnan élvezni, mint Somogyból Zalát. Annyiról pedig nagyon összezsugorodnak ez óriás leányzó hatalmas arányai. Ha közvetlenül a Rajna partjáról vezetnének föl az egymást metsző tágas lépcsőzetek a monumentumhoz, hatása hódító

volna. De hát nekem így is elég nagy. Az a német dicsőség pedig lehetne száz akkora, mint amilyen: azt a gyöngytermő Steinhegyet, mely eléje szegül, le nem hordanák. Mert monumentum teremhet másutt is Németországban, de ilyen bor sehol többé; s mit ér a dicsőség jó bor nélkül?

A szobor arczában én nem bírom fölfedezni azt a fönséget s lelkesítő erőt, melyet a németek magyaráznak bele. Hétköznapi csinos arc, konvencionálisan szabályos, kissé édeskés vonásokkal. Francia kertek Florája kibontott frizúrával, válláiban terjedelmes fésülő köpönyeggel. Hanem persze: az ólom-fütyülőnek, ha nagyon nagy, orgonasíp a neve. Az érczből öntött német honleány Franciaország felé tekint. A múmagyarázók szerint komoly intéssel. Én meg azt olvastam ki belőle, mintha átkiáltana madame La France-nak, hogy: »Hallja-é szomszédasszony! . . . aztán ha valami új ruha-szabása lesz, el ne mulassza a legközelebbi vonattal felküldeni ide hozzám. Me. Sidonie Thomassint meg tisztelem (lakik: rue Paradis-Poissonnière 29) az új fűző-vállamat (cotton gris, baleins souples) tegye postára. Az újabb corset-hosszuságom már nála van. Jó taille nélkül, higgye meg szomszédasszony, még itt sem

lehet boldogulni. S Victorien Sardou mikor fejezi be új darabját a Français számára? Mert ami darabokat itt irnak, azt még az én vas gyomrom sem bírja bevenni!«

Jobb kezében a borostyános német császári koronát is olyan lengén tartja, mint a tavaszi kalapot. Hiába, az asszony csak asszony, még ha rézből öntik is.

Balra tőle a Béke hoz kötőjében virágot s gyümölcsöt — de nem ad belőle senkinek. Repülne, de úgy látszik megsántult a bal szárnyára. Jobbra a Háboru, egy erős fiatal kamasz, két pófára fújja a harci kürtöt, mint a cseh trombitás.

A talapzatot kivéve, a többi része olcsó kőanyagból van kiállítva, mert úgy kívánja ezt a nemzeti takarékoság. A mű-alkotásnál első sorban az olcsóságot vetik kérdésre. Hiszen voltaképen a bronz arra való, hogy ágyut öntsenek belőle, a terméskő meg arra, hogy várat építsenek vele. Mióta Németország a meddő elméletből a meleg praxisba csapott által, az ideálnak nem igen zenegnek föllengző dalokat, hanem pengő himnuszokat a sikernek. Gyalog jár ott most a halhatatlanság — de lépései alatt megdobbán a föld.

Ahol még megfordultam a világban: mindegyütt láttam magasra nyuló emlékoszlopait a hadi

szerencsének. Mindenki győzött mindenkin, senkit soha el nem vertek. S amennyi piros vért ivott a fekete föld, azt mind egy nagy és szent ügyért ontotta a szív, a csata előtt mind a két tábor egyenlő hévvel fohászkodik az éghez, hogy fegyverét, amellyel felebarátját le fogja döfni, áldja meg. Így sikerül a kegyetlen és hivalkodó embernek konfuzióba hozni a jó istent.

Jól esik így eltűnődni egy kedves rajnaparti vendéglőnek szőlőlombos lugasában, amikor a zamatos rüdesheimi gyöngyözik a római pohárban. Ezt az én boromat épp a fejem fölött szűrték ott a hegy oldalában, ahova tavasszal puttonyban hordják fel a földet, hogy ősszel puttonyban hordhassanak le róla szőlőt. De azért megterem itt a Rhénus vidékén a rossz bor is, akár csak Tokajban. Mert valaki csak ivott a tokaji nagy korcsmában odavaló tokaji bort, az holta napjáig megemlegeti. Olyan bor az, mint a milyenről az az amerikai utazó emlékezik meg, »mintha egy négyhetes kis macskát nyeltem volna el, kit a farkánál fogva huznak vissza kifelé a torkombul.«

A derék Rückert, a német szócsilingelés nagy mestere, elég poéta volt arra, hogy a borra nézve is beérje a középszerrel. Ezen érzelmét így veri ki az ő csöngetyús lantján:

Ist's auch kein Steinwein —
Wenn nur kein Weinstein.
Ist's auch kein Rheinwein —
Wenn nur der Wein rein.
Ist's auch kein Mainwein —
Wenn nur der Wein mein.
Es soll nur ein Wein sein —
Ihm will ich mein Sein weih'n.

Fogy a rüdesheimi s gyarapodik az érzelem, hanyatlik a nap s kigyul a kedv, s a Rajna, mintha merő rajnai bor volna, zöldes színben csillog, míg Heine nyomán az alkonyat arany fénye omlik rája s majd zizegő tündérek szövik fölötte a hold búvölő sugárszárait.

Az ám, tündérek! Az innenső és tulsó parton sivalkodó mozdonyok, dörgő vonatok ördögei száguldoznak s vad, vörös szemük ijesztőn villan át az éjszakán. S ott, az igézetes Lurley sziklája mögött is úgy kél a hold, mintha valami közeledő tehervonatnak volna a jelző lámpása.

Annyi rüdesheimira pedig, hogy a vasuti lámpást is holdvilágnak nézzem, nem telik.

IV.

A Rajnán.

RARADÉ-SORBAN állanak a coblenzi házak. A szük utcza festőiségét kinapiparancsolta onnan a stratégia. Két folyónak az ölelkezési helyén meddő katona-életet folytat ez a város. A Rajna és Mosel vizéből itt nem válik gőz, mert az ipar tilalmas errefelé. Semmi gyár, csupa vár.

Az ablakban zászló, s az repked a házak födelén is. Sedan napja? Nem! A Germania szobor felavatásának ünnepe? Nem! E lágyan lengő lobogók háborut jelentenek, egyik apró fejezetét a kulturkampfnak: biblia az olvasó ellen; vagy bővebb helyi körülírással: durstige Bibel contra hungri-gen Rosenkranz. Hie pápa, hie Luther! Muckertum és ultramontanismus ádáz tusában, amidőn hushegyeket eszik meg a szomjas olvasó, s hihetetlen mennyiségű italt fogyaszt el az éhes biblia, mialatt a sarkon ott zengi zsoltárait a kemény schutzmann, s füsilier Kutschke félöles stech-schrittben sétál a ravelin síkján. Lieb Vaterland, magst ruhig sein!

A német egységbe boldogult hesseni serenissimus palotájában Augusta császárné szokott

nyaralni. S bár e magas asszonyság sokra becsüli a bástyák és katonák merev sorát, amelyből megépült a győzelemnek diadal-ive: magányos kerti-sétáiban mégis megunhatta azt a szemsorvasztó egyenességet. Megemlékezett Goethéről, kinek egykor Weimarban mint gyermek-leányka ült a térdein s az ő lelkében is meglendült az esztétikai érzés. Megtörte a véghetetlen vonalat s ismeretes porosz bőkezűséggel s lutheránus műizléssel terracottából sajtolt istenasszonyokkal s fából gyalult márványoszlopokkal népesíté a megregulázott parkot. A lugast dárda-szálakból rovatta össze, melyeket azonban nem sző keresztül-kasul a kedvező repkény, mert résein át a folyton örökös gute sitte és wahre gottesfurcht nyilván tartja a szerelmi párokat, netalán ott és akkor keressék az édes egyedüliséget, midőn a szívből boldogan omlik az érzés.

Szép itt a Rajna völgye, melynek magasairól megnyugtatón villan alá a szurony, szigeteiben biztatón pereg a dob s ligeteiben füttyent a querpfeife. Mert itt a csörgő szarka s a füttyentő rigó is egyenruhát visel.

Ober-Ehrenbreitenstein. Így híjják azt a félelmes várat, mely haragosan tekint alá a mosolygó vidékre. Hosszú englishmanek és fátyolos

missek társaságában lehegtünk fel a vár vaskapujához, ahol egy szemüveges, szőke káplár — gyakorlati időn kívül bonni lehramts-kandidat — vett oltalma alá, amely oltalom különben nagyon hasonlított a gyanakvó vigyázathoz. Csapatunkat ezután überantwortolta egy tagos legénynek, akinek őrizete alatt jutottunk fel a nagy várudvarba, hol vagy háromszáz fiu részesült éppen az egyedül-üdvözítő burkus hadi oktatás malasztjában. Egy sor az ő vízszintesen kifeszített karjába derékhajlás nélkül ütögette bele a csizmája hegyét. A csontjaikat összefoglaló szálagok roppanása emlékeztetett az apró tűzre. Egyik-másik regruta meg is lódult ebbe a nyújtóztatásba s karja alácsüggedt. A vezénylő káplár azonban nagyot harsogott, s az ujoncz-tagok megint elkezdték a honmentő motollázást.

Emitt szintén ujonczok állnak. Azaz dehogyan állnak! Már hogy tudna állni az olyan katona, aki csak tegnap nőtt ki a czivil csizmából? Mert tökéletlen az apa fia, valameddig nincs uniformisban. A reglement szüli meg őt valójában, a militarizmus vaskeblén dajkálják csak igazán emberré. A katonai lélekvándorlás szerint a leggyalázatosabb szabó-hüvelybe is a kommandószóra bele ugrik a hősi szusz s ott is szorul,

amíg valami golyó léket nem üt azon a hüvelyen, hogy onnan ismét kiröppenhessen. Amikor persze a katonának is, a szabónak is vége van.

»Rrrürrrt euch!« dörgi a káplár. A szelid emberke a sor végén meg nem moccan. Eddig oly mereven kellett állnia, hogy elfelejtette a lába-szárát. Bizonyosan azt hitte, hogy már neki nincs is. Ekkor odalép az abrichter, a halovány gyerek füle kagylójára rátapasztja a száját s amint kifért rajta, ordítja bele, hogy: süket-é? No, ha eddig nem volt, az lehet most, mert ilyen insultusra nemcsak a fülnek dobhártyája, de a dob számárbőre is bolond volna, ha el nem repedne. Aztán úgy mellbe igazította, hogy a háta is döngött bele. A ladyk és missek iszonyodva fordultak el.

Karjait csipőjére támasztva s hosszú lábait szétvetve, könyv — azaz kard nélkül recsegteti a vezényszót a tiszt ur. Telivér porosz premier-lieutenant: tanult és durva, hős és nyegle. Azokból való, akik, ha a jelentkező katonának egy gombja megtágult, így rontanak rá: »Kommt derr Kerri halbnackt zum Rrapport!«

Most is rárival a tekintete nyügében megigézett legénységre, amely sort állva előtte, merőn a szemébe néz s görcsösen szorítja a puska agyát.

Százfelől egy pontra szegeződik a tekintetök: a hadnagy ur szájára.

»Man feste, Jungens! Stramm! Nich so dünne, nich so schlappig! Ihr müsst's Jewehrr fassen, dass ihr Öl darraus ppresst! . . . Sonst werdd ich euch die Schienbeine polierren! Und saje ich: rrechts schaut! — das muss so plätzlich jeschehen, wie ein jeölter Blitz!«

A maga eredeti németségében közlöm. Mert ezt épp úgy nem lehet lefordítani, mint a bakamiatyánkot, mely azt követeli, hogy úgy ragyogjon a mundéron a gomb, mint a Krisztus bal szöme.

Nagy mulasztás volt, hogy este nem mentünk el a színházba. A világhírű »Esther Solymosi« (olvasd: Szolimózi) járta éppen. »Die Tragoedie von Titscha-Elslar. Mit einem Epilog: Nireghacza«, (olvasd: Nyiregyháza.) Mert még akkor séltiben ez a thema hömpölygött végig Németországban. Nem igen szeretett az ember eldicsekedni vele, hogy hová való. Már csak kényelmi okból sem; mert tudok én magamnak a Rajna völgyén szebb dolgokat, mint a Goethe hizalmas czivisének jóizú beszélgetését »von Krieg und Kriegsgeschrei«.

Az a Rajna! Ha illenék bíráltnom a természetet, azt mondanám: ez a Rajna-vidék is morderos. Persze, az emberi kéz sokat rongált a szépségén, javitgatván rajta. Festői omladékain mesterségesen neveli a mohát, míg belől egészen ki van az építve s szépen laknak s vigan lakoznak ott nyaranta a harczias ősök békés unokái. Valamennyi omladék fokán lobog a zászló, némelyiken kettő; csakhogy ez a második, mire közel érünk, virágos abrosz egy szőke szobalány kezében, amelyet szellőztetés végett rázogat ki a luginsland keskeny ablakából — de az is lehet, hogy a hajónk egyik fürtös pinczérjének lengeti oda szerelmes szívének üzenetét.

Csak ugy rajzott körülöttünk a sok angol és amerikai. Eszembe jutott az a merev skót hazafi, akivel több év előtt esett mulatságos találkozásom a »Lurley« földézetén. Ölében föl volt ütve a vörös Murray, melyből hosszú szalagban fordult ki a folyam két partjának és szigeteinek rajza. Hol a könyvébe, hol a vidékre nézett, mintha ellenőrzeni akarná, talpán állé minden rom és orom. Valamint hogy igazán is ellenőrzé, mert egyszerre csak elkiáltja magát, hogy: itt hiba van!

— Hiba? Hol? Aoh!

— Igenis hiba, sir.

— Csodálkozom rajta, mondám, mert az önök Murrayje különben szabatosan van szerkesztve.

— Különben, sir? Mindig, sir! Nem is Murray itt a hibás, hanem a vidék.

— A vidék?

Nagyon vidám csodálkozás ragyoghatott az arczomon, mert Macdonald ur ünnepies komolysággal így szólt:

— Nem fessegetem, az önök pápája valóban infallibilis-é? De tűzbe teszem a kezemet, sir, s bátran teheti ön is, sir, hogy Murraynak van igaza, s a vidék hazudik! A jobbik parton két rommal több van, és ez nem lehet!

Kezdtém visszavonulni. Tán, hogy ebéd után voltunk s Macdonald ur duplán látott, vagy hogy hirtelen megkeveredett az elméje — amidőn egyszerre — jaj! — megragadta a karomat, keményen, mint a porkoláb s az édes magam kezét nyújtotta ki egy rovátkás őrtorony felé, mely alól ebben a pillanatban vastag füstöket ontva vágatott ki a párisi gyorsvonat.

— Am I right? Äh, äh! kaczagá kipirulva, s diadalmasan csattogtatá a hosszú fogait. Nos, igazam van-é?

Macdonald és Murray uraknak igaza volt: az alagut kapuja, hogy bele találjon a vidék styljébe, romszerü tornyokkal van ékesítve.

Sehol folyó ugy nem példázza azt a népet, melyet szolgál, mint a Rajna. A szt. Gotthard sziklás méhéből fakad. Tombolva nyargal alá, hegyes vizomlásokban henczeg; (mint ahogy van »hegyes köpés«) — örvények regényes játékában kavargog; majd szélesre simulva, hiven hordozza hátán a hajókat, míg végül filiszteri unalmassággal vész el meddő elméletek sivó homokjában. Mint a vad bursch kezdi, mint professor végzi. Igazi német.

Az egész út mentén a legtisztább Heine zendül meg az ember lelkében. Majd büszke jámbusok, majd játszi trochäusok gyanánt hömpölyögnek e hullámok, ég és föld boldog rimekben ölelkezik, s mindenik szikla, mindenik omladék, sziget, város, egy-egy strofája ennek a gyönyörű költeménynek. A klastrom ablakából bánatosan tekint alá a fiatal, halvány apácza arra a csolnakra, melyben Apolló veri lantját, kinek szive Graeciában maradt. Körülte görög istenasszonyok dalolva ringatóznak az olymposi tánczban. S rohan le a vezeklő szent hajadon. Szive pogány szerelemre gyulladt. »Nem láttátok az én Phoebos

istenemet?» És feleli neki egy öreg hollandi zsidó, hogy az az isten, akit ő kerget, az amsterdami sakternak a fia, haszontalan naplopó, csapszékek muzsikusa; azok az istenasszonyok meg, akik csolnakában ülnek s rózsát hintenek a folyamba, könnyelmű korcsmai lányok

Elvillan mellettem lengő ladikján az ifju halász. Húzza magához a búvös Lurley igézetes éneke. Haját fésüli a czudar s a legény fölött két nap ragyog: az igazi, meg annak a boszorkánynak az arany haja. Amannak sugárkévéi, ennek dúsan kibomló fürtjei szeme fényét veszik a legénynek s megittasodva hajt bele a halálhozó forgatagba Látom hajdani ritterekkel megnépesülni a Rheinsteint. Mily hősök! Fegyveröket rázva csörtetnek át a döngő hidon, le a völgybe s rácsapnak a bacharachi zsidó szekérére, jól elverik s elszedik tőle keleti szőnyegeit, brabanti csipkéit, velencei üvegeit, Arábiából jött fűszer-számos szelenczéit, Kazanlikban szűrt rózsolaját, Toledóban kovácsolt zománczos pengéit és norimbergai arany lánczait. S ma — ó változó idők! — ritter és zsidó együtt ülnek a verwaltungs-rathban Meg amoda a stolzenfelsi vár. Ablakai ragyognak, víg zene zendül a csúcsives teremben. A herczegnőt egy deli ifju

ragadja ringatós keringőbe. Egy deli sugár levente — a bergeni hóhér. Hej! Kozarek ur! Azok voltak még csak a dicső napok! Ez meg itt Bacharach. Még a józan Baedeker is elegikus hangulatba jó, midőn elpanaszolja, hogy »régi fényéből homályba sülyedve, bús életet folytat immáron ez a csöndes városka«. Góth temploma romokban, de fönnáll ócska zsinagógája s még él az ő kegyes rabbija — a Heine halhatatlan töredékében.

Dunai hajóink fényesen vannak fölszerelve, kényeztetőn berendezve, de a »Kaiser«-rel egy sem vetélkedhetik. Elöl-hátul csupa első hely s gyorsaságra szinte egyenlő a vasuti vonattal. Gépe nem függőlegesen sodorja a lapátos kereket, hanem haránt fekve, elegáns poseban, mint valami olympusi isten, akinek nagy kedve telik ebben a gyerek-játékban. Mert magányos vándorlásaim alatt bohókás gulliveri képzelet bugyborékol néha a fejemben; ha p. o. az én hátra lógatott pálczám végihez vagy tíz piczi vagon volna hozzákapcsolva s azokban csöpp uracskák, inczinfincz asszonyságok s piczurka babák ülnének, akiknek az én egy lépésem egy mértföld. Hogy bámulnák, s hogy szeretnék az óriás bácsit! . . .

A földélzeten lady, miss, gentelman s angol boy dús választékban. Még egy czukros baby is ott ficzánkol a dada ölen s bóbitás fejkötőjének csokra vígan repked a levegőben, ami egy bristoli művész kisasszonyt annyira föllelkesít, hogy a babát a blockjára lerajzolja s pirosra be is festi. Milyen friss arczok! Még a nagypapák s nagymamák is tündökölnek az élénk színű egészségtől. Valósággal fiatalok még. Mert tudok én szebbet az édes nászut aranyos ligeteiben csokolózó házasoknál: s ez az, amikor az öreg férj az öreg feleségét karolja át, míg köréjük a gyermek és unoka boldog koszorúja fűződik. A Genuától Nizzába vezető úton karácsony napján láttam egyszer gazdagon diszlő rózsabokrokat, sűrű mirtust s narancs-fákat, melyeken egyazon időben díszlett a virág s a gyümölcs.

A pinczér angol, francia s német nyelven hordja körül a hűsítőt s egy pohár jeges víznek, három csepp citromlével s négy morzsa cukorral: egy mark az ára. Egy lindai buzakereskedő megevett egy rumpsteaket s mikor fölkelt, csődöt mondott. Miss Annie az apjával ült le velem szembe. Milyen szép ez a leány! Arcza mint a tearózsa, termete mint a fiatal pálma. Megevett egy ürüczombot, egy tál krumplit,

saláta gyanánt egy veteményes kertet; megivott egy üveg stout-sört s egy palaczk vieux Pomeryt. Azután fölkelt, megcsókolta édes atyja kopasz fejét, mely fénylett, mint a biliárd-golyóbis, felhúzta a százgombos keztyűjét s mint a fecske röppent föl a lépcsőn. Az öreg szemhunyorítás nélkül fizette ki a számlát. Maga három annyit fogyasztott el, ami nem csoda, mert hiszen erős férfi és fele London az ő fundusán épült. Westminster marquis volt. Hja, az ilyen urnak telik, hogy a lányával együtt jóllakják egy rhénusi hajón s még maradjon is.

Mikor a »Rheinischer Hof« vestibuljében elhadtunk a fiatal attachék — mondok a pinczerek sorfala közt, porosan és kormosan: eltünődtem, hogy milyen gazdag ember volnék én, ha annyi pénzem volna, mint a mennyi borraivaló dukál e ragyogó ifuraknak.

V.

Az Eiffel-tornya körül.

MIHEZ hasonlítsam ezt a világvásárját, a párisi köztárlatot, amihez előttem járt fürgébbek ne hasonlították volna már?

»*A béke Sedanja.*« Már hogy abban az értelemben, hogy amit a német egységre való nézve jelent Sedan, azt jelenti ez a tárlat Franciaországnak.

»*A béke diadala Mars mezején.*« Mert csakugyan e harcias nevű téren vívta ki győzelmét a francia géniusz. (Nekik is van ám, nem csupán a magyarnak.) Itt kaszálta kazlakba ez a nép a siker, a dicsőség babér-lombját, pedig a hatalmaságok megvonták tőle az u. n. erkölcsi támogatást, úgy, hogy teljesen a maga emberségére volt rászoritva.

»*A munka nagy temploma*« felhőkbe nyúló lámpás-oszlopán a civilizációnak messze sugárzó, villamos oltártüzevel.

Vagy pedig»: *Uj Babel és az ő tornya*«, melynek alján azonban megértik egymást a népek.

»A Dôme-central koronája mellett: uralkodópálcza az Eiffel karcsu alkotmánya«, írta egy legitimista reporter az ő lapjának. Amely monarchikus hasonlat annál fölöslegesebb, mivel e köztársaság másodizben győzte már meg az öt világrészt a felől, hogy ellehet az »empire« nimbusa s a »royaume« prestigeje nélkül.

És a többi.

Sohasem keresem, mihez hasonlított inkább. Csak azt tudom: hogy bámultuk, mert szép volt; s hogy szerettük, mert mulandó volt.

Már most magamat pillangóhoz hasonlitsam-e, aki egy nagy fejlettségben diszlő nemzet munkaösszegének szép kertjében egyik virágról a másikra lebegtem — avagy futó bolondhoz, aki őrzöngve ugráltam a tárgyak között ide-oda, míg színek és vonalak neutralis szürkeségre váltak az én megtompult agyamban. Hiszen én álltam meg bután bámulva az előtt a borju előtt, mely az emberiség jóvoltáért guzsba kötve feszült végig egy asztalon, hogy a lágyékaiban kipörsönt szederszemekből, a himlőkbül, szedjen oltó anyagot M. le docteur Maxime de Vauban, a nagy Pasteur egyik jeles növendéke, aki a virus exhibitionalis bacteriumát keresi most s majdan belénk is oltja, hogy ne foghasson ki rajtunk ezentul semmiféle

kiállítási örület, idegeinket ne tépje többé a tudomány, művészet, ipar s mezőgazdaság felhalmozott csodáinak látása; hogy szolgáljon az ilyen sokadalom, amire voltaképen szánták, okulásunkra és gyönyörűségünkre.

Hát az ilyen magamforma »vidéki« hova rohanjon előbb, ha nem az Eiffel tetejébe? Hosszu sort kellett állanom, amig abba a ketreczbe juthattam, melyben sokad-magammal röpitett föl a gép az első, innen a második, a másodikról meg arra a szédítő emeletre, ahonnan pusztá szemmel elláthatnék akár Pont-à-Moussonig, ha tudnám merre van Pont-à-Mousson.

Az első terrászon ógyelegve, föl-fölnéztem ez istenkisértő alkotmány bordái közé, amig sűrűsödő szövevényükbe belesántult a szemem. Pihentetőül megállottam a muszka vendéglő ablakaiba akasztott jegyzék előtt s forogni kezdett velem a világ az eiffeli áráktól. Benn előkelő orosz uraságok ebédeltek. Tehették, mert hiszen éppen akkor jegyezték tul otthon a megcsappant »nemzeti bank« fölsegelésére kitett lutri-kölcsönt. A szomszéd restaurant már enyhébb árakat mutatott, hol szédületmentes szédelgők lehettek a fogyasztók, mert láttam, amint Hirsch báró ur (lakik rue de Rome, 20. sz.) fázva fordult el onnan. Ibolyát

sem vettem az ott repkedő bouquetièretől. Kiszámítottam, hogy amibe egy bokrétácska kerül, abból az én feleségem száz kemény káposztafejet gyalultat és tapostat el télére.

Nagyon természetes, hogy hova följebb: emelkednek az árak is. A második terrázon csak egy hindu maharadzsza evett vajaskenyeret, melylyel egy csicsergős, bóbitás hölgyecske kínálta meg Halamalavahalapur kényurát. Az érdekes barna férfiú — szakasztott mása ott muzsikál a Rácz Pali bandájában — szelid mosolygással csemcsegett s nyilván nem sejtette, hogy minden-egy falatból, mely leszalad a torkán, egy koplaló pária család bőven megélhetett volna egy hónapig.

Hanem annál olcsóbb itt a dicsőség. A »Figaro« fiókja t. i. ingyenben méri a halhatatlanságot. Az Eiffelmászók, ha nevöket az elejibök terített ivre följegyzik, még az nap este ragyognak nyomtatásban a toronybeli ujság lapjain és nem csak nevökkel, de elmésségük nyilatkozataival egyetemben. Akad e gyűjteményekben magyar emlékmondat s lendületes vers is. Kettejét hadd közöljem. Az emlékmondat ez:

»Okt. 21. én is itt voltam. Nagyszerű!

Lovag Gánszl Árpád«.

A költemény meg így szól:

Eiffel torony de magas vagy!
 Édes hazám de messze vagy!
 Bár a tornyot megmászhatom!
 De honomat nem láthatom!

konopi Konopy Tamás

de eadem et de genere Mócs.

Ha az embernek meg van adva annak lehetősége, hogy a tetemes magasságban is a földhöz ragadt hivalkodások fölé könnyü szerrel emelkedhetik tisztább atmoszférába: él az alkalommal, s hitvány két franknyi toldással fölcsavartatja magát e torony harmadik emeletére, ahol már havasi lég fujdogál repkedő fürtjei körül; vagy akinek az irigy idő megszedte már haja diszét, erősen lefogja a kalapját s ezzel az egy nyomintással a parókáját is, nehogy elkapja a szél s rohantában elsodorja valami baromfi-udvarba, hogy ott megtévelyitse a kakast, aki bájos jérczének nézhetné s meddő udvarlást folytatna körülötte. De nincs veszély. A szelet elhárítja az üveges csarnok, s csak az, aki mentesnek érzi magát a kábulástól, lép ki az erkély szabad lapjára, hogy szemén át a lelkébe szivja bele a mámorító képet, mely előtte s alatta elterül.

Vagy hetvenen voltunk, akik e pillanatban a legmagasabb állást foglaltuk el Párisban.

Néhány társam, alig hogy kidugta a fejét az ablakos ketreczből (akkora mint a vigadó kisebb terme) gyorsan bekapta ismét s tenyerével beborította arczát, hogy azt a sejtelmes ingert, mely a mélységbe von, elfojtsa magában. Kétségtelen hogy, ami engem illet, hivatásomat elhibáztam: kitűnő cserepező vált volna belőlem, mert vágyva tekintettem magam fölé, ahol husz méterrel magasabban fészkel a merész röptű sas: Eiffel ur maga. Az a hármás színű zászló, mely ott ropogott a csúcson, nem csupán Franciaországnak, de az ő saját külön dicséretét is lobogtatta világgá. Semper altius! (Persze, hogy azóta szeggett szárnyakkal bukott bele a panamai csatornába — de egy kevéske tolla azért megmaradt.)

Ne higgye azért senki, hogy ebben a szellős régióban megszűnt már a francia ipar viránya. Itt is öblögetett a hirdetés kürtje s hivalgott-rivalgott a piros reklám-pipacs. Az emléktárgyas boltokban bő kelete volt az eiffeli levél-papirosnak, levelező-lapnak. A posta-hivatalka alig győzte a csomagolást, s a kicsi táviró-zongorán folyton billegett a kövérke ujjait a telegrafos kisasszony. Tudják meg otthon ez okiratokból,

hogy Alménor vagy Zizine, Bob vagy Bibi milyen hősiiesen mászta meg ezt a vas ormot. Már itt csak négy szál ibolyából kötöttek bokkrétát — ily magasban persze kevesebb terem — s az egyetlen étel-czikk a mindenütt jelenvaló Menier ur csokoládéja volt, apróka barna Eiffel-toronykák, melyeket önérzettel szopogattak a vakmerő torony-mászók.

Bevártam az estét, míg alulról felvillan hozzám az első tűzpont s fölöttem széles kévékben iramlik szerte a villamos fény.

Itt is, ott is kigyul egy-egy lámpás, majd száz, majd ezer és tizezer. Mohó szemem végig csapong a bűvös képen. Egész Páris városának térképe tűzvonalakban. Valóságos látomány. S hogy fölsarjad a gázlángok meleg arany füzéreiből az elektromos világnak gyémánt ragyogása: egy perczig — ó érdemetlen üdv! — azt hihettem, a csillagos ég fölött állok s kerestem a szikrázó táborban az én szülő csillagomat, a Földet, hogy küldeném ott lakó kedveseimnek áldó köszönetemet.

Közben büszke homlokára, széles mellére kirakja gyöngyeinek pazar ékességét a központi kupola s kezdi káprázatos tündöklését a szivárvány színeiben szökellő négyszáz vizi sugár, és

kelnek innen is, tul is a gáztársulatok s villamos telepek forgó napjai, a földrajzi egyesület kerengő holdjai, a szép- és szabad-művészetek csillámló tekéi — míg egyszerre ropogva lövel ki a torony sisakja alól az ujkor Megváltójának, a Munkának vezércsillaga, mely felé megindultak ma királyok és bölcsek, kalmárok és irástudók, vivén napnyugatra a Crédit Lyonnaisra szóló utalványaikat, hogy myrrhánál drágább aranyra váltsák. S egy kis vártatva biboros izzásban ég a lángoló koszorúkkal tele aggatott vas oszlop és mi toronybeliek — uj bibliai kép — a tüzes kemenczében forgó igazakhoz vagyunk hasonlatosak, akik sértetlen andalgunk a lobogó veszélyben. És felriad hozzánk a zene s a boldog népek éljenzése, amelynél szebb hymnus nem komponáltak még. Vive la France!

VI.

Soledad, a spanyol cigány leány.

MÁR tuskés öreg urak vagyunk, akik hajdanában, midőn hamvas arczunkon a pelyhes szakáll ütögetett, rajongó imádással csukladoztunk

egy andaluziai tánczosnő lábainál. Rontó igézete alatt a vének puerilis versekre fakadtak s élemedett csontjaikat tövig bujtatták bele abba a kockás kelmébe, melynek még ma is »pepita« az ő neve. O Pepita! Ebben a sohajtásban benne foglaltatik a szépség megünneplésének minden dicsénete. Abból a fajból való volt ő, melyben összeszűrődött a spanyollal a mór vér, hogy e vegyületből csodája keljen a remeklő természetnek.

Jaj, be szép volt! Don Gustavo Gunaros da Laucának akkor zörgött legerősebben az ő spanyol gitárja, ghazélek és madrigálok meleg esőjét ontván abból a kehes hangszerből az ördögi diva tiszteletére.

Ó, be szép volt! Csak kérdezzétek meg Berecz Károlyt. Ő tudja legjobban, aki megszenvedte e büvös néembernek minden-egy szeme-pillantását, s hegyébe még ki is rakta a három szobája tizenkét falát ennek a csábos boszorkánynak szinezett és fekete arczképeivel. A pogány Szépségimádás kápolnái voltak e szobák, s főpapja reggeltől estig innen hirdeté élő szóval és nyomtatásban de Oliva asszonynak egy és oszthatatlan szépségét. »Gloria victis!« volt a jelszó, mellyel az uj hitben fölavatott örjögő felekezetet vitte az

esténkint megújuló boldogságos halálba. A Circének suhogva kibomló, kékes fekete haja volt az ő zászlajok. A megoldott sötét selyem mindenik szálán fürtjével vergődött a sok férfi-szív, s édesen vérezett el azért, aki hívott és tiltott, aki ölt, de nem ölelt. Szárnya kelt közöttünk egy spanyol dalnak, mely így végződik:

Se me miras — me matas,

Se non me miras — me muero.

(Ha rám tekintesz — megölsz engem,

Ha nem tekintsz rám — meghalok.)

Egy szóval: megbabonázó, kárhuzatosan bájos volt ez az asszony. Nem is hittem, hogy valaha lássam még az ő mását.

És láttam.

Soledad volt: a spanyol cigány leány, a granadai gitana, aki ott született az Alhambra alatt a szikla-barlangok egyikében, ahol kóczos purdéből vált karcsu hajadonná, rongyokban tánczolta és koldulva, dalolva és koplalva végig az ő ifju életét, átaludva a verőfényt, virrasztva csillagos éjeken, álmodozva mindig.

Castagnette-pörgés, gitár-zsongás vezetett nyomába. Ott ült cigarettező vérei között, simára beretvált komoly cigánylegények s nevető, ideges

czigány némberek gyűrűjében. Csucsosra fodorított haja tele tüzdelve piros gránátvirággal, rezgős arany-tűvel, kezében csörgetyüs dob-tányér. Testre még fejletlen, de igézetes. Nyugodtan nézett le a sokaságra, csupán serkedő keblének pihegése mutatta, hogy az imént fejezte be tánczát. Hiszen ez szakasztott a Pepita, csakhogy bimbájában. Érintetlen, hideg lelkébe nem süttött még bele a nap. A körulte lebegő ábrándok alaktalan felhőivel viaskodik az most, rózsásra festve addig, míg egyszer csak diadalmasan átnyilal a folyton ritkuló ködfátyolon. Legalább így képzeltem. Sötét, nagy szemének finom íveit összevonja. Valami bogárka matoszkálhat a keskeny homlok, vagy valami haragocska fölhet a füzője mögött. Hosszu pilláit le-lebocsátja, mintha kimelegedett orczáira szellőt akart volna hajtani, megsegítve a terepélyére kifejtett himes legyezőt, mely befelé hajló kezének hullámos mozdulataitól úgy lebegett a melle fölött, mint egy roppant pillangó.

Pihenője alatt Chucha kisasszony tipegett a pad elejére. Chunya kis lány volt az istenadta. Dünnyögött a négy szál gitár, a nők csuklóján zörgött a fa-kagyló, az üres kezek rhythmikus tapsolással szították az alig anyányi gyermeket, ami tisztára arabus szokás, valamint a kaffogó

kórus kísérete is. Zaklató dudjának minden ütemétől megrándult az ösztövér Chucha, aki most valami különös vad bánatú dalba kezdett. Hol a lábszárait mártogatta, karjaival láthatatlan kutból meregetve nem létező vizet, melyet magára ontott; hol meg csöndes hajlongásban szikkasztotta haját, nyakát, szívós kis testét a szellőn és napon. Végtagjait, melyeket eleintén megernyedve lógatott, hirtelen valami görcs rándíthatta ki forgó izeiből. Csaknem közibénk lódította. S mégis: ezek a fintorok és ficzámok tele voltak sajátos keccsel, s e pillanatban Chucha elragadóan rut volt.

»Eh Soledad, Soledad!« kiáltá ez előadások több spanyol habituéje, csettentve a nyelvökkel, ami nyilván biztatást vagy tetszést jelent amott a Manzanares partján. Soledad felpattan a helyéről, a középre szökken szépen s könnyen mint az antilop, de nem oly félenken. Döngicsélt a gitár mint egy szunyogfelhő, zörgött a pörgetyűs dob, kelepelt a kísérő taps, csaholtak az asszonyok, ami nagyon izgathatta a seniorát, mert virágos fejétől a fehér selyemcipő hegyéig lázas remegések szaladtak végig egész valóján s berregett ujjain a castagnette, egymáshoz verődve, mint a hideglelés ember fogai, s gyöngye bordá-

hoz oda-odaütve könyökét, oly vehemenciával, hogy szinte sajgott bele a szívem.

Egyszerre csattogva nyitotta ki legyezőjét, a feje fölé kapta, aztán féltérdre omlott s derekát megforgatta a csipőkben. Mintha valami erős szél bolygatja meg tövén a rózsa-ágot, úgy rengett a cigány leány felső teste a dudorodó szoknyának lombos fodrai között. A mozdulatok szenvedelmes bujasága megtisztult a szüziesség fanyar bájában. Ugy éreztem, mintha ifjuságától megrezdülne körülötte a magnolia vászon-erdeje s szépsége varázsától szerelmes illatozásra fakadna a festett narancs-virág és orgona-bokor.

A kísértés ezer és egy alakban mászta s repkedte körül Soledad kisasszonyt, az »egyetlent«. Jupitert, a leány-vadász és menyecskéző olymput, sokszorosán tulszárnyalta a kincses éhezők s dúsgazdag szomjazók találékonysága — de hasztalan. Ennek a leánynak fagyos tisztességén meghiusult minden praktika. S aztán fenyegető strázsaképen folyton őrizte őt Chivo, a cigány kapitány, a sátor véne, a tribus vajdája — járatos modern nyelven: a társulat impresariója, s jókat nevetett magába, midőn itt is, ott is eltaposott egy csapdát s széjjel-tépett valamely furfangos tört. Dejszen, az ő Soledadja nem bonyolódik

bele semmiféle szövevénybe, azt meg nem ejti a csel! Hát, lelkem teremtette! hatodnapra nem megszökött Soledad valami fiatal gavallérral? Meg biz az! És olyan alaposan szökött meg, mintha kasszérosságot tanult volna; s most Chivo kapitány a gitárja nyelével ütheti kis lába nyomát a háládatlan, ármányos Soledadnak. »Pedig úgy bántam vele, mint a galambtojással!« — jajgatott az öreg. Ugy látszik, Chivo bácsi, meg volt már ülve az a tojáska, s a szerelem tubiczája sipogott benne, mely azóta isten tudja hol kereng-csapong másodmagával, azzal a boldog ölyüvel s turbékol neki boldogan. Soledad, az immáron nem »egyetlen« — mert akadt neki párja.

VII.

»A fekete macska.« (Le Chat noir.)

RECZÉRDÚS hazánk macskabó fővárosa nagyra lehet vele, hogy a sokféle színű cziczák dolgában legalább egy évtizeddel, ha kettővel nem, előzte meg Párist. Csakhogy — ha egyáltalán

lehet szó az összehasonlításról — az, amit e budapesti firmák nyújtanak: testi és szellemi élvezetben jóval mögötte áll annak, amit e sajtóságos mulató helynek földszinti és emeleti salonjaiban süt, főz, kavar, párol, szűr és ereget egy bohó szerzet.

Ez a »cabaret« Franciaország kiváló szellemeinek akárhányszor volt vidámságos tanyája, és fölkeresik ma is, valahányszor szükségét érzik a kiengedésnek (pour se dégourdir), hogy a halhatatlanságért folytatott küzdelmeik után megpihenjenek, hogy alászálljanak a magasból és belépéskor szárnyaikat a ruhatár fogására akasztva, vagy lerázva magukról az alkotás nyügét, betérjenek ide kacagni és tapsolni, enni és inni, mint a többi halandó. Művész-korcsma, író-csárda, cigány-sátor, olympusi tanya, melyet alapított M. Rodolphe Salis, maga is költő, ujságíró és művész, a gentilhomme cabaretier, hogy töltsön poharába mindazoknak, akik művészi uton szerzik a szomjuságot.

Ott van a Faubourg-Montmartre legszívében, abban a városrészben, melyet a »pays latin«, a sajnántuli diák-ország rovására évről-évre mind sűrűbbre népesít be a bohème. Amott ma-holnap már csak a tudomány fog lakni, tőszomszédjában

a magát elkülönítő St.-Germain városrész merev legitimistáinak.

Aki dalol, ir, fest, farag; akinek lelkében rim csendül és ölelkezik benne vonal a színnel, az mind ide költözik; föltéve persze, hogy még nincs neve. Mert ha már fölkapta a hír, akkor valamely széles avenuenek csöndes, lombos mellék-utczájában takaros hôtelt épít, s szellős dolgozó szobájának ressortra járó öblös olvasó székéből repíti vissza vágyait a hajdani mansarde felé, melyben valamely széles avenuenek csöndes, lombos mellékutczájában építendő takaros kis palotáról ábrándozott.

A törekvő, a becsvágyó, a rajongó, a hóbor-tos, a fiatal Francziaország hazája a Montmartre; a vig, a nagylelkű ifjuságé, bár van közte nem egy legény, akinek ősz fürtök csapkodják immáron vállait, míg a feje bubját rég megfosztotta az enthusiasmus. Hanem azért: vogue la galère!

A Montmartretől nincs messze a Mont-Parnasse, melyre fölkapaszkodni nem — amelynek hegyibéje csak repülni lehet. Persze, hogy szárnya válogatja. Itt is, mint mindenütt a világon, a tudományos, szépirodalmi vagy művészi társaságot vas-kalapos, maradi czéhnek mondja az ifju pályakezdő eladdig, míg a szorosra fűzött gyűrűn

kivül áll, hogy, amire maga is egyik szemévé lett a kirekesztő láncznak, csak olyan vaskalapos maradivá legyen mint azok, akiket tegnap még oly metsző gúnnyal figurázott ki prózában, versben és rajzban.

De talán mégsem annyira; talán mégsem mind. Claretie, Meissonier, Coppée, Delibes, Cabanel, Pasteur, Puvis de Chavanne, Richepin, Droz, Renan, Detaille, Pailleron, Verne, Duran, Lesseps, Constant, Coquelin, Sarcey, Daudet, Maupassant, Flammarion, Mistral (a provençal költő), Halévy, Gondinet, Zola, Lemaître, meg egyéb istenek s félistenek ülnek itt akárhányszor egy asztalt a fiúkkal, s ilyenkor zajosan törekedik ki belőlük a benn-szorult pajkos cigányvér, s ha a Chatnoirba is csak szavazat útján lehetne bekerülni, egyhangulag való megválasztatásuk több volna a bizonyosnál.

Hanem azért boldog-boldogtalan ide be nem térhet, legalább az emeleti terembe nem. Itt van az igazi domaine de Chatnoirville, a legsajátosabb museumok egyike, amelyben az a bizonyos »gschnass» az ő elmésségeivel aggatott tele minden falat s gyürt tele minden sarkot, fülkét. A furaságnak orgiái a komoly tudással. A talmira vesztegetett remeklés; a fönségesnek

torzitása; a fintorokra kárhoztatott ünnepiesség; a felmagasztalt maskara; a szemérmeskedő dévajság; a rakoncátlan chahutben rugdalkozó szent asszonyok; kegyes remeték, akiknek borvirágos orra szórja a dicsfényt; emberré avatott barmok; állati méltóságra emelt senatorok — szóval: a czigánykerekező paródia ezer változatban sistereg itt körülöttünk, csiklandoz és csipked, de meg nem vérez. A nagy francia Encyclopedia szerkesztője Larousse, nem kevesebb mint 132 sort szán a Chat-noirnak, compress nonpareilleben. Ujságíró és szedő ismeri fel csak teljes értékében, mekkora tömeg ez, és mily kitüntetés, midőn ugyan e betű alatt Charon-Viala francia tábornok részére csupán negyedfél sor jut.

Született a boulevard Rochechouart ódonas házai egyikében. Silány boutique volt, egyúttal műhelye az író-festő gazdának. Eleinte csak jó barátnak, ismerősnek méri a bort. Vendége a fiatal rajzoló, író s zenész, aki bolondnál bolondabb paradoxont talál ki a saját mulatságára. Egyik vonja a másikat, míg egy kellemes napon azon veszi észre magát M. Salis, hogy kicsi neki ez a ház. De ki nem rugta az oldalát, hanem eggyel odébb ment, egy nagy bolthelyiséget bekárpitozott ócska szövettel,

faience edénnyel, régi fegyverrel, képpel és szoborral. Megannyiát a cenaculum tagjai szolgáltatták.

E café-brasserie egyik őslakója egy rengeteg fekete kandur volt, keresett modelje sok művészenek. Róla czimezték a tanyát, melyet alapítója azoknak szánt, akik szerinte »les seuls gens vivants de l'intellecte« — az egyedüliek, akik az eszük után élnek. És elnevezte »Institut«-nek.

Gyors hire is kelt a benne folytatott művészeti és irodalmi vitáknak. Ide csődült mind a fiatal, főkép azóta, hogy a tulajdonos külön estéket is rendezett e buen-retiróban, hol nem egy ismeretlen vergődött nevezetességre, ahol M. Rien kevés idő jártával M. Quelquun lett.

A sokaság vonja a sokaságot — majd azt mondtam: egy bolond százat csinál.

A helyiség már be nem fogadhatta a mind sűrűbbre váló látogatást, úgy hogy M. Salis a Victor Massé-utczában váltott magához egy kis házat, ahol többen férnek el hivei, de épp oly szorosán ülnek mint a régiben. Az ünnepies exodus éjjélkor történt csodálatos szertartások mellett: sippal, dobbal — és macskanyávogással. A czimeres kandur farkát ugyanis az imposztor gazda, ördögi fufanggal, oly módon csiptette

bele valami deszka-résbe, hogy a boldogtalan állat ismert szerelmi panaszainál is keservesebb énekre fakadt, mely a házfödelekre csődítette a szomszédbeli összes macska-atyafiságot, voltaképpen ivadékot: a hatalmas kandur lágyékaiból származván az jobbára. Mert Micibaldusnak — mint honi méneseinkben a dicső Bucaneernek — az a feladat is jutott, hogy a fajtáját megneveltesse. (L'amélioration de la race féline.) Párisi vendéglős az ő társainak ennél különb szolgálót nem is tehetett.

Francia barátom karján, egy »sénateur« s néhány párisi ujságíró társaságában léptem be a Chat-noiri kastélyba, melynek lovag-korcsmárosa az ósdi francia stylt és nyelvet vakmerőn kavarja össze az uralkodó jelennek modernségével. A bejáróban alabárdos kapus, az ajtón belül pinczerek az Institut, az Akadémia tagjainak pálmás habitjében, ójtott lábszárral, csatos cipőben, gyiklesővel az oldalukon. A zenészeken a hajdani troubadourok festői jelmeze, és »M. l'Orchestre«, t. i. a pianista csörrenő vértben a zongora előtt, ami, tekintve a meleg nyári estnek gáztól fokozott hőségét, eléggé terhes viselet lehet.

Az ember az első pillanatban nem tudja, hova forduljon: a különös gyűjtemény egyes számai,

a közönség, az équipage (szolgáló személyzet) vagy a muzsika felé-e? Emitt négy panneau, a festő-poéta Willette ecsetéből; amott Stenley vászna »a macskák szombatja«; meg amodább a Riviera tulságos — persze szándékosan tulságos — hangulatu tájképei; végre a termék fantasztikus disze, megannyi a Salis vérmes agyának szüleményei; p. egy kandalló, melynek párkányát két bizarr macska emeli s oly rémesen néznek rá a jövevényre, hogy ez — mert megijedni röstel — elfakad nevetve és kaczag »à ventre débou-tonné.«

A »Chat noir-guide«, a museum tárgymutatója, kétségenkívül a legmulatságosabb lajstrom, melyet katalogus-csináló valaha szerkesztett; s mint e gyűjteményben magában is szemtévesztő módon van egybefűzve a való érték a hamissal: ez a catalogue raisonné is megzavarja az olvasót. A kastély egyes osztályai: la salle François Villon; la salle des gardes; le perron des suisses; le grand escalier d'honneur; la salle du conseil; l'oratoire; la salle des fêtes; la loge de M. le Président; le bahut reliquiaire; s végül: la façade de l'hostellerie. Vérszerinti boulevardier legyen az s a mouvementnak, főképen a »Paris intime«-nak alapos ismerője, ha teljesen akarja élvezni e

könyvecskének apró vonatkozásait, éleit s példázásait. Hogy mit jelent a »potiche de Delft, offerte à Jean Salis, Dauphin de Chatnoirville par le Major Blomstaedt, secretaire particulier de S. A. le prince royal de Suède, élève de M. Gervex« — mi a »crâne et fémur droit de Villon, don de Mme Edmond Adam«, mely koponya és szárcsont azelőtt Sarah Bernhardt birtokában volt; ki a »Vierge au chat;« hova czéloz a »Parce Domine!« »Dante álma«, »Szent Antal kísértetése«, az »Eunuk fia«, meg a többi mind; az ablakra festett arany borjuban mennyi a biblia s mennyi a börze; mért halt meg a »Roy de Carreau« — mindezt csak a belsők tudják, a fölavatandók csupán sejtik; de azért a merő idegen számára is annyi marad fenn, hogy színültig telhetik meg vele.

Megdöböntő az a pazarlás, mellyel kiérett és fakadó tehetség szórja el itt két marokra az ő gyümölcsseit (valamennyiében egy kis kukacz ficzánkol) s az ő virágait, melyeknek nem a tövise vérez, de az illata.

Legyek őszinte: van valami sértő ebben a könyörtelen művészi és irodalmi nihilismusban, mint ahogy a görög antikon nevelkedett lelkünk titokban sajog bele a »szép Helena«-féle s a vele

rokon paródiákba, melyek a mi drága isteneinket és imádott istenasszonyainkat lerángatják az Olympus magasairól, hogy a közönség tomboló multságára járassák velük a »chahut«-t; s pogány létemre is fájdalmára esik az én szívemnek, ha azt a csodatevő, szép szőke asszonyt, az aranyos Jézuskának szüzi édes anyját, magasbra hivatott erő úgy tünteti föl előttem, amin félti ijedező kis fiát a köpködő czicza karmolásától. Az ilyes travestiák hatása voltaképen olcsó multság. Hiszen mentül tisztábbra szűrődött le bennünk a fönséges eszmény, annál drasztikusabb hatással jár a valójából történt kiforgatása. De hát a sötét folia épp úgy kedvez a fehérnek, mint világos a feketének.

S itt gördül föl előttünk az »ombres chinoises« függönye. Az árnyékos játék e picziny szinpadán jobbára a hét története van jelenetekre fejtve. Az álruhába bujt brav' général megszökik az ő termetes hölgyével; utána elénk gömbölyödik a tiszteletreméltó Francisque Sarcey, a »Temps« kitünő szini kritikusa, akit folytonos szerelmi kalandokba kever bele a ráfogás. Az épp oly elmés mint potrohos bácsi pangynäophilnek — azaz olyannak van bemutatva, aki válogatás nélkül bomlik a fehérchseléd után. Jó keresztényül:

pénteki napon s a nagy hétben böjtösen él s Sarah Bernhardtnak udvarol. (A böjtös étel francziában »maigre«.) Egyéb napokon a kerekobb idomu kövérkét (entrelardée) keresi. A méltányos közvélemény azonban, mondja Salis ur, ki vendégei közt föl- s alákelve szolgáltatja az árnyképek bohó magyarázatát — az igazságos világ azonban ennek csak a felét hiszi el. (Maradt. i. Mme Sarah Bernhardt.)

A silhouettek nem csekélyebb legény metszi ki mint Robida, akihez társul szegődik Willette, Forain, vagy Caran d'ache.

Egy ifju lép a zongora mellé, kinek álmait Gounod dicsősége zavarja. Kellemes hangon tegnap termett chansonját énekeli el. Hogy a közönségre, főkép ennek érzelmesebb női részére tulságosan ne hasson a lágy dal, erről gondoskodik a gazda, ki vagy elejébe vagy utána valami metsző szót ereszt, vagy a strofa-közökben mókázik. Aztán következik egy muzsafi, aki azt hivén, hogy Daudet Alfonznak, mint Sámsonnak, a dus hajzatában rejlik az ereje: szintén sörényt nevel. (Crinière mérovingienne.) Hátra legyintvén gazdag fürtözetét, a »látatlan hölgy«-rül szaval románczot. Az ő szivét épp ugy ejté meg ez a nő, mint hajdani szerelmes társait az a bizonyos mulier

formosa superne, amely desinit in piscem. Csak-hogy persze amannál még bájolóbb s még szörnyetegebb az övé — egy kávéházi kaszéros frajla, kit csak övig imádkozott, mert, míg órákon át támasztotta a bureaut, csak a felső testét láthatta. A convivusok tapsolnak, és mosolyognak a convivák, jobbára petite femme-jai az uraknak. Van, aki elhozza ide a nejét is; de ez egy csöppet sem bégueule, noha a legtisztességebb. Mert, kérem, Párisban is vannak tisztességes asszonyok, a francia regényíró urak bármi rosszat irjanak is felőlük.

M. Salis a »hostellerie«-je czimén heti lapot is szerkeszt, amelyet vig írók és művészek látnak el mulatságos közleményekkel. Abban a számban, mely előttem fekszik, a Doës csoportozata Rothschild bárónak van ajálva. Vérengző gúnykép, a legvérengzőbb szatirák egyike, mellyel valaha büntették a rideg gazdagságot. Doës a jelenkori Holbein, aki szintén a halált vonja bele polemikus rajzaiba.

S még folyvást özönlik be a közönség. Az elégedetlenek, a reménykedők és a dicsőséges bukottak főhadiszállása ez; kedves mulató helye azonban annak, aki »arrivé«; tilalmas az előtt, aki »parvenu«; minden esetre azonban egyik

nevezetessége Párisnak, melytől ez év nyarán vált meg Salis ur, hogy vígan keresett millióit komoly földbirtok megváltására fordítsa, s hogy termessen a bolond gomba után okos buzát.

VIII.

K o c s i s o k .

MEGÉRKEZTÜNK. A douanier (magyarul: pénzügy) a jobb kezével három ízben nyomkodta meg a bőröndöm fedelét. Aztán egy perczig élesen vizsgálta meg az oldalára csirizelt számokat és helyneveket. S miután kétségkívül sikerült neki valami titkos eljárással a borjubőrt átlátszóvá tenni s ehhez képest meggyőződést szerezni a tartalom ártatlan voltáról — kezének egy nagylelkű legyintésével azt mondá: csak tegyem zsebre a kis kulcsot. Bizonyítgatásomnak, hogy valóban semmi vámköteles czikk nincs a málhámban, fölényes mosollyal vetett végét, ami körülbelül ezt jelenté: »ha volna benne, azt én ugyis meglátnám a kufferod s arczod bőrén keresztül. Fogadkozásodnak előttem semmi sulya. En avant!« S rá-

csapta sárga bőröndömre az útnyitó czédulkát, ő felsége a Respublikának hiven talált arczképével.

Egy emberséges, izmos auvergnata a kis ujjára akasztotta összes holmimat s míg a zsebemben vajkáltam, hogy három ország apró pénzéből szerkesszek össze neki egy kis borraivalót, nyájas köszönéssel eltűnt. Borraivalónia fővárosában, ahol azért is megsarczolnak, hogy kedves egészségedre kívánják a tüsszenést (az igaz, csak idegent tisztelnek meg vele) — egy ilyen országban, mondom, egy vasuti hordárnak szerény elpárolgása hálával és csodálattal töltött el a párisi rendőrség iránt. Te dicső civilizáció, az éleden haladó Franciaországgal: hiszen ez paradicsomi állapot! Nevezétek a jószívűséget udvariasságnak, a vendéglátást előzékenységnek — csakhogy megvan és nyilatkozik, még pedig szeretetreméltó francia nyájasságban.

— Hé, barátom, még csak az ülésre lökje föl a málhámat!

A derék ember! Nehogy a tenyerébe találjam lopni a csekélyke jutalmat, inkább most szaladt el.

Ott álltam hát vagy háromszázad magammal a »Chemin de fer de l'Est« roppant pálya-házának

széles lépcsőin. Körülnézek. Mennyi utas! És alig látok három kocsit. Hé! Ohé! Izé! Cocher! Monsieur le kocsis! Erre, erre! Ide, ide!

Nem hallja. Van aki érti, mit akarok; de széleset mosolyogva, az ostornyele boldog végével mutat rá a bakjára tűzött kék zászlócskára, melyen ez a fehér szó áll, hogy: »*Loué*«. Le van foglalva. Mi ez? Hiszen ennek a száma 9582! S még vagy ötezer közfogat áll a publikum rendelkezésére, ide nem értve a körvasutat, a tramwayt, az omnibuszokat s még vagy négyszáz »vad szekeret«, azaz borju-szállító kocsiból s hasonló járművekből hevenyészett mindenféle »coucout«. Hol vannak hát? Mit jelent ez?

— Ils sont en grève, uram. A kocsisok sztrájkolnak, mondja a rendőr mosolyogva.

Tyűh!... és hazám édes nyelvén káromkodtam bele Voltaire népe közé. Szépen vagyunk! Azért is szaladt hát el az én auvergnatusom!... mert kötelességéhez képest kocsiba kellett volna emelnie podgyászomat.

Nincs egyéb hátra, mint gyalog vitetni be. Persze, hogy kétannyiba kerül. Mire a véghetetlen Lafayette-utcán a rue Taitboutba érek, addig megbirom. De már most egyre megy. Hé, hordár! Hol van egy hordár?

Csak azt keress Párisban! Összeszaladhatsz egy városrészt, amíg ráigazitanak egyre. Az is csak a nagy boulevardokon akad; de ezek hol vannak? Mert az a hordár, az a sarkon lézengő naplopó, ki munkakerülésből áll be munkásnak, csak nálunk és Bécsben virul.

A lyoni vasut hatalmas társasága hat nap alatt ötven társaskocsit építtetett és a saját embereit parancsolta oda kocsisokul. Így vágott eléje a sztrájknak. A keleti vasut drágállotta így megbirkózni a bajjal. Szegényebb, lomhább is a lyoninál. Hiába — »keleti«!

Végre, egy nagy képű öreg kocsis kegyesen magához int.

— Mivel éppen egymagam vagyok itt s társaim meg nem látnak, megkoczkáztatom a szállítását. Üljön fel, mon bourgeois! De egy kis »külön« borraivalóra számot tartok ám!

Azt mondtam neki: hogy hegyébe meg is ölelem, a fiát kiváltom a katonaságból, a lányát kiházásítom, az unokáinak odatestálom mind a házamat (boldogságomban az sem jutott eszembe, hogy egy sincs), a maga számára az osztrák-magyar követ révén kieszközölök egy szép becsületrendjelt, s ha szívesen veszi, még mandátumot is.

— Ez sok lesz egyszerre, mondá kaczagva. Hué, Cocotte! . . .

Mily koválygás! Mindjárt melegében kimondom — rosszabb kocsis-t a párisinal nem ismerék. Pedig »akadémián« tanulja a hajtást és mindazt, ami a kocsissággal velejár; s nem is adnak a kezébe gyepplőszárat előbb, míg bizonyítvánnyal ki nem mutatja, hogy ennyi meg ennyi ló-semestrist végzett.

Bezzeg, nem köll diploma a magyar kocsisnak! Sem a budapesti vagy bécsi fiakkeresnek, sem az iszvoszcsiknak. Az angol cabman, az olasz vetturino szintén jelesek. Utóbbiban a hajdani circus versenyfuttatóinak egy vércsöppje kering. Egyik őse bizonyára valamelyik győzedelmes auriga volt a római porondon.

A fokozat legalján ül a berlini és drezdai droske. Ez alatt mélyen áll a párisi cocher, aki már azért sem lehet a kocsis-névre érdemes, mert nem becsüli a lovát. Teher neki tüzetesen foglalkozni vele, kitanulni a természetét, ápolni s még beszélni is hozzá. Mert a ló ért ám az emberi szórul, mint az eb. A »concours hippique« alatt az e végett megejtett vizsgálaton kitünt, hogy bizony a magyar ló csak magyarul ért s hiába szólnak hozzá francziául; azonképen az

angol csak angolul s a muzska csak oroszul. Hol marad még az az intímus beszélgetés, melyet a huszár folytat a lovával, s a lelkesítő sugás, mikor csata előtt a füléhez odahajol?

A francia kocsis nem tud a lova nyelvén. S ezzel a szemrehányással méltán illetik a francia lovast is. Nem rajong a lóért általán, s nem szerelmes külön a magáéba. Pedig a jó huszárnak, kozáknak fele a ló.

A párisi kocsis mind jó húsban van; annál gyatrább a lova. Mert Párisban olcsó a hús, de drága a zab. A mértékletes koczogáson túl nem ragadtatja magát; s valóban nem léha tréfálgatás, ha azt mondom, hogy akinek Párisban sietős az utja, az menjen gyalog. Fáradság-kimélés végett, hosszabb utra, ám éljen vele. De ha szegény Cocottenak szottyanna is kedve vigabban ügetni, utját állja a rendőri tilalom, különösen pedig a sűrű forgalom. A kocsis ilyenkor tüledhözad rángatja a ló száját; ítélet nélkül ereszti és ok nélkül csapkodja. Jóllehet nem hajt gyorsan, mégis akárhányszor abban a veszélyben vagyunk, hogy elgázol. De azért eszébe nem jutna a száját kinyitni, nem hogy, mint a mi kocsisunk, harsány ohózással figyelmeztetne. Főleg, ha abba az örvénybe sodródunk bele, mely a Vivienne-

utcza s a rue du faubourg Montmartre közt kavarog, nem lehet elég szemünk a vigyázatra. Akkora itt a torlódás, hogy az utcza külön nevet is kapott a néptől: »carrefour de écrasés« — a legázoltak sikátora. S még itt és ilyenkor sem kiált rád a kocsis. Elöttem a villás-rud egyik ága leütötte egy ur fejéből a selyem kalapot. Haragosan hátranéz s ráriad a kocsisra:

— Imbécile! . . .

Amire egy másik ezzel fordul a haragoshoz:

— Reményilem uram, nem a lovat érti.

S valóban, nagyítás nélkül szólva, sok gyalogosnak az a szerencséje itt, hogy a lónak több az esze, mint annak aki hajtja.

Annál nagyobb elismerésre méltó az omnibusz-kocsis, aki a parasztháznál magasabb alkotmány szellős üléséből, mint valami Jupiter, bocsátja ostorát földön járó hatalmas norman táltosai közé. Szeme éles, karja izmos. Már ezt köszönetre méltatta volna az öreg Sam Weller, Boznak ez a halhatatlan kocsisa, ki egy társával úgy kötött szoros barátságot, hogy: amikor elhajtattak egymás mellett, a bal keze hüvelyk-ujját bökte feléje, a nélkül, hogy valaha egy szót váltottak volna egymással; harminczöt éves barát-

ság volt. Mikor Sam bácsi holt hírére vette az ő hívének, sokáig túl nem élhette.

Az idegen, kinek gyakorlatlan szeme a valót a látszattól meg nem tudja különböztetni a csinos »viktóriát«, melyen egyedül álló s egyedül élő fiatal vagy annak látszó hölgy szokott a »bois«-ba karikázni: kétségkívül a bokrétás nőcske tulajdonának fogja tartani. A kocsis, aki francia csínnal van libériázva, angol merevséggel tartja a gyepelőt s fekete lova — lóban most fekete a divatos — feddhetetlen takarosságban ragyog. Kabátja gomblyuka s a karcsu ló homlok-szorítója a hölgy színeivel van felczifrázva. Pedig mindez csak bérelt dicsőség; kölcsönvett ragyogás. Ne is hagyja magát elbolondítani senki, ha Mme Aimée egy Ledoyennél, a Champs-Élysées elköltött víg és drága diner után, a lombsátor alatt kapálódzó »Mistral«-nak czukrot viszen és bársonyos orrát szenvedélyesen megcsókolja, mit a brit hajadon csak a saját édes nevelésével szokott cselekedni. Nem, nem! A fogat nem az Aimée kisasszonyé. S Bertrand, a szép kocsis, szemöldökének egy rándulásával sem árulja el, hogy a kis madameot tiz hét óta viszi hitelben, napját negyven frankjával számítva, borralaló nélkül. Mind a ketten lesik az egy szerencsét;

mert valamely szép nap csak előterem a dús-gazdag braziliai herczeg, vagy kincses muszka — talán most ebédelt vele éppen — s ez akár százszorosan téríti meg a Bertrandnál kötött adósságot, sőt meg is veszi hintóstul-lovastul és oda ajándékozza a kisasszonynak. Csakhogy az ilyen szép napok ritkán derülnek most föl a Nôtre-dame de Lorette környékén.

Ezek a kaczkai hintócskák százával bérelhetők ki a »Compagnie des petites voitures« vagy az »Urbaine« nevű társaság szinjeiben, az egy lovas-tól a négy lovasig, fullajtárral, két inassal, angol puderes kocsisal s groomokkal, mindenféle fantázia-czimerekkel, melyek választásul (au choix) díszes keretbe foglalva függenek fõnn a szép elfogadó terem falán. E társaság szolgálói nem is akasztották szegre az ostort, nem grèveztek. A sztrájkolóknak meg, amint beszélték: igen alapos okuk volt zúgolódní mind a két compagnie ellen.

Magát a sztrájkot csak egy napig éreztük. Huszonnégy órával később már mind új kocsisok ültek a bakon. Ez volt még csak az igazi hadd el hadd! Most meg a közönség sztrájkolt. Ha már a czéhbeli kocsisok sem érnek sokat, hová legyenek avval a hirtelen támadt, rögtönözött

kocsis-armádiával, mely — mint nálunk a hordárok egy része — a legkülönbözőbb elemekből verődött össze. Ostort ragadt ott boldog-boldogtalan; foglalkozás nélkül való váltóhamisító, alkalmazást kereső sikkasztó, faczér színész, kiérdemesült tisztviselő, bukott börzevitész, fizetésképtelen bankár, író, tudós, építész s még egy sereg félreismert lángész. Sok azt sem tudta, hogyan kell indítani, vagy ha megeredt a jámbor pára, hogyan lehet ismét megállítani. A helyzet magyarázatára a »Charivari« akkor egy rajzot közölt: egy szemüveges ur, valamely tanítványtalan tanár, aki szorultságában kocsis lett, a megfoghatatlan okokból neki iramodott lovat nem birván megállítani, a bakról a hátul ülő asszonyságnak odadobja a gyeplőt, azt kiáltván feléje: »Madame, boldoguljon amint tud, én szököm!«

A pont d'Iéna táján, a szemergő eső elől akarván menekülni, magamhoz intek egy kocsist, őszfürtös, fehér szakálu gentlemant: vigyen az új St.-Germain-boulevardra.

Az öreg rám néz.

— Min tünődik barátom? kérdezém.

— Azon, uram, hogy nem ismerem ezt a boulevardot.

— A rue des Écoles-t csak tudja?

— Majd utba igazít ön engem ugy-e bár? mondá melanhólikus mosollyal.

— Én vendég kalauzoljam a kocsist? Én idegen az idevalót? Ez furcsa. De hiszen ön nem is kocsis tán?

— Nincs különben. Ma vagyok először életemben. Tegnap még fotografus voltam.

— No csak előre! Az ön patronusa Phöbus is kocsis volt valaha. Majd csak eligazodunk valahogy kettecskén! Roulez!

Ment nagy keservesen az utazás. A rue Mazarineig csak elvánszorgott, mialatt hol a Szajnáknak akart nekimenni a ló, hol meg a quai Voltaire könyves-boltjaiba szeretett volna benyitni. Láttam is az ablakon át, amint nevetve néznek utánunk az emberek s hallottam gúnyos beszédeiket. Bizony, az én kocsisom is, ha kérdezték volna: hova megy? — az egyszeri zsidóval bátran azt felelhetett volna: »mit tudom én, kérdezd a lovamat!«

Egyszerre csak zötty!... Megrekedtünk. A vén simli — táltosom nem hódolt a kapós fekete színnek — azt mondta, hogy onnan egy tapodtat sem mozdul, míg neki szénát, abrakot nem adnak, mert reggel óta nem evett.

Kivül az utczán — közben szakadni kezdett az eső — zavaros hangok. Eleinte mintha veszekednének, majd mintha tanakodnának, míg végre az eső csattogásába fult bele a szóváltás, melyből csak egy finom hang vált ki, mondván: »legyen nyugodt!«

Az élemedett szürke, a néhány percnyi pihe-nés után, mintha friss ereje került volna, délcze-gen nekisántított egy köznek. Aztán egy fal előtt megállt s nem mozdult volna meg nagy Franciaország minden dicsőségeért.

Kihajlok az ablakon.

— Mi az már megint? Hol vagyunk?

— Ne vous inquiétez pas, monsieur — ne nyugtalankodjék uram, felelé egy puha kis hang a bakról.

Fiatal nő.

— Hát az öreg ur hol van? Hát ön hogy kerül oda fel? mondám s kiszálltam, csodálkozva a legalább is szokatlan, de egyáltalán nem kelle-metlen átváltozáson.

— Oh, az én szegény papám! Még nem reg-gelizett . . . vous savez.

— Tudom. De a jó szürkéről sem kellett volna ám megfeledkezni. Amint látom, a simli sem reggelizett még. S aztán ön sem tud ám hajtani,

madame. Mondok valamit! Üljön be a coupéba, majd elviszem én. Hova parancsolja?

Nemes versengés keletkezett köztünk, míg végre egyikünk sem akarván vendég lenni, egymás mellé ültünk fel a bakra s a bágyadt ló, erősebb s talán ügyesebb kézben érezve a zabolát: megemberelte, már mint föllovalta magát s gyorsabban mint ahogy remélni mertük volna, az új boulevard sarkára értünk.

»Még nem reggeliztem.« Ezzel akart hatni Andrassy is egyszer a delegátusokra. De amidőn párisi kocsis, ha hintájába szállsz, ezzel a mondással fordul feléd, legalább is akkora hatást vár tőle, mintha azt mondaná: »Uram, az éjjel meghalt a feleségem, három gyermekem koplal a fagyos szobában, adóba kirántották alólunk a derekaljt s magam vérhányó vagyok. Elviselhetné-e a lelkén egy egész család elpusztulását?...« Ennyi s még több rejlik e rövidke mondásban, midőn panaszosan emelve rád szemét, a párisi kocsis azt mondja: »még nem reggeliztem«.

Hogy visszaél jószívúségeddel, aki teljes nagy súlyában méred föl azt a nagy boldogtalanságot, melyet ez a néhány szó fejez ki, szükségtelen mondanom. Ne higgy neki s követeld, hogy hajtson.

A tehetős fiatal, a gazdag börzefi, az arisztokrata dehogy ülne itt bele fogadott kocsiba! Legnagyobb vágya, hogy a maga lovát hajtsa; s a kis commis is ugy dolgozik és takargat, hogy valaha a földi öröm és dicsőség e magasára föléljen. Nem is látjuk itt a klubbok s a bérkocsisok között azt az intimus viszonyt, mint amely a *mi* casinónk s a *mi* fiakeresünk között fennáll s rajtok meg is látszik; sokszor akár össze is téveszse őket az ember.

A budapesti s bécsi fiakeres szereti az »ő grófját«, akit nevenapján valami szép ajándékkal, p. tajték szivarszipkával, meg is szokott tisztelni. Arról a bőkezűségről, mellyel nálunk fizetik a kocsist, Párisban nem is álmodnak, valamint arról sincsen még csak halavány sejtelmük sem, hogyan szoktak nálunk hajtani. Az a »brûler le pavé« is régi párisi mese lehet.

Az omnibusz-lovak s a magántulajdonban levő nemes fajlovakon kívül jól mutatnak még a különféle magazinek csinos társzekerei elé fogott beucei s normandiai lovak, melyek nemcsak Párisban, de a fővárostól több mértföldnyire is viszik-hozzák az árut. A csinos állatok jó kocsisnak, rendesen normand ember keze alatt vannak.

A reklámos lovak sem az utolsók. Disdéri, a z'os fotografus, nyolcz apróka fekete skót lovacskán hajt végig a boulevardokon. Mindegyike olyan tiszta és kedves, hogy szinte a karjaira emelné az ember, megczirógatni hosszú, selymes sörényüket s megczibálni a kék s piros szalaggal leszorított üstököt. Meg is áll minden ember s mosolyogva nézi a bolond piczi jószágokat, s főleg a gyermekek riadó örömmel fogadják s kísérik a szeretetreméltó állatkákat s egy kicsit talán meg is sajnálják, hogy azt a nagy hasú, nagy szakálú, nagy kalapú fotografus urat kénytelenek hurczolni, aki különben kék selyem gyepelőszárral igazgatja s ezüst szerszámmal díszesíti lovacskáit.

Nem kevésbé mutatós a különféle czirkuszok angol póstája. A ragyogó zászlós hintó tetején, a bakján s a hátulján számtalan apró postillonka nyüzsög. Egyik csinosabb a másiknál. Ezeket is mind egy szálig haza szerettem volna vinni egy kis teremtésnek, aki nagyon jól tudna eljátszogatni velök. E babszemjankó kocsisok közül egy roastbeafen s alen gyarapodott óriás vált ki ugyan-olyan jelmezben. Ez a főkocsis. Magától értetődik, hogy a kezén levő mének mind parádés lovak.

A grèvenek vagy egy hét mulva végét vetették egy compromissummal, ami azt jelenti, hogy minden a régiben marad. A doktorok, művészek, tanárok ismét leszálltak a bakról s nyilván az én öreg fotografusom is az ő kellemes, gyöngéd leányával. Ismét szemvesztő hosszú zsinórban álltak a kopottas victoriák, anélkül azonban hogy, mint a telivér fiakkeres szokta, »étvágy-ingerlő« pattogatással hívtak volna meg egy fordulóra. Nem bánja az, ha itéletnapig se bolygatod. Addig van állomásán, amíg a rendőrség parancsolja.

A kivilágított ujság-kioszk egyik falán ezt a jelenetet láttam kiszinezve: az esőben egy öreg kocsis álmosan ül a bakon.

— Ohé, le cocher! kiált feléje egy metsző vékony hang. Czifra hölgyecske egy fürtös vidéki gommeux karján. Erre, erre!

Az öreg föltámolyog s a párocska elé hajt. Tata kisasszony ránéz s megismeri.

— Tiens, tiens c'est papa!

S kíséreléssel a hintóba szökell s viteti magát egy jó vendéglőbe.

Páris 1871-ben.

PÁRIS! Midőn négy év előtt először pillantám meg Pantheonod ormát, remegtem az örömtől. S hogy most utóbb láttalak ismét özvegyi fátyolodban, remegtem a fájdalomtól.

Páris, fényes arenája minden nagy tehetségnek — most Golgothája a gyásznak és enyészetnek! Páris, te vig és ragyogó — most bánatos és romba dőlve

Ismerlek, magaslata a montmartrei temetőnek. Halévy fehér szobra kisértetként int felém sirja tetéjéről, mintha mondaná: »Maradj távol, idegen, ne bolygasd siralmainkat!«

Minden nyomon szellem-kezek lobogtaták előttem lidércz-fényü betűkben ezt a mondást: Sta viator, heroes calcas! Állj meg vándor, hősöket tapodsz! A város fölött ami derengett, tán fényes volt az ezer meg ezer siri lámpásnak.

Egy őszi este éles füttyel robogott be a vonat a pálya-ház magas teteje alá. Utána egy második, egy harmadik, egy tizedik. Ó, bizonyára kárörvendőket és haszonlesőket hozott az egy-

kor pompás Athenébe, buvárait a legifjabb romoknak, archeologikus hyenákat, kik szaglászni fognak hajdan szép testednek kimeredő csonka tagjai körül, hogy aztán angol s német lapok hasábjain hurczolják meg a te drága maradványaidat. Csak a magyar író járul kegyelettel omladékaidhoz, megsiratni haláloedat, sirni forró könyveket, amért hogy így elpusztulál.

Számtalanon rajzottunk ki a compartimentok füledt köpiüiből a perronra. Vidáman perdültek fülem kagylójába a párisi szólam gyöngyei. Nekem ez a nyelv még akkor is kedves, ha ordítanak rajta.

— Grand hôte!

— Hôte de France!

— Hôte du Louvre!

— Hôte Vauban!

— Hôte de l'Espagne et de la Hongrie!

Ez az amit keresek. Fogjad, te borzas haju communista, bőröndömet. Nesze egy frank petroleumra való. Ne ránczold szemöldököd, én el nem árullok. Áll-e még a vén Peterdi háza — mondok: az öreg Pietrié, ki olyan jó policziát tartott Párisban, hogy rólam, aki alig léptem az aszfaltra, már azt is tudta, hogy a ládám fenekén rejlő szivarok egyike sem rejt bombát. Valljon a

kövér monsieur Dupille, aki azt a jó kis konyhát tartotta a Sebastopol-boulevardon, nem halt-é meg az undortól, midőn először kellett patkány-fricaséba harapnia? Ugyan-az a Dupille, aki jó francia szakács létére szintén azt vallá, amit a nagy Vatel: hogy az ember a saját öreganyját is megeheti, csak jó mártást csináljanak hozzá. Igen, de mitévő legyen olyankor szegény Dupille, mikor a mártásra való zsir csak a faggyuagyertyából telt, amig t. i. tellett a faggyuagyertyából. Vöröshagyma helyett csak nem apríthatott vadgesztenyét a casseroleba! És mosolygós hitvese, madame Dupille, ki ott gömbölyödött felém a márványlapos comptoirból s oly alaposan evett, mint egy német professor? Ó, csak egyebet is tudtatok volna ugy, mint a német professor, aki csendesen zizegő kávé masinája mellett gondolta ki hódító csatáit, a másfél öles Kruppokat s az apró kávé-babszemek darálása közben ama csúcsos lövegek pusztító erejét. S monsieur Pipelet, azaz hogy mr. Chopard, emberséges conciergem és az érzelmes madame Chopard, aki el nem tudott telni a Pierrot frányaságaival s ki annyit sirt a szegény Geneviève boldogtalanságán, hogy csak a genèvre vigasztalható meg, mely assonans vigasz-csöppeket bőven sirta bele az ura fehér

mellényébe — mit csinálnak, hová lettek mind? S mademoiselle Renée, a szőke virágcsináló lányka, ki oly vidám volt s oly hamisan énekelt? Kinek mókusát megfojtá akkor a német szabó macskája, ami fölött majd hogy ki nem sirta a két barna szemét! Lássá mademoiselle, azóta az a macska tigrissé nőtt s megölte a maga vigan szökellő mókus-kedvét. Hát az én öreg barátom, mr. Godinard, ott szemben a Gaitével, kinek a Raoul fia találta ki a »question romaine« című drót-játékot, amire az ő apai szive olyan büszke volt, s ki a boulevard aszfaltjára oly pompás Leboeufeket tudott rajzolni fehér krétával, hogy egy szép napon magához kérte az egyik sarki sergeant rövid huszonnégy órára? S madame Godinard, s leánya Pharamonde kisasszony, kí a balkezével is tudott varrni? S mademoiselle Batilde, a hűtlen tengerész elvirágzott arája, ki husz év óta várta vissza hervadott kebelére Neptunus csapodár fiát? S ti mindannyian régi ismerőseim, megvagytok-e még vagy éhen haltatok-e?

Magamtól kérdeztem-é mindezeket vagy kocsisomtól, már nem emlékszem. Csak annyit tudok, hogy álmélkodásomból nem tértem magamhoz. Nappallá világítva sugárzottak felém a boulevard-

dok az ő messze ragyogó kirakataikkal. Az ujságos fárusok körül tolongott a kíváncsi közönség, szakasztott úgy, mint azelőtt; a gaminek daloltak, mint azelőtt; a narancsos asszony kiabált, mint azelőtt; a coco-árus csöngetyüs, cifra puttonyából mérte a hideg málnavizet, mint azelőtt; s fehér patyolat kendők lobogtak felém a legyező mögül — mint azelőtt.

Tán a régi Párisról álmodozám. Pedig az új Páris volt, a romba lőtt, a felgyujtott, a meg-tizedelt Páris. Vidám zaj, pezsgő élet. Vive le gaulois! Rugalmas kedved a nagy nyomás után visszapattant ismét, pedig sok emberrel, öt millióddal s egy Napoléonnal vagy szegényebb.

Már azt hittem, nem látom nyomát a petroleum-had hőstetteinek; hogy mind rágalmaztak titeket: Ferré, Lullier, Billioray, Grousset, Chapy, Verdure, Berat, Courbet, Descamps, Parent s egyéb hir-hedt nevei a comunenek! Pedig néhány nappal rá halálra, deportációra, börtönre ítelt benneteket a versaillesi hadi törvényszék.

Egy sötét utcában állok meg. Roppan kőkoczkák s vasrudak tömege, melynek árnyát a homály még csak növeli, tornyosul föl előttem. Ez az a Rivoli-utca, melynek végtelen árkádjában andalogtam; egyik sarkától, az Empereur első

fodrászától, a tulsó végeig, a légion d'honneur és egyéb érdem- és rendjelek szabadalmazott ötvöség. Tíz lépéssel odább — s megdöbbenve pillantom meg a Tuileriák romjait.

Bármilyen eleven képzelődéssel rajzoltam le magamban, hogy első ízben járultam elébe, a hatalmas caesar palotáját: várakozásaimat túlhaladta; képzeletem építménye megtörpült a valóság hatása mellett. S bármily sötét színekkel füstém is le magamnak a megdőlt hatalom megdőlt csarnokait — még világos szint mutattak ahhoz a komorsághoz képest, mellyel némán meredt föl az augustusi éjfélnélbe a bukott imperator palotája. Egy-egy teremfalon meg-megcsillant a tüztől érintetlen arany lécz, kandalló-párkány, szobor és bronz. Egy csonka, füstös angyal a mélyen alatta heverő rózsafüzért változhatatlan mosolygással nyújtja oda amorette-szomszédjának, ki behorpasztott orral is szagolni látszik a guirlande illatát és letörött füllel is élvezni hangjait egy harmadik angyalkának, aki immáron leporlott ajakkal illeti a tuba végét, melyet az ádáz végzet kisodort gömbölyded kacsóiból. Ez volt egykor a pavillon Marsan, a szépművészetek miniszterének osztálya, melyet Courbet a festőművész gyujtott föl.

Távolabb magas kürtők nyulnak föl a borongós égbe. A Hôtel-de-Ville, Páris városháza! Termei vetekedtek a Tuileriák legszebb termeinek pazarságával és művészi diszével.

A hold sarlója, mely e pillanatban bukkan fel szaggatott felhők táborában a Nôtre-Dame csonka tornyai mögül, finom ezüst széllel szegi be a városház romjainak kimagasló részeit. A széles ablaksor, melyből egykor Haussmann ur estélyeinek fénye özönlött le a félig bámész, félig gunyolódó utcza csoportokra, üresen tátong Holmi régi omladéknak nézhetném; tán denevérek is röpködnek a málladék fölött. Szörnyü enyészet! Valami sikerült színházi decorationnak tartottam volna, milyet a »Herculanum és Pompéi« balletben láttam, ha éppen az a színház, melyben előadták, a »Lyrique«, maga is nem nyújtotta volna égnek az ő megtördelt oszlop-karjait.

Száz lépéssel odább zúgott a tömeg, s a fényes utczákon rajzott és csevegett örökös hullámban Páris, mely hasonlón az olyan nőhöz, kinek néhány himlőfolt üli arczát: csak annál bájolóbbnak tetszik. A romokat katonák őrzik, s nyilván éberebben, mint azelőtt, midőn inkább diszelegtek a paloták előtt messze viritó széles bugyogóban s lábukon a hófehér guêtrerelel.

A café-Richebe tértem, mely a boulevard des Italiens kávéház-restaurantjainak egyik előbbke-
 löje. Minden asztal mellett hangos csoportok,
 nagyokat hadonázva, s fogyasztva a gyűlölt
 német föltalálta árpalét. Goethe azt mondja:
 »ein echter Deutscher mag keinen Franzmann
 leiden, doch seine Weine trinkt er gern.« A fran-
 czia azzal tromfol vissza erre, hogy valódi francia
 nem szereti a németet, de a sörét szívesen meg-
 issza. Jártá azonban az égető absynth is és a
 cognac-kal vegyes fekete kávé, míg a szelideb-
 bek karcsu poharaikban hosszú kanállal kavar-
 gaták a mazagrant. (Ez az arabs szó, melyet
 a kabiloktól tanultak el Algirban, »barnát« jelent,
 voltaképp pedig vízzel vegyes fekete kávéért
 nek alatta.)

Szidták Trochut, szidták Thierst, szidtak min-
 dent . . . csak enhibájúkról hallgattak.

— Dodolphe fait des siens. (Dolfi, t. i. Thiers
 Adolf, ügyetlenkedik.) Mais on va le flanquer . . .
 elcsapjuk!

Nem a legműveltebb hangot mutatja e pórias,
 de különösen igazságtalan nyilatkozat, melyet a
 többi közül kapok ki, inkább a hangulat jellemzése
 végett mint azért, hogy hazai chrestomatiánkat,
 mely e tekintetben elég bőséges, még ezzel is

gazdagítsam. Kétségen kívül vannak sokan, akik a dolgot jobban értik e zajongó malecontentusoknál: de ezek nem a café-Richeben folytatnak olcsó utszéli politikát.

Éjfél után, midőn haza értem, még vig mozgalom bizsergett a boulevardon. Utba ejtettem egy kalapkereskedést, Thénieux boltját, melyben széles karimájú panamát vettem 18 frankon. Ezt csak annak megmutatása végett emlitem, hogy ott, ahol a bomba s a tűz nem ártott: a régi párisi élet foly, ugy mint azelőtt; hogy egyáltalán Páris nem is változott, s hogy Párist eltiporni nem is lehet. Páris az igazi örök város.

Mielőtt megnyomtam a kapu-gombot, egy kis fiu kenyérből gyurt karperecczel kínált meg »pour madame«.

— Abból a kenyérből van, melyből éltünk az ostrom alatt.

Képzelem, mennyi ilyen keletlen kenyeret sütnék most Párisban, hogy karpereczet, médaillont gyártsanak belőle. Tartott élém granátforgácsból rakott mozaikot is; de ennek alig van több értéke annál a puszkagolyónál, melyet vékaszám árulnak még ma is a waterlooi csatatéren Brüsszel mellett. A szalmából, fűrészporból, korpából s egy alkatrészből lisztből sült kenyér művészi

átdolgozásának van némi becse, míg e granátdarabokat holmi ócska vaskályha sarkairól tördelték le s így kerültek a piacra.

A nap józanabb világítása mellett a romok regényessége végkép elenyész; amit a légszesz lángja, mely meszsziről hatott el, s a holdsugár, mely felhőfoszlányon szürődött le a commune műveleteire, még meghagyott rajtok festőinek — eltűnt; akár magát a szinpadi diszletet látnók nappal. A Tuileriáknak a Szajnára nyíló legujabb szárnya végső szeme annak a láncznak, mely e pompás épületet a dicső Louvreral kapcsolja egybe: ez a legujabb része a palotának volt leginkább szétroncsolva. Nehány meggörnyedt koronás bronz girandolt éppen akkor feszegettek ki a falból . . . a köztársaság felügyelete alatt. A falon vörös rózsabimbókkal szegett, csipke-fodrozatu, buzavirágszin selyem kárpitozat rongyai repkedtek a reggeli szellőben. Eugeniának boudoirja, a sok közül a legkedvesebbik, ahol, mint beszélük, legszivesebben tartózkodott. A trónterem egész födetlen állt. Porfir oszlopai közül halomra dőlve öt, a legtöbbje még talpon, kormosan s megrepedezve. Csakhogy a Louvret nem gyűjtötták föl! Csakhogy Nôtre-Dame de la Grâce,

a szépséges Venus szobra nem halt meg másodszor! Egész boldog voltam bele.

A kert összegázolt avar; egyedül a vén gesztenyefa hordott sűrű lombot; a többi oldalt volt leperzselve s csupán a tulsó felén viritott. Csak a tuileria-kert verebei voltak a régiek: ezek nagyzinatolva még most is vigan fürödtek az eldugúlt szökőkut párkányzatán. Hanem a »père moineau«, a verebek atyját nem láttam ott, Párisnak egyik legeredetibb alakját. A napnak bizonyos óráit ebben a kertben töltötte. Zsebében kenyérmorzsa, kezében nagy csomagok tele kenyérmorzzával, a kalapja színültig tele kenyérmorzzával. A verebek a fejére, vállára, kezére rebbentek és tenyeréből ettek. »Père moineau« *éhen* halt, pedig jómodu ember volt. Nem birta megszokni a fűrészporból sült kenyeret s a kutyafricandeautól undorodott.

A világ legszebb terének, a Concordia-térnek látványa volt a legfájdalmasabb nekem. A tengerészeti ministerium romban; a másik, vele azonos sarok-épület, rútul megragyázva. A francia városok szobrai még mind ott ültek a luxori obeliszk, e legdrágább drágakő körül. Strassburg szobra, a város ostroma alatt, a bubjáig volt körülrakva koszorúval, valóságos virág-barriká-

dokkal. Már én pusztának láttam, mint egyáltalán tisztára eltűnt minden az utczákról, ami a szomorú napokra emlékeztetett. Köveznek, építenek, tataroznak mindenfelé.

Kimentem a boulognei erdőbe. E csodaszép parknak legnagyobb része le van tarolva. Merő tönk, fák temetője. Szabadon tekinthettem át a st. cloudi magaslatokra. A mesterséges vizesés még most is csörgedez, de eltűntek a vidám virulatu cserjékkel a »jardin d'acclimatation« kecses őzikéi és antilópjai. Nyilván megették ezeket is és mindenesetre jóbbizüen, mint a »jardin des plantes« elefántjának és nilusi lovainak czombjait.

Ha már a város vesztett keveset arczulatából, maga a párisi teljesen megmaradt annak, aki volt: szívós, szorgalmas, takarékos és vig. Nehány év sokat fog helyreütni a nagy veszteségekből. S monarhikus kormánya legyen vagy köztársasági: Páris mindig meg fog maradni Európa fővárosának.

Még csak a börzébe tekintek be. Ugyan-az a kábitó zshivaj mint egyébkor. Berlin birja ugyan Francziaország milliárdjait: de azért a pénzpiacz, a bankforgalom európai központja mégis csak ide terelődött. Egy-egy kalapról sárga betűvel fekete

alapon ezt olvasám le: »autrichien«, mely fölirattal azt fejezi ki a hordozója, hogy ő *nem német*. Természetes, hogy sok nem-osztrák német is ehhez a mentő-szerhez folyamodik az insultusok ellen. De elvégre soká nem tarthat a békés németek kizárása Párisból. A legjobb szabó Szászországból, a legjobb varga Bajorországból és Badenből kerül. A boulevard des Capucinesen az ismeretes bécsi magazin főnöke panaszkodva említé, hogy a finom quincaille-munkára nem igen akad kéz. Egyik része német; másika elesett; harmadik része be van sorozva, a maradéka meg... bezárva, mert egyig communardok voltak.

A kirakatokból a bukott császári család és udvar tagjainak jó és rossz torzképei vigyorognak rám.

A félreeső falakon ismétелhetlen kifejezésekben kívánnak szerencsés utazást egy-egy sánta Napoléonnak vagy bóbitás Eugeniának, míg Loulou sedani tűzpróbája oly drastikusan van magyarázva, hogy azt nem is illik elmondani s nem is lehetne más egyébűtt mint Franciaországban, a hyperpolitura s a naturalismus hazájában. Ebben az utszéli művészetben annyi az erő, hogy az ember szinte sajnálja tőle. Különben

Napoléonról igen keveset beszélnek s ha a birto-
kos osztálytól függene, tán ma hiná vissza a
chislehursti beteg férfiut.

A „Pavillon de la presse“.

SZEGÉNY ujságírók! Nekik is fölvirradt vala-
hára.

Kevés van közöttük, akit névszerint ismer a világ. A szerkesztőség méhkasában az egyes méhnek nincs neve. Rajzik ide-oda; édes fuvarával a köpübe hazarepül; amit szárnyain elhozott, azt mindennapi mézzé gyúrja-szűri, majd megint tova-
száll. Dolgozik egyre; pedig »non sibi mellificat apis«. Egy bús nap aztán csak meghal, amidőn először tudják meg róla, hogy élt, a méhkirály irván róla néhány elismerő emléksort. Jó katona volt, vitéz közlegény. Béke lengjen hamvai fölött.

A kiválóbb munkásokat ismerik a közönségben, ha nevöket rejtegetik is. De a sok balesetnek a megírói, kik a bajt nagy ritkán szerzik s csak néha költik, midőn t. i. »légből kapkodják«: homályban szolgálják a nyilvánosságot. Közöttük nincs here egy sem.

Vannak, akik az ujságíró működését inkább a pókéhoz hasonlítják: mérget szí mindenünnen, s a történelem vetéllőjével hitvány kelmévé szövi a szálakat; egymást faldossák föl, ha nem foghatnak bogárkát, melynek elmondják titkos regényét: hogyan röpült p. egy tekintélyes cserebogár a hársfának egy árnyas lombzugába, hol szerelmes találkozása esett egy kis ballerina pillangóval, vagy Szarvasbogárné ő nagyságával. A »Szarvasbogárnét« persze vagy körülírja, vagy csak kezdőbetűvel jelzi; mindenkép azonban olyan átlátszó homályba takargatja, hogy a vakdarázs is rögtön ráismer.

Aki pedig még a pókságot is sokalja tőle: egyszerűen légynek mondja az ujságírót; ha ötzben elhessegetik, hatodszor mégis csak rászáll a czukorra, a vajra s aztán amit látott, hallott: eldöngi a szomszédban. A hirlapját, melyhez tartozik, boszúból aztán elnevezik »légyvesztő-papirosnak« — pedig nem is a légynek árt vele.

Mikor esti tanácsban ülnek együtt és megbeszélnek a nap eseményeit, meg azt, hogy holnap — megmaradva a méhről vett hasonlatnál — merre lesz jó kirepülni (például Budavárra, hol a kormány kaptárában sajtószertű mozgás van egy idő óta, a félhivatalos sejtekben megbarnult

az átlátszó méz, a viaszkjából gyúrt csillapítgatás meg, melyet a közönség fülébe dugdosnak, hogy ne hallja meg az ágyusztót, mihelyt rásüt a napló, elolvad) — ha így esti tanácsban látná a szerkesztőséget a t. cz. közönség, leginkább azon tündödné, milyen veszekedés van itt sokszor egy-egy kiszorult cikk miatt s milyen hévvel magyarázza mindegyik rovatvezető, hogy neki holnap a lapnak legalább is harmadára lesz szüksége úgy, hogy e számot éppen hat akkora alakban kellene kiadni, mint a mekkora alakjában akárhányszor szolgáltat a közönségnek alkalmat arra, hogy becsmérelje az ujságirót, aki nem tudja már: »kinjában mivel tömködje tele a lapot.«

Az ujságirót szidjátok mind a hányan, éppen mint az orvost és a házasságot — de még sem tudnátok ellenni nélküle. Milyen jól esett hát szivemnek, hogy Párisban a mi sokat ócsárolt mesterségünknek nem csak elismerésével találkoztam, de hódoltak is neki. Nem kényszerüségből, mint a minister: de meggyőződésből, szeretetből, izléssel és elmésen.

A főbejárat, a Porte-Rapp közelében, kapcsolásban postával és táviróval, int magához . . . azaz nem: riaszt el magától a sajtó pavillonja; mert »le public n'entre pas ici« — tilos a bejá-

rás. Megszólítom ama két ur egyikét, akiknek ragyogó rézláncz lóg a nyakában és ülnek drága faragású ódon fa-széken. Ezek a huissier urak. A fiatalabbik, egy fehérhaju aggastyán, lekötelő nyájassággal kísér be a »société des gens de lettres« titkárához, Mr. Pineaudhoz, aki előtt igazoltam magam. Mig Pineaud ur, egy égő szemű s a mennyire kopaszságától telik, borzas provençale, eleget téve a burokratikus követeléseknek, finoman ciselált csattal diszló, remek kötésű könyvébe igtatja barbár nevemet — valahány betű van benne, annyiszor hajlik föléje, hogy látogató jegyemről vonásról-vonásra pingálja oda lapjára: — az üzleti rész befejeztével mosolyogva nyújtja felém kezét, üdvözl mint »cher confrère«, leültet egy XV. Lajos korabeli zsölyébe, elém tol egy XVI. századbeli pompás művű, vert-arany paizs reduktiójáról öntött hamutartót és megkínálva egy XIX. századbeli szivarral, kecses kézmozdulattal jelenti ki, hogy ezt a házat tekintsem a magaménak, ő és társai mindenben szolgálaim lesznek. Nem csoda, ha a jövő századok X-ei közt keresem azt a korszakot, midőn a magyar újságíróra is rávirrad az a szép nap, hogy egy Budapesten rendezendő köztárlat alkalmával vi-

szonozhassam francia kollegáim elbájoló szeretetreméltóságát.

Már a csarnokban tüntek szemembe a stylistikusan faragott székek és padok; incrustált oldalaival a hatalmas inga-óra tokján a roccoco ötvösség legszerencsésebb arabeszkáival; a sèvres-i virágtartók; a lépcsőház festett ablakja az ujságírás jelképével; a sárgarézből öntött pikkelyes anakonda, mely apróbb ivadékaival ruhafogasyanánt szolgál. A szőnyeges lépcső fokain dél-övi növények, az alsó terem ajtaján faragott kilincs, az ajtó hat koczkája művészi vésetekkel, s így tovább. Minden darabon a kölcsönadó tulajdonos vagy az ajándékozó művész és gyáros neve bronz lapon, ezzel a bővítessel: »hommage à la presse«.

Balra nyílik a dolgozó.

Nagy terem, sok csöndes fülkével, ahol különválasztva körmölnek a pajtások. A falon csinos keretben a tárlat-látogatás napi kimutatása, a legújabb táviratok, börze-hírek s egyéb jelentések, meghívók, szinlapok, stb. A hosszú asztalok telisded tele öt világrész ujságaival és folyó-irataival.

És itt egy nagyot kell fohászkodnom.

Teremtő Gutenberg, mennyi ujság!... S én, aki azt hittem, hogy nálunk Magyarországon

terem a legtöbb hirlap! Van másutt is. Volt részem kínai és japáni, siámi és hindu lapokban. Láttam a »Yeddói Egyetértést« (ott kormánylap), a »Bangkoki Naplót« (nem apponyista), a »Kinézer Államot« (az odavaló mandarinok főközlönye), jeruzsálemi »Borsszem Jankót« (Istóczyék szerint a budapesti is az), valparaisoi »Kertészgazdát«, tudományos, szépirodalmi, képes és egyéb szaklapokat, naponként 2000-nél többet. Ez aztán a casino! S azok a kicsi groomok voltak megbizva, hogy »nyelv szerint« osztályozzák ezt a papiros-kazalt. Így történt, hogy felerészben a német, felerészben meg a muszka lapok alá kerültek a magyarok.

Irigykedve hallottam, hogy a madridi, granadai és sevillai ujságokból több jár ki Délamerikába, mint amennyi hirlapszámot nyomatnak egész Magyarországon. A spanyol sajtó főfogyasztói általán a gyarmatok. Ki gondolta volna, hogy az európai nyelvekből a spanyol van legjobban elterjedve; azután jó csak az angol, utána a francia-s végül a német szó, melyről Berlinben már azt hiszik, hogy maholnap fölveti egész Amerikát. Furcsa, hogy nem tartanak ott a némettől, bár nagyon ráijesztget Jónatán bácsira; inkább félnek a kullitól; van t. i. »kuli-kérdés«. Pedig a

kuli is kinézer tán? Ha csak az az értesítés nem lohasztotta le a oceánon-tuli groszdeutschok vér-mességét, melyet az Egyesült-Államok követe Németországban: Bayard Taylor, a gyöngéd költő s éles diplomata, küldött haza róluk, mely szerint . . . de hiszen szövetséges társunk. Csitt!

Vergődve a hirlap-tengerben, kábultan állok ott s kínos aléltságban nézem: mennyi mondani-valója van mindennap az ujságírók nemzetségének s mennyit vesz be az öt világrész kíváncsisága. Az első nehéz benyomás után, elszorult szívem fenekéről apránként mégis csak fölszínre vergődik legyőzhetetlen hazafiságom s édes elégtétellel olvasom a »Zagyvaháti Messzelátóban«, hogy a jeles képzettségű kevermesi Nyaláb Ignác mucsaszalóki patikárus ur eljegyezte magának a szintén odavaló halimbóczi Limbóczi Gábor urnak bájos és művelt lelkű leányát, Arankát. S mert éppen e pillanatban kondulnak össze az angol harangöntők harangjai, áldásomat én is ráadom a két fiatal szív boldog szövetségére.

Keserúséggel töltött el, hogy az ország leg-hatalmasabb irodalmi és kiadó társulatai: »Athenaeum« és »Franklin« egyetlen egy lapjukkal sem voltak képviselve. Annál több joggal játszhatott első szerepet a »Budapest« czimú képes

napilap. De volt gondom rá, hogy ujságíró társaim kezébe ne kerüljön. Pedig ezeknek nagyon megtetszett a Rózsa Pista akasztása, mint »magyar specialitás.« Ahol csak értem, összegyűrttem ezt a szétkent szilvaizt illusztrációkép áruló lapocskát s a fenálló szabályok ellenére a »halotti kamrába« dobáltam. (Igy hijják azt a homályos kalitot, melyből a párisi »rongyszedő részvénytársaság« óriási szekerei minden este hurczolják el a kétnapos ujságlapokat.)

Hát a kollegák? Testvéreink a pletykában?

Legzajosabb az amerikai zszurnaliszta. Mint a földgömb a maga légkörében mozog, úgy forog az én yankee komám is abban a szabadságos légben, melyet onnan tulról hozott magával. Előbb megütközve rajta, hogy a kalapját sohsem veszi le, de a kabátját igen: csakhamar hasonlókép cselekszünk mi többiek is. Jólesik fődött fejjel s ingujjban irni. De mert olyan szépen fütyülni, oly messzire köpni s oly harsányan beszélni nem tud egyikünk sem mint ő, beértük az egyszerű fogcsikargatással s avval a szerény kivánsággal, bár a Franklin Benjamin villámhárítója által meg nem akadályozott chicagói menydörgős ménkü csapna bele a lármás legényibe.

*

Mint hazáján kívül az orosz mindenütt, a muszka ujságíró itt is a legfinomabb modoru s az idegenek közt is legjobban bírja a francia nyelvet, mellyel leginkább a latin fajnak spanyol ága küzködik. Mintha nem is tartaná elég méltónak teljesen elsajátítani.

— Lássa uram, mondá nekem senor Ricardo Uhagan, aki egy vén spanyol republikánus, Castelar Emil őszinte ellensége és a tökök salátának eszi; lássa uram: a római nyelv halála óta csak egy az élő gyermeke, a spanyol. Az olasz és francia csupán fogadott lányai, édes lánya egyedül a spanyol.

A német kollegák egyszer-másszor nagyon kezdtek ágaskodni, mikor fejükbe szállt a német Bismarck és a francia sauterne. Egy kis Hödellemel azonban ugy letégláztuk őket, hogy legott visszaestek az ősi liberális liberálizmusba és huzták a kozmopolitaság öreg harangját.

A pavillon első emeletén van a nagy elfogadó terem. Vetélkedik bármely Croesus salonjával. A falait gobelin takarja, a fülkéiben Carpeaux s Pradier művei eredetiben és kitünő másolatban, váltakozva Meissonier, Rousseau, Boulanger, Dubuffe és egyéb mesterek vásznaival. Virág, tükör, márvány, ahová tekintünk. Barbe-

dienne bronzaitól nem tud aludni az ember. A sarokban egy java Érard; elszórva a teremben fejedelmi butorzat, hogy szinte ököltre szorítom a kezemet, látva azt a philadelphiai confratert, aki egy selyem virágokkal s bársony madarakkal csodásan hímzett zsölyében hempergve: cigaretteteje hamvát oly tanult hanyagsággal veri le, hogy sziporkástul a művészi szövetre permetez. A köpörláda itt is olyan szép, hogy bizony kár volna ezt a bájos fayence edényt elrondítani. Mire való az ember lába alatt a persa szőnyeg? Annak a flóráját öntözgeti hát Amerikának mindenekben szabados fia.

A nagy salonból apró hűselőbe, öltözőbe s különféle kényelmi helyekre jutunk. A mosakodóban halmazával mindenféle jószagu szappan, viz, olaj, pomádé. Ezekkel a francia illatszűrők kedveskednek a sajtó lovagjainak. Ha nem volt volna istenkáromlás: a violette de Parme bűvös vizéből, Pineaud urnak ebből a világraszóló parfümjéből akár zuhanyozhattuk volna magunkat; s akkor aztán bátran ellakhatnánk egy álló esztendeig is akár a szerecsen-utczai Simonyi-féle házban is — nem fogna ki rajtunk. A mi jószagunk még mindig leillatozná azt a mefitikus környéket.

Nunc venio ad fortissimum.

Ez Mr. Catelain, aki az elhanyagolt Frères provençaux, a hatalmas Bignon, Chevet, Catel és Véfour összes dicsőségét magában egyesítve: finom konyhájának kísértő párázatában, mint holmi diadal-felhőben állva, emeli magasra legyőzhetetlen főzőkanál-sceptrumát, a másik kezében meg az ő halhatatlan casseroleját, a legellenállhatatlanabb réz sisakot. Üdv neked Catelain és szerencse! Kiszolgáló Hébéidnek meg szerelmünket.

L'honneur au plus vaillant,
L'amour à la plus belle!

Mr. Catelain t. i. az a derék férfiú, aki az ő 15 frkos reggelijét 4 frankjával méri a sajtónak, hegyébe egy üveg vieux Pommeryvel. Mig a többi remeklő művész és nemes iparos kölcsön adott szép tárgyai mellé kőbe vési azt, hogy: »hommage à la presse« — ez a koszoruzni való nagy polgár ezt kiáltja: »homard à la presse!« Győzzön a jobb! — és győz is. Ebben a kedvezményben az ujságíró nem csak a maga személyére részesül, de hozhat még magával négy vendéget, kinek sovány 4 frankja szintén kövér 15 számba megyen.

A két Hébe: mademoiselle Margot és senorita Pepa. Amaz a Loire szőke gyermeke, ez a Tajo barna szülötte. Az beafsteaket hord föl puffancs-burgonyával, kifejtett zöldbabot holsteini vajjal, rózsaszín retket s kenyér-léczet — emez kollegiális művész-ujjaival szerkeszt nekünk salátát, öntvén bele az ő reczipe szerint olajat mint a tékozló, hintvén bele sót mint a bölcs és csepegtetvén a lombos levelekre fukar kézzel két gyűszűnyi eczetet. Aztán meghabarja szenvedélylyel s kigyuló arcczal tolja elénk; majd kegyetlen furóval kicsavarja a bordeauxinak dugó-fejét, s mikor kihúzza olyat czuppant éppen mint a csók; s mikor a pohárba bugyogtatja a bort, ez úgy zeng, mint egy granadai szerelmes madrigal.

Ez a János pap világa tart reggeli 11-től déli 2 óráig. Mikor elkondul — Catelain ur kioltja a tüzeit, fogja az ő serpenyőit és jár. Mindennek vége, a varázslat szétfoslott. Csak Margot és Pepa kisasszonyok maradtak meg belőle, kik egy sarokban ülve, okos mosollyal pengetik fehér kötényükbe a »gros sous«-t, a három órai keresményt, mely van akkora, mint a Catelain garçonjainak nyeresége összesen, ott a boulevardi nagy restaurantban. Mert hát mi zsurnaliszták,

ha 4 frankért bőven megreggeliztünk, nagylelkűen megtoldjuk 1 frankkal. S mi egy frank ahhoz a költeményhez képest, melyre Margot és Pepa érdemesek?

A »Pavillon de la presse« nagy terme színhelye a legérdekesebb előadásoknak is. Minden művész és bűvész a sajtónak juttatja tehetsége és tudománya »primeur«-jeit. Ezen a zongorán játszott Rubinstein — Liszt hallgatása mellett. E zongora előtt énekeltek világhírű dalművészek, akiknek neve nem jut eszembe s hegedült magyar dalokat M. Reményi, »Austria császárnak első hegedűse«, mint a névjegyén olvasható, hiányos kíséret s udvarias taps mellett. Itt csevegtek tudományos kérdésekről Laferté, St. Sylvain s még néhány kitűnő conférencier. Itt adott bűvészi előadásokat le chevalier de Caseneuve.

Fölvilágosodott korunkban, midőn Edison minden héten egy-egy újabb csoda-találmánnyal ejt ámulatba: azt hinné az ember, hogy a szemfényvesztés mestersége nem von már. Talán csak annál inkább. A megfoghatatlanság, ha utóbb együgyü fogásnak mutatkozik is, nagyobb feszültségben tart, mint amekkora elégtételünkre szolgál a megfejtett problema. Caseneuve lovag azonban, ki a »világ képviselőit« üdvözlé bennünk, nem

élt vissza e gyarlóságunkkal. Amint egy minden fizikai törvénytől elrugaszkodott kóklerséget bemutatott: nyomban rá meg is magyarázta, választékos francziasággal, elmésen, előadását nem is »készült« élczekkel, de oly ügyes ötletekkel fűszerezve, melyek csakis a helyzet s a véletlen gyujtására sziporkáztak föl, úgy hogy csevegése érdekesebb volt csodatevéseinél. Ezeknek becsét meg azzal emelte, hogy — minden érdekességüktől megfosztotta: lerántotta róluk az álarczot. A szinfalak mögé engedett pillantanunk. Kemény gúzsba kötött kezeit, békóba vert lábait, falhoz vasalt nyakát szemünk láttára húzta ki a szoros kapcsokbul; a hazajáró széllel bélelt lelkek sípját megfújta, dobját megpörgeté, gitárját megzörgeté s aztán egyszerre megint visszadugta kezét, lábát, nyakát, hátát a bilincsekbe — ő tudja hogyan. Nem volt azokon egy meglazult öltés, egy meglódult szeg sem. Ugy magyarázta meg káprázatos ördögösségeit, hogy amidőn az álarcz leesett, alatta — uj álarcz volt. Ez az igazi szemfényvesztés.

Amiket Caseneuve lovag még ezen fölül mutogatott: tüneményes emlékező tehetségnek a próbái voltak. Minden nemzetiségbelit fölszólított, mondjon neki hazája történetéből egy évszámot, mely-

hez valamely nagyobb esemény fűződik hozzá. S így az orosznál kitalálta a pultavai, a svédnél a fehérhegyi csatát; az olasznál Dante, a németnél Luther halála napját; a spanyolnál az örökösödési háborút; az angolnál a lőporos összeesküvést, stb. Hanem nálam bezzeg fölsült. Kérdezem tőle 1846 augusztus 6-át. Mi nagy dolog esett akkor meg Magyarországon? Csak gondolkozik, csak dörzsöli a homlokát a chevalier -- nem süthet ki semmi nevezetes dátumot. Pedig akkor született Acsádi Ignác! Midőn ezt a nevet említettem előtte, a lovag ur megsemmisülve meredt rám, s aztán szégyenkezve visszavonult.

Caseneuve után csak Edisonnak volt nagyobb számmal bámulója.

A nagy teremben a telefon járta, a kisebbikben a fonograf, akkor még mind a kettő szintén primeur. Az elsőkön Versaillesal beszélünk. Az ottani elektród (helyesebben drót) végén ült egy ur, az innensőkön meg egy szép asszony. Mulatságos volt hallgatni a versaillesi telefonos gavallér bókjait, melyeket a szó szoros értelmében a kecses nő fülébe sugott. Hogy megtudtuk mi is, a bájos asszony közlékenységének köszönhattük. Madame visszakaczagva válaszát, azt mondá: mily

szerencse, hogy a mellette álló férj nem hallja »fleurette«-jeit. Mily szerencsétlenség támadhatna belőle, ha most távol tőle, Versaillesben hallaná neje »propos«-jait, melyeket egy láthatatlansága miatt csak annál érdekesebb idegen urnak üzenget,

— Mais madame, felelé a versaillesi, irjunk egymásnak!

Amin a karzat igen jól mulatott.

Mikor rám került a sor: figyelmeztettem, hogy idegen nyelven fogok szólni hozzá; legyen szives ismételni mondásomat: En garde! . . . (Még akkor nem hallóztunk.) Figyeljen uram! »Régi—dicső—ségünk—hol—késel—az—éji—homály—ban«. Szépen utánam tagolta: »Régi—diszögé—sé— (itt kissé megakadt, de ismétlésemre csakhamar szabatosan ejtette ki hogy: »dicsőségünk«) —ol—késel—haz—héji—omályban«. — Éljen!« — »Héljen!« . . . »Merci; ma langue est tout à fait écorchée«, válaszola magyarnyelv-ellenes francia ellenyelvelem.

A telefon mutogatója: egy szép, deli fiatal ur, aki környezőivel felváltva folyékonyan társalgott négy idiomán: francziául, angolul, németül és olaszul — egyszerre csak magyarul fordul hozzám:

— A legerősebb próbára ön tette találmányunkat. Az apparatus ma beszél először magyarul, mióta a világon van.

— Hogyan! . . . Hát ön magyar? . . .

Mert inkább lettem volna hajlandó Edison egy ismeretlen találmányának, talán a telepasilographonnak betudni ezt a meglepetést, mint annak, hogy kerül amerikai ember, aki magyarul beszél. De ez az ur csakugyan csöppentett magyar, még pedig erdélyi születésű, s tán nem veszi zokul, hogy az ő dicséretére s a magam igazolására kiírom őt az ujságba. Neve: Mr. Puskás.

Aztán a szomszéd szobába mentünk, hol a fonograf működött. A nyájas magyarázó egymás után szólított föl bennünket: beszéljünk avagy énekeljünk bele a tölcsérbe. Egy német kisasszonynak soká nem jutott eszébe, mit bocsásson bele, s vékonyka hangján addig nevetett, míg a korong leforgott. Mekkora volt a kaczagás, midőn második csavargatásra a fonograf még vékonyabb szavu, de szakasztott mását szolgáltatá a szőke hölgy apró nevetésinek. A garaton lehullott hangszemeket nagyon apróra találta megörölni ez az ördögös szó-dara.

Most én vagyok a soron. Hazafiasan beleszónokolom a himnus első versszakát és tetejébe a Rákóczi bekezdő ütemeit. Aztán hallgatóztunk. A gép szabatosan és magyarul kideklamálja a fohászt és kizendíti az induló elejét. Csakhogy sajtászerű hangon: mintha valami hasbeszélő ismételné gyereksíp hangon, vagy mintha — ad instar színházi látcső — egy hallcső objectivumán át érné fülünket.

Lefejtvén a staniol-lemezt a hengerről, mstr. Morton óvatosan összecsavargatja s a kezembe adja: vigyem haza, tegyem el; 1978-ban milyen mulatsága lesz az én unokáimnak, ha a lemezt rátekerve a hengerre és hajtva, hallani fogják az ő dédapjuk hogyan énekelte a Rákóczi-marsot ezelőtt száz esztendővel. Mert még akkor naiv lelkesedéssel köszöntöttük ezt a csodatalálmányt. Ma, a telefont legalább, nincs aki a szive mélyéből ne átkozná.

A l é g b e n.

 Trocadero-palota 100 méter magasságra emelkedik a Szajna fölé. A fölszállító gép egyszerre 60 nézőt ragad magával a toronyba. Naponkint ezereken ezereken siettek, hogy erős alapot érezve a talpuk alatt, mégis a francia főváros legkiválóbb pontjáról nézhessenek szét. (Persze, az Eiffel előtti korszakról van szó.)

Az adott jelre a nagy páholyt, vagy kalitot, valami bűvölet lendíti föl, s alig egy percz alatt utasait a torony csucsába emeli. Semmi kellemtelen ingás nem zavarja a fölszállást. A készülék simán siklik a vezér-oszlopok közt. Nincs annál érdekesebb, mint az emelkedés alatt onnan felülről kísérni e páholy utazását.

A tátongó ür fenekén akkora a sötétség mint egy bánya-kutban. Zavaros hangok elmosódva jutnak el hozzánk. A zaj mindinkább közeledik; a fenék megmozdul; fekete és fehér pontok tűnnek föl, melyeket csak futólag világít meg a kétes félhomály. Ebből a derengésből hirtelen egy csomó emberi fej merül fel. A fejek ördögi

sebességgel emelkednek. Mintha az a kút szemlátomást koponyával telnék meg. A kalit mindközelebb ér s a fölülről beáramló napfényben, mely világát e mérhetetlennek látszó üregbe bocsátja, legott szétfoszlik e látomány. A kút már most csak néhány métert mutat. Végre a páholy egészen elfödi a mélységet. Fölért a terrász színvonalára. Mikor ismét alámerül, a benyomás épp oly szédítő. A kalit gyorsan hanyatlik alá a mélybe, míg végkép eltűn a kút homályában.

Pompás kilátás nyílik a Trocadero tornyának csucsáról. A szem tíz mértföldnyi terület fölött uralkodik; s az a távolság, melyben csak tétova körvonalakat bir megkülönböztetni, több a negyven mértföldnél, mely úgy szólván még mind Páris környékéhez tartozik. Megértjük e távolsági különbségeket, melyek iránt a kanyargó vasut vagy a »mouche« (kicsi szajnai gőzhajó) nem enged tisztába jutnunk. Számot adhatok magamnak az egyenes, a közvetlen irányról. Magas ponton állok. A szem el van bájolva, de nincs megbabonázva, mint a léghajóban. Nem érzem ez optikának azt a sajátos csalódásait, melyektől a 600 méternyi magasban fogódik el a szemem. Szép, elragadó, amit látok, de meg nem igéz. A tár-

gyaknak nincs meg az a csodás szine, mely mámorba ejti a lelket. S aztán az egész látvány nem is új. Szédítő magasban is mindig a földön érzem magam.

Mennyire máskép a léghajóban, hol az érzés teljesen új. A végtelenben vagyok, s elszigetelve uszom ég és föld között.

A Trocadero fölszállítója csak arányaival különbözik elődeitől. 1867-ben a közönség 26 méterre szállt föl; 1873-ban, a bécsi köztárlaton már 36-ra. A mostani »ascenseur« 62 méternél magasra röpit.

A szállító szerkezet működése egyszerű. A szivócső függőlegesen van egy gödörbe bocsátva. A kalit, mely a cső végéhez van rögzítve, a földszinnel egy vonalon áll. A sajtolt víz a verembe szakad; a csövet maga előtt hajtja s már most a kalit, kénytelen lévén a nyomásnak engedni, a szilárd száron fölfelé tolul. (A nagyobb fogadók liftjének típusa.)

Mikor a szivó-cső (piston) a pályája végére jutott: a leszállításra nézve elég elzárni tőle a vizet s megnyitni az üresítő csapot. A folyadék, melyet a buvár-cső visszatorlaszt, most kiszökken s a rendszer az ő kiinduló pontjához tér vissza. Fölszálltában a kalitot öntött vas eresztékben

mozgó oszlop kormányozza. A leszállás pillanatában, a szivó alá szorult víz önként csökkenti a kalit sülyedését. De ez nem elég arra, hogy a mozgás még fölöttébb gyors ne legyen. Ez okból a kalit két ellensúlyhoz van csatolva, melyek a támasztó oszlopon belől vannak elhelyezve. Mikor a szállító emelkedik, az ellensúlyhordozó csigákat az ércoszlopok csucsán látjuk forogni. A nehéz súlyok föl-alá utaznak ez oszlopok bensejében. Mikor a kalit alászáll, az ellensúly emelkedik, s ekként szabályozza a leszállás sebességét.

A Trocadero szivó-csőve 35 cm. átmérőjü és 73 m. magas. Ez a nevezetes készülék 18-szorosan egyesített oszlop-csőből áll. Ez óriás piston sulya 25,000 kgr., s a föld színétől a torony csucsáig ér. Hasonló hosszúságu kutat kellett ásni, hogy legyen neki hova visszahuzódni. A kút mélyének átmérője 64 m. 90 cm. Burokja vascsövezet, s van még egy hengere, mely a szivó-cső tokja gyanánt szolgál. Mármost: a 64 m. mélységet a földben hozzáadván a 62 m. hosszúságu oszlopokhoz a föld felett, a szerkezet magassága több a 120 méternél. A kalitja 5000 kgr. Az ellensúly 1000—1000 kgr.

A szállító egyes alkatrészeinek ellenállási képessége egy bizottság tüzetes tanulmányának és ellenőrzésének volt tárgya. A szivó-csőre nézve megejtett vizsgálatból kitűnt, hogy képessége a végzett sülyesztési és emelési munkához ugy viszonylik, mint 30:1. E megnyugtató adat következtében aztán bátran mászkálhatunk rajta föl s alá. Huszonkilencszer annyit birt meg, mint amennyire vállalkozik.

A víz, mely a kút fenekére érve tolja a pistont, a magas belvedere medenczéből omlik alá. A belvedere medenczéje 75 méternyire van a kiömlési pont felett. A lecsapolással elért sulycsökkenés a víz nyomását mintegy 3 méterre szállítja alább.

A 30 lóerejű gőzgép a pinczében működik és hat szivattyut hajt, melyek óránként 60 köbméter vizet kergetnek föl a torony legtetejébe. A medence vizeit csövek vezérlik a fölszállító gép pistonja alá.

Egy szétosztó szerkezet, mely drót-kötéllel van a kalíthoz erősítve, a vizet tetszés szerint hozhatja mozgásba; ez szolgáltatja a kalauz kezébe azt a lehetőséget, hogy a felszállást a szükséghez képest szabályozhatja. Egy ut 6 köbméter vizet fogyaszt. Az egész alkotmányra, belefoglalva a gépeket

és a csatornázatot, 300,000 kgr. érczet használtak föl.

Az ascenseurnek nem köll ugy tartania a szél-től, mint a ballonnak; járhat minden időben. Párisban (1867) és Bécsben (1873) öt-ötszázezer embert röpitett a tárlati palota tetejére. Hogy a mostani kiállításon hanyat emelt már és fog még emelni a Trocadero tornyába, még eddig tudva nem lehet; de az összevető számításokból már most is kiderül annyi, hogy nemcsak absolute, de aránylag is több személyt, mint a két elődje.

*

De mi az a trocaderói kapaszkodó ahhoz a nagy gömbhöz képest, mely ott reng vele szemben, 540 méterrel magasabban, sokszor ködbe veszve, vagy felhők között bujkálva, mint valami hirtelen leesett, fénytelen hold.

Valóban: a Tuileriák ballonja még legendáriussá lesz.

Már néhány állomáson Páris előtt pillantottam meg a nyárhő párázataitól barna-pirosan izzó esti égben koválygó csodát. Mentől közelebb értük a modern világ Mekkáját, ez ismeretlen csillagzatnak a vörhenyes gőzben elfolyó körvonalai annál világosabbra váltak.

Ez hát az a »ballon captif«, a rab léghajó, a roppant madár! A lábára kötött madzag acélszálakból font karvastagságu eltéphetetlen kötel.

E kolosszus mindenünnen látható, midőn hol fekete silhouetteben mutatkozik, hol naptól sütött széles pofáját fordítja felénk. Mint mérhetetlen nagyságu szörnyeteg lebeg Páris fölött. Csodás látomány, mely hol megcsillan, hol kialszik s elfogja a világosságot. Mikor az idő borultas és köd kavargó a házak fölött, ez a léghajó-rém nehéz árnyék gyanánt emelkedik a fakó homályba. Mintha valamely más világba költözött volna. Csak ha figyelemmel tekintünk föl, veszszük észre az ürben szálló kerek felhőt. A nagy fekete kúp apránként lebecsátkozik a föllegtáborból. Akár valami székesegyház lebegne alá a földre. Aztán büszkén odabillen a Tuileriák vén palotája elé. A roppant teke fönsséggel hajol ide-oda, mintha köszöntené a multat, míg végre a leégett palota-rész romjai mellé tér pihenni.

Ez a nagy gömb a nap leáldozása előtt fejezi be utazásait. Lehanyatlik az alkonnyal és nem emelkedik fel többé. Miért? Pedig magasztos látvány volna letekinteni hajójából, midőn a hold mereng át az éjfelen s kékes fehér világában megszellemül a föld. Éjjel az ő ezüstös vértje

kékes fényben ragyogna le a bús, tompa sötétbe, s az apró csillagok millió-számra küldenék feléje titokzatos ragyogásukat, boldog köszöntésüket. Vagy ha nem süt a hold s nem szikrázik a csillag-tábor s alatta nem hömpölyög a sulyos pára: milyen lehet onnan lepillantani, midőn alatt, 1800 lábnyi mélyben gyulnak ki a nagy város csillagai, az ezer meg ezer láng, az újabb utcaszerek villamos lámpásai s a Szajna vizében fodrozódó arany és ezüst csíkok?

A párisiak nehéz szívvvel fognak megválni e léghajótól, mely szinte hozzátartozik már a város arczulatához.

Eleinte a Mars-mezejére tervezték, de hely szűke miatt a Tuileriák udvarát engedték át neki. Valóban, nem vesztett a cserén. Furcsa találkozása a véletlennek, hogy csak néhány méternyire telepedett meg attól kerttől, hol 1783-ban Charles és Robert fujtatták fel a gömbüket könnyel.

Soha léghajónak nem mertek adni akkora térfogatot, mint amekkora jutott a mostaninak. A »Géant« csak 6000 köbméteres volt, az »Aigle« már 14,000, s Mr. Giffard első balloncaptifje (az 1867-ki tárlaton) 5000. Az 1876-ik ballon 25,000 köbméter — eddigelé példátlan térfogás. Átmérője 36, magassága 55 m. s így

10 méterrel haladja túl a »diadal-iv« (Arc de Triomphe) koronáját.

Az 1867-ki ballon captif csak 12 utast vihetett magával nem emelkedett följebb 250 méternél. A mostani 50-et fogadhat magába s 1600 méter magasba hág. Mr. Giffard tapasztalása és alapossága magyarázza meg ezt a merész művet.

A föladat valóban a legfogasabbak közül való.

Mindenek előtt gázmentes szövetet köllött szereznie — a közönséges gömb néhány nap mulva ismét lelohad — s aztán könnyű, de mindamellett elég erős szövetet, hogy megdaczoljon az időjárásnak rongáló karmával és fogával. A Giffard ur szövete egymás fölé rakott számos rétegből áll, melyeknek rendje, belülről kifelé, a következő: 1-ső réteg mousselin; 2-ik kaucsuk; 3-ik gyolcs; 4-ik ismét kaucsuk; 5-ik még egy finom gyolcsréteg; 6-ik vulkanizált kaucsuk; 7-ik lenolajba avatott és ólom tajttal bemázolt mousselin. Az egész még ezenkívül zinkkel is be van futtatva. Tudvalevőkép a fehér az, mely a legkevesebb meleget szivja magába, és Giffard urnak gondja volt rá, hogy ezen a roppant felületen a legcsekélyebbre szorítsa le a benaposítást (insolatio). Öt hónapon át éjjel-nappal folytatott szakadatlan munkába került e szövetnek meg-

gyártása. Elfogyott hozzá kaucsukkal bevont gyolcs 8000 négyszögméter s ugyanannyi nanszuk.

A háló, mely a ballont befoglalja, 11 mm. átméretű kötélből van fonva. Az ilyen vastagságú kötélből nem lehetett bogozott (csimbókos) hálót vetni a gömbre, mert minden-egy csomó tojasnyi lett volna rajta s lankasztotta, sőt, a szövettel való folytonos surlódás következtében, ki is lyukasztotta volna a tekét. Tehát csak egyszerüen keresztbe fonták, s ott, ahol szegi egymást a kötélnégy ága, a surlódás megakadályozása végett bőrdarabokat csuztattak közbe, melyek a kötélszálak átbocsátására gomblyukforma nyílással vannak ellátva. Ez bizony keserves munka lehetett. A kötélnégy hossza 26,000 m. A hálón 52,000 horog van. A gomblyuk száma 108,000.

A háló, mely már most teljesen beborítja a gömböt, alatt erős fékek sorozatában vegződik. Ezeket egy nagy aczél gyűrűhöz lehet hozzákapcsolni, mely 100,000 kgr. erőnek bír ellenállni. Ez az aczél gyűrű egy másikba van beleakasztva, melyet Giffard ur mélyebben alkalmazott; erre meg a hajókötél végei vannak rácsavarva.

A fa-hajó 18 m. körfogatu erkély. Átmérője 6 m. Maga az erkély 1 m. széles. Kettős fenekében mind azokat a dolgokat helyezték el, melyekre a szokásos felszállásoknál szükség van. A közepén ürességet hagytak, melyen a hajófogó nagy kábel megy keresztül.

E fogó-kötél furcsa valami. Átmérője az egyik végén 65, a másikon 85 mm., hossza 600 m, melyet a feszítés 66 m.-rel nyújt meg. Hogy legvékonyabb részében ketté lehessen szakítani, oda 25,000 kgrmnyi erő szükséges. Ez négyszerese annak a feszítésnek, melyet a fölszállás alatt meg kell birnia. Legvastagabb részében 50,000 kgrnyi feszítésnek van kitéve. Maga a kábel vas rugókból szerkesztett nehezéknek (dynamometer) segítségével az acél hálóba eresztett hatalmas gyűrűre van rákapcsolva.

A kábel, midőn e rugókat meghúzza, egy óralap mutatóit forgatja; e mutatók állásából a kábel feszülését könnyen és szabatosan lehet kiszámítani.

Ime a léghajó különféle részeinek sulya: szövet és szelepek 5,300 kgr.; háló 3,300; fék, gyűrű, kapocs, nehezék stb. 3,650; hajó és kötél 1600. A vesztég anyag teljes sulya e szerint: 13,850 kgr. Ehhez járul a légbe emelkedő kábel:

2,500 kgr.; a felszállító erő fölöslege az 5000 kgramos kábellel 25,000 kgr.; 50 utas és két léghajós 3,300; lendítő homokzsák, horgony stb. 3,150. A fölszálló erő teljes összege tehát 25,000 kgr.

A gömböt vas forgácsra bocsátott kénsavból fejlesztett könnyel néhány nap alatt dagasztották meg. Kellett hozzá 190,000 kgr. kénsav és 80,000 kgr. vas.

A ballon captifot 8 hatalmas kábel rögzíti a Tuileriák udvarához. A hajó a talajjal egy színvonalon, kerek mélyedés fölött áll, melynek aljára amfiteatrális lépcsőzeten lehet bejutni. A nagy vájulat közepében széles aczél motolla van alkalmazva, mely könnyen hajlik minden irány felé. A leszálló gömb kábeljét ez a motolla szedi föl, miután egy 60 m. hosszúságu alaguton haladt át, melyet szintén a Tuileriák udvarában ástak. Ez üregből kiérve, az oszlopos vas henger köré csavarodik, mely a fölszerelés egyik nevezetes részlete. A le- és föltekерözés mind a két irányban kényelmesen ejthető meg.

A henger mögött két öblös gőz-kazán zúg; előtte két gőz-gép. A kezelés egyszerű. A kerék lassan forog s a kábel a hengerre rágombolyodik. A gömböt 300 ló ereje húzza le. Ha pedig

föl akarják ereszteni, egy könnyed nyomintással megfordítják a gőz-szelepet. A lebonyolodás sebessége másképp nem is volna egyenletes és a lendítő erő alatt progressziókban növekednék.

Mr. Giffard e bajon elmés fogással segített.

A visszaforgás a gőzgép furkóit ellen-ütésekkel működteti — azaz nem kapnak többé gőzt, hanem levegő tolul rájuk, melyet az egyik oldalon magába sziv, a másikon meg kifú a szerkezet. Az összesajtott lég csökkenti a mozgást és szabályozza a forgást. A visszahajtott levegő egy oldalnyílásos csőbe menekszik. A kifelé szolgáló nyílások számát tetszés szerint lehet megszorítani és következésképp több vagy kevesebb idő alatt bocsátván ki rajtok a levegőt, a mozgást igazgatni csekélység. Az emelkedés valamely perczében tehát a gépész teljesen megakaszthatja a lég kiáramlását s vele a kötél lebonyolódását. A forgó henger, egyszerű készülék hozzájárultával, mindelőbbre való haladtában a kifelé szolgáló nyílásokat bezárja. A levegő többé ki nem szabadulhat. Összesajtottatván, a furkó nem mozog a csőben s megállítja a motollát. A kábel tehát mindinkább hanyatló sebességgel gombolyodik le s zerón van, midőn utjának legmagasára ér. Így kerülhető ki a durva lökés,

melynek ismétlődése csakhamar megrongálná a sodrony-kötelet.

Ezekből világos, mily könnyű szerrel szabályozható a ballon. A gépész 1700 m. távolságban kormányozza ez óriási tömeget, ezt a nagy légi hajót. A ballon-captif, melynek felülete 4000 kbm., projectióban 1000 négyszögölnyi területet enged át a szél erejének. Szép kis vitorla!

A mélységet egy járókéval hidalják át, mely a hajó ajtajához vezet. Akár a tengeri gőzösök repülő hidján járnánk.

— Complet! Teljes számmal vagyunk! kiáltja Mr. Godard, a katexochen léghajós. A gőzgép hosszat sívít, a hajó megrendül, a kábel kezd legöngyölni.

Az 1867-iki ballonban az embert földi kötelék bilincselte le. Az illusio lehetetlen volt. Ez a gömb azonban hánykodás nélkül száll föl. Az emelkedés ereje roppant. Szinte azt hinném, elszakadt a kábel, annyira szabadon száll a gömb.

A föld uj szinben tűnik föl. Nem a turista ismeretes érzése fog el, ki apránként jutott fel a hegy tetejére. Itt az emelkedés hirtelen történik s a szem nem látja maga mellett a szomszéd csúcsokat, melyekhez magát hozzámérheti. Nehány percz alatt 600 méternyre uszom a sík

fölött. Elöttem csak az erkély párkánya. Köröskörül semmi . . . az ür! A hatás leirhatatlan.

Midőn elindultunk, a föld sülyedni látszott; ami itt veszteg, az csupán a hajó. A határ meghomrodik s az ég-alja fölfelé hajlitja széleit. Az a nagy teke, melyen születünk, feneketlen mélységbe vesz. Mintha valami sülyesztőn merülne alá. A léghajó sulyegyenben van felfüggesztve s úgy lebeg mint tutaj a folyamon, vagy mint az utmutató vagy veszélyhárító piros vas-hólyag (boy) az oczeán kavargó örvénye fölött.

Mind magasabbra! Semper altius! Mily édes és tiszta itt a levegő! Tüdőm, keblem, lelkem kitágul. S ez az ünnepi csend! Az alatt izzadó emberiség zajos küzdelme, a fájdalom s harag kiáltásai lágy zsongás gyanánt érik fületem. Csak egy pillanatig hallottam víg csicssergést. Nem tudom, alattam a Tuileriák kertjében játszó gyermek sikongása, vagy a mellettem elvillanó fecskének füttye volt-é.

Szédületnek nyoma sincs. Nem is veszem észre, hogy repülök. A gömb oda van szögezve a semmibe. Csak a föld marad el alattam. Ó, ha el találna most szakadni a kötél s Verne nyomán »fölesnének« a holdra! . . . S minden sajnálat nélkül hagyom el a vén földet. Nyilván azért, mert

jól tudom, hogy ismét lekerülök a siralom völgyébe, melyben élni végre is olyan édes.

Mint a meredeken legördülő szikla, ha egyszerre támasztó pontot lel: a föld is hirtelen áll meg a maga lezuhantában. A kábel az ő utjának végire ért. A gömb megremeg a határtalanban. Csodás látvány tárul elém. A föld összezsugorodott. Mintha egy messzelátónak a megfordított, tágabb végén át nézném. Párist akár a markomba foghatnám. A nagy város relief-mappává töpörödött. Az épületek játékszerekké zsugorodtak. Az utczák sötét folyosók; a közkertek zöld bokréták; a Szajna nem szélesebb a kis ujjamnál; a hidak, mintha fehér czukorból faragta volna ki valami Babszem Jankó. Az elyséi mezők nem nagyobbak egy látogató-jegynél. A hajó alatt fehér négyszöget veszek észre, mely zölddel van kipontozva. Ez a négyszög a szó legigazabb értelmében annak is »képrejtvény«, aki nem párisi. Megtudom, hogy a Luxembourg-palota az ő parkjával.

Hát a Palais-Royal? Ráférne egy kis tányérra. Az az optikai csalódás! S a köztárlat? Hogyan? Az a kicsi sakktábla ott? Alig birok magamhoz térni. Amarra le és emerre föl több megyén lát el a szem. Közelebb, a város köré zölden ragyogó

koszoru fonódik, melybe fehér, apró pontocskák vannak elszórva: ez Versailles, Saint-Germain, Montmorency, stb. A tekintet roppant messzeség fölött uralkodik. Mindenfelől a fénynek s árnyak hullámozása. Ragyogó panoráma, káprázatos kilátás, melyet hasztalan igyekeznek lefösteni, mert minduntalan változik, felvillan és elborul.

Merőleges irányban, egész közel, tehát alattunk: a kép szinte komikussá válik. A számos nép, mely a Carousel-udvaron áthalad, mintha nyüzsgő légyraj volna egy nagy, nagy papiroson. Ha bizonyos szöglet alatt éri a nap, az ember alakja kicsi pontba szökken s árnyéka futni látszik a liliputi gömböcske után, anélkül, hogy utólérhetné. Az egész udvar lapja tele van a legfurább mozgó fekete figurákkal. Mintha kínai árnyék-babák ugrálnának a szemem alatt. A szekér és hintó szintén mulatságosan picziny, négy-szög volta azonban mint nagy kalit vetődik rá az aszfaltra. A ló valami özönviz előtti mesés állathoz hasonlít. S mivel ezek a fekete képek, a nap helyzete szerint, nem egymás előtt haladnak, hanem egymás mellett: a kocsikról mind azt hinném, hogy maguktól gurulnak, s a lovakról, hogy kísérik. Különös csalódás. A fényözönből igazi árnyékvilágba nézek alá.

Amodább egy vasuti vonat mászik nagy keservesen. Ez a Marseillebe száguldó »rapide«, a szárazföld leggyorsabb vonata.

Véges voltunk az ő éles karmát vágja szivünkbe. Szent Isten! . . . ha az a vas-kötél most mégis eltalálna szakadni! Hej, de nagy igaza is van Bangó Jóska bácsinak, mikor azt mondja, hogy hogy aszondja: »Boldog a szántóvető ember, mert a fél lába a feődön van, a másik meg nincs messze hozzá!« Ha igazán egyenest a mennyországba találnánk beleröpülni? . . . Bizony, olyan érzés borzongott végig a hátamon, mely nagyon hasonlított a félelemhez.

A leszállásra adott jel véget vet minden izgalomnak. Az aeronauta meglóbázza zászlaját. Mások is akarnak égbe szállni. A ballon meglibben, a kábel felgöngyölödik; a látomány megváltozik; a föld emelkedik; a tájképek nagy körvonalai kiélesednek. A tárgyak megnőnek s az árnyak szétfolynak. Ah, a valóságba sülyedünk vissza! A föld színe már csak 100 méternyire van alattunk. A kábel fogyton-fogy. Az épületek megint a maguk valójában mutatkoznak, a liliputi emberek apránként tulnővik óriási árnyukat. A hajó csapong; meg kell kötözni. A horgonyok belekapaszkodnak az aczél gyűrűbe. A hajó

kikötött, az ajtó kinyílik s a járókán átszaladva lábunkat ismét az öreg földön vetjük meg.

Mély sóhajtással pillantok vissza a magasba s szívemet új bánat epeшти: a végtelenbe vonzó honvágy.

Magyar „különlegességek“ Párisban.

RÁKÓCZI és Bercsényi óta legerősb magyar nyomot Dudás Antal bácsi hagyott Franciaországban. Legalább úgy beszélte ezt ő maga nekünk fiúknak, akik szájtátva hallgattuk a medáliás öreg Miklós-huszárnak mesével határos elbeszéléseit, amelyekhez képest a Hány János viselt dolgai kismiskaságok. Mert amíg vitézlő János bakancsos a világ végén lógatta le a bakancsát — vagy mit is beszélek! — a sarkantyús csizmáját s beérte egy arany órával, ezt is az obesterének ajándékozta: azalatt Dudás bácsi valósággal ott is járt a világ végiben, és lúdtojás nagyságú gyémántkő világa mellett vakarta meg

a lovát. Nyomot pedig úgy hagyott maga után, hogy vagy háromszáz kis francia »garzó« kölyök ríjja benne az apját, meg annyi »madmazell« a csapodár kedvesét.

Ki tudja, nyolczvan esztendő óta hány ezer fakadt abból a háromszázból! Annyi bizonyos, hogy nem egy francziát magyarul tudtam volna megszólítani, olyan igazándi jó szittyá szabású képe volt; még a bajusza is olyan merészen ágaskodott. Bizonyos az is, hogy a magyar bajuszpedrő is azóta honosodott meg Franciaországban.

Az Árpádtól származhatnék Crouy-Chanel s a »Berchegny« grófokon kívül — akikben rég meghigulhatott már az utolsó magyar vércsepp is, ha volt bennök — magyar nyomra csak ritkán akadni ebben az országban. Keveset tudnak itt felőlünk, s ha ismernek is: latinul beszélő szláv fajnak vélnek. Az »Autriche-Hongrie« hirét is csak mostanában vették először, s azt hiszik róla, hogy Ausztria és Magyarhon között fekszik. Mert a mi közös konzulunk ott Passynak fő-utczáján csak a kétfejű sast mutogatja s a mi országunkat még csak névvel sem említi. Az is igaz, hogy ez az ur telivér cseh, ki egykor sujtásos, kalpagos szolgabíró volt nálunk.

Végre a »quai Conti«-n, a bouquinistek ócska könyvei közt rábukkantam egy magyar nevű francia regényre. Czime: »Le journal d'Ilma Szeréndy, par Mme la Ctesse Julie Batthyány. Paris, Amyot, 1861«. A hős neve »Árpúd« (sic), aki a 243 lapon át nem tud leszokni erről a fura névről, míg végre — ebben vagy a végzet sajtóhibájában-é — egyszerre, az utolsó lapon, csak meghal. Szerzője a későbbi Nixarpa Eiluj, egy jószívű orosz nő, aki demokratizálni akarta a magyar főuri köröket s fölemelni a magyar írókat, kiket estélyeire meghívott. De szándékával az eredmény épp oly ellentétben állt, mint csodálatosan szép kezeivel az ő tatár arcza. Még az sem lendített reform-eszméjén, hogy magyarra én fordítottam le egyik regényét, melyben Erős gróf csak úgy hal bele egy hihetetlen véletlenbe, mint a sajtóhibába jó Árpúd.

Mikor ilyen nyomra sem akadok: bánatosan állok oda Európa abrosza elé és onnan böngészem ki magamnak az én magyar helységeimet, s jól esik, hogy Páris közepén ott láthatom Hajdu-Böszörményt s London cityjének kellős közepében Tisza-Beőt.

A drótos tót és kupeczkedő oláh cigány mindenütt magyarnak vallja magát külföldön, vala-

mint a pozsonyi és kassai származású »zsornaliszt« is, jóllehet a »Deutsche Zeitung«-ban vesztét hirdeti nemzetünknek. Egyikök, hogy élő példával igazoljam állításomat, a minapában szállást keresve a Haussman-boulevardon, szóba ereszkedik a ház tulajdonosával. S amint a beszélgetés egy illő fordulatóban a házi ur a szállásnéző nemzetiségére tér rá, ez büszke önérzettel mondja magát magyarnak.

— Ön magyar? kiáltja a francia magyarul.

Az ipse megzavarodik és azt dadogja, hogy elfelejtette anyanyelvét. (Persze sohasem is tudta.) A francia szállásadó t. i. orientáliákkal foglalkozik s ezen a réven tanulta meg a mi nyelvünket is. Mr. Sayous már most másodmagával tud ott magyarul.

De hát ez mind kevés elégtétel volt az én szerelmes szívemnek. Folyton hajszoztam a hazai nyomokat. Mekkora volt hát örömöm, midőn a spanyol írók lakomáján egy madridi kollega ajkán egyszer csak ezt a csöppentett magyar szót hallom, hogy: »czédula«. Megilletődve kérdezem a senor barátomtól: mit jelent?

— Mit jelent? Hát czédula azt jelenti, hogy kicsi lap, nyílt levélke.

— Tehát czédula önöknél is czédula?

— Parfaitement.

Nem voltam annyira vérmes, hogy — megelőző esetek nyomán — ezt a »czédulát« terjedelmes okirattá fujjam föl, azt bizonyítván vele, hogy megvan a magyar-spanyol nyelvrokonság, mely két idioma között nyilvánvalóképen a mór-arabs szólam szolgáltatja a kapcsot. De az atyafiság mellett szólt az is, hogy a nemes kasztiliait szintén láttam megenni a tök-káposztát s genge kukoriczát, mely pompás eledeleket a nyugati civilizáció nem akarja elismerni.

A mohó vágy végre sem éri be az ilyen fontos bár, de ritka fölfedezésekkel. S valóban: a közkiállításnak kellett jönnie, hogy ráakadjanak, nem csupán a magyar nyomra, de a magyar élet, a magyar önérzet, a magyar jelentőség tudatának széles országutjára is.

Zengő hívogatással csalogat magába a csárda. Ugy hasonlít egyébként a csárdához, mint a német almanahok csikósai a valódihoz. De ott igazi czigány muzsikál, még pedig gyöngyen. Az asztalain valóságos paprikás-hús piroslik s a csaplárosné igazán tud magyarul. Az idegen megáll utjában a busan szilaj s vidáman jajgató hangokra. Eszébe jut, hogy ez az a »csárda«, melyet rajzban, szóban annyi ujság közölt vele. Betér ő is, hozat magának jégbe hűtött szőke

tokajit (voltakép meleg tokajiban felolvasztott jeget) s őszinte megilletődéssel, majd bámulva, később őszinte lelkesedéssel szürcsöli magába a kétes tokaji mellé a tüzes, édes nótákat. A pörköltet s gulyásost, melyet a szünetekben hozat, meggyőződéssel eszi s jóízűnek is vallja.

Magától értetődik, hogy a magyar szótul csak úgy recseg az a kis alkotmány. Akik fiai a hazának, ide térnek be, s nem csak magyarul beszélnek, de magyarul kiabálnak is, és pohár között reggelig tartó örök barátságot szőnek. Hát ha még a magyar nők csengő kaczaja vegyül bele e borgőzös, forró légkörbe! Az ember ilyenkor otthonabban érzi magát mint otthon s egyszerre, mikor meg sem gondolná, virágos pohárköszöntés harsog föl egy szélső asztal mellől és ráriad tussal a cigány, mint valami hazafias disznótoron. Pedig, ha egy kissé hajolna ki, szemébe ragyogna a »dôme des Invalides« aranyos kupja s feléje csapna a nagy világbucsu száznyelvű zsongása.

A hazából mostanában látogatóba jött magyar nők közt elég olyan is ül, akinek Páris a lakhelye. Piros vagy kék atlácczal bevont halószobája ott van a rue de Turinban. Ezer éves szépségnek virágai ezek, akik ígéző mosolyukat

hozták el a Duna, Tisza, Sajó s Bodrog mellől a Szajna partjára. S mosolyuk azé, akinek a keze aranyos. Mikor Lajos, maga is fölviillanyozva az igézetes fekete szemektől, megzokogtatja a hegedűjét: a fehér kaméliának eszébe jut egykori piros rózsa volta, kelyhében andalító meleg illattá gyűl az emlékezet, s fölcsillan sötét pilláin a vágy és megbánás harmatja.

Nem rég láttam Franzensbadban. Odajött »pihenni«. S másnap — az isten tudja honnan termettek egyszerre! — sűrűn forogtak körülte a lovagok. Ahol a legszebb asszony is udvarló nélkül szűkölködik, ő huszat is hódított-bódított egy szempillantás alatt. (De hát milyen szem pillantása is volt az!) Az ilyen elhódítás pedig több a bűnnél, mert hiba. S meg is lakolt érte. Nem azért, mivel kevésbé volt erényes; hanem azért, mert szebb volt a többinél. Nem akarom megírni regényét. Csak annyit, hogy az égeri börtönből hintónak selyem párnáira emelte s Párisig meg sem állt vele a boldog megmentő. Ma »la belle Hongroise« neve alatt ismerik a Champs-Élyséestől a Pré Catelanig.

E magyar »különlegesség« mellett szót érdeemel »le comte d'Ardény« is, egy szőke, divatos kabátu, monoklis ur, aki elég ügyetlen volt elej-

teni a tárczáját, mert néhány névjegy hullott ki belőle, melyeken ez állt: »Le chevalier de Somoskeöy«. Igenis, ő volt, a »megfoghatatlan« kalandor. A m. k. tárlati biztos nem akart a zsandárja lenni, a követségnél meg nem voltak értesülve felőle, úgy hogy, mire a drót-válasz Budapestről megjött, a sok-egy ember már valahol a Léman partján jóféle chablisval éltette néma toastban az élehetlenséget. Én minden esetre nagyra vagyok vele, hogy szemtől-szembe jutott látnom ezt a jeles — talán már inkább bélyeges magyar urat.

Ugyancsak a csárdában átadnak nekem egy levelet. Piros-fehér-zöld a pecsétje, vastag a hajtása — átkozott, hisz ez a »vándorjogász« írása! »Kiment á Párizsbá bemutatnyi mágyár kilemlegesiget« pitykés mándliban, lobogós ingujjakkal; de csakhamar letett erről a nemzetiségi koncert-ről s most irott pohárköszöntésekkel üdvözli a honfiakat, hogy ha buzog még zsebökben egy osztrák forint, tegyék le a haza oltárára, mely ott van a Gyurkó tenyerében. A levelet aztán akár el se olvassuk; sőt megköszöni, ha visszadják neki, mert más czimezéssel megküldheti egy másik hazafias magyarnak.

A Tuileries kertjének orangeriejában, Ardan ur vezérlése alatt, villamos kivilágítás mellett, egy szalagos, piros-bakancsos, bokorugrós szoknyájú barna kisasszony (a műsoron ez áll: Mlle Rosa Varhalmay) hirdeti a magyar dalt. Énekelt is különféle nótákat igazi kappelmajszteros kísérettel, úgy hogy méltán kételkedtem rajta, a hangszerelés igazán »Mr. Rimini« (olv. Reményi) urtól származik-é? Hogy a program a dalokat is neki tulajdonítja, erről Rimini ur, az »osztrák császár első hegedűse« nyilván nem tehet. Hej, hogy az a pusztai nóta mindig elbusítja a magyar ember szívét: egyszer azért, mert nagyon szépen fujják, másszor meg azért, hogy csúffá teszik. A francziák udvariasan hallgatták s azt mondták rá, hogy: »c'est bien curieux!« Oly nyilatkozat, melyet különben az irokézek csataordítására szoktak tenni. Bizony, egy Várhalmay k. a. többet ront el, mint amennyit száz cigány bir helyre húzni.

Még egy nagy keserűség ért a csárdában. Egy derék magyar vidéki asszonyság jelent meg ott a férjével és az édes apjával. Roppant hajtorlasz a fején, ennek a hegyében meg egy piczi kalap különféle madarakkal. Csekély távolságban boglya tetejében rengő gólyafészeknek tarthatta

a szem. Nem szükséges mondanom, hogy a többi hozzávaló is ugyan-ebben a stylusban épült: zajos ruha, rózsaszín keztyű, öles uszály; a napernyője meg szinte trombitált a pirosságtól. Két francia nő hosszan és kíváncsian nézte a »magyar jelmezt« s az egyik suttogvást evvel hajolt oda a másikhoz: »Il est possible, que c'est original, mais ce n'est pas beau du tout«. Ó, szegény tiszaháti asszonyka! . . . et dire, hogy ezt az ő »magyar kosztümjét« legujabb francia divatnak küldték meg neki a »Printemps« rak-táraiból!

Egy szóke szakállú, természetes úrra tettek figyel-messé. Ez a dr. Brinza; ugyan-az a cseh börze-futár (vagy valami efféle), aki Magyarország nevében tette le a koszorút Thiers Adolf kopor-sójára. A sok keserűség után, ami már érte a magyart, ezt a »keserű túró« is legyűrheti; annál is inkább, mert ugyancsak végig kell ám nyargalnia az osztrák-magyar követségi palota ámbitusain, míg egy magyarul beszélő lélekre ráakad. Ez is csak annyit tud, hogy »nem tudom mádjár«.

A magyar osztály képcsarnokában még egy magyar különlegesség: tanulmányfő; festette »le comte Albert de Keglevich«. Egy pipázó fran-

czíát ábrázol, akit a ragya vert meg. Ahhoz képest, hogy, amint állítják, fogadásból behunyt szemmel pingálta a gróf ur: igazi kóklerség. Különben, ha lehet sötétben zongorázni, mért ne lehetne vakon festeni?

Vegyes érzésekkel tértem lakásomra. Számban egy francia-magyar »különlegesség« gőzölt, a legdrágább, amivel a francia trafik dicsekszik. Neve »cigarette hongroise«. Ugy tele szítottam magam hazai füsttel, hogy mikor egy ujonépült ház tükör-ablakaira néztem föl: szinte megütöttem rajta, hogy nem a Forgó István neve fehérlik mindegyiken.

Országos Széchenyi Könyvtár

I n g y e n.

NEM is hinné az ember: abban a drága Párisban s az ennél is drágább kiállításban mennyi mindenfélét kap ingyen. Az asszony kezébe is ingyen legyezőt nyom a Mr. Duvelleray embere, ott a francia osztályban.

Duvelleray ur legolcsóbb legyezője a 100 franknál kezdődik s innen nekilendülve, a tizezeren

alul meg sem áll. Persze, hogy az ilyen darab, ha értékes is, de nem drága. Colin ecsetje valószínű remekbe füsté azt a fehéret, a csipkefodrok meg királyi rangba emelik ezt a rózsaszínűt.

A 100 frankon alólit nem árulják tehát, hanem csak ajándékozzák. Nem szabad elfelejteni, hogy a huszonöt centime is alatta van a 100 franknak; s többjébe nem is kerül Duvelleray urnak egy-egy ingyen legyezője. Talán még ennyijébe sem. Hiszen a fogója még csak nem is fa, hanem csak afféle sajtolt papiros. De végre azt tarja a példaszó: ingyen legyezőnek ne nézd a fogóját. Fődollog az, hogy megtegye a kötelességét: hirdesse a Duvelleray ur cikkeit, az asszonykának meghűtse forró homlokát. S ezt a kettős cél el is éri a karcsu, könnyed szerszám. Mosolygó anyagok rózsafüzéreinek mutatja a gyáros nevét, melynek minden egyes betűje kinyílt virág, bimbó, levél, tüske és szár alakjában fonódik át a füzéren, himbálódzik rajta vagy kunkorodik fölője. Az árjegyzék szaporodó nullái megannyi piczi fehér vagy piros tojás-kák, s az élükön repkedő, vagy fölöttük anyai szeretettel költő madárka (rendesen kolibri) ábrázolja az 1-est, 2-őt s így tovább valamennyi sorszámot.

Ott, hol az egy és utánozhatatlan, valódi és kizárólagos kölni vizek bugyognak: az egyetlen Farinák mindegyike a jószagu forrásba ugy be-mártja a zsebbevalódat, hogy olyikat nem csak illatossá teszi, de még ki is mossa. Kapsz aztán még ennek a hegyébe szép verses könyvet, mely halhatatlan rímekben zengi e kitünő enyhitő szer-nek, orvosságnak és parfunnek virtusait. Aztán még egy szép albumot is, tele kaczer hölgyek vonzó arczképével; meg egy kötet regényt, melyben el van mondva elmésen és előkelő mo-dorban: a kölni viz révén mily szerencsésen let-tek egy párrá Eveline és Gaston; miniszterré egy kis titkár; gazdaggá egy ujság-kihordó fiu. S hogy milyen jól járt vele még vagy tiz külön-féle szegény ember.

Amodább mozaik-faragó lombfűrészgyárta-nak. A csodamagyarázó szöveget egy roppant papiroson olvashatod; a tulsó lapján meg a leg-apróbb részletig van kirajzolva az összes kiállítási tér bonyodalmas terve, mellyel bátran neki indulhatsz nemzetek utczájának, Trocaderónak, japáni telepnek; csakhogy mindig ugy végződik utad, hogy a mozaik-faragó lombfűrészekhez térsz vissza.

S még akrobatai, zenei és bűvészi ingyen előadásokban is van részed.

A játékszerek zsufolt utcájában, a lószőrrel bélelt s széles hátán jól nevelt porcellán babákat sétáltató elefánton innen: karika-bélű karomászók bukfenczeznek egy czirkuszban, melynek apró közönsége majd kinézi merev üveg szemét a vakmerő tornászon. Egy közeli pálma-erdőben meg válogatott majom-társaság (impresáját signore Gorilla vezeti) olyan eszeveszett ugrálásokat követ el, hogy ha látná, még a braziliai eleven atyafiság is elhördülne bámultában.

Két lépéssel távolabb, apró liliom- és mirtusrengetegben kakas-nagyságu papagályok metsző sipitással csalogánydalokat süvítenek s ugyan-ezt cselekszi három ragyogó kolibri madárka is, akik szárnyukat verdesve, vigan ugrálgatnak egy virág-kehely szirmain. Egyikük plane fejcskéjét körülforgatva, az angol himnuszt füttyörészi, mire a hallgatóságból néhány ur nagy ünnepiesen leemeli fejéről a kalapot. Loyális angol alattvalók.

Legkülönb mégis a bűvészeti előadás.

Üveg palotában (közönséges borító alatt) ül Brididi khán, a híres persa művész, pompás biborveres kaftánban, lábán piros szattyán czipellővel,

fején csúcsos báránybőr süveggel. Előtte a bűvös asztalka serlegekkel és golyókkal. Szeme lesütve. Alszik.

De a közönség, mely kiméletet nem ismer, türelmetlenkedik s botjával hármast dobolva, ritmikus kiáltással kíséri épp oly díztelen mint gyöngéd-telen dörömbözését. »Com-men-cez! Com-men-cez!« (Kezdje meg!) Mintha csak holmi Théâtre Françaisban ülne. Pedig ánrét sem fizetett.

Brididi-Firduzi-Hafiz-Bimini-khán (így hangzik teljes neve) csak alszik . . . mig végre megcsendül egy titkos csengetyű . . . a kis Brididi fölnyitja topáz szemét; fölkel; homlokára, szájára és szívére illesztvén kezét, köszön mint egy jól nevelt khánhoz illik; rá mélyen meghajol, fölveszi a bűvös vesszőt, majd leteszi megint, fölemeli az egyik serleget s mutatja, hogy alatta nincs golyó; aztán a másikat, mely alatt van. Changez, marchez! . . . a bűvös pálczikával a serlegre rákoppint . . . és az innenső alul eltűnt a kis pilula. Changez, marchez! . . . a tulsó serleget fölemeli . . . hát ott van.

Csodák csodája!

A közönség örülten tapsol.

Aztán két golyó szalad a [jobbik alá, s a másik üres; majd meg a balsó alá, most meg az

innenső üres. Oh la la! Bravo! Oh, le gentil petit bonhomme! S a többi.

A siker teljes.

Aztán a bűvész tanult emberséggel, mint előbb, keletiesen köszön, kis vesszejét leteszi, meghajol, a székébe visszaül s szemét ismét lecsukja. Csitt! A persa sah udvari mágusza, Brididi-khán megint alszik. Az előadásnak vége.

S ez is ingyért volt.

De mind ez hagyján. A reklám tékozol, hogy meggazdagodjék. Hanem az aztán a valami, hogy a kiállítási téren ingyen ebédhez is lehet jutni. Még pedig könnyen, csak tudni kell a módját.

M. Alménor tudja is.

Látta, hogy a kóstoláskor (heures dégustatives) jut leves, kenyér, bor, hús, sajt, gyümölcs, fagyalt s fekete kávé. Meg köll vallani, hogy ingyen ebédnek elég bő.

E kóstolásokra építé kitünő tervét mr. Alménor. Ha a nyájas olvasó tudni szeretné, voltaképen kicsoda ez a jeles férfiú: nem vagyok abban a kedvező helyzetben, hogy kíváncsiságát kielégítem. Bizonyára ő is egyike ama homályos existenciáknak, melyeket a nagy város gőzköre szül és nevel. Nem lakik, de azért fődél alatt hál; nem dolgozik, de keres; nincs pénze, de csinosan

ruházodik; többnyire éldegél, némelykor haldoklik, de soha meg nem hal. Vagy ha mégis utóléri a halál: más név alatt más városrészben ismét föltámad.

A Liebig-Company csontból, fűszerekből s zöldségből tápláló levest szűr; ezt kivonja, sűriti, sublimálja, összesajtolja, apró labdacsokra osztja, melyekből két szem elég arra, hogy forró vízben föleresztve, két pint HO-t jóízű bouillonná változtasson. Műleves, ad normam műbor. A nap bizonyos óráiban aztán ezt a mű-levest ingyen mérik a tanulmányozó látogatónak. Természetes, hogy valamennyi között a legtanulmányozóbb M. Alménor.

Megvan tehát a mindennapi levese.

A Duval híres ebédlő-kaszárnyája mellett, a francia sütők társasága bemutatja a »buzaszem történetét«, melynek leírásáért a »Journal de jeunesse et d'éducation« nyert egy Monthyondíjat és megkoszorúzta az »Institut de France«, a tudományos akadémia. Ott látjuk a »néma« barázdát, odább az ütögető fűszálat (magyarán a sássát), majd a kalászt — persze mind ezt falatnyi területen — később a fejlett és kifejtett buzaszemet, az őrlést, a lisztet, a keményítőt, csirizt s végül a kenyeret, melyet a néző szeme

láltára dagasztanak, gyurnak és sütnek meg abba a rúd-formába, mely sok haját és kevés belet ad s eszerint, gazdag dextrin-tartalmánál fogva, fölötte tápláló, anélkül hogy — mint a különben jobb ízű magyar czipó — fölfúná, megterhelné a gyomrot. Ezekből a meleg husángokból azután bizonyos időközökben jókora darabokat szegnek a »tanulmányozó« közönségnek. A tudomány-szomjas, helyesebben tudomány-éhes M. Alménor itt szintén az elsők sorában áll.

Megvan tehát a mindennapi kenyér is!

A legujabb távirói találmányok tágas kísérleti termének szomszédjában, egy szép sátoralaku szobában: Franciaország borai. Bor-muzeum, amelyben ó és nemes szűrések: Burgundia, Bordeaux, a Champagne és Côte d'or dicső nedvei, fejjel lefelé, vagy finom fonásu kosárában hasalva, mintha önmaguktól ittasodtak volna meg, csillognak a sárga és zöld üvegen át. Az ügynök urak óvatosan válogatják ki az elitélteket, akik életet adnak halálukkal s nagy körülményességgel metszett poharakba eresztvén az áldozati vért, ezüst tálczákon hordozzák körül a világ areopagusa közt, hogy tagjai tudós csettengéssel alaposan szürcsölgessék vagy laikus mohósággal öntsék a nyakravalójuk mögé. M. Al-

ménort az ő tudomány-szomja a birák csoportjába hajtja.

Van hát mivel öblögetni az első fogást.

A kövér Brie, a boldog Gruyère, tejföllel folyó Svajcz, meg a többi »turóczi« kerület mind: nemes versengésben magasba törő caprol-savas gulákat emeltek híg, lágy és szikkadt sajtokból. Főleg a Val-Noir terményei akkorák, hogy Falstaff Jankó, amilyen kevésbe vette egyébkint a valóságot, kétszer is meggondolta volna magát, becsmérő kevélységgel három-sajt-magasságra taksálja-é azt a kis legényt.

S a valnoiri ember a legnagyobbjából hasitgat, még pedig jókora pilléket. A »tanulmányos« nézők élén M. Alménor dicséri Helvéczia szabad sajtját.

Megvan hát a dessertnek is egy része. Mindnyájan fűszer gyanánt élvezik, mely elősegíti az emésztést. M. Alménor nem ily gourmet-szempontból nézi s nem bánja, ha jóllakik is vele.

Magyarország hússal tartja a látogatókat. Igazi »ítélő-táblát« ad a biráknak. Persze, hogy nem nyárson-sültet, sem cigány-pecsenyét, hanem hüvelybe fojtott vagdalyványt. S nem is abonyi kolbászt, szoboszlai hurkát, avagy balmaz-ujvárosi gömböczöt; sem pedig dabasi puczrot, de még

csak »vazsmegyei« disznó-sajtot sem — hanem debreczeni olasz szalámit! Igenis. Mert Debreczen (nem is Debrezino) valódi talián szalámit csinál, még pedig azzal a különbséggel, hogy különb a veronainál; valamint, hogy különb a bécsi frankfurter is a frankfurti frankfurternél, még ha azzal dicsekszenek is Frankfurtban, hogy igazi bécsi frankfurtert árulnak.

Hát ebből a magyar-olasz, zsíros-húsos szalámiból adnak koncertet a mi hazai osztályunkban, s M. Alménor sarok-ülést foglalt, hogy semmit se mulasszon el az adagióból — mondok az adagokból.

Van hát hús is!

Senki sem járt a mars-mezei palota ültetvényei körül, hogy őszintén meg ne bámulta volna a francia kertészet csodatevéseit. A futó-homokba hevenyészett flóra, a szertenylő virágtelepek, a ragyogó pázsit, a harmincz nap alatt ugyan-annyi évéssé nevelt fák, a nógatással érlelt gyümölcs, a hirtelen fakasztott rózsafürtök, a háromhetes őserdő, az órák alatt keletkezett virány, s megannyi ezermesterkedése a hortikulturának, ha nem vetélkedhetnek is a mi Margitszigetünk dús pompájával, de nem kevésbé bájolvják el a szemet. Hát még a muszka csárda mögött zöldelő lili-

puti puszpáng-liget a maga lomb-tréfáival! Emitt egy terített asztal, rajta üveg és poharak — élő galyakból. Kotlós tyúk, vitorlás hajó: eleven bokorból. Sőt egy viritó gyepen uszó hattyú is! Ott értettem meg csak a »zöld hattyuhoz« címzett budai fűszerárus boltot. Meg tovább: körte- és almafa ágaival rajzolt lantok, csillagok és szivek a fal mentében. S mindegyik ágacskát csak úgy húzza le a nagy, kövér gyümölcs, mint pofók, piros pozsgás gyermek a vékonyka édes anyát. Alma, körte párosával, hármásával, sőt hatosával.

Megvan hát a dessertnek másik fele is.

Ezekből is osztogattak. A gyümölcs-tenyésztés e magas iskolája (alma mater) az ő lelkes alumnusai közé számította M. Alménort is.

A francia osztály egyik roppant gépének valamelyik csapjából zúgva rohan ki a fehér gőz.

— Quel inconveniant! panaszkodik egy öreg ur. Arra menet még össze is forrázhatja magát az ember!

— Igenis, oly értelemben, válaszolják neki, hogy a fagyos lég is forráz.

— De quoi, de quoi? Hogy érti ezt, uram?

— Tartsa csak ide a kezét, biztatják Prudhomme urat. (Mert csak ő lehetett a méltatlankodó.)

M. Prudhomme oda is tartja a kezét . . . Valóban, szibériai hideg!

S öt másodperc után melegre dörzsölgeti elkéült ujjait, míg tar koponyája még gyöngyözik a forróságtól.

Ez az »appareil frigorifique«, a fagyasztó gép. Tövében a széles vas lemezekre kívül a vastag dér, melybe minden arramenő kötelességének vallja a botja vagy ernyője végével belekaparni a neve kezdő-betűit. Sokan hűselnek ott, míg a körülállóknak egyszerre csak staniolba csavart édes jégcsapokkal, a »frigorifique« gyümölcseivel kedveskedik a gépmester csinos felesége. Az első csap M. Alménornak jut; az ő karja a leg-hosszabb.

Szerzett hát fagyaltot is.

Mi tetszik még, M. Alménor?

Fekete kávé?

Jut az is.

Egy kis iramodással eljuthat Venezuelába. Ez a kis köztársaság kávétermelésre adta magát. Csillagos lobogókkal teletüzdelt sorompói elé hívja Arabiát és Cubát, hogy ő is tud a kávébabszemhez. Európa, Ázsia és ti többi három világ-részek, kételkedtek benne? Ime egy forró csészével! Mily zamat, milyen illat, milyen szín! Hein?

— Fölséges! mondja M. Alménor, nagyokat fuva és óvatosan szörpintgetve a fűszeres infusumot.

Megkapta hát befejezésül a fekete kávé is ingyért.

Befejezésül?

Nem!

Az istenek igazságosak és megbüntetik az élősdieket . . . M. Alménor, az izelítő órák megfordított sorrendjéhez képest: ebédjét a fekete kávéval kezdte s végezte a Liebig-Company műlevesével.

Országos Széchényi Könyvtár.

Hiuság vására.

LÁTTAM a »Régent« nevű gyémántot, a »Kohinur«, a »Nagymogul« s egyéb kőfejedelmek ő fenségeik testvérét, vagy, ahogy a megszólításban ők szokták nevezni egymást: »cousinját«. E roppant ragyogvány értéke 24 millió frank. Értéke, de nem ára. Mert ára nincs. Bátran mondhatnám, hogy értéke 240 millió — mert amikor valamely összeg többet mutat öt

nullánál, nekem tökéletesen mindegy. A százezer határáig még csak elmászik fáradt képzeletem. Mihelyt azonban átcsapnak az első millióba — az nekem annyi, mint mikor azt olvasom, hogy a Jupiter csillag messzebb esik tőlünk az Orionnál. Bánom is én! Mindegy már nekem. Ugy sem utazom én oda sohasem.

Aki e csodás drágakő előtt megáll, az mind meg van hatva. A férjet az óriási összeg kábitja el; a feleséget a mesés tündöklés. Az ur a fogát szijja, az asszony az ajkába harap. Eszébe jut, hogy egykor, még nem is nagyon régen, ez a földi firmamentum az Eugenia fehér nyakában szikrázott; meg ott az a gyémántos párta bronzhajának puha fonadékain fénylett; és e tartományokat érő perez, patyolat karját szorítá a szép és boldog asszonynak, aki most földönfutó (persze, hogy négy lovas hintón) és szorongva keresi édes anyját az ő unokáinak.

E rengeteg kincsek most a francia állam tulajdonaként vannak szemlére kiállítva s a közársaság katonái őrzik a néhai császárné ékszereit.

Jó a legnagyobbjával kezdeni, hogy aztán az apróbbakat némi enyhülettel nézegessük — ami persze a nőre csak olyan formán hat, mint mikor a szegény katonának előbb ellövik a lábát, aztán

lemetszik a kezefejét. Csak fáj ez is, mondja madame, csak a szive közepébe lövellik sugárnyilaikat Lemoine és Dumoret, Boucheron és Hyvelin urak csillagai és ereszti be fényszálfulánkját az a rózsán lengő méhe, melynek szárnya opál, feje rubint s karcsu teste gyémánt. Azt hiszem, ez az egyetlen méhe, mely mérget szív a virág kelyhéből.

Vagy tizenkét szekrényben kísértének a tündéri csodák, melyek, ha innen vannak is a millió, még mindig elérhetetlen csillagok gyanánt ragyognak a legtöbb feleség forró feje fölött.

Izlés, művészet, divat, képzelet és gazdagság folyton vadássza a szokatlant, az eredetit, a meglepőt. Emitt bársonyt sző pamutszálakból, amott meg az a babos karton szövet lyoni foulard. Az aczél ragyog mint a gyémánt, az arany meg rozsdás zománczban tetszeleg. Fölfordított mesevilág, melyben az ökör békává lapul. A brüsszeli csipke, ez a szövött ékszer, ez a czérna-gyémánt, már nem elég a vagyon szárnyain messzeszálló vágynak; a még magasbra törő mű-ipar egyre vonja-csalogatja föl abba az égbe, melynek felhője a valencienne, esője gyöngyszem, csillaga a solitaire, madara a Delobelle Desirée finom ujjai-ból fölrebbenő kolibri — fekete viharja a bukás,

villáma az éhező petrolőrnek gyújtó kanócza. S a fölajzott kivánság lázasan csapong utána. Ime: a brüsszeli csipkén is tultettek abban a bájoló utánzatban, melynek alapja ezüst gaze s hímzése gyémánt. Semmi merevség a hideg érczben, a fagyos kőben. Azt hinnéd, a szellő is meglebeggeti. Egy kicsi nyakravaló. Ára 240,000 frank.

Aránylag nem kevésbé ijesztő ára van a szomszéd utczában egy tenyéryni női kalapnak: 2800 frank. Ott látható a Mme Isabelle szekrényében. Ezen a kalapkán is brüsszeli csipke van; s ennek az alapja sem szövet, hanem »perle sculptée«, metszett gyöngyház. A virág füzérek ezen a kagyló-szítán vannak tébolyító türelemmel kivarva. Melyik halovány művész-varrólánynak veszett utána a szeme-világa?

Sajátos körülmény tolakszik az utas figyelmébe. Mig Bécsben s Budapesten a tisztességes nő a kétes hölgyekkel versenyez a rikoltó színekben, vakmerő szabásu kalapokban s hurczokban — a higgadt észak rovott lányai a tiszták szerény ruháját viselik. Szindarabjaikban a párisi erkölcsbirák szintén arról panaszkodnak most. Az ifjabb Dumas, Augier, Legouvé s a többiek metsző gunyja fogott-e rajtok? A »femme du monde« és a »femme du demimonde« közé ejtett hires fe-

kete pötty, erős határfal lett-é a fehér s a kétes, az arany s a talmi-társaság között? A sértett Olympia, ellen-kritikájával lesujtván a hivatlan tériítőket, nem érte be azzal, hogy igába hajtsa a férjet, hogy elkeserítse nejét, hogy czipője karcsu gyöngyház-sarkával széttiporja az ittas imádónak tűzhelyét: neki a boldogtalan feleségen, a zokogó édesanyán kívül az irigy vetélytárs is kellett. Kigyózó testének buja ringásait folytatá a mesterileg szabott kelme, a ránczok ideges hullámozása; a selyem frou-froujába belefult a szégyen és düh sikolya, mely a feleség lelkéből nyilalt át a foubourg St.-Honoréból a Bredautczába. S mig madame örült féltékenységben a selyem suhogásával, a puha szövet kéjes omlásával, a szerelem illatát szétfosztó szenvedélynek erős, égető, mámorító parfümjével akarta haza bódítani férjét — Olympia gyászba bujt, ami arczához jobban illett minden lyoni csodaszövetnél; szüretett magának szerény ibolya-szagot s a sötét posztó fekete fonalszálaival rántotta vissza a habozót, ki már-már nejének bibor selyemszálán vergődött s csaknem beleszeretett a feleségébe. A legujabb Olympia büszkébb valamennyi elődjénél, akik hozzá dörzsölöztek az erényhez s szerettek volna hozzá hasonlítani. A mai Olympia

föllázad a tisztesség e diadalán. A mai Olympia azt akarja, hogy az erény ő hozzá hasonlítson — és merész műve sikerült. Párducz-bőrös hintaszékében himbálózva olvassa a predikátor szindarabjait s a kárörvendő mosoly alatt félelmesen csillan meg fehér fogsora.

Ilyen érzelmekkel néztem a művirágok bámulatos kertjét. Bizony, jól összeszedje magát az igazi rózsza, ha a csinált rózsához akar hasonlítani. A hajtás véletlene; a szél szeszélyétől ide vagy oda hajlított ág; egy lesült levél, egy lehadt szár, egy leváló tövis; a szűzies fakadás, a gazdagon duzzadó virágzás: mindez csodás valósággal van megteremtve. S mind ez a rózsza egy sem illatoz — Olympia gyűlöli az erényt. Nem is gyűlöli, csak egyszerűen megveti. Jaj, milyen időknek megyünk elébe! »Ez a százas olyan kitűnően van készítve, hogy a hamis bankó sem különben!« Vagy: »Ez a leányka olyan szerény és kedves, mint egy cocotte!«

Coiffureök, vendégfürtök, álhajak, hazug fonadékok tárlata. Retrospectiv kiállítás; mert a vendég-haj divatját multa; azaz: most a nő a maga édes haját is amolyan piczi fészekké gyúri össze hátul, hogy hamisnak tartsák. Tíz éve, hogy a második párisi köztárlaton a straszburgi polgár-

mester testvérhuga hihetetlen hosszúságu haját mutogatta a világnak. (Egy szálát a Metternich herczeg königswarti muzeumában őrzik.) Akkor bámultak rajta; most nevetnék. A boglyasság, a pincsi-frisura (à la chien) is kezd izléstelen lenni. Valamikor, hajdanában (legalább is húsz év előtt) boldogtalan Ofélia szétbontotta kender-szög dánus haját, hogy lássák, mennyire meg van örülve. Tíz évvel később, Thomas dalművében, kénytelen volt simára fésülnödni, ezzel mutatván ki, mennyire meg van bolondulva. Ma meg azzal fogja kifejezni tébolyát, hogy hajból fonott husvéti kalácsot rak a feje bubjára. Valóságos eszeveszettség: . . s még nem is régen számító kaczárságu asszonyok ilyen Csimboraszóval jártak körül. A divatnak megölője a divat.

Mr. Legendre a »haute gomme« vargája. Van olyan tekintély, mint Bonnaz vagy Dubufe az arczkép-föstésben, vagy Arnaud-Soumain a himzésben, mint madame Anaïs Pernet a virágcsinálásban, vagy a halhatatlan Virginie Vasseur kisasszony a ruha-varrásban. Mr. Legendre nemcsak sokoldalú, de egyetemes. A szalmával bélelt sabot-tól (fa czipőtől) kezdve mesdames Judic és Théo elmés chaussurejéig: hosszú és tanulságos rendjét látjuk a czipészet remekeinek. Legendre

ur épp úgy varrja meg lábbelinek Heméroszt mint Voltairt, Hugo Victort mint Paul de Kockot. Csein-Lin-Fu nemez-talpu kényelmes papucsja mellett a meredek sarku »fion« selyem-, szattyán-, s csipke-czipő. Az egész lábfej t. i. mindvégig merő alençonbul áll, mely puha, fehér zergebőrre van rávarrva. A párját abban a boudoirban láttam, mellyel M. Pineaud zavarja föl a kedélyeket. Ott van a Porte-Rapp irányában, a nagy csarnok közepe-táján, a sarkon. Nehéz arany zsinórral felvont, kékes-zöld bársony pluche-kárpitnak kövérke ránczai alól egy rózsaszin álomból szőtt s bájoló pajzánsággal telehimzett függöny omlik alá, mely derékon van a selyemfalhoz függesztve. A bujaságtól megcsattanó pamlag előtt, melyhez a szövetet a Manon Lescaut szerzője költötte, ott busong az a fél czipőcske. Az alacsony acajouasztalkán nyitott könyv, egy szál leejtett rózsza, s egy hosszuszárú keztyű; ujjai fáradtan csüggenek alá a kecses butorka fölhajló széléről. Meleg illat leng e bódító szobácskában. A rózsaszin függöny mintha még lebegne; mintha e bűvös fészek urnője most e perczben vonta volna ki lábát innen, hogy a nesztelen nyiló s épp így csukódó ajtón át a jószagu langyos vízzel töltött fayence-kádba meritse bele bűnös szép testét.

Az igazi kecsektől nehéz szívvel fordulok M. Josselin corsetjeihez. Josselin ur egyébkint nagy küldetésben jár. Ő az, akiről zengi egy ismeretlen poéta, hogy egyesíti az egymástól durczásan elhajlókat, fölemeli a csüggedőket, szoritja le a dölyfösöket s daggasztja keblét a ki-tagadottnak.

Helyet a varrotú remekeinek! Utczát Bendel kisasszonynak, Mme Chevreux-Aubertotnak pedig országutat! Robes de scène (páholyba való ruhák), robes de soirée, robes d'équitation, robes de mariage, robes robes robes! Ó, mennyi robes! S milyen ruhák! Nem is illik hitvány prózában beszélni e himzett habos költeményekről, melyeknek minden fodra zengő rím; harcza hullámzó hexameter; eleje szökkenő dactylus; rövid, mély dereka elragadó czezura s a mindenütt átfonódó csipke, andalító refrain. Hal-leluja! Az a ruha, melyre Mme Ratazzi neve van rátűzve mint vevőé, testvérek között is megéri a 4600 frankot, amibe kerül. Ez már nem is ruha, nem is varrott ének, hanem valóságos kijelentés.

Az asszony, ki görcsösen vágja ujjait a férje karjába, valóságos rajongással csügg e kijelentésen. Szeret, hisz — ah, de hasztalan remél.

El innen, el! A gyermekek országába, az aranyos bábu-világba! Mily szerencse, hogy az aszszony anyja is!

Elbájolva állok meg egy piczi toilette-szoba előtt, mely egészen szövettel, apró virágú cretonnal van kárpitozva. Függyönye ugyan-az a rajz, csak hogy persa szövetből. Kicsiny oltárok, rajtok égő szívecskék, fölöttük a felhőben nyilazó Ámorok. Az oltárok alját rózsabokrok fődik el s tarka madárkák boldogan himbálóznak rajtuk. Egy bábu, kissé hirtelen szőke (amolyan széphelenás) fehér mousseline pongyolában, melyen csipkével egyesített kék csokrok repkednek végig: fél lábacsujját a semmibe lógatva, kimondhatatlan keccsel nyulik el a pamlagocskán, mely a szobában uralkodó szövettel van bevonva. Mosolyogva fogad. Toilette-asztalkája fényezett körtefa; kivágott lapjában mosdótál két kancsóval, szappanyos csészével s két ujjnyi bolyhos törülközővel s alant két fiókkal. Az ablakok között másik toilette, rajta picziny süítő-vasak, fodorító szerszám a hozzá való nélkülözhetetlen sévresi csészékkal s az elefánt agyarából faragott kockás dobozokkal. Hátral a hármass szekrény metszett-üveg ajtóval. A mennyezetről rózsaszín üveg lámpáska függ le. Mme Hardy, a kiállító, az

egyik szekrény ajtaját kitarva, lekötelező mosollyal mondja a mamának:

— Ime asszonyom, ez fényezett körtefából való. S felénk nyujtja a butorkát. Ha figyelmesen sziveskedik megnézni . . . si madame veut bien se donner la peine de regarder . . . S a kis-ujjával mutat bele a bolondos kis fiók belsejébe, honnan Bábu kisasszony fehérneműjének egy része világot felénk . . . minden darab címeres monogrammal.

— Hogy adja?

— Harmincz frank, asszonyom . . . De nézze meg kérem, hogy van ez megmunkálva! . . . Ez a mi házunk specialitása . . . nem győzünk eleget tenni a megrendeléseknek. Ezt az egyet külön is eladhatom, mert a műhelyben készülőkkel folyton pótolhatjuk a hiányt . . . Ha sziveskednék velem jönni . . . itt oldalt van még egy rózsafaszekrényke . . . még takarosabb a másiknál.

S a kis körtefás szekrényt becsukja. A szőke bábu, ha nem csalódom, haragosan nézett utánunk. Dühösnek látszott, amért hasztalan háborgattuk nyugalmában.

A nyájas olvasó meg lehet győződve felőle, hogy a rózsafából valót sem váltottam magamhoz. Házi széllkálmánomon kívül tiltakozott ellene az okosság, mely szabályozza a gyöngédséget. Ha

a bábút butorai után szabad megítélnünk: azt látjuk, hogy a csecsemő-bábu, a gyermek-bábu, a hölgy-bábu — cocotte-bábuvá lett a szó teljes értelmében. Nem! Azt az ódon fenyőfával kirakott ebédlőt, vörös szattyánnal bevont székeivel (melyeken a név kezdőbetűi ki vannak faragva), a dressoirt, a pohárszéket, a buffetet az ő vékony üvegeivel (150 frank) — nem, ezeket nem a tisztcsaládapa veszi meg; sem azt a megyszin csíkokkal szegett szalmaszin átlátszó hálószobát (1800 frank); sem ezt a XV. Lajos korabeli toillettet fekete virágos, mesterséges ódonságu, ezüst rojtozatu kék selymével; sem azt a menyezetes nyoszolyát, melynek ingó kúpján strucztollas korona leng (250 frank.) Az ilyesmit nem veszi meg a papa, hanem a »bácsi«; francziásan »ce monsieur«.

A bábu háztartásában — ó, hogy ezt a családias, meleg szót ki kellett mondanom! — e háztartásban halványkék, aranyvirágu porcellánt s damasztkasztalneműt látok; metszett palaczkot, ezüst tálczát, aczél pengéjű kést, gyöngyház fogantyúval arany villát, majd fényezett szürke fával kirakott salont csillárral, márvány kandallóval. A fülkében miniature narancsfák s törpe kaméliabokor, a szőnyegen szerte gurított zsölyék sat,

kilátással három tenyérnyi téli kertre, barlanggal, remete-lakkal, sziklával. A legközepén szökőkút csacsog s benne roppant bálna — egy piczi aranyhalacska.

A salonban javában áll a »four o'clock« (a fogadás hivatalos órája), melyben Mme Poupée de Trois-Etoiles háziasszonykodik. Vagy heten vannak együtt jó barátnék s Bábu ő nga mosolyogva tölti a teát a gyűszűnyi kínai csészékbe. A szöveteket, melyekben a társaság cifrálkodik, jó magyarán meg sem lehet nevezni. Brocart, dauphine, satin broché, velours épingle, pékin stb. effélének hívják őket. A ruhák farka csaknem felét borítja el a kicsi nagy-teremnek. A coiffureök hol a »Gymnase« szépségére, Regnault Alicera emlékeztetnek (a haj t. i. nem lóg le a szembe, hanem hullámosra gyűrve oldalt símul, fehér háromszöget hagyván szabadon a komlorkból) — hol Granier kisasszony parókájára, melyet a híres »kis herczeg« már most vagy kétszázszor egymásután nyom a fejébe. A lábacsokán likacsos vagy himzett selyem harisnya. Legyező rátúzott csipkével vagy csak chantillyvel. Mintha csevegének is. Egyikök nagy-vádaskodva azt beszél el éppen, hogy Mme Jolciocot férje tönkre tette magát a puczos feleségeért.

Vagy tán nem is beszélnek? Annyi áll, hogy a régi két szócska: »pappa« és »mamma«, nem volna már ma elég oly társalgás folytatására, mint amelyet épp most hallottam közöttük. (Azóta fonografice csevegnek.)

Mig a »nagyok« így teázva pletykálnak: az aprók kicsinyei — cifrák, mint egy falusi kis Jézus — a maguk módjára mulatoznak, crocketet játszanak, négy gombra járó vadgalamb-szin keztyűben. Czikázásaiknak színhelye a téli kert, melyet dusan aláfolyó portièrek választanak el a salontól. A legkisebbik bábu-gyermek, egy kékselymes piczike; sötét-kék varrányu, égszin keztyűbe tuszkolt kacsójú babácska, aki tömzsi kezeivel eper-ízes kalácskát gyömöszöl a szájába s összekeveri a szép ruhácskát, amin az ugráló kisasszonykák ugyancsak nevetnek. Egyikök le is hajlik a csepp malaczkához s megfeddi. Ime: a morál.

A legnagyobbik lány-babának a kelengyéje is ki van állítva. Mennyi mindenből áll! Csak a főbb részleteket említem, melyeket Mme Jeanne, a »Vie parisienne« divattudósítója, a következőben jegyzett föl: 6 himzett batiszt ing, 6 himzett nadrág, 6 percail jupon, 3 csíkos piquet szoknya, 3 csíkos flanel szoknya, 2 háló-szoknya himzett

piquéből, 4 fűző-váll himzett mousselineből, 1 lapos himzésű keszkenő, 4 háló-kabátka himzett mousselineből, 6 zsebbevaló himzett kezdő-betűkkel s csipke-szegéssel, 4 himzett pongyola-gallér, 3 háló-főkötő piquéből, 3 himzett nappali fejkötő csipke-szegéssel, 1 keresztelő fejkötő valenciennel, 1 pár guêtre (kamásli), 3 pár karmantyu, 6 pár pamut harisnya, sima, 6 pár likacsos, 4 pár selyem, 6 pár rövid harisnya (az ikrák mesztelen hagyására), 6 pár skóciai czérnából (fil d'Écosse), 1 kötött felső-ruha, 1 nanszuk alsó-szoknya himzéssel, 1 himzett, fehér mousselineből, 1 ruha (robe) angol himzéssel, 1 fehér selyem ruha (soie blanche moscovite) csipkével, 1 kék bársony hurczos ruha orosz csipkével a hozzávaló paletotval, 1 kék kasmir ruha guipure-rel, 3 különféle kalap, 4 pár topánka, 4 párna himzett czihával s monogrammal, 1 kosár játékszer (a játékszer játékszere!), 1 kosárka illatos üvegecske, 2 jószagu párnácska, 1 kalap-katulya, 1 bonbonnière s egy szintén monogrammos — hm, hm, — aquarium.

A babát nem öltöztetik többé svajczi vagy spanyol lánynak, majorosnénak vagy királykisasszonynak, hanem hires színésznőnek, hű arcképezéssel. Mme Judic mint Niniche, Sarah Bern-

hardt mint dona Elvira. Mi az ára, nem tudni. A lefityegő czédula szerint: »vendu«. Egy ur vette meg, aki nem röstelli, hogy odabigyesztik a nevét.

A baba-játék netovábbja azonban egy ház, mondjuk egy kis palota, valamely félreeső városrészben, lombos kert ölén. Az ablakai tárva-nyitva. S nyilván is azért tárták ki, hogy be lehessen nézni, mi történik odabenn; pedig, úgy gondolom, ezt a házat voltaképp mindig zárva köllene tartani. Minden emeletből rózsaszín, vagy kék foulard-ingbe bujtatott szőke hölgyek néznek ki. Az egyik az ablak mögött áll s titkosan int magához; a többi restebb vagy legalább kevésbé türelmetlen; csipkés háló-ruhában bájos taglejtéssel könyökölnek az ablak-párnára vagy nyújtózkodnak el a pamlagon olyan poseban, mint ahogy a művész (mert az) a félvilágra teremtette. Lenn a nagy kapu mellett fekete ruhás, ójtott (harisnyás) lábu férficseléd áll; keze intésével felszólit, hogy kerülj belől. Ez »humor«.

Ó, hova tűnt el a meztelen bábu szemérmes korszaka! Ugy feküdt ott a maga kedves esetlenségében, mint a hogyan a norimbergai gyáros kinagyolta. Az már valami volt, ha kékcokros ingecske lebegett rajta. Az akkori kis-

lány még meg is neheztelt volna a ruhás bábu miatt. Mintha így szóltak volna hozzá: hiszen Miczikém, te magad még nem tudsz varrni a Viczádra!

A hajdani bábu vagy szőke volt vagy barna. Semmi »közvetítő árnyalat«, mint a festők mondogatják. Se szög, se bronz, sem arany. Se fűrt, se hajpor. Se porcellán, se guttapercsa, sem üvegszem. Esetlen bábu volt biz' az, mely nem tudott megállani a maga lábán; olyan meredten nyult végig a Miczi karján, mint a lécz. Csak ha egy kissé megvásott csipőben, birták leültetni; de akkor is jól föl kellett ám póczolni kemény lágyékaikat, hogy föl ne boruljon. Aztán neki fogtak s felöltöztették. A Miczi ágyának alsó fiókjába töméntelen rongyocskát gyömöszölt bele a mama. Főleg a rózsaszín szunyog-hálóból megmaradt ritkás tulle volt a nagy drágaság. Ha még egy foszlányka selyem is akadt hozzá, hetedhét országra szóló parádét csaptak vele. Nem járt olyan ruhában Cziczabella királykisasszony sem. A bőr-kezére aztán odavarrták a körömnyi zsebevalót. Ekkora sem köllött neki, mert az orra rendesen letörött addig, mire elkészült az ünneplő. Aztán ölbe kapta a Miczi, vagy a karjánál megfogva, végig húzta a pallón. S a bábu az ő két

fehér fogacskájával boldogan mosolygott bele a világba.

És amely gyermeknek ilyenre sem tellett, az gyolcs rongyokat akasztott rá a mosófára. A fejére korommal dús haját mázolt az édesanyja; a szem s az orr is ebből a festékből tellett, a czékla-lével meg piros két orcát pingáltak neki.

— Hej Vicza, Vicza, jó öreg bábum! kiált fel a fiatal mama, aki nem görcsösen vágja már karodba az ő újjait, hanem édesen szorongatja, mintha te volnál az ő hajdani bábuja — hej Viczám, ha föltámadnál s látnád a »four o'clock« csodáit! Ne félj. Tudja a kapus, mi az ő kötelessége. Megmutatja neked, merre van a hátulsó lépcső. A nevelt szolgák bejelentik a nagyságának, hogy egy szegény asszony óhajt beszélni vele. Nem fog maga elé bocsátani. Ki sem jön hozzád. De mert jó szive van, kiküld neked egy frankot. Nem voltál szép, én öreg Viczám; de meg voltál szeretve. Ó hányszor, midőn már nem állt jogomban játszani veled, nyitottam fel koporsódat, melyben örök álmodat alszod s megcsókoltam fakó két orcádat! Vigasztalódjál édesem. Eszembe fogsz te még jutni, amidőn ezek a czifra ruhák, melyeknek a bábu ma már csak szégyenletes ürügyül szolgál, szétfoszlottak azok

emlékében, akik birtak. Neked anyád volt kedves bábum, téged szerettek. A mostani bábukat csak öltöztetik.

Br ü s z e l f e l é.

HA ki, Kelet felől jöve, Nyugatnak megy: az bizony akár be se nézzen Budapestre. A derék államvasut meg sem hagyja pihenni az itteni állomáson s legfölebb annyi időt engedvén neki, hogy az ebédlőben meleg sört és hideg bouillont öntsön magába, ugy szólván egy hajtásra viszi Bukurestből Bécsbe. A középső B— Budapest — az a cziczáé.*

Még megérjük, hogy az a bizonyos deutschmeister ott Bécsben egy szép napon csakugyan ráteszi lábát a Dunára s mi itthon valóban bámulni fogunk azon, hogy a Duna nem folyik le hozzánk. A csiga és nyul is versenyre keltek hajdanában. A gyors lábában bizakodó nyul ide-

* Ez a panasz természetesen a hazai vasutaknak államosítása előtt fennállott közlekedési viszonyainkat illeti. P.

oda kanyargott, míg a csiga lassan bár, de következetesen . . . hiszen a vége tudvalevő. Csak azt akartam mondani, hogy aki Bécsből tovább akar, az bizony kénytelen kiszállni, ha még olyan nagy ur s ha még olyan sietős is az utja. De már ha kénytelen kiszállni, bizony örül is neki egy kicsit, mert az egyik és a másik állomás között Bécs fekszik. S Bécsben lenni jó.

Míg ott ősszel és tavasszal az Olaszországba röpitő déli vasut pályaháza a legnépesebb, a nyugoti éppen nyár derekán hemzseg a sok utastól. A tengeri fürdők országútja az Erzsébet-vasuttal kezdődik s kedves pihenő pontjai e vonalnak Salzburg, München, Baden-Baden, Strassburg és Páris; vagy Mainznak térve: a festői Rhénus az ő mozgó dekorációhoz hasonlító partjaival, melyeken egymással vetélkednek a kényelmes, tiszta és csöndes fogadók és a regényes váromladékok. Majd Köln után Aachen, Namur, Liège, Brüsszel; Ostende felé Gent, Brügge s egy kis vargabötűvel Malines és Antwerpen. Jól esik nekem e városok nevének említése is, mert a jó menu, amely étvágy-ingerlő ebéd előtt, épp oly szép emlék ebéd után, midőn fekete kávé s szivar mellett pillant vissza az ember arra az utra, melyet kielégített appetitusa megtett.

A legkedvesebb étapeok egyike Brüsszel.

Mikor Eugénie császárné megalapította a párisi gyermek-kórházat, az intézet megnyitásakor egy gamin, látva a kényelmet és bőséget, mellyel e kórház be van rendezve, így kiáltott föl: milyen jó volna ebben a kórházban betegen fekdüni!

Valahányszor még Brüsszelbe vezérelt a nyári szünetnek tündéri kalauza, mindannyiszor titkosan így sóhajtottam fel magamban: mért nincsen most 1850 s mért nem vagyok én politikai menekült! Milyen pompás és egyuttal dicső volna ebben a takaros városkában enni a számüzetésnek szarvasgombás pástétomait a »café de mille colonnes«-ban.

Brüsszel bizonyos tekintetben szebb mint Páris, melynek utánzata; mint szebb a kép, ha a meszelátónak vékonyabb végét fordítjuk feléje. Igaz, hogy kisebb, de nem látszik meg rajta sem a ráncz, sem a szemölcs, sem a szeplő. »La fille chérie de la France.« Ez volt neve Belgiumnak Sedanig. »La fille chérie de Paris« — ez még ma is neve Brüsszelnek. Belgium azonban soha sem hajlott a Szajna mellől kelt édes szóra, hanem annál jobban hozzá surlódott az angol »gyám-anyához«, kinek tutelája alatt inkább érezte magát biztosnak. S valóban, annál a szá-

mos francia tulajdonságnál, melyek Brüsszelt vonzóvá teszik, többet ér az az egy angol tulajdonsága, melyet gyám-anyjának nagy és viruló parkjából ültetett át a saját földjébe: a szabadság! Francia kellem és angol személybátor-ság, champagnei és roastbeaf, takaros szabás és jó szövet — ez a legkedvesebb combinatio.

De nem vagyok Brüsszelben. Még ott szorongok sokadmagammal a nagy ajtó előtt, mely az Erzsébet-vasut perronjára szolgál. Csak egyszer nyilik meg s azon egy köpczös öreg ur az ő hosszú fiával lép a pályaudvarba. Nagy hajlongással fogadják. Tán bizony valami incognito utazó király és az ő trónörököse? Ugy tettem, mintha a legénye volnék, mintha az én plaidem az ő plaidje s az én táskám az ő táskája lett volna s becsempésztem magamat a hatalmas nyomokon. Biztos föllépésem s elfogulatlanságom imponált a kapusnak.

Ő felsége s a princz egy szép vagon előtt sétáltak föl s alá. Az állomás főnöke derékszögben csuklott meg ő felsége előtt, mit ő felsége kegyes főbiccentéssel fogadott. A kalauz, tekintve gazdám, igen jó coupét nyitott számomra s kérdezte, a »báró urnak« hová méltóztatik utazni? Tehát nem is afféle király, hanem plane báró?

Még pedig, a név után ítélve: báró és bankár. Értem már most a nagy alázatosságot. Be sajnálom, hogy az én táskám nem az ő táskája, s hogy az övé nem az enyim. Persze hogy ő! Hiszen a fia egyik disze a magyar parlamentnek, aki ékesszóló hallgatásának aranyával kétszerte mulja felül ellenlábását, a kis Gusztit, kinek sűrű szónoklatai okozták a beszéd ezüstjének disagióját.

A kalauz különös kedvezéséből nem vagyunk többen a coupéban kilencznél, mert azt a két sivalkodó gyermeket, kit anyja nem győz csitítani, csak nem vehettem emberszámba? A mézes biztatás és a positiv körte versenyeztek egymással a két orgonasip alább-hangolásában. Hiába! A két kölyök engesztelhetetlen.

Szemben arany-sisakos, öreg hollandi asszony vastag könyeket potyogtat »slingelt« kezkenőjébe. Fia, egy hirtelen szőke hollandus, künn bög a perronon. A mama vigasztalásul egyet-egyét szippant a hollandus tubákból, s a bucsu szakadó könyárjába vegyülvén bele a bánat vízétől föleresztett burnót-lé, trombitáló zokogásra fakad mindannyiszor, hogy fiára kitekint. Ez meg, az anyai fájdalom enyhítése végett, a perron kófafjától kérdezi a gyümölcs árát s

mert drágálja, patakozó szemmel s fuldokló hangon szidja össze azt a körtés asszonyt. Jőjjön az ő boltjába, majd mutat ő neki körtét akkorát mint a feje s az sem drágább. A kofa visszafelel, miért nem hozott hát magával? Erre az elkeseredett mama int az ő bánatos fiának, hogy van még a czekkerben hideg csibe. A fiu aztán kezét tördelve pillant fel a pályaház üveg-tetejére; az öreg mama meg, félreecsusszantván fején az arany sisakot s a hegyébe ültetett virágos szalmakalapot, az apjok vállára hajtja fejét, hogy lehúnyva szemét, ne lássa a bucsu fájdalmaitól görnyedő fiát, ki a visszatérő kofának három krajczárral ígér már többet a négy körte árába. Az apa, ki velem ül szemben, láthatatlan volt eddig a nagy füsttől, melyet agyag pipájából eregetett. Hogy a füst a tulsó ablakon kiiramodik, veszem csak észre, hogy az apa is odavan; de ez, férfi létére, nem hagyja magát; csak a szemét szoritja össze úgy, hogy a könny még csak ki sem szivároghatott rajta s széles fogát keményen rácsukta a pipaszárra, mint tesz az ember, ha erős csikarást igyekezik elfojtani magában.

Kárörvendve nézem, ha egy-egy megkésett utas kigyult arcczal, izgatottan nyargal föl-alá,

nem lelvén üres coupét egymagának. Egyik aztán elkeseredésében ugyancsak tele szedi a száját és pattog a vasut igazgatósága, tanácsosai s minden pereputtya ellen, hogy ő, aki fizet, nem talál helyet, míg »az ott« az első osztályu frigyszekrényben potyára utazik. A frigyszekrény előtt pedig, az arany borju tiszteletére, az egész vasuti cselédség, élén az állomási főnökkel, versenyt hajlong, s ő felsége a bankár, parókáján az utazó-»miczi«-vel, szivarföllegekbe göngyölt nyájas szavakat ejteget le a személyzetre az ablakból, közbe leereszkedőleg köpven is egyet. S amint az az »egyik«, aki imént tele szedte még a száját s pattogott a vasut igazgatósága, tanácsosai és minden pereputtya ellen, az első osztályu frigyszekrény előtt elhalad: maga is megáll és hegyes szöglet alatt hajtván meg büszke derekát, szerencsés utazást kíván a bálványnak. Aztán hátraszalad és beül valahová hetediknek. Az ajtók becsapódnak, a kalauz trombitál, a harang csendül, a mozdony süvit, a hollandus atyus majd megfakasztja a szemtekéit a nagy szorításban s kinjában a pipa agyag-szárát ketté is harapja; a két orgonasíp hasogatja a levegőt s a vonat, a gőzkocsi kehes lökései közben, lassan kigurul a csarnokbul.

A Salzburg felé vezető ut olyan élvezetes, amennyire vasuton való utazás csak lehet; hanem, őszintén szólva, az ily utazás nekem nem szenvedmem s mindig úgy találtam, hogy ennek a közlekedési eszköznek barbár volta annál szembe-
szökőbb, mentől szebb a vidék, amelyen áthaladunk. Mindenek előtt a rázás egyformasága s a csattogó zaj kábitó monotonája, ha órák hosszán át kell elviselnünk, nyomasztólag hat a legtöbb ember idegzetére (s e legtöbbször sorába tartozom magam is) úgy, hogy a táj szépsége — melynek élvezetéhez, mint minden más élvezethez, friss érzék szükséges — csorbát szenved; aztán ernyesztőleg hat ránk tarka, kaleidoszkopszerű sokasága a képeknek, melyek a vagon ablakának szűk keretében folytonosan váltakozva, megtompítják a szemet; és kis-vártatva oly állapotot következnek be, melyet a nagy képcsarnokban akármelyikünk tapasztalt már, midőn három-négy órai ácsorgás után távoznunk el belőle tépett idegekkel és fájó fővel. Azt hiszem, semmisem okozta úgy a mostani nemzedék elidegenedését a természettől, mint a vasut. Ha azelőtt az ember hónapokon, éveken át el-elzárkozva falujában, a világot még sátoros ünnepen is alig látva, hébe-korba, ha valami ügy messze szólítá s a rossz országuton kapaszkodó-

nak föl s ereszkedőnek le döcögött a szekér: a hosszas mulasztást apránként ismét jóvá tehetette. Megtanulhatta ismét, a nap hogyan melegít s az eső mikép áztat, mikép szól a madár s hogyan zúg az erdő; közelebb jutott a vándorhoz, a szántóvetőhöz; szóba állhatott a napszámossal, az ételhordó menyecskével, aki kantárban viszi a megyes levest az ő kaszáló urának, s beszédbe ereszkedhetett a nagy tűzhely körül sürgő szakácsnéval, vagy távolabb, a haza határain túl, ha a delizsáncz (a non diligentia) kifogott a postaház előtt s az utasok a tágas váróterem kandallója közé letelepedtek: többet tudott meg országról-világról, mint amennyit most lapokból és könyvekből megtanulhat. Nem fölösleges kérdés, vajon Goethe kifejlődött volna-e azzá a természetnek úgy apró mozzanatai mint fönséges kijelentései iránt éber szemű s mély fölfogásu megfigyelővé, ha vasuton nyargalt volna végig Karslbadtól Messináig.

Egy távol rom. A szikláról visszaverődő fény messze világít be a környékbe. Hol jobbra tűnik föl, hol balra. Néhány percz multán omladék alatt száguld el a vonat. Nini, ezt nem is láttam. Hol vette magát? Csak a következő pillanatban tudom meg, hogy ez az a távol rom, melynek

égbe nyuló fokán csak az imént játszott a napsugár. Most is távol van. Csakhogy nem előttem, hanem mögöttem. Aztán eltűnődöm s nagyon bolondokat gondolok. Ha te akkorákat léphetnél mint a mekkora tér van egyik táviró-czölöptől a másikhoz! Pedig egy harmada is elég volna arra, hogy mérsékelt gyaloglással elhagyjad még a leggyorsabb gyorsvonatot is. Közben bánt a táviró sodronyok fölmerülése és lebukása. Ez a ritmikus hullámvásás még tengeri betegségbe ejt. Szakadozott peloton-tüzelés gyanánt meg-megdörren a lég, ha őrház mellett röpül el a vonat s inamba száll teljes mivoltom, ha nagy hirtelen, mint a tüzes sárkány, a másik nyomon villámlik el a szembejövő vonat. Aztán a kerék-csattogás daktylikus morájába vész a fül s fantasztikus polkák, ördögi csárdások és démoni keringők fogják el az agyat s rántják bele kinos álomba. Nyáron a gyorsaság szelétől finomra szitált apró kavics vág szembe a nyitott ablakon át s szénpor kormozza be izzadó arczomat. Télen, amikor éppen le akar csukódni nehéz pillám: a jégcsapos kalauz kirántja az ajtót s ezer angol borotvának finom éle egyszerre metsződik bele érzékeny lábszáramba.

Éz a vasut gyönyörúsége, kivéve ha első osztályu frigyszekrényben utazhatunk, melynek középső tágas szobája alá a ringást, rázást kiegyelenítő kettős heveder van tolva s nem szítálja meg a gyorsaság s puha pamlagján az ember Kölnig akár föl se ébredjen. Bolond, aki nem gazdag.

Szép vetések, melyeknek minden fűszála ugy fénylik, mintha külön megmosták volna. Tán meg is mosták. Bekerített földfalatok, melyek mindegyikén több kéz dolgozik, mint amennyi nálunk ezer holdat szolgál. Hosszu zsinórban hasaló asszonyok széles ernyőjű kalap alatt gyomlalják a — buzaföldet. Itt irtják a parajt, mi meg a mi jószívűségünkben azt tartjuk: éljen a gyom is, hiszen azt is a jó istenke teremtette.

* * *

Köln a legnagyobb vasuti központok egyike. Minduntalan érkezik, indul egy-egy vonat. Nevezetességei e városnak a kölni viz, a kölni dom s a kölni ember, aki 1870 előtt szidta a »prusse«-t mint a jégeső, s ma már maga is burkusnak vallja

magát. Kirakataiban a szagos vizen kívül az új német dicsőség van rajta minden korsón, lámpáson, bicskán. Az utczák falán panorámába csődítő szines rajzok mutatják Vilhelmus bevonulását Párisba.

A csehországi hadjárat után szintén megfordultam itt. Akkor is szines rajz vonta magára figyelmemet. Kétegy darab volt. Az egyikén a magyar huszár, amint beleugratva lovát a nagy semmibe, kivont karddal kezében, ezt kérdezi nagyfennyen: »*wo* ist preuss?« — a másikon a német huszár, amint jól helybenhagyva a magyart, ezt feleli: »*da* ist preuss!«

A kölni pályaudvarba ki-bejár boldog boldogtalan. Mint Belgiumban, ugy itt is gyermekek játszanak a sineken. Feltűnő ez az olyan előtt, aki Budapesten van otthon, hol a pálya-udvarba csak az utolsó perczben eresztik a gyámoltalan utast s háromszorosán zárják rá a szakasz ajtaját: mig Belgiumban, Angliában egyszer sem. Nem tekintik ott kiskorunak az utazót, hogy óva intsék: aki az ajtót utközben kinyitja, az kieshetik. A kalauz sem mászkál föl-alá életét koczkára vetve, hanem csinos coupéjában ott ül a »luggage«, a málha mellett; a jegyet az »examinor« lyukasztja ki s állomásra évre a »collector«

veszi át. Semmi fölösleges füttyülgetés, harangozás. Minden gyorsan és telhetőleg csendben foly. A váltónak — persze vas és nem papiros váltónak a forgatója — sem ázik-fázik ott a sineken: hanem szellős, jól butorozott üvegházban ül egy gentleman, maga előtt husz-harmincz billentyűvel, melyeken óvatosan zongorázik.

Nagyra vannak a »sleeping car«, a »vaggon lit« nevű hálósobás vivmánnyal. Ahhoz, hogy jól lehessen aludni benne, nagyon is vasuton van; ahhoz meg, hogy a napot is benne töltsük el, kissé kórházias. Csodálatraméltó a beosztás ügyessége; de egyről megfélelkezett a vállalkozó: hogy az emberi tagokat éjjelre nem lehet szétszedni, mint ama székeket, melyeket ő, reggelre kelve, ismét egybe ró. Már így inkább amolyan vagonban van el az utas — mert így is jó. A czibaki vásáron t. i. nagy muzikaszó mellett hirdette a bolha-port a csepűhaju német. A szűrös nép meg is bámulta az ő magyarázatát. Megfogom a bolhát, mondá a professor (s a katu lyából ki is vett egyet) kinyitom a száját — így! (ki is nyitotta), aztán beleszórom ezt a port (megtette) és eins, zwei, drei! — a bolha oda van! (Oda is lett, mert megugrott.) Látják hölgyeim és uraim a szegény bolhácskát: meg van halva! mondá,

hamarjában egy második barna bogárkát morzsolgatván agyon hüvelyk- és mutató-ujja közt. Ennek a pompás pornak egy szelenczéje csak 1 florin!

Erre a czibaki asszony azt mondja: Jaj lelkem teremtette, ugy akar a körmömmel öljem meg!

Amire a doktor ur azt mondá nagy nyugodtan, hogy: úgy is jó!

A »sleeping car« kitünő találmány. De hát akkor, lelkem teremtette ángliusa, akár a közönséges vagonban rázassam szerte csontjaimat.

Ugy is jó.

Országos Széchényi Könyvtár

Br ü s z e l.

I.

BRÜSZELBEN egy jó vlämus vendégfogadóba szálltam. Gazdája piros arczu, kenderszösz haju asszony; portása őszbe vegyülő, de szintén piros arczu, nagy bóbitájú, barátságos flamand nő; a főpinczér, meg az alpinczér, sőt még a szobalány is, mind szőke, piros arczu hajadon; vala-

mennyi, mintha Rubens életvidor vásznaiból kelt volna ki. Az öt-órai table d'hôte-nál emberséges vlämus atyafiakkal, brugei, namuri és luxembourggi kereskedőkkel és iparosokkal ültem együtt, akik mind nagyon tökéletesen beszéltek vlämusul s akárhányszor, ha valamin vitatkozni látszottak, fordultak felém: én mit szólok hozzá? — hiszen elfogulatlan idegen vagyok. Megütközve néztek rám, amidőn azt mondtam nekik: »niksz dajcs«, már hogy »niksz flamand«; hogy én dupla idegen vagyok: sem nem brüszeli, sem nem vlämus; aki az ő disputájukból egy hangot sem értek. A szemökkel azt kérdezték, hogy hát hogy a mennydörgős német-alföldi mennykőbe tévedtem én ide a »gulden pomp«, az »arany kut« vendéglőbe? Mikor azt mondtam nekik, hogy nagyon szeretem Hendrik Conscience elbeszéléseit, megrázogatták a kezemet.

Tehát nemcsak flamand nyelv létezik, hanem flamand önérzet is.

A vallon, aki spanyol vérrel dicsekedik Alba herczeg óta — talán a csapra vert belga vért akarta pótolni vele a kegyetlen — latin fajnak vallja magát s csak franczia szóval él. De épp oly kevésbé latin ő, mint a mi oláhunk, bár semmi kétségem benne, hogy a római legiók csak

akkor vegyültek össze vele, amig Dácziában voltak garnizonban.

A nép mindenütt flamand s a közkatona a francia vezényszóbul épp annyit ért meg, mint a mi közös bakánk a »halb rekcz«-bül. Valami erős nemzetiségi érzés azonban mégsem fűti a belgát. Midőn más nap a »Théâtre royal« pazar termeiben jelen voltam az »Athénée royal de Bruxelles« jutalom-kiosztásán (»Distribution des prix faite aux élèves«) — azt tapasztaltam, hogy p. Maryssael Raymond, aki első volt a menyiség-tanban, sokkalta zajosabb tapsokban részesült a nagy közönség részéről, mint Deroover Gusztáv, ki a flamand nyelvben volt a legkitünőbb. Sőt, ha fülem nem csalt, a németben jeleseket élen-kebben megrávták, mint aki legjobban felelt meg a flamandból. Tán mert ez magától értetődik, azért nem zajongtak ugy? Vagy hogy a német nyelv elsajátítása fegyver lesz a kezökben a veszedelmes és hatalmas szomszéd ellen? Vagy azért, hogy a jó flamandot nem becsülik meg annyira mint a jó mathetikust? Bántott a lelkesedésnek hasznossági foliája. Pedig hazafinak, minden belga lelkes hazafi. Hirdeti azt »a Place des martyrs« emlékszobra. Szereti szülőföldjét, annak függetlenségét és szabadságát; de az anyanyelv

végezt nem échauffirozza magát. A német szóba csak most törődik bele, pedig bizony könnyebben férhetett volna hozzá mint mi, mert a nyelve, ha kissé visszahajtogatja, akár hol válik be németnek, míg a szegény magyar ember keservesen vájja köröszkül magát a »derdidasz« rettenetes sziklatömbén, míg belejuthat a szélesen hömpölygő bécsi dialektusba, melyet igen előkelőnek tart.

A »gulden pomp« jeles vendéglő s annál kedvesebb, mert a fogadósné maga üli az asztalfőt s ugyancsak biztatja vendégeit. Konyhája fölötté áll minden dicséretnek. Kezdődött az ebéd kitünő hal-ikrás levessel; aztán hoztak be dicső lazacot, melynek narancs-szin husa minden igaz gourmet előtt kedvesebb két egész czethalnál; aztán hoztak be reszelt tormával telehintett forró angolnát; pompás volt. Ezt követte provencei olajban kirántott fris hering; mondhatom, igen jól esett; hanem már megelégettem az entréet. No most! Mi füstölög ott a messze távolban? A nagy tálat körül eresztik. Ide azzal a sült hússal!

— Stynbotte! Monsieur, de la raie!

Micsoda? Megint hal? Bárha Ballagi Mór szerint a steinbutte »félszeguszó kövi hal« is, nekem ne hozzanak belőle. Hol a stake, rôti, poulard?

A rózsapiros arczu, kenderszösz haju pinczér-lány erre majd elejtette a tálat ijedtében. Ugy nézett rám, mintha attól félne, hogy meglódult az eszem. A piros arczu, kenderszösz gazdasszony meg összecsapta kövér kezét s az emberséges namuri és luxembourg-i iparosok és kereskedők összenéztek és szájuk sarkához emelve tenyerök élet, vlämusul kezdtek egymás közt morogni.

Uristen, mi lelte ezeket?

Az asszony némán mutatott rá a fali naptárra s vastag ujjával meg is bökte.

— Nem látja, uram?

Augusztus 7-ke! Mit jelenthet ez a nap? Talán bizony mára esik Egmont és Horn . . .

— Mit Egmont, mit Horn, uram! Nem látja? Hiszen ma *péntek* van! . . .

Igy jár az ember, ha pogány létére vlämus vendéglőbe száll. Szt. Gudulára, nem teszem többé! Hét halas fogást végig enni — erre még Lonkay is képtelen, pedig ő a primásnál is simorabb.

A »hôtel Bellevueben«, a »felszögön« civilizált istentagadásnak bő asztala mellett kártalanítám czimeres roastbeafre érdemes étvágyamat. S ha szabad olvasómnak jó tanáccsal szolgálnom: azt ajánlom, ha ide kerül, szálljon a »gulden

pomp«-ba és ebédeljen a »Bellevue«-ben. Amabban jobban lakik, de itt jól lakik, Oly positivus, mely a körülményekhez képest több a comparativusnál. Inkább jól érzem magamat, mint jobban.

Sok podgyással utazni, férfinak főleg, valóságos fényezés. A málna vitelbére csaknem olyan csekély, mint a becses személyedé. Ebből nem az következik, hogy a podgyász továbbszállítása külföldön drága; hanem az, hogy a magadé is jutányos.

Ha a véletlen úgy ejti, hogy dressben köll megjelenned valamely uri háznál: ott a marchand-tailleur, aki hat franknyi bérletért tetőül talpig bujtat a legsaloniasabb öltözetbe. Egy ing mosása a hôtelben 1 frank. A rue Royaleban ujdonat újat kapsz 90 centimen. Persze nem vászon, de fehérségben versenyez a hóval. Ki is visel már vászon inget? A jó gazdasszony szekrényének büszkesége, a hollandi és rumburgi: ma-holnap ósdi romantikává lesz. A férfi-ingnél már is bekövetkezett a szörnyű pamut-próza, mely nem is tartja érdemesnek színlelni a gyolcs költészetét, mert külső hatásra különb amannál. Faux-col az igazi gallér, hamis a való.

Az olyan béka-természetű ember, mint magam, aki nem tudok jóllakni vízzel, nagy kinban van

idegen országban. Azért iszunk-é annyi vizet itthon, mert van jó — vagy mert jó ivóvizünk van, azért iszunk annyit? Mig Keleten a szikkadó inyet ritkán locsolgatják egyéb folyadékkal, legalább napközben nem: Nyugaton az étkezés idején kívül nem is jelentkezik a szomjuság. De Olaszországban sem, hol forróbb a levegő mint nálunk. Ugy látszik, a viz-ivás keleti szokás; több ennél: szükség. A próféta bizony fölösleges dolgot művelt azzal, hogy híveit a bortól eltiltá. Sehol sem láttam annyi vizet inni, mint bortermő Magyarhonban. Igaz, »bort megissza magyar ember«, még pedig kétszer; »egyszer a pohárbul, aztán a bajczábul« — de azért még a legitalosabb ember is hozzá-hozzáfolyamodik nálunk a vízhez. Női borivó meg éppenséggel ritkaság itthon, mig a külföldön bársony arczu, aetherikus termetü, ábrándos szemü hölgyek egy itcze bordeauxitól ki sem melegednek, sőt a dîner hegyébe még uri borovicskát, azaz »chartreuse«-t öntenek s meg sem köhintenek utána. A francia bor azért itatja magát jobban, mert zamatos bár, de nem erős; valamint hogy Magyarországon kevesebbet eszünk, mert ételünk zsiros és szapora, mig a francia-angol konyha tartalmaz ugyan, de könnyebb emésztetü. Ezek nem uj dolgok, de

önkényt a tollam alá igyekeznek, midőn életmóddunkkal a nyugatit hasonlítom össze.

Ha forró a nap s kiemlegedve enyhülést keresünk itt valamely kávéházban: kapunk sört, bort, szódát. De vizet? Au grand jamais! Ha Angliában vizet kérsz, meleggel szolgálnak; azt hiszik, borotválkozni akarsz — míg nálunk a víz mellé is vizet adnak. (L. »czukros víz«.) S aki a szénsavat nem sziveli, az — aqua destillatát hozat magának a patikából. Így éltem én Brüsszelben s vízre többet költöttem, mint borra. Az igaz: olyan gyalázatos a vizök, hogy valóban csak mosásra jó. Midőn rátértem, hogy a bordeauxi megbirja, ráfanyalodtam a borivásra én is, mert csak így adtak melléje jeget s a hideg izessé teszi az izetlent is.

Nem szeretem a kalauzt, akár eleven, akár nyomtatva van. S panaszkép ne vegye jó Murray, ha jeles könyvét föl sem metszettem; valamint az, hogy a sok ajánló levelet is szűzen hoztam vissza utamból, ne sértse jóakaróimat. Az ajánló levelek közül csak a váltókat szeretik. A bemutatkozás kényelmetlen s a jövevény sohasem jön kapóra. Bele a kékbe! Neki az ismeretlennek, mely ott legmulatságosabb, ahol legsűrűbb.

Milyen furcsa! Ennyi arcz közt egy sincs, melyet valaha láttam. De mert valamennyien isten képére teremtettünk, keresem a rokon vonásokat. Alig van idegen, aki valamely rossz barátunkhoz vagy intim ellenségünkhöz ne hasonlítana; alig van alak, szép vagy rut, melynek mását emlékeink gyűjteményében ne birnánk. Hiszen az analogon adja meg a typust. Mennyi ismerős arcz, s egyet sem szólithatok meg, egy sem fordul felém. Nézem a kapu küszöbét s a gyalogutató öblögető cselédet. Nini, akár a Marcsa! Ugyan-az a pisze orr, ugyan-az a széles mosoly, s a babos kendő is szakasztott úgy van a fejébe kötve. Hanem, hogy a szomszéd kapu felől, maga után húzva a csepegő zsákrongyot, egy kis szóbeszédre odajön a Kata — hát uram fia, olyan franczia beszédet csapnak, hogy otthon még a guvernántok sem különben. Az a két anyóka is! Fejükön nagyokat bólingat a fodros brabanti kukula. Sohajtozva emlegetik az egymás baját; csak hogy Ágnes néni meg Ribék asszony vlämusul beszélnek. A mészárszék előtt állnak s emelgetik egymás előtt a piros hust; nem azért, mint ha rosszul mérték s a husnak híja volna — az emberek hasonlítanak egymáshoz mindenütt, de nem a mészárosok — hanem csak hogy éppen

tárgyuk legyen egy csöpp jóízű tereferére A husvágó legény sem az a kaczkai, nyalka, aki nálunk, hanem bajusztalan, fehér szakálu, szemüveges öreg ur, aki inkább illenék be anatomiae professornak mint mészárosnak. Nem is visel fehér lajbit, hanem fekete gérokkot.

A főtér csodálatos czéh-házaival, aranyos falaival, ódon tető-pupjaival, flamand építészetével mind festőibb hatással van rám, mentül többször látom. A hajdan gazdag és hatalmas »gilde« önteltsége hivalog bennük még most is, hogy az iparszabadság egy »hitvány timárnak« is (ez t. i. »onredlik geveerb« volt még a mult század elején) megengedi, hogy, ha tud, kovácsoljon kardot és ácsoljon hajót. Főleg a városházának remek gothikája, a vakmerőségig magas, a könnyelműségig vékony tornyával, mely kőből faragott brüszeli csipkemunkának látszik; a kormánypalota dus arhitekturája (Mária Terézia szép kezének nyoma); az Egmont és Hoorn nemes kettős szobra, a gyönyörű faragásu közkut stb. — mindez bőven juttat a szemnek s a léleknek.

Aztán megint egyet fordulok, bele abba a bizonyos kékbe. Kezdem magam a sokaságban egyedül érezni. Nem hallok magyar szót — s

ami több: nem hallok német szót. Csak most érzem, mennyire estem az én szeretett hazám szépséges fővárosától! Egy passageban, melyből méhrajkint zsongtak elém a szorgalmas brüszeliek, antiquarius boltja előtt állok meg. Ablakában használt levélbélyegek voltak egy albumlap koczkáiba bele ragasztva. Itt csak rátalálok egy kis magyar szóra, gondolám. Csakugyan — »Kaschau $\frac{6}{2}$ «; tovább egy magyar czimeres bélyeg keresztül írva — »... tszász forintokrul«; két, öt, hat vagy hét száz forintokrul szólott-é, nem tudom. Elég, hogy magyar írás volt, ami bizony aligha fordul meg Brüsszelben sok. Amott egy nagy abrosz. »Carte générale de l'Europe.« Tán csak benne van még Magyarország? Nem ette meg sem Miletics, sem Hurbán, s nem adta még el Tisza Kálmán Ausztria-Bécsnek? Hamar, hol az a keleti sarok? Lenn jobbra! Itt vagy, szeretett hazám, bércz-öveddel s folyam-szalagaiddal! Olyan szép zöld a te határod, mintha az uj honi lyra ömlene körül. Ott van a »Segedin«, itt van a »Grosz-Wardein«, emitt meg »Pesth« és »Bude«; hála istennek, hogy nem »Ofen«. De így is jól esik elmerengennem rajta. A fogadóm lépcsőházában meg az én Frohner barátom vendéglő-hirdetését fődöztem föl. Egy kis tulzás van a képen,

mert a hôtél mögött valójában nem látszik a Duna s előtte a Széchenyi sétatér sem bővelkedik annyi rózsában és ugró-kutban, mint a mennyi oda van pingálva. Csak kettő igaz benne: a dada, meg a baka. De azért le nem vehettem róla szememet s valóságos emléklapnak tünt föl előttem e rajzolat — az emléket szépítő mult, a távolságot megaranyozó otthon képe gyanánt.

Igy keres és talál az ember hazát a határokon túl is, csak keresni tudjon.

Ami ezeken kívül itt Magyarországra emlékeztet még, az a pompás Gudula-székesegyház kúpja alatt az egyik (Kelet felé néző) festett ablak, mely Szt-István királyunk koronáztatását tünteti föl. Ez, valamint a remek faragású szószék, Mária Terézia ajándoka. Itt elvesznek a nyomok addig a zsidóvárosig, kinek ajtajában fogason láttam a ki-becsapódó belső ajtó okozta léghuzamban himbálózni egy fehér sujtással kihányt téglaszin, vörös magyar nadrágot és strucztollas, pántlikás pörge kalapot. Honnan került ide, a barátságos fripier meg nem tudta mondani. Egész öltözet volt; de járt még vele egy zsinóros »redingote« s egy pár száras csizma is. Ezt a szemem láttára vette meg egy czirkusi lovász.

De tán akad még Brüsszelben magyar nyom több is.

Tavaly másod-magammal a laekeni királyi nyaraló kertjébe szerettem volna bejutni. Az őrnem bocsátott be. Mitevők legyünk? A rondeau virágait a szerény kastély előtt egy kerítésbojtár nyésegeté. Magunkhoz intettük: hova kell fordulni engedélyért? Mert azzal a katonával ott semmire sem megyünk, az vlämus, az nem tud francziául. A fiú erre nyögött valamit, amiből megértettük, hogy őt sem értjük meg.

— Non parlé franczé, zsö! mondá s a hüvelykujjával meglökte a mellét.

— Vakapád! mondja társam elkeseredve.

Erre a vlämus gyerek, mint a vén bakancsos, azon való örömében, hogy a fia megkerült, úgy a földhöz vágta a sipkáját, hogy csak úgy döngött.

— Hát magyarok az urak? orditá jó dunántuli diadalektusban.

— Hát hogy ne? Hát maga magyar?

— Hát hogy ne? Hát honnan gyünnek?

Hát így, hát amúgy; csupa *hát* lett a beszélgetésünk.

Persze, hogy bejutottunk a parkba. Kérdeztük földinket, mikép került ide? Hát csak amugy »kölcson«-be, mert hát ő alcsuthi »fi« s a Palatinus Jóska ő fensége kertjében szolgálta a virágokat, ahol jó rózsakertész »vállott belülle«; de hogy még különb legyen, ide küldték »Belgiába«, ő felsége a király kertjébe, akinek felesége magyar születés — Palatinus Mária. Hát így esett.

Emlékül Juhász Pista barátunk rózsabokrétát kötött a számunkra, sőt »hűttőnek« hatalmas, gyerekfej-nagyságu, leves körtével is kedveskedett. Amint egy kis flegoria felé akartunk indulni, a kertész megállított bennünket.

— Amott hozzák a királyfit.

Nyitott kicsi kézi hintóban egy lakáj tolt a belga trónörököst. Mellette sötét ruhában egy sugár nőalak: a halovány, beteg fiúnak boldogtalan édes anyja, a belgák királyasszonya — a Palatinus Mária. Távolabb két udvarhölgy követé a kis csoportot. A királyné bánatos főhajtéssal fogadá köszöntésünket.

Egy másik fordulón, ismét hintó-széken, előmlött női alakot toltak, kinek feje mélyen csuklott alá a mellére s nagyra nyílt szemmel meredt maga elé. Sarolta volt, Miksa császárnak megtévelyodott özvegye, a király testvérhuga. Mennyi

nyomor és bánat egy királyi kastély arany födele alatt és tündéri kertjének virágos ösvényein!

Midőn este a városba visszatértünk, gyászkeretű bulletinek hirdették a kis trónörökös halálát.

Sarolta még ma is él.

II.

NE tagadjuk — ami a Nyugat nagyobb városait Budapesttől leginkább megkülönbözteti, az a tisztaság. Budapest lehet idővel világszép város — reménylem lesz is — lehet csupa szobor, kert és palota: de takaros, tiszta nem lesz. Ha volna hozzá talentuma, már eddig bebizonyította volna. A Dél is örökké ronda marad. Csakhogy amott a művészet minden fájának gazdag nyilatkozata engesztel ki. A keleti rondaságnak semmi jogcíme — csak magyarázata van. Nem számítom ugyan magunkat a Kelethez — de már azt is, hogy nálunk bérbe adják az utczasöprést s locsolást, barbárnak tartom. Azt azonban meg kell vallanom, hogy a vállalkozó, kinek főspekulációja a szemétnek mezőgazdasági értékesítése, nem kapzsi: valóságos kincses bányákat hever-

tet az utcán. Nem vagyunk haszonleső faj, hiába!

Mint a nagy Párisban és Londonban, a kis Brüsszelben is éjjel takarítják az utcát; csak a zöldség-vásár után fönmaradt hulladékot söprik el hajnalban. Mindenek fölött azonban jólesett az a szigor, mellyel az állatkinzást büntetik. A rendőrség átlagban meghatározza azt a tehermaximumot, melyet valamely igás állat megbir; ezen tulmenni büntetéssel jár; a tulajdonos biztosítékát megtizedelik; ismétlés esetén el is veszi. A Nyugat a teherhordó állatok sorába fölvette a kutyát is. Ezt már Bécsben is látjuk. De az eb-szerszám inkább felel meg a célnak amott. Ha meleg van, a kutya a szekér *alatt* húzza a rá rótt terhet s így *árnyékban* dolgozik a delelő nap hevében is. Gúzsba kötött lábainál fogva fürtösével emelni a szárnyast: ilyet még itt nem láttak. Kalitkában hozzák akár az éneklő madarat.

Ha nálunk ablakbul ajtót csinál a kőműves, vagy megfordítva, ajtóbul ablakot: téglá, homok törmelék, habarcs, facölöp stb. az utca teljes szélét foglalja el, míg a por vastagon kavarog körülöttünk. Amott utca-szereket bontanak le és építenek föl s a nagy munka feltűnés nélkül

folyik a deszka-kerítés mögött, s a port, mihelyt csak emelkedni akar, nyakon öntik.

A »boulevard central«, mely a város közepét hasítja át hosszában, most épül s örömmel tapasztalám, hogy az eredeti brabanti styl (mert itt ilyen is van) teljes érvényre jut benne. Azokat a szerényke motivumokat, melyeket a flamand parasztházon látunk, gazdag és nemes kifejtésben, hű ragaszkodással az eredetihez, alkalmazták a palotában is. Eszembe jutott a mi Sugárutunk s erre olyan kedvem támadt, hogy, ha otthon lettem volna, a mi boulevardunknak »kirugtam volna az oldalát«. A rossz kedvnek is csak szabad valami.

Az emberek arhitekturája azonban annál kevésbé tetszik nekem. Itt annyi a pupos ember, mint nálunk a kupos ház. »Pays de mayeux«, ez a neve Belgiumnak. Ugy tapasztaltam, hogy — Angliát kivéve — a polgárosodás ellensége a testi szépségnek. A német, a svájci s a francia paraszt testben hitvány, disztelen a mozgásban s arczban rut. Mennyi erő, méltóság s arány a mi magyar szántóvetőnkben! Fog dolgában is a legsiralmasabbat látjuk Nyugaton. A svájci s német parasztnak nincs foga; vagy ha van: hát roncs, omladék, odu. Csoda, az a sok görhes

test hogyan bírja meg a roppant munkát, mint p. a Neckar-völgyben is, hol 5—600 láb magas, kőbe vájt terrászokra czepli föl puttonyban a humust, hogy a Délnek eső szikla meddőségét mesterségesen s fáradságosan változtassa bortermő hegyoldallá.

* * *

E kicsi Párisnak esti élete a szt. Hubertusról nevezett passageban zajong leginkább. A milanói »galleria Vittoria Emmanuele« után a legszebb, melyet ismerek. Az anyavárosban, Párisban, sincs párja. Vigalmas moraj zsong a magas üvegtető alatt. Ez fő-találkája a brüsszeli fiatalságnak. A ragyogó kis boltok előtt »ismerkednek«, itt habarja mazagranját az ujságolvasó s keveri a politikus az absynthet a vízbe, melynek opalizáló zöldjét oly kedvvel nézi, mint borivó az egrinek biboros tündöklését. Ebben a passageban mérik a szivart s a legujabb fotografiákat, köztük a szép Mme Judic arczképét is, aki »la cocluche de tout Bruxelles, la fureur du jour«. Itt van az esti virágvásár, itt árulja a legujabb párisi lapokat M. Sardou, nem Victorien, hanem Paul, de szakasztott mása a híres írónak, akinek testvéröcsse.

M. Paul elég élelmes franczia arra, hogy a bátyjára valló hosszura nevelt hajnak és orrnak jó hasznát vegye.

Mme Judicről szoltam. Ha ujra rátérek, tulajdonítsák annak a kedves estének, melyet a »Jolie parfumeuse« szerzett számomra. Offenbachnak ez a szinte hóbortos pajkosságu, dallamos operettejét nem ismerik nálunk. Egy-egy gondolatot honnan csipett, nem kérdezi az ember. Több helyt ismertem rá Straussra. De Offenbach nem lop; csak szerez. Azért zeneszerző. Csinnal csen. Az ő bűvészi ujjai közt is szétmorzsolódik a keztyü vagy a csipke-kendő. Egy, kettő . . . voilà! Eltűnt, itt van. A sujet igazi — mauvais sujet; azaz jó, de hamis. Egy jelenete különösen sokat épít a hallgatóság erős idegzetére. De Mme Judic megmutatta, hogy ő szent Venus. Annyi kellem és discretio, mint amennyivel ez az elbájoló asszony dicsekszik, finom fátyolt vet minden kiszögellő durvaságra. Láttam a »chique« Mlle Schneidert, ismertem a szép Tautint, a játszi Ugaldeot s valamennyi istenasszonykáját a bouffennak; de Mme Judic-hez egy sem fogható. Sok része van ebben a megvesztegető külsőnek, mondja az, kit hangja elragad. Sok része lehet ebben a sima, tiszta, gördülő éneknek, mondja az, kit alakja meghódít.

Sok része lehet ebben az elmés játéknak, mondja az, kit szépsége és hangja egyaránt megigéz.

Egy héttel rá az »Alhambra« színházban Londonban angol előadásban láttam ugyan-ezt a darabot. Nem szükséges mondanom, hogy az első jelenet után már megszöktem. A porcellán csak nippe-tárgyakra való; mihelyt szobrot csinálnak ez anyagból, bánt a hazug szinezés, a máz és az arányok nagy volta. Vastag ember ne fuvolázzon; vékony ember ne játsszék bőgőn; a tehén pedig ne tánczoljon. S így tovább. (V. ö. »Cours d'esthétique populaire: a fonáságról«.)

A királyi színházban tartott jutalom-kiosztásról már megemlékeztem. Nem tagadom, a jelenet bántott. Valóságos színi előadás volt. A kitüntetés, nyilvános dícséret, érem, rendjel stb. jó sarkantyúja a becsvágynak; hiszen már ez úgy van benne a mi gyarlandóságunkban. De ennyi külsőséggel ne járjon mint itt. Bizonyára faji dolog ez is. A francia a tömjénből oly erős adagokat bir meg, aminőktül nálunk még a szerénytelenség is megtüszkölne. Tán innen van az is, hogy a francia elmésen tud dicsérni, ami sokkal különb dolog, mint elmésen ócsárolni.

A legkülönb tanuló valamennyi közt volt valami Charles Mikills, egy vészna, halovány fiú. Tenger

jutalmat aratott a közönség tapsai s egy vadász-zenekarának recsissenő *polkája* között. Minden éljen után a nehézkes táncz-zenének néhány ütemét harsogtatták tus gyanánt s akkor hagyták el, mikor a hallgatóság (vagy nézőség) a tapsot. Apró adagokban mért dicsőség, kiporciózott hymnus. De ez csak nekem tűnt fel; az idevalók nem vették észre. Annál jobban esett az a feszült figyelem, mellyel a hosszú érdemsorozat olvasását hallgatták, jóllehet mindenki a kezében levő füzetből, mintegy ellenőrizve, olvasá a végtelen sorozatot. Kiváncsi vagyok Charles Mikills pályafutására. Mennyiségtanban, nyelvekben, költészetben, *minden* tantárgyban első volt. A jutalomkönyvekből egész bibliotékát nyert s nyakában a főjutalmat, a »vermeil« (szinarany) érmet szerényen lógatá a piros, széles selyemszalagon. Bizonyára jeles ember lesz belőle — ha megéri, amire habitusánál fogva nem sok a kilátása. Az egészségre nincs talentuma.

Az egyik páholyban szép vandyki fő, nem csak szabásánál, de viseleténél fogva is. Szélesre kihajtott, bojtos, csipkés gallér, bársony zeke csipkés manchettel, térdbe ójtott selyem nadrág, selyem harisnya, ezüst-csatos cipő s ingó strucztollal kevélykedő, széles ernyőjű castor-kalap.

De Keyser, a híres belga festő. Chauvin flamand, aki ezt a jelmezt német-alföldinek tartja, pedig spanyol; mint mi a szük nadrágot magyarnak, pedig velencei. Az ősz, omló fürtözetű, fehér szakálu művész maga is gyönyörű tanulmányfej.

Kölnben felejtett málhámat másnap a vámházban váltottam ki a gyöngéd douanier keze közül. Sok lótás-futásom volt miatta, de nem sajnáltam meg a fáradságot. Az ember külföldön tér rá, hogy a tisztviselő barátja, gyámolítója annak, aki hozzá folyamodik, vagy aki rászorul. Csak hogy karját nem nyujtá az az öreg fináncz, akit, anélkül hogy észrevett volna a folyosó árnyában, egy darabig vártam. Egy fiatal aspiranst előbb jól megfeddett, miért nem rögtön tett jelentést a félről, mely bizonyára nem azért jött ide, hogy mulasson. Pedig nem volt igaza a derék vámosnak: mulattam, szórakoztam, tanultam; épültem azon a szabatoságon, gyorsaságon s emberségtudáson, mellyel a »fél« itt találkozik. Vivmányaim közé tartozik három francia szó is, melyeknek Franciaországban nincsen forgalma: ez a *septante*, *octante* és *nonante*, a 70, 80 és 90-számoknak rövid elnevezése. Megkimélnék attól, hogy léptenyomon eláruljam, milyen gyöngye számoló vagyok; mert míg én kinyögöm a 73-at és 99-et,

a soixante-treize és quatre-vingt-dix-neuf számokat (hatvanhoz adván tizenháromat és négyszer huszhoz tizenkilenczet): annyi idő alatt ugyanannyi centimet keres meg a belga.

Nem szívesen vettem bucsut Brüsszeltől. Hiszen most is alig tudok megválni tőle. Istenhozzádot mondtam a »gulden pomp«-nak, a piros arczu gazdasszonynak gyöngéden megszorítám husos kezét s megigérttem neki, hogy nem veszem könnyen a pénzteket — mihelyt jogot váltottam rá.

Egy perczel érkeztem a vonat elindulása előtt. Podgyászomat szó nélkül fölvettek s a málha-pénztárnok ajálta, nála vegyek jegyet, mert mire a nagy csarnokba érek, tán le is maradtam. Hát itt a málha-föladóban is lehet utijegyet váltani? Hát itt nem csapják be az utas orra előtt a mosdatlan ablakot, ha öt perczzel érkezik indulás előtt? A mázsáló nem is követel borra-valót? S ha adok neki két soust, még nem is kevesli? Persze, persze! Ebben az országban a közönséget nem a hivatalnok, a forgalmat nem a vasut kedveért találták föl.

A vonat röpül. Füstölgő gyári kürtő, jól művelt kerti föld, nyaraló, falu, város éri egymást. A nagy országuton — mely bizony különb kövezetnek örvend, mint a mi országutunk; nem is az, amely Szolnoktól Debreczenig vezet, hanem az, mely a Huszár-háztól terjed a Kecskeméti kapuig — a kövezett országuton társzekér mozog és könnyü cséza szalad, s a dus kaszálókon, terebély fák homályán irigylésre méltó szarvasmarhák legelésznek pórázon, melyen apró gyermek vezeti a vén ökröt s a tapasztalt fejőst. Szomszédaim egy imádkozó abbé s egy nagy szőke fiu, aki Svájczból jött s Brugeba tér most haza. Kilencz hétig volt oda s két pár vaspatkós, bivalybőr bakkancs vásott le nagy lábairól a hegymászásban. A Pilatuson háromszor is volt egy hét alatt. A Berner Oberlandot ismeri mint a zsebét. Csak magafogta pisztrángot evett s két kellemetlen burkust majd ledobott a Blümlis-alpról. Midőn a brugei állomás üvegfüdele alá gurultunk, fehér kendők lobogtak a vitéz fiú elé. Viruló arczu, fehér hajju mama s szöske huga intettek feléje. Az apa csészán ült, maga mellett a kisebbik fiúval s egy nagy, hosszú szőrű, angol agárral, aki szükkölve fészkelődött s nyilván le is ugrik, ha a szij ereszti. Az anya ölelését komoly kézcsókkal

köszöné meg a fiu s a szép szőke lány csattanó csókjait, melyeket ez pazaron szórt a bátyja pelyhedző állára, azzal viszonzta, hogy a száját csucso-ritva, óvatosan érinté a karcsu hajadonnak fürtös, fehér homlokát. De a kis leány csak el nem tudott telni azon való örömeben, hogy az ő Médardja megjött s ahányszor tehette, a nyakába is ugrott. A hosszú gyerek illendő nyugodtsággal fogadta a testvéri szeretetnek ezt a forró kifakadását s csak arra vigyázott, hosszú hegymászó botját valahogy ki ne öleljék a kezéből. Az ifjunak sokkal élénkebb volt az öröme, hogy a fékről eleresztett, feléje szökkenő agárnak üdvözlő nyaldoklásait érezte ábrázatán. Az az édes hugocska szinte megirigyelte a kutyát. Aztán a tagos ponyk indítottak s a csézáról még sokká láttam visszalengeni a szöske leány loreley-haját. A fiú ölében az agár ült.

Mellettem az abbé imádkozott.

Tovább, tovább!

Takaros tanyák, tiszta házak. A csinosan fésült kazlak mint apró szalma-kastélyok sorakoznak a csatorna partján. Ama chignonos szénaboglyák meg, mint holmi mesebeli óriás mezei virágok fogadják veszteg ledérkedését egy ropant pillangónak — a szélmalomnak. Mi minden

nem terem meg ott egy táblán! Buza, burgonya, czékla, káposzta és bab. Nálunk lóherés volna.

A genti pályaházban egy kis fecskemadár éppen Pest kőczimere mögül villant ki a szabadba. Az európai nagy városok sorában tehát benne vagyunk mi is. A fecske jó és száll vissza; nem zavarja a tüzskölő gép, a sivitás, a harangszó. Még az abbé imádkozása sem. A kegyes férfit a következő állomáson, zsebébe csusszantván a breviumot, kiszáll. Ülésén egy csomó nyomtatványt felejtett — kiosztás végett. »Les 3 grandes faveurs, signalées par Ste Geneviève.« A mirakulózus történet éppen kifutotta Ostendéig.

*

Thalatta! A tenger!

Váratlan bukkan föl a digue magasán. Zugása tulharsogja a városi zajt s tul a sétálok vidám kacaját; mert vannak emberek, akik szemben a tenger fönségével is nevetni tudnak. De mikor legtöbbször a vendéglők verandáján elköltött izes ebéd után andalognak partjain! Csak egy-egy pillant el mélán a morajló víz rengetegén; és ez sem költő. A vitzömeg ára és apálya a kurz-czetlit juttatja eszébe. Ám itt az apály után ismét dusan hullámszik a víz — a börzén pedig nem akar ismét

dagadozni az árfolyam, ha egyszer meglohadt. És mégis Ostendébe jár, még telik erre a drága fürdőhelyre. Elveszté millióit — de megmaradtak a százezrei. Gyermekei a kemény fővényen váracsot ásnak és zászlót tűznek a hegyébe. Jó a hullám és elsodorja. Tehát az ár-emelkedés sem hoz mindig szerencsét. A gyermekek azonban nevetik az előrelátott bomlást; hiszen azért építettek, hogy a viznek legyen mit elmosnia. Egy másik csoport szorgosan vájja piczi ásóival az apró kagylót s mikor már tele van kötény és kalap, vissza-szórja a tengerbe. Papa is úgy teszen sokszor a pénzzel, csak hogy nem szándékosan.

Tulfeszült idegek edző varázsfolyadék, sós-víz — megcsappant izmokat aczéložó hullámverés, köszöntlek! Nehéz vizeidnek taraján ott ringatóznak Szlávy és Horvát Boldizsár. A parlament habtorlódásainak ernyesztő voltát meggyógyítja a tengernek békítő rengése. Milyen jól eshetik a hig párnán elnyujtózni s mily kéjes érzést támaszt az az interpelláció, melyet vödreből a baigneur lódit nyakatok közé.

Thalatta, thalatta!

Ostende.

OSTENDÉBEN, különös ritkaságul, »véritables huitres d'Ostende«, valóságos ostendei osztriga kapható a »Royal prusse«-ben. Ez minden esetre furcsa; de mégsem olyan furcsa, mint az, hogy B.-Füredre Bécsből szállítják a fogast (nehány év előtt keservesen panaszolta ezt nekem a vendéglős) s hogy Tokajban kaphatsz sherryt is a garádicsos boltban, de tokajit, már hogy amolyan tokajit, melynek világraszóló nevét köszöni ez a bor, bizonyára nem; vagy ha igen, az még a sherrynél is alábbvaló, t. i. a tokaji sherrynél. Ostendében tehát a valódi ostendei osztriga nem pleonazmus.

A »cursaal« társalgójában az egyetlen magyar lap a »Magyar Állam«. Nem lehet tagadni e szerint, hogy nagy kiterjedésnek örvend; mert a Zöldfa-utczából a plageig jó hajtás. Ugy hallottam, az öregebbik Pista pápista grófnak köszöni az ostendei magyarság ezt a *szórakoztató* olvasmányt, mert ugyancsak elszóródtak, ha a közelébe jutottak. Megilletődéssel értettem meg belőle

hazám veszedelmét, J. K. vezérczikkiró ur (aki aligha más mint maga Jézus Krisztus, vagy ha nem az, ugy bizonyára Jósika Kálmán) — mondom, megrendültem azon a komor proféczián, mely bizonyos elpusztulását hirdeté a magyar népnek, ha a párbért nem fizeti meg pontosan papnak, kántornak; vagy hát legalább is a papnak. A cikk másik felében elő volt adva, don Carlos milyen szelid, nemes jellem, akire, ha mindamellet nem sikerülne neki meghódítani zendülő Spanyolországot, bizonyára ránéz a Chambord gróf királyi koronája. Ez is csak valami.

Olyan jólesett mindezeket magyar nyelven olvasnom, mialatt egy vendég-kisasszony a kusza zongorán (pianinón) a »Hunyady-indulót« játszta. Meghatott e külsőségek mély vonatkozása. »M. Állam« — Pio nono — pianino — Hunyady-induló — Hunyady-nyomda a Zöldfa-utczában ...

De van ott francia és vlámus nyelven megjelenő »M. Állam« is. Ilyen a »Feuille d'Ostende«, mely erős harczot vív a haladi polgármester és pártja ellen. »Hogyan!« kiáltja szent fölháborodásában; »hogyan! Ez a Jean van Iseghem (bourgmestre), aki egy villamos lámpásnál többet nem birt fölláztatni eddig — ennek a jelöltje mer győzni Mr. le vicomte Bernard du Bus de Gisig-

nies ellen, kinek öregapja batáviai helytartó volt, midőn még egyek voltunk Hollandiával? . . . » S nagy a »Feuille d'Ostende«-nak az ő keserősége az Iseghem-pártiak ellen, kik »egy villamos lámpásnál többet nem birtak még fölállítani« (t. i. a kikötőben). Ez bizony szörnyű is, hogy egynél többet nem tudott szerezni. Nálunk az ellenfelet korántsem támadják meg ily hevesen. Nem is azt vetik az ellenjelöltnek, mért nem adott világító tornyot a falunak, — hiszen világító torony az ő jelöltjük maga, kinek bora messze sugározza be a szivek hullámozó tengerét — hanem legfőlebb azt hánytorgatják, hogy szabad óráiban gyujtogat, ami bizony nem illik.

Ilyen olvasmányokkal s ily párhuzamokkal adunk itt szárnyat az időnek, ha megelégtünk a folyton zaklatott kusza zongorát, vagy a szomszédban a »petit jeu«-t, a diguen az aranyszegésű pletykát s a zenekar sanyaru programját s szintelen előadását.

A parti életet kivéve, a város alig számít. Éppen csak lakni szoktak benne s hetenkint egyszer táncolni a városház nagy és fényes termében, mialatt a »cercle littéraire«, egy zajos kávéház és nesztelen olvasó-szobája, mindeniknek szabadjára van adva. Ilyenkor hemzseg a nép a

kis főtéren, a kívül kávézókat vándor művészek mulattatják, mialatt hátul, kopogó faczipőben, víg ostendei halászlányok járják a brabançonnet a sugárzó ablaksorból kihangzó zenének töredékei mellett.

Az éj enyhe s én megint csak a tengert szomjazom. A társalgó orkesztrumából egy-egy visító klárinéhang sirály gyanánt csap a fekete vizdombok fölé, melyeknek taraja önszülte fényben sziporkázik és morzsolódik szét a molo vaskos czölöpein. Legélén állok a hid-alkotmányok e félszigetén s födetlen fejemet átengedem a hús éjszakának, szívemet a nagy érzéseknek, melyek hullámozása beleömlik a sötét habokba s onnan vissza, meg nem szakított folytonosságban. Egy-egy torlasz csaknem hozzám csap föl. Mintha karjait nyujtaná felém, hogy dagadó keblére, apadó ölébe zárjon. Karja aléltan hanyatlik alá, de nő helyébe más, mely mindig int, int magához, magába, hogy méhébe fogadjon. A kísértet erős, szinte ellenállhatlan; s édes szédülettel fogozom a vas korlátba.

Az Iseghem bourgmestre világító tornya hosszú csíkot vet ebbe a hig éjszakába, melynek egyetlen csillaga ezer sziporkában villan szét a folyton rengő, ágaskodó habokban. A tenger szive

nagyokat sóhajt néha és magasztos fájdalmába egy hitvány polkának kaczki ütemei tolakodnak feléje onnan hátulról.

A molo alján halászbárka köt ki. Embereinek csendes beszélgetését az éjféli szellő foszlányokra tépve hozza fülembe.

Alant vérpiros fáklyavilág. A pokoli tűz biboros párájában fantasztikus alakok elátkozott lelkek gyanánt sűrögnek föl-alá. A tenger munkásai. Kőművesek, akik az apadás időközével élve, lázas gyorsasággal és szótlanul rakják le kőtalaját egy új molónak. Száz és száz kéz dolgozik rajta, hogy az ár bekövetkezéseig meglegyen a munka, kiszolgáljon a fal annyira, hogy a dagály el ne sodorja.

Álmatagon, nem álmosan, térek padlás-szobámba, mely ott van a »Hôtel de poste« födele alatt, honnan nappal fölséges kilátásom esik az ostendei házak piros cseréptetőire s a fölöttük lebegő ingekre, melyeknek repülés-vágyát megakasztja a csiptető fa.

Fürdőhelyen bőven terem a regény s ez az én fogadóm is foglal magába egy érdekes fejezetet. Királyfiak polgári néven, homályos existenciák herczegi czímen iratkoznak a vendégkönyvbe. Az alsó emeleteken lakik a szép özvegy (minden

hôtelben van kettő) s a »major de la table d'hôte« sem hiányzik az asztalunk mellől. Az utolsó háboru óta bő termés van özvegyekben és őrnagyokban. Amazoknak mindig akad vigasztalója, ezeknek mindig hallgatója. Asztal fölött igen bizalmasan beszélgetünk, szorongatjuk az egymás jobb kezét — a balt meg rajta tartjuk a tárczánkon. A szépjének virággal hódolunk s sub rosa megsugjuk neki szivünk baját. Azután bemutatkozunk. A név mellékes; csak harsogjon, s ekkor megtudom: ő kicsoda. Hogy kiféle, azt mindjárt fölismeri az ember. Tiz közül kilencznek »nom de guerre«-je van, ami, tekintve a férj gyászos halálát a csatatéren, természetes is. Az özvegy azon panaszkodik, hogy a bankárja vagy bérlője késik a küldeménnyel — az őrnagynak meg, egy fej-seb következtében, annyira meglazult az emlékező tehetsége, hogy mindig a más vitézségeit követi el s annyira szórakozott, hogy rendesen otthon felejtí a pénzes tárczáját.

Szép nővel ülök szemben. Bájos, elmés. Természetesen, özvegy ez is. Mikor boru száll homlokára, még szebb, s ha kire ilyenkor ránéz az ő setét, bánatos, epedő szemével: az bizony tuskó, ha legott nem fakadtak rajta a szerelem rózsái. Másnap délben már nem volt ott. Mi lelte?

Tán beteg? Kedves maître d'hôtel, mi lett a szép asszonybul? A szép asszony még hajnalban kapott látogatást; egy deli zsandár-sergeant jelent meg nála (lám a hamis!) kinek a karján eltávozott, megnézni a genti kerületi törvényszék börtönét.

Hát az a deli, férfias, előkelő marquis de la Ste Trichonnière, aki oly gyöngyen zongoráz s azokat a pompás yacht-kirándulásokat rendezi? Aki megnyerte a nagydíjat, midőn két mértföldnyire uszott be a tengerbe? Aki Gounod romancaát oly elragadóan énekelte — szóval az a parfait marquis? Hát az valjon hova tűnt? Annak bizony a »petit jeu«-ben egy kis malőrje akadt. A fehér manchet mögül kiesett egy hölgynek az arczképe, mely kártyapapirosra volt festve. S hogy elárulva látta a gyöngéd titkot, a lovgias férfiú ott hagyta hódításainak színhelyét.

A table d'hôte vén bojárja s fiatal neje szintén nagy érdeklődés tárgyai. Az agg oláh virágzó hölgyének gyujtó szeme, görög arczéle s izgató idomai soknak rontották meg az álmát. A rumuny Othelu az ő vastag szemöldei alól dühös pillantások nyilait lövölgeté széjjel, ami a békés étkezéssel épp ugy nem fér meg, mint annak a bojár asszonynak szokatlan szépsége. Főleg a vis à vis-ja,

egy öreg angol, annyira belemerült a nő nézésébe, hogy a kanalat a füléhez emelte, olajat öntött a levesbe s megsózta a befőttet.

— Uram, mondá a bojárnak: a jó emésztés, valamint a rendes vérkeringés fontosságának nevében tiltakozom ekkora szépség ellen. Mi csak közönséges halandók vagyunk; magamról legalább bizonyosan tudom, hogy nem vagyok félisten, s nem tartozunk szívünk árán megkárosítani a gyomrunkat. Ha ő istensége, az ön hölgye, megengedi magának azt az olympusi sportot, hogy felhőiből alászállva vagy a tenger tajtékjából kikelve, gyarlandó embernek szánt ebédben részt vesz: legyen nekünk megengedve, hogy meneküljünk ekkora báj elől. Asszonyom, uram, kedves egészségökre a dinert . . . én máshova megyek ebédelni.

Egészen így mondta-e, már nem emlékszem. De kevés hija volt. A nő elmosolyodott. Keskeny, fehér homlokára finom pir, az öröm és szemérem pirja szökkent; szemét lesüté; remek faragásu orrának czimpái remegtek, mint rózsalevél a szellőben; ajkának piros bimbaja megfakadt s kivillant alóla a keskeny, apró, fehér fog. Az orczája középen besüppedt, ahonnan az ismeretes amorette kacsingatott ki, s a bojár, haragos-

vörösen, fölállt s karját nyújtá a nőnek. Az öreg sántított. Még ezt is! Az illusio teljes volt: Vulcanus és Venus.

A másodemeleti salon nyitott ablakából néhány percczel rá rumuny dörgedelem csattogott le az utcára. Vulkánus villámot kovácsolt s vastag felhőkben gomolygott a zivatar. Már akartam fölrohanni, hogy hősiezen leverjem a vén oláht. Bayard a bojárt. Fölösleges hevedelem. A lépcsőn jöttek elém; a szép szemek napja szétozlatta a förgeteget s láttam — ó láttam: egy puha, patyolat kéz hogyan vonja a kerek vállra azt a borzas ősz fejet s csókolja meg édes ajkával azt a kefét, mely szemöld gyanánt berzenkedett az öreg dühöngönczulu apró, tuskés szeme fölött. Hogy ebbe az igézetes érintésbe nem változott át karcsu leventévé! Ah, nincsen már tündérmese!

* * *

Éjfélt ütött, midőn a »Belgium« fődélzetére szálltam. Numerusom kívül esett az ágyszámon. Lesz tehát szerencsém a füstölgő olajos lámpás mellett virrasztanom. A kabinekből víg gyermeki sikongás hallatszott. A boldogok hatodmagukkal

nyüzsögtek a két keskeny nyoszolyában. A steward nem győzte nyitogatni az üveget, s bőven töltögeté az égett-kenyérhaj ízű fekete sört, melynek »stout« a neve. Az englishmanek itták, mintha jobb ital sem volna a világon.

A meleg olaj szagától a födélzetre menekültem. A párkány mellett karcsu nő intett föl a kőpartra istenhozzádot, honnan melodikus »good bye!« hangzott vissza három leány ajkáról. A kedves kacaj ugy röppent ide-oda a sötétben, mint fekete rigó az erdő sűrűjében. Mellettem egy durva legény áll, aki egy léczhez tüzes vassal közelit. A következő pillanatban kábitó sustorgással lövel föl a vastag, csillagtalán éjbe a jeladó röppentyű. Aztán ismét a sötétségbe hanyatlik vissza körülöttem minden. Fölöttem egy ló harapdálja magas ketreczének hideg vas rácsát. Ma délben győztes az ostendei gyöpön — s most rab. Londonig az is marad. Jockeyja meg-meglátogatja és beszél hozzá gyöngéd istálló-hangokon, melyeket a lovon kívül csak az angol turfman ért meg. Plaidbe göngyölődött éjféli andalgók némán méregetik a szurkos talajt. A nagy kürtő mellett óriási szakács forgolódik a szoros konyhán, melynek titkaiba kár volt bele pillantanom. Nem is mintha embernek, hanem mintha

embert sütöttek volna ott. Mögöttem vadállati üvöltés. Az indulás jele. Az a medve ott, ki a hidra felczammog, a kapitány; az ő bundás melléből fakadt az a rémes bődület. A kormánykerék mellé három vén legény áll s jeladásig csöndes, néma köpködésben várakoznak. Még egy röppentyű czikázik a fekete égnek, másodpercze, mint a villám, vakító fénnyel öntve el a tengeri szörnyeteget, mely most kezdi mozgatni óriási lapátkerekeit. A dagály dörgve csapkodja a »Belgium« bordáit. Indulhatunk.

— Ohió!

— Hoi hó!

— Ohói!

— Hahói!

Panaszosan és démonilag hangzott a parti s a mi matrózaink közös hajószabadítási munkálatának wagneri éneke.

Az ár fölkapja a »Belgiumot«, mely lomhán, nyekeregve feszül át a keskeny csatornán. A molo sarkán orditva kapja hátára a zabolátlan tenger. A kapitány s a kormányosok között agyrengető hördület pótolja a sötétben láthatatlan kar irányítását. Mint a Dante elátkozott lelkei jajgatnak és bőgnek. Egyszerre meglendül a jármű, én félre billenek, a ló horkan s az egyik dúczos, alaktalan

éjféli andalgó, fenékre esik. (Nem a hajó fenekére.) Csak a karcsu nő lebeg zavartalan sulygyenben a sötét födélzeten.

Szabadban vagyunk. A fordulónál fölcsillan a tengerpart hosszában a vendéglők s a cursaal lángsora, hol vidám emberek nevetgélnek és szivják az éjfélnék sóban gazdag levegőjét. S míg Nathalie k. a., a »pianiste hongroise«, ama terem tündöklő fehér falai között pörgeti újjai alatt a »flux és reflux« romanceát, s hálás közönség fogadja a szerényke adományt — mi az Északi-tenger mélységes medre fölött uszunk-ingunk bele a végtelenbe. A végtelenbe, de nem az ismeretlenbe. Ott rezeg kettős ércz-tokjában a megvilágított delejtű a kormányos előtt. És az tudja merre hajtson.

A parti csillám a tengerbe ful; csak az Iseghem bourgmestre egyetlen világító tornya lohadoz a távolban, elvéteve egy-egy búcsu-sziporkát küldvén utánunk a síkra. A hajó méltóságosan emelkedik és sülyed. Amikor emelkedik, lábomba száll az agyvelő, s amikor sülyed, visszagurul a fejembe. Fölséges érzés. Az árbocz közelében csekélyebb a hajónak u. n. excursiója, hánytorgása. Odaállok az emberevő szakács konyhája mellé, kinek tűzhelyén kialudt a láng, maga meg

szédületmentes fejét ott nyugtatja egy kis párnán, melynek pihéje a tenger hinárjából került.

A »Belgium« salonjában még ébren vannak. Bujdosik a »stout« s bőven ömlő fekete habjaiba bele-belecsöppen egy szó-morzsa is, melyet az egyik beszédesebb ánglius ejteget bele a nagy hallgatásba. A »little deavel«-ek is elnyugodtak, a zajongó gyermekek boldogan alusznak; csak a szegény mamát nem ringatá hajuba a nagy bölcső — sőt inkább, álmát meg-megszakítja egy belső teifeun, mely aztán kinos nyögésbe vész. A szomszéd kabinban az erupciók harsányabban nyilatkoznak; a roham-közöket multságos »damned« tölti ki, mint clown az »Oceania« asszony műveletei közötti szüneteket. A harmadikban kohófuvás, beleket fölszívó hápogás, azután förgeteges locssanat, mint ha egyszerre százezer tojást puffantanának a falhoz. Az apróbb szédelő kényelmére a teremben köröskörül mosdatlan bádog medencze mutogatja kietlen öblét, gyónásra hívogatván az ingadozót.

Nem hajlok a tengeri nyavalyára, amivel az egyik gentleman becsülését kiérdemelni voltam szerencsés; de csak mégis tanácsosnak vallottam kitérni a kísértés elől. Angolom megkínált az ő ágyával. Egy szárazföldi »patkány«, aki ilyen jól

megszerkesztett agyvelővel dicsekedik, nem méltatlan e kitüntetésre. Érdekelttem őt; s midőn megtudá, hogy a rut csoroszlya hiába nyujtoggatta felém karjait már első tengeri utam alatt is, nem hitte, hogy nem a tengereket járta valamelyik öregapám. Pedig ember-émlékezet óta a »czigánytó« volt a legnagyobb állóvíz, melyet harmadizi őseim ismertek. Elhitte, midőn a »stout«-os poharat, mellyel megkinált, rázkódva tettem vissza az asztalra.

A földézetén mély csönd. Csak a gőzgép cyclopsi szuszakolása rezgetteti meg állandó tánczban a lámpást, a nehéz vasalású kerek ablaküveget s még a nehéz horgonyokat is, melyek mint valami tengeri csoda-állatok rettentő lánczokra verve hevernek ott holtan. A zakatoló kerék morájába aztán a kormányos méla danája vegyül. A karcsu nő, kátrányos ponyvával beterített hordóra hajtván fejét, aludni látszik. Szomszédja, a duczos tömeg, horgol. A ló egyet-egyed fú bele a sötétbe. Köröskörül özönvízi éjszaka. A szakadozó felhőtábor foszlányai közül lekandit egy magános csillag. A delejtű remeg. Lapján, ahol az az »E« ragyog, én is odavaló vagyok, »Est«-en van az én hazám, Kelet felé. Arra fordulok. Az ég alja szürkül. A távol hajlatba

belevész tekintetem. A homályos alapon megmegvillan egy sirály fehér szárnya — vagy tán fellobogó sörénye egy nyargaló hullámparipának? Halvány pir vékony csikja nyilal végig a viznek s az égnek elmosódó határán. Pitymallat. Nem üdvözli pacsirta, csak a sirály kinos vijogása. Hajnali szellő csapja meg orczámat. A gyöngé pir szinesedik. A tisztuló ég aczela mintha szikrát ütött volna ki a messze ködbe vesző távoli szirtfokbul. Az első sugár diadalmasan villámol végig az örök vizeken. Majd, mint mikor az egyes hang teljes akkordá gyűl: ragyogón ömlik szerte bibora az első sugárkévének. Még egy percz — s fönséges harmoniában kél a nap, hig arannyá olvasztva a tenger síkját.

Üdvözlégy, megváltó reggel! Köszöntelek, emberséges stewart, aki párologó teát teszel elém a padra.

Átellenben is hajnalodik. A karcsu hölgy nyitja föl kék szemét, álmosan néz körül, aztán borzongva vonja szükebbre gyöngé vállán a koczkás plaidet — fölkel, a hajó karfájához inog s beletekintve a kormány kavargó örvényeibe, szúzi belsejének titkát a habokba temeti.

London felé.

VAN egy percz a tengeren, midőn hajónk egyedül van a roppant sikon. Egy maroknyi nép, mely az ilyen hitvány, inga jószágon állva, uralkodik a világ fölött — és rabja a legkisebb hullámnak.

Szerencse, hogy a látóhatár körülnyírbálja a véghetetlenséget szárazon és vizen s hogy fejünk fölött az ég sátora van, amelyen tul nem pillant-hatunk.

S aztán van ismét egy percz, midőn legköze-pén uszunk egy vitorlakörnek, mely, a habokon rengve, mintha csak nekünk bókolna. Okozza ezt a hajónak haladása, melyet látunk, de észre nem veszünk. A pont meghízik, a bő gyürü össze-zsugorodik — s e két tünemény közt ötven ten-geri mértföld van. Sokszor, mintha a vízből bukott volna föl, nagy három-árboczos leng a sik maga-sán. Kezdek hinni a repülő hollandi meséjében. Meg odább valóságos délibábon pihen a szem. Látok fehér tanyát, delelő csordát a zöld mezőn, amint fölkapja a verőfény. Csak hogy a tanya

fehér fala egy megcsillanó vitorla, a delelő csorda föltorlódó tajtéka a messze haboknak, a zöld mező a zöld viz, s a pusztának tengerhez hasonló verőfénye itt a puszták verőfényéhez hasonló tenger. Magas hegy tetején, messze sikon válik leginkább meggyőzővé az önösségünket s hiúságunkat példázó nagy karika, melynek mindig magunk vagyunk a középpontja. Mégis ilyenkor mondotta a porosz lajdinant a tengerről: »Nagyobbnak képzeltem«.

A szembejövő hajó némelykor haránt dől mint a pisai torony. A kedvező szél gyorsító lehének a hajó kitarja minden vásznát, melyeket a vig fuvalom úgy dagaszt és feszít ki, hogy az erős »szuflába« félrebillen a karcsu jármű.

Csak egészen közelébe juthatnék annak a nagy hattyu-madárnak, s hallhatnám csattogását kiterjesztett vitorla-szárnyainak! Gyermekes epedéssel, beteg sovárgással vágytam e gyönyörre. De távol marad valamennyi szeme a nagy hajógyűrűnek. Egyszer suhant el tőlünk vagy száz ölnyire egy norvég shooner. Alig ismertem rá. Fél órával ezelőtt óriás volt, amint ott magaslott a szemhatár szélén, s most, hogy közel ér, valóságos mogyoróhéj a mi nehéz hajónkhoz fogva. Mintha csak valami nagy férfit láttam volna közlelől. S amig felénk

lebeg, ragyog minden vitorlája a fölkelő napon, s hogy mögénk kerül, fekete silhouette gyanánt lép a ragyogó tányér elé, melynek izzó lapjába élesen metsződnek bele körvonalai. Egy perczre olyan mint egy nagy fekete pók, mely kötélzetével hálót vet a napra. Minden részlete a hajónak arany szegésű ében-faragványának látszott a fényes alapon. Egy billenet — s faragvány, arany szegés a szürke távolba vész s diadalmasan emelkedik mindmagasabbra a nap.

Kapitányunk messzelátó nélkül is legott fölismeri a távol hajó nemzetiségét, nagyságát, osztályát. Ha Északon vagy Keleten egy vitorlának csak a hegye villan föl: már annak neve van és története. Az a »Kronborg«; jön Helsingörből s megy Kelet-Indiába. Az amott meg a »Funchal«; jön Valparaisóbul s megyen Bremába. Az ott meg — ah, ketten vannak! A kapitány arcza élénkül; szeméhez emeli a csövet, majd a másod-kapitányt kínálja meg vele. Aztán összenéznek s beszélnek. Az ég alján, közel egymáshoz, kettős füstszalag hömpölyög a hullámok fölött. A két fekete pont, ahonnan ered, két hadi hajó: az »Albatros« és a »Nautilus«; mennek Santander elé, nyomatékot szerezni a németországi nyilatkozatnak. Arról ismertek rájuk, hogy nem ismerték.

Alig hinné az utas, hogy az a kemény, a folytonos tengeri uttól rezesbarnára rozsdásodott kapitány, bármely egyetemen a mennyiségtannak, fizikának és földrajznak lehetne tanára. Tudós napszámos, nagy műveltségű ismeretlen, kinek neve váratlanul csak valami regény vagy csodálatos rajzolat czimlapján fordul elő, melyet megirt, vagy valamely természettani problémának népszerű fejtegetésével vonja magára a világ figyelmét. Ilyen volt Marryat, és Read. Ilyen Pierre Loti. Heine Vilmos (a Henrik öcsse) és a termékeny Jules Verne, aki Havre s a normandiai partok közt vezérli most a »Jean Bart«-ot, az ő saját külön yachtját. S az ilyen kapitány, ha szükséges, vállig túri föl inge ujját s kérges markával belekapaszkodik a legvastagabb kötélbe s a legénységgel versenyt vonja be vagy húzza föl a nehéz vitorlát. Eszembe jutott a mi takaros, édesvizi kapitányunk, aki aranyrojtos fehér sipkával a gondosan bodoritott fürtözet fölött, keztyűs kézzel s guêtres szövet-czipellőben lejt a dunai gőzhajó hidján, győzedelmesen kacsint a szép női utazókra s minden forduló után legalább is oly képpel száll alá szellős trónusáról, mintha ő fedezte volna föl a Nilus forrásait — Dévény és Tittel között.

A fődélzet megnépesedik. A »little deavle«-k a tehercsomagok közt játszanak bujósdit s fölkapaszkodva a ló kalitján, megsimogatják a szép állat száraz, okos fejét, melyről a lovász most húzza le a csuklyát. Egy öreg ur kergetelőzik az aprókkal, ezeknél pajkosabb. Ő a hajó »loustic«-ja, ki ötleteivel és fintoraival folytonos derültségben tartja az apró közönséget.

A steward teleharangozza a hajót. Itt a luncheon ideje. Egy percz alatt kipusztul a fődél s a salonba tolong. Csak a karcsu kisasszony marad fönn s gyöngéd, az utolsó vallomás óta halvány arczának fehér rózsáit pirosra csókolja a csipős reggeli levegő. Plaidjén a sima részek finom idomokra feszülnek rá s a rakonczátlan széltől megbomlasztott hajfonatok gazdag, hamuszin aranya, büszkén hirdeti a chignon távollétét. Kalapján a kék fátyol s a hosszú fekete strucz-toll magasan ágaskodnak bele a kék reggelbe s a fuvalom, mely félre legyinti a szoknyáját, szépen formált, nyerges lábat mutogat, diadalmasan meghazudtolva azt a bal hiedelmet, mely szerint az angol lady több helyet foglal el a föld hátából, mint a más nemzetbeli nők.

Sohasem hittem volna, hogy ennyien vagyunk. Mig az éj szárnya borult rájok, a rut nyavalya

tartotta fogva uti társaim nagyobb részét. A gyöngülő himbálózás, a fris léggel megtérő étvággy a terített asztalhoz úzi őket. Hal, rák, sódar, hideg roastbeaf, hig tojás, vajnak s méznek sokasága kerül el a fehér abroszon. Öblös csészéből párolg elénk a tea s kávé — ha ugyan az a hig, kormos, illat nélkül való, hitvány lőre megérdemli ezt a nemes elnevezést. Nem is igen fogyasztották; csak én szárazföldi patkány, aki itt sem tehettem le megrögzött kávé-szomjamrul, birkóztam meg vele. A tea sem az, aminek otthon ismerjük. Sötét, kesernyés folyadék, mely a legnagyobb cukor-darabokra s a forró vizesésre sem szelidül meg. Annál izesebb a tojással koronázott sült sódar, a porhanyós burgonyával szegett lazacz s egyéb számai a könnyü emésztésü angol konyhának, jóllehet ebben az élelytől szinte részegítő atmoszférában a vig gyomor megőrölte volna még az ólomnehéz hazai gombóczot is.

Ószinte bámulatom tárgya volt mindamellett a »loustic«, aki minden tálbul kivette a maga jókora porcióját s azonkívül egy dagadó beafet is bekeblezett, melynek véres leve vastagon csorgott ki nagy fogai közül. De nem maga volt a hatalmas. Mellettem egy hosszú nyaku lady mint a czápa fogyasztotta ami ehető esett

megnyult, száraz ujjainak ügyébe; s mig keskeny arcának egyik fele mint a malacz ugrott ki a mögéje tolt falattól: savószin szeme héjakint, mohón csapongott körül a dus asztalon s ugyan-csak megadóztatta mindnyájunk udvariasságát. A rumjába teát öntött s ezzel a mérges itallal öblögette le csutkás torkán a nagy falatokat. Pedig, amint oldalvást nézegettem, azt hittem felőle, hogy éhenhalt galambnak az árnyékával is jóllakik, s hogy leszűrt holdsugarat iszik.

Csodáltam a fölszolgáló legényeket is, kik a még mindig tánczó hajón neutralizáló hajlongásban hordtak körül higit-keményet, anélkül, hogy akár csak egy csöpp csordult, avagy egy morzsa hullott volna ki az edényből. Nem hiszem, hogy az ilyen steward nem kókler-viselt művésze valamely czirkusznak. Legalább azt a tojástánczot, amit a salonban végzett — s tojástáncz volt az a szónak teljes értelmében — ugyan-csak megtapsolták volna a csengeri vásáron.

Luncheon után megint bujdosott a stout s a brandy; olyik még össze is keverte a kettőt s ezzel ennyhité olthatatlan szomját. A »loustic« sorba itatá az »apró ördögöket« — néhány rafaeli angyalfő volt közte — s aztán »kicsi borjut« játszott velök s a még le nem szedett

asztalkendőkbul egész menázsériát gyűrt nekik: nyulat, bárányt, szarkát, cziczát, s mindegyik alkotását az állatnak megfelelő szóval: makogva, mekegve, miákolva s cseregve mutatá be az ujjongó karnak. Sőt még hajót is ácsolt nekik a damaszt kendőkbul s kenyérbélbul gyurt bele apró matrózokat. Egyébre nem is volt érdemes az a sületlen tésztakölöncz, melynek még a vékony haja is ragadós, mint a keletlen pép. Szoboszlai czipónak barnapiros gombája, fájdalomosan emlékeztem reád.

A konyha mellett elhaladva, nem állhattam meg — az emberre mindig sajátos vonzódással van a borzalmas — hogy bele ne tekintsek. A bakó-szakács egy véres hustömegebül hasított le éppen egy darabot, s odavágta az izzó rostélyra, hol iszonyu serczegéssel puffadt eléje a beafsteakülésnek. Melyőnk czombjából vághatta! Brrr!

A nagy kalitban számtalan galamb nyüzsgött egymás hátán. Ezeket cél-lövés végett szerezte be a kegyetlen sport a wimbledoni riflemanek multságára. A kisebb kalitban meg vagy husz pósta-galamb guggolt. Ezeket a brüszeli levélgalambászok küldik át Londonba próbautazás céljából. Komoly madarak, akik tudomásával vannak

levélhordói fontos tisztöknek. Egy szerény szürke nyöstént mutatott kísérőjük, mely a megszállt Párisból hatszor tette meg az utat Orléansba, honnan mindannyiszor visszarepült az ostromolt városba. A vérengző szakács, ki most fogát vájva az ajtóban áll, olyan éhesen néz a derék madarakra . . . bizony nem szánta volna valameny-nyinek kitekerni az okos kis fejét.

Hogy fölpillantok, az ólmos ködfoszlányból sekély földszalag bontakozott ki. Ez Anglia partvidéke. Amit néhány percz előtt hajónak néztem, köszirt volt. Köszöntelek, szabadság földje, mely biztos határaidba fogadád egykor a magyar haza számüzötteit!

Körül a hajók megszorodnak. Apróbb halászbárkák portyázgatnak szanaszét s úgy forgatják a vitorlát, hogy a széllel szinte ellenkező irányban usznak. (Magyarázatát l. Müller-Pouillet »Egyetemes Természettanában«.) A bárkák fölött sirály és halászmadár sivalkodik. A tengerben széles, kéklő sáv. A Temze. Már fél órája járunk rajta. A partok mind összébb szorulnak. Az ólmos határ kizöldül, erdők és szántóföldek virulása int felénk. Sűrűn jön és fordul a Yarmouthba és Plymouthba igyekező póstahajó, s a kapitányok magasra emelt karral tisztelegnek

egymásnak. Ó angol felségének egy hadi naszádja von mély barázdát a csöndesülő vízbe. Gyakorlatról tér meg. Az erőd fokárul az angol színek lobognak. Távollabb nehéz gomoly. Tán az »Albatros« és a »Nautilus« egyesült füstoszlopa, vagy -- ugy igaz... az első kürtő löveli ki torkán a sűrű fölleget. A gazdag és munkabiró Anglia első gyárát pillantom meg.

A folyam keskenyedik. Háta tarkállik a sok gőzöstül és vitorlástól. Amonnan messzirül sötét betük ágaskodnak fehér alapon: »Thames Haven Cattle Landing.« Egy földhányás torkából vasuti vonat iramodik az erdőnek. Utközben találkozik másikkal, mely mint a vakond szalad bele a földturásba. Olyan takaros apró vonatkák! Vagy harmincz kocsika szalad a kis teaforraló mögött, mely 160 lóerővel dolgozik.

A partok népesednek, épülnek. A napfényben tündöklő lombozatbul valami vártorony buvik elő, melynek árboczán, mint virágfürt a szárán, vagy hat zászló lebeg. Egy »castle« tornya. Parkja száz holdas, bársony gyöpen egészséges angol fiu és lány crickets, crocketez, lawn-tennisez. Ős hársai alatt fehér kerti padok s az öbölkében karcsu yacht és apró csónak raja reng: a kastélybeliek vizi hintai.

Benn a nyaralóban elkényeztető comfort, szolid elegancia, vastag szőnyeg, ősök arczképe és kapu nagyságu kandalló, melyben nyirkos őszi napokon hasábfa pattog s a harisnyás, fehér haju szolga nagy ezüst tálczán hordja körül a teát. A szőke miss most a zongora mellett az ő fiatal lelkének virágos csolnakát a Field román czain ringatja; az izmos fu, ponneyja hátáru, brávot kiált föl az ő nénjének s a kengyelben fölállva, roppant georgia-csokrot lódit a terembe, amin az öreg lord papa jóízűn kaczag s mylady megrezzen, mert kicsiben mult, hogy az erős dobásba föl nem borult a két japáni váza, melyeket bátyja, a tengernagy, hozott Jeddóbul. Vagy a lovász a veranda elé vezeti a kényes paripát. Az egyenruhás babszemjankó, a csöpp groom, csatos kék kabátkában, tartja a kengyelszárat s a bájoló miss, szöghaján a fátyolos magas kalappal, lovagló-ruhájának szélét fölkapva, közeledik.

Gravesend! A háztenger első hulláma.

Azt hinné az ember, a nyugtalanul váltakozó házfalak egyébre sem valók mint arra, hogy a firmák roppant fóliája gyanánt szolgáljanak. Egymást éri a »boarding« és »building«. A két par ton örült sebességgel száguldanak túled-hozzád

a vonatok. A folyón már csak »lépést« mehetünk előre. A kapitány karja, mint a vasuti póznának jeladó lécze, súlyed s emelkedik, hol egyik, hol másik végében a hidnak. Apró cutter, vakmerő vizi szunyog gyanánt metszi át utját a természetes »Belgiumnak«, mely óvatos lomhasággal váj utat magának a nyüzsgé rajban. Valóságos ladik-boly iramodik a nyomába, hogy élve a hajónk okozta erővel, ennek sodrában ingyen és evező-csapás nélkül haladjon jó darabon.

Hajónk egyszerre megáll. Zöld csolnak tart felénk, melyen egyenruhás urak állanak. »Her Majestys Custome«: a douane, az angol fináncz.

Az én öreg gentlemanem, kivel utközben összebarátkoztam, megnyugtató, hogy az utast nem igen faggatja az angol douane. Az »examinor«-nak bemutatott, mondván: ez magyar úri ember. S a fináncz nyájasan szalutérozott s meg sem tapintván bőröndömet, rá ragasztotta a mentesítő piros czédulát.

Kedves hazámfia, nem is gyanitod, mekkora becsülete van itt a magyarnak! »Csak mondja meg mindenütt és mindenkinek nemzetiségét«, biztatott az öreg ur, »nagy hasznát fogja venni. Mi derék, igyekező, jellemes embernek ismertük meg a magyart 1850-ben, aki inkább goromba

munkát végezett, semmint ajándékot fogadjon el; a lengyel menekült sohasem dolgozott, hanem csak »koldult«. (Saját szava.) A német sem köllött neki. »Mert végre is, lássa: german is man, hungarian is gentleman. Ez a különbség!«

Megköszöntem a kedvező véleményt s hirtele- nében körülnéztem, pirulásomra nem hallotta-é meg valaki ezt a dicsérő nyilatkozatot — mert bizony ez idő szerint sok nálunk a »lengyel«.

Elöttem két roppant hajó, árbocz és vitorla nélkül. Ezek »detentions ship«-ek, a vásott angol tengerész-urfiak fegy-háza. Elöttük a hivogató város és maguk közepében a csábos zajnak — fogva. A befőttes üveget csak kívülről nyaldos- hatják. A hajónak »Tantalus« a neve.

Kavargó füstfelhők homályosítják az eget. Gyár után gyár; warehouse tövében warehouse. A házak egymás tetejébe kapaszkodnak. Jobbról és balról hajógyár és dock. Emberek sűrűje a két parton, apró hajók surranó bogarai a vizen. S egy fordulón kémény, tető, kürtő, árbocz, oszlop, to- rony kábitó rengetege — Londonban vagyok.

A vén »London bridge« alatt kötöttünk ki.

London.

I.

KÉT dolog lepett meg különösen, hogy Londonba tettem be a lábamat: sütött a nap s nem lopták el a pénzemet.

A többi, hogy cabom az 57,004-ik számot viselte, hogy az embereket a föld nyeli el itt, hogy a következő perczben annál többet lökjön a felszínre: ez elszédített, de nem bámultam rajta.

Valami iránt nem tudtam tisztába jönni. Csak találgattam mi lehet? Van ugy az ember sokszor legjobb ismerőjével, hogy valamit lát rajta, ami idegenül hat rá. Egyszerre aztán észre vesszük, hogy állban kibernetválkozott. Mig a fogadóig vitt cabmanem, rátértem végre, mi teszi rám azt a szokatlan, nagy városban szinte ijesztő hatást. Londonban nyüzsög a sok ember, fogat — de nincsen zaj; nem csak aránytalanul nincs, de egyáltalán nincs. Forog-sürög a tömeg, tolong a számtalan szekér, de nem csörömpöl, nem kopog, nem csattog, nem dörög, nem zörög. A gőzhajó futty nélkül cikáz ide-oda a Temze hátán, fölöttünk

sivalkodás nélkül villan el a vonat; egyszer dörren csak — aztán szavát, magát elnyeli a szomszéd utcza. A természet bölcsesége, mely nem engedi meg, hogy a tölgyfán tök teremjen — mert, így szól a tanulságos mese, ha egy-egy tök leesnék, az alatta delelő utas embert agyonütné: — e bölcsesség második lefejtésben nyilatkozik úgy a londoni municipum rendeleteiben (amikét ez a furcsa angol respektál), mint magában a sokaság ösztönében. Mert hová lenne idegzetünk, ha a roppant forgalom az őt megillető zajjal járna? A fül megszokja a hámor nagy pörölyének földremegtető döngéseit; meg a szakadatlan ágyubömbölést a gödi, alcsuthi csatákban; de akkora lármában, mint amelyet ez a néprengeteg magához aránylag szülne, megbomolna az agyvelő. Egy londoni forradalom pusztító lenne már csak a zajával is. Hova lennék itt, ha minden mozdony, mely alattam, mellettem, fölöttem elzug — minden gőzhajó, mely a nagy folyamot átszeli — minden omnibusz-kalauz és minden varga-inas és péklegény fütyülne? Siketítő orkán támadna belőle. S főleg a déli órákban a Stock-exchange, a bankok s a Mansion-house körül ott a Lombard-streetben van szükség a hangok mérséklétére; a nyüzsgés ott akkora, hogy nő és gyermek, az ut

megrövidítése végett, a lovak hasa alatt bujik el s az üres cabon lép át. Persze, hogy angol kocsis, angol természet és nevelt ló kell az ilyen művelethez.

Az aránylag csöndes utcák s a háztenger sívár architektúrája, vakolatlan fala s a keskeny homlokzat, némi — különöset mondok — némi falusi színt adna Londonnak, ha rövid közökben fel nem buknék az ámuló szem előtt az India-office, a Custome vagy Greenwich, melynek egy udvarába beleférne a nájgépáj (bár ott volna!) meg egy halom pesti ház; vagy ha égbe törő merészséggel nem intene ott a szt. Pál kupja, vagy a Nelson oszlopa a Trafalgar-squaren, vagy a parlamentház queenstowerja (királyné tornya.)

Ugy látszik, hogy amit az angol ember a lakháza külső diszéből megvon, azt busásan juttatja középületeinek s a cluboknak, melyek mindegyike roppant arányaival és méltóságos styljével tűnik ki. A »Army and Navy-club« a Haymarketen, a »Traveller-club« a Hannover-squaren bizonyítsanak mellettem. A magán-házak sorából tán csak az egy Wellington-palota vonja magára a jövevény figyelmét, mert két emeletének hat ablakával a Hyde-parkra néz. E »fényüzés« onnan magyarázható, hogy a megdicsőült »vas herczegnek« a

hálás nemzet adta ajándokul ezt a házat, mely bizony Budapesten sem tenne számot, de a Piccadilly hosszú kalitka-sorában tekintélyes objectum. A »nagy« Rothschild (itt Roszcsáild): sir Lyonel, aki tőzsomszédja a herczegnek, nem hiába dugdagdag férfiú és bankárja a világnak: van is neki takaros házikója mely, nem tulzok, legalább is háromablakos fronttal büszkélkedik. A telek drágaságáról fogalmat szolgáltat a következő hiteles adat. A cityben — igaz, hogy a börze közelében — ottlétem idejében 8000 fonttal, tehát 80,000 ezüst forinttal kelt négyszeg öle egy sikátor ócska házának. Hát még, ha a budapesti közmunka-tanács sajátítja ki!

Hogy diszben nyerjen a város és meg ne szenvedjen az angol elve, aki házában várát akarja birni: a tehetősebbek egy-egy városrészben együvé állnak és építtetnek maguknak négy emeletes szárazföldi »Leviáthán«-okat ezer ablakkal és száz kapuval. A Brompton-square, Grosvenor, Belgravia és Victoria-street ilyen kaszárnya-palotákkal diszeskedik.

A minden fajú nyomtatvány iránt való régi hajlandóságomnál fogva gyönyörködve nézem a falragaszokat s rajzos hirdetéseket. Aki tudja, a placard előállítására egyáltalán, tiszta, vagy plane

művészi megszerkesztése mekkora nehézséggel jár, őszinte bámulattal nézi az angol sajtó-iparnak e tehnikai remekeit. A mély feketeség, a tüzes pirosság, az éles betű (vagy, műhelyi szóval élve, »írás«), az ügyes beosztás, a jó styl (nem a szöveget értem itt, noha ebből is tanulhatnának fővárosi hirdetőink), a természetes nagyságot túlhaladó alakok jellemzetes, sokszor fölséges humoru rajza, a szabatos összeillesztés, a jó papiros meg a többi: ez mind olyan dolog, mely már magában is hű tükre ugy az angol szolidságnak mint élelmes-ségnek — mert e kettő igen jól fér meg egymás mellett. Nem árt tudni, hogy az ilyen egyes lepedő sokszor 10—15 shillingjébe kerül a hirdető félnek; s hány ezer utczasarkon és tűzfalon virít az ő nagy papiros-vitorlája. Egy kis vagyont költ el naponkint. Az »Adelphi« színház valami nagy látványosságot hirdet. A darab fő-alakjai óriási arányokban vannak feltüntetve. A hős baretjén a toll van fél öles; a gyermek, melyet az anya kiment a tűzből, megütné a rifleman mértékét. Este lángkoszoru övezi a placardot, hogy minden része élesen legyen megvilágítva. Vagy valamely ház másodemeleti, kapunyi ablakában forog hosszú sorozata az átlátszó hirdetéseknek, minden perczben más-más kerülván a szem elé; sőt a

borus hónapok beálltával az elektromos fény a sűrű ködfalra lövelli rá a Flymoore csizmáit s Peernek szappanyát. Nem is említem a megvilágított kalapú, átlátszó mellű és dereku ireket, kiknek fejről a »brasilian saucet«, szivéről a »justly famed (méltán hires) vital restorativet«, hátáról James Briddonnak »most important notice«jét, a két kezében levő lampionrul a »revolving shutters«-t s »iron wine bins«-t, vagy a »red heart rumot« olvashatom le; s számba sem veszem a minden sarkon leselkedő commissionert, aki nem is apró czédulákat, hanem csinos képes regényt nyom a kezembe, melynek minden második lapja hirdetés, maga a jól megírott vig történet pedig azon fordul meg, hogy az apa esküvő előtt meg akarta tagadni lánya kezét a szerelmes ifjutól, míg ez kétségbeesésében véletlenül az apa lábára te kintve, észreveszi, hogy a csizmája szorít. Legott Sands and Sons urak bő választéku csizma-raktárába küldenek — ott van a Mac-Gregor-streetben a 28-ik szám alatt — s az onnan került puha bőrü, simulékony lábbeli visszaszerzi a kegyetlen apa jó humorát s a pár boldog lesz, s ebéd fölött a hálás vőlegény meleg toastot mond a derék varga-czégre. (Ezt mind a lámpás alatt olvastam el.) Sokszor nyolcz-tiz iparos áll

össze ily végből s közösen iratnak maguknak regényt, melybe sok ügyességgel van beleszöve az illető szabó, asztalos, varga, pipafaragó neve és utczája. S ha a »Lyceum« színház valamely darabjában lady Waverley ruháját vagy fejdíszét irigyen nézi lady Drumford: bizonyos lehetsz róla, hogy a ruhakészítő neve s a virágcsináló adreszje tudomásodra jó a jelenet folyamában. Az, hogy fölvonásközben a leforduló függöny apró koczkákra van osztva, melyek mindegyikében valami halhatatlan kalaposnak vagy keztyűsnek nevét hirdetik Shakespeare, Fletcher és dr. Johnson festett szobrai közt az ámuló jelenkornak, nem volt új előttem. Párisban is divik s mondhatom, jóllehet nagy engedményeket teszek az iparosságnak, bántott. A színházban illusiót, feledést keresünk. A circenses közt ne kísértsen a kenyér.

Említésre méltó, hogy a divatos celebritások mesterileg rajzolt arczképe nem csak fényképirók és műkereskedők szekrényében, hanem mészárszék, pálinkamérés, posztókereskedés és bádogos műhely kirakatában is látható. A »szép magyar nő« D'Anco (otthon Dankó) k. a. arczképét zöldségáros ablakában láttam káposztafejek és kalarábék között. A »Globe« színházban nagy sikerrel énekelte a mère Angot szerepét.

Az angol reklám kifogyhatatlan a fogásokban. Találékonyága bámulatos, merészsége sokszor megdöbbenítő. Az Oxford-street közelében egy háromemeletes épület — betüből. Ez a név a Rawlinson-ház. Vagy a ház a Rawlinson. Az **R** betű felső nyílása a cég roppant kirakata; alsó nyílása a fő-bejárat; az **A** kettős kirakatnak adja keretét, s így tovább az **N**-ig. Maga az üzlet — városokkal kereskedik; ezt úgy tessék érteni, hogy városokat csinál; de nem úgy mint Romulus »condidit Romam«, vagy Péter czár alapítá meg birodalmának fővárosát, vagy — hiszen magyar példával is dicsekedhetünk — Tisza Lajos gróf ur Szegedet: hanem Rawlinson urék gyártják a városokat, és színházastul, templomos-tul nagy ládákban küldik Australiába. Nem játékszer-templomot, nem papiros színházat mondok, hanem valóságos templomot, melybe akár 2000 néző tér be s valóságos színházat, melyben ugyanannyi hívő talál helyet. Alkotmányai vert-és öntött-vas részekből állanak. Összeróhatók és szétszedhetők. S ha egy város elunja magát valahol, kapja sátor-vasát és odább áll. Az embercsiga problémájának a megoldása. Ha Rawlinsonék házat adnak el, az nem csak pusztá ház, hanem az már teljesen be is van rendezve, a tűzhelytől

le a szűrőig, a kandallótul a csöngetyűhuzóig, minden konyhai edény, minden szoba-butor a legtakarosabb munkában. Nincs kifeledve semmi — s az éjjeli szekrény márványlapján tán a »Daily News« legújabb esti kiadása is ott van.

Láttam ott 100 személyre való társaskocsit. Láttam ágyu-kereskedést (Gilk & Comp. 3. Union Row, established 1843). A lengyel fölkelők a 60-as években innen szerezték apró ütegeiket. Láttam fényben sugárzó ablak mögött életnagy-ságu bábút, melyen pompás ruha ragyogott s mely művészileg volt fésülve, tanult gráciával legyezte magát, mosolygott, ide-oda hajlongott, forgott, mutogatván elejét-hátulját, s aztán a tömeg előtt, mely kívülről báméskodott, tanult gráciával meghajlott s kék ruhájának szélét fölkapva, lelépett a szinpadról s egy bájos arának adott helyet, ki félrebillentvén narancsvirág-koszorus fejről a menyasszonyi fátyolt, szemérmesen foglalt helyet a nézők előtt; s a ruha széle alul kidugva fehér selyemcipőjét, fehér moroquin-kötésű aranszegésű imádságos-könyvét fölnyitá s buzgón imádkozott.

Fölösleges mondanom, hogy — mint azt az éles elméjü olvasó nyilván ki is találta már — ezek a bábuk eleven kisasszonyok s így ezek is

csaknem olyan tökéletesek voltak, mintha mesterségesek voltak volna.

A Pater-Noster-Row egy játék-boltja előtt magam is a nevető közönség közé álltam, mert bizony volt ok a derültségre. Vagy tizenkét furcsa emberke — szerencsen, matróz, skót sat. — bolondul ugrált, veszett tánczot járt, föl-fölkapva piczi karját s módosan rakva lábát az ismeretes faczipó-tánczban. Soha mulatságosabb jelenetet ennél! Főképen egy kövérke öreg bácsi nem tudott magához térni a nagy kaczagásból. Csak ugy potyogott a könyje a görcsös nevetéstől. Midőn másnap este a Conventgarden hangversenyéből hazatérve, ismét arra vitt utam — hát a bácsi még mindig ott nevetett, fogva az oldalát s szinte görnyedezve a nagy derültségtől. A bácsiban amolyan »chatouilleur«-re, csiklandozóra ismertem rá, kit a cég fölfogadott, mert pompásan tud nevetni. A Strand-színház valamely kikopott hajdani kómikusa volt.

Magamhoz váltottam egyet ez ugráló babákból és — néhány nap óta fa- és füstékszerinti testvérjei ott járják a bolondját a Váczi-utcán, a Brunner bácsi boltjában, aki ajánlásomra hozatott néhányat. Fogadott-é melléjük kaczagó öreg urat, nem tudom.

Ime, nem csak a földszark-utazók szereznek dicsőséget az ő hazájoknak rendkívüli fölfedezésekkel, hanem az utcasarkutazók is.

Az angol nyelv jeles nyelv, könnyű is megtanulni, de szólni rajta úgy, hogy a bensülött megértse az embert, lehetetlen. Egy régi »elméncz« így figurázta ki az angol nyelvet: »Dickens«-nek írják s úgy olvassák, hogy »Boz«; egy másik, még régibb elméncz, az angol nyelv könnyű elsajátítása céljából azt ajálja, hogy: szedjed teli a szádat szóval, rágd össze s hirtelen köpd ki. Egy kis igaz van e tréfák alján. Az angol, amidőn beszél, befogja a száját, s csak akkor tartja nyitva, amidőn hallgat. A mássalhangzót vagy alig érinti ujj-, azaz nyelvheggyel, vagy erős tüdejének egész energiájával löki ki magából. Az »r«, »b«, a »th« (a mi »sz«-ünknek anämikus, vérszegény rokona) bágyadtan röpked felénk az ő szájüregéből. Mi tán csak akkor ejtenők szabatosan, ha a nyelvünkön apró hólyag volna. »Aroundell« neki csak »Andl«, s ha a kocsisnak becsületesen kimondod, hogy vigyen a »Waterloo«-vasúthoz, úgy néz rá az emberre s annyit hajtogatja a kérdező »sir?«-t, mintha legalább is arra szólította volna föl, hogy vigye az óbudai kálváriára.

— Waterloo railway!

— Sir?

— Wa . . . ter . . . loo . . . rail . . . way.

— Don't know, sir. Nem ismerem.

Ekkor türelmetlenkedve már kézzel-lábbal produkáltam neki a mozdony zakatolását, tüszögését. Sőt alapos megértés végett, füttyültem is neki.

— Ah! Vadlú! All right, sir.

Legyen hát, nem bánom »vad lú«, csak menjünk már egyszer!

Amidőn pénzváltót tudakolunk, a »change«-szóban oly sistergő »cscscsc«-t vág elénk, mely mint a röppentyű, metsző süvitéssel iramodik a levegőbe s tán még ott is sistereg. A »yes«-t ritkán ejti exspirálva, hanem olyan horkanattal, hogy szinte félreugrottam előle; azt hittem, bekap.

Még a művelt osztályban is kevés akad, aki anyanyelvén kívül mást beszélne. Persze, hogy nem is kénytelen vele. A színházban az első napokon a darabból nem hallottam egyebet finom zizegéssel váltakozó tüszözésnél; csak apránként rebben felénk a zsongó szóbogarak rajából a gondolatok himes pillangója.

II.

LONDONBAN, bár nagy a nyomor, koldus nincs. Azaz: elvben nincs. De »vanni van«. A praktizáló koldus azonban már nem az, mert mindig hivatkozhatik valamely polgári foglalkozásra. Többnyire a szabad művészeteket gyakorolja: zenész, képi-író, színész, kókler; vagy vándor prédikátor, humorista, matematikus, improvisator.

A »cockney« angol kereskedő lámpásgyújtakor már bezárja a boltját. S ha francia, olasz restaurant nem volna, utca és tér csaknem homályba veszne, homályba ahhoz a sugárözön-höz képest, melyben az éjjeli Páris fürdik.

A szombat estéje azonban a vasárnap hajnalába szolgál bele. Ilyenkor látja el magát London az ünnepre-valókkal. Husvágó, gyümölcs- és zöldségárus, zsib- és ruhakereskedő stb. pazar világgal önti el boltját s harsog a sokféle kiabálás az éjen át; a sikátorokban hullámoz a nép, áll a vásár s akkora a tolongás az élelmi és ruha-cikk körül, mintha egyenkint valami sarki expedícióra indulnának. A boltajtóban sikongó, vidáman hanczurozó gyermekvilág; minden emeleten nyitott ablak, melyekbe madzagon huzzák

föl a kétökölnyi leves provencei körtét, a fölséges ürü-hust, melynek láttára értjük csak az angol és francia előszeretetét a »mouton« iránt. A sós tengeri vízzel meg-megömlesztett hamptonshirei és normandiai legelőn egész mássá fejlődik az ürü mint nálunk, hol fanyar ködmönszaga még a legügyesb szakácsot is meghazudtolja.

Valóságos olasz élet zszibong ilyenkor London kisebb utczáin. A mészáros »*by, by!*« kiáltásaiba a sütőlegény nótájának különös dúdja vegyül, melyről azt mondják, walesi eredetű. Közbe egy humorista, Snob urnak, a vékony takácslegénynek pályafutását és viselt dolgait adja elő a hallgatóság nagy kaczaja közt: hogyan ment lány-nézőbe Rathbone asztaloshoz s mialatt vágyva nézte Maggiet, a »gyalu-lombos léczerdő« tündérét, a Maggie apró testvérkéi enyvet öntöttek a Snob ur kalapjába. Snob urat kikoszarazzák. Szomorun ballag haza, fájdalmában észre sem véve a pajkos fiuk csinyét. Hideg volt. Snob ur fejéhez fölöslegül nem csak oda ragad, de még oda is fagy a kalap. De ő erről mitsem tud. Közben, hogy enyhítse búját, belép a templomba s amint le akarja venni kalapját, nem bir vele. Rohan az édes anyjához s ott a meleg kandalló előtt kienged a kalap s barna csöppek hullván

homlokáról, ijedtében azt hiszi, hogy a nagy bubánattól vért izzad. Aztán beleesik egy kékfestő kádjába, belebukik egy sütőnek a tésztás tekenőjébe, hogy késsel kell kivakarni onnan, míg végre borotvált fejjel, kék arcczal s becsirizelt orral és szemmel botlik be véletlenül a Rathbonék műhelyébe. Ott mind azt hiszik: szegény Snob ur megbolondult. A mozgó humorista drasztikus taglejtéssel rajzolja a boldogtalan Snob ur kalandjait vizen és szárazon, míg aztán, a karzat megelégedésére, végtére mégis csak belesegíti az emberséges Snobot a házasság kikötőjébe.

Nagyok és aprók amolyan igazi ó-angol derűltséggel, nyerítő nevetéssel jutalmazták az utszéli humorista elbeszélését, midőn egyszerre az állatszelistítő lép a színre. Tán oroszánt idomitott, párduczot zabolázott meg, vagy vérengző tigris? Nem nagy sor ezeket megszelidíteni. Különbet fogunk látni ennél.

A gentleman megoldja zöld zsákját s abból kiugrik egy macska, utána kirepül egy kanári madárka, a madárka után meg kisurran egy egérke. A macska a taburetre kapaszkodik fel s a gentleman a czicza orra hegyére ülteti az egérkét s ez ott egy zengő szelencze polkájára helyesen forog és szökell is. Aztán az egérke az ő farkinczáját a

czirmos szájába ereszti, s a czirmos meg is szopogatja. Ekkor oda rebben a kanári, az egérkét onnan elúzi s a maga fejét dugja bele a macska szájába. Hát nem több ez az abroncs-ugrató oroszlánál? Az ember igazán nem tudja, mit bámuljon meg jobban a mester Everard Hasten mutatványain: az ő türelmét s intelligenciáját, mellyel ezt a három állatot a maga őstermészetéből kivetköz-tette, vagy magukat az állatokat csodáljuk-e inkább, melyek az ember nevelő keze alatt lemondanak macska-, madár- és egér-voltukról.

»By, by! Brrrrrding, brrrrrding! Sztics, sztics!« Így pereg, sistereg, cseng-csattog a sok biztatás, melynek ethymológiája iránt még ma is kétségben vagyok. De egyet mégis megértettem. Édes hazai szózat gyanánt hatott az fülembe, szivembe. »Rajnapinti hú, hóne flú!« Hol vagy, szeretett zatyámfia? Ott látom fényleni zsiros fekete haját.

— Dobre vecser!

Majd kiejtette kezéből a wedgewood-tál cserepeit, melyeket megdrótozás végett adtak oda kormos kezébe. Aztán elkezdtünk beszélni: ő tótul, én magyarul. Megértettem, hogy Jano barátomat Mihalnak hívják: Zazraveczi Mihalnak; s hogy Proskovba való, Trencsén »sztoliczába.«

— Gyalog jött-e? kérdém.

— Áz nen lehet, mondá nevetve. Hájuba gyutten nágy vizem.

A legjobb barátságban váltunk el.

— Köszöntetem Hurbánt.

— »Toho pána ne poznám.« (No ezt nagyon megköszöni majd a tót O'Connel.)

A lámpás alatt megállva, nagyszakálu gentleman egy szál trombitát huz ki zsebéből, a száraóra oda akaszt egy kóta-darabot s aztán rárecsenti a mère Angôt nótáját, mely Budapesttől Németországon és Belgiumon át Angliáig s innen a Normandián keresztül hazáig üldözött. Kómolyan fúttá, szemmel sem kért honoráriumot, de addig el nem távozott, míg a környék meg nem adózott neki. A rettenetes zene-sarczot már a parlamentben is szóvá tették; impozáns kisebbség küzdött e csapás ellen, de a hány billet nyujtottak be ellene, mind abban feneklett meg, hogy senki keresetforrását bedugni nem szabad.

A zsák-utczában levő Previtali-hôtel földszintes ebédlőjének ablaka alatt, minden áldott este jelen meg egyátkozott francia vén asszony, ki borizú hangon szivrehatón s negélyzett gráciával énekelte hogy:

»Partant pour la Syrie — Le jeune et beau Dunois . . .«

Vagy letelepedik egy olasz család s négyen a Luciabeli sextettel örvendeztetik meg az étkezőket; vagy, roppant árnyékot vetve a terembe, megáll egy komoly skót, leteríti plaidjét a földre, melyen egy kis lány járja a faczipő-tánczot — tán azért is olyan viseltes az a nagy kendő — s maga hóna alá szoritva a kecskebőrből varrt Aeolus-barlangját s mellünkre szögezve annak kétágu csutoráját, rágyujt az igazándi »reel«-re s addig nyekkenti a dudáját, míg fejenként meg nem váltjuk magunkat. Vagy pedig tiz feketére kormozott főből álló szerecsen-banda, (minstrels), dobbal, réztányérral, rivalgó trombitával, zajongó gitárral, sivalkodó klárinéttal s bömbölő bumberdóval ismertet meg velünk egy polka-ütemre fejtett Montezuma-korabeli indiai csata-ordítást. S a policeman a sarkon áll s nyájasan tekint föl a lámpás-gyujtogatóra, ki a »reflector« lapját törülgeti fényesre.

Az is megtörténik, hogy kicsöppent prima-donna, Norma jelmezében, az utcán énekli el a »casta divát« s hogy egy-egy nem méltányolt Belizario maga is tremolázva trémáztatja meg Byzancziumot, ráadásképp mind a tizenkét változattal hegedülvén el a »velencei karnevált«.

Csalatkoznék azonban, ki azt hinné, hogy az angol megsokalja e zene-záport. Apraja nagyja, előkelő és szegény a leghálásabb közönség, s hihetetlen mennyiségben fogyaszt utszéli és salon-concerteket. Anglia a zenészek eldoradója; mivel maga nem »termel«, bőséges importtal segít a hiányon. Így szerzi meg Délnek izes gyümölcsseit, zamatos borait és pompás virágait is. A londoni vásár- és virágcsarnok a forró égövi áruk mennyiségével elhomályosítja Palermót és Kairót. Garmadában hever ott üvegtető alatt az ananász, a banán, és granátalma, fris füge, cap-szőlő, a turkesztáni sárga dinnye, mely illatával szinte elkábit, s a provencai görög dinnye, mely, bár csekélyebb a vérbélű hevesinél, de a szemes déli francziának és olasznak bő jövedelem-forrása, míg boldog Magyarországon, főleg ha »beüt,« a sertés duskál benne. Persze, hogy mire a csányi dinnye Londonba ér, addig rég elfelejtette a magyar szót.

Koldus ugyan nincs Londonban — de azért nagy a nyomor. A józan angol így szól: aki tud dolgozni, az dolgozzék; aki munkaképtelen, arról gondoskodom. S valóban, megszámlálhatatlan milliókra rug az az összeg, mely itt a szegénység enyhítésére van szánva alapítványokban

és rendes évi segélyzésekben úgy az állam, mint a magánosok részéről. De tudvalevő az is, hányszor metélik körül a guineát, míg a szükölködő kézbe kerül. Az ellenőrzés, nyilvántartás és egyéb gazdálkodási szűrőkön átcsurogva, csöppekben oltja a nélkülözésnek égő ajakát. A magánjótékony-ság intézeteiben inkább azokról van gondoskodva, kik a bőven beömlő adakozást kezelik. Itt is csunya dolgoknak jutott nyomába a vizsgáló bíró egy »public contributions« pénzével föntartott fényes árvaház pincze-falai közt, hol gyermeki holttesteknek patkányoktól megcsonkított részeire akadtak. Azóta szigorúbb a fölügyázat, a pénz elől el van zárva minden homályos sarok; sem penny, sem sovereign nem gurul többé sötét zugolyokba: kegyetlen árva-gyámok bő zsebébe. De bár mennyi is a pénz, mindig több inséget nevel a londoni kövezet, mint amennyit gyógyító karjaiba fogadhat a jótékony-ság. Csak st. Gilesbe, vagy a Gilbert-streetbe lépünk, hol nyüzsög az éhező gyermek és a szomjas szüle. Persze, ezek irek: azaz olyan munkakerülő nép, aki szt. Patriktól várja szájába a repülő sült galambot. Közben ott bányászkodik a szemétdombokban s mint a vakond, utakat váj London alatt, ha lehet, legszivesebben a Thread Needle

utca irányában, hol az angol bank pinczéi terjednek el. Hihetetlen mocsok, büz és nyomor fertőibe lép itt a habozó láb. Az apa pállot szivarcsutkát bagózva sütkérezik a küszöbön, a boglyas gyermek foszlányokba göngyölt apró karjaival sepergeti össze a hulladékot, míg anyja a közeleső Regent-street egyik fényes pálinkamérésében iszik brandyt, fonnyadt melléről alácsüggesztvén a sovány csecsemőt, ki hasztalan szijja szederjes ajkával a meddő emlőt. Huga, az egykor csinos Loo, hitta meg, hogy legyen jó napja. Loo, a fekete szemű »szőke cherub«, rójjá az utczát s ha keresett, szívének torz jósága arra hajtja, hogy szomjazó nénjét megitassa, kinek férje kergette a Leicester-square éjjeli madarai közé, mondván, »ő nem keres rá«; akár a cigány, ki rajkójának nyakábul leoldván az egyetlen öltönydarabot — a rojtos nyakravalót így kiáltott föl: »Én nem ruházsom! Elig nágy, sérézszen magá!«

*

Kivételes napon kerültem az angol nemzeti bankba, abba a bankba, ahová nagy e világ minden nábobja viszi a fölösleges millióit. A fe-

kete bársonnyal szegett, megyszin talárba bujtatott kapus — kiról azt hittem: templárius — utasított a váró-terem felé. Kicsi, alacsony szoba ez, melynek összes disze egy büste: a bank alapítójának Houblon Esqu. mellszobra — s egy keretbe foglalt névsor, mely a banknak 1694-től maig minden igazgatóját megörökíti — közönséges elzevirben. 1865-óta Harry Lancelot Holland Esqu. a »bank-governor«, vagy, mint a nép mondja, gyámja a »vén szűznek.« Nevemet a vendégekönyvbe jegyzém — libatollal. A conservativ Angliában, jóllehet itt találták föl az aczél-tollat, számosan irnak még ludpennával.

A bank-szolga aztán meghurczolt az intézetnek minden zege-zugában. Láttam a váltó-termet, melynek napi forgalma 3—4 millió font közt hullámszik. Innen a nyomdába nyitottunk. Szerény szedők róják itt egybe a bankjegy szövegének nagyobb részét s szedik az intézet egyéb nyomtatványait. Aztán a vesztőhelyre vittek. Vagy száz asztalkáról meredez hegyel fölfelé egy-egy éles, nagy aczél szeg. A bakó (csinosan öltözött, gondosan fésült fiatal gentleman) markába kapva tiz-tiz delinquentst (halálra ítélt bankót) egy iszonyu lökással — karóba húzza. Szinte a szive-met járta át a szörnyü döfés. Mert itt egy nagy

igazságot ölnek meg. Ha a Chief-Casher, May Esqu., azt mondja a jegyen: »I Promise to pay the Bearer ennyi meg ennyi fontot« — arra aztán akár tűzbe teheted a kezed, hogy igaz; míg a bécsi nemzeti banknak az a büszke kijelentése, hogy ő arannyal váltja be a jegyet, nem egyéb nagyzolásnál; valamint hogy mind »gedruckte Lüge« az, ami a bécsi bank jegyén olvasható, csak — mint ezt a »P. Napló«-ban egykor (Fk.) elmésen és alaposan kimutató — csak egy dolog igaz benne: az t. i., hogy a jegyek hamisítói 5-től 20 évig terjedhető fogságra ítéltetnek. Ha ebből áll az egész bölcsesége: én nem tudom, miért ne lehetne nekünk is nemzeti bankunk? S ha akadna is, aki hamisít? Hát aztán? Lehet még belőle szigorú erkölcsbíró, vagy — ha csak váltó-utánzatokkal foglalkozik: árvaszéki elnök 'Suttyomberek vármegyében.

Az udvaron éppen Kanpúrból érkezett hindosztáni aranyat fejtegettek ki apró bődönökből, mint a fűszerárus szokta az ásványvizes küldeményt: szekerczével és harapófogóval. Az egyik aranytégliban meg is botlottam; az ember nem lehet elég óvatos. El akartam tenni láb alól az alkalmatlan koczkát, de az udvarias porter megkimélt a fáradságtól.

Le a pinczébe! Ránczba szedtem egész valóm, hogy illő tisztelettel lépjek be a szentélyek szentélyébe. Mert Pluto országa a valóságos olympus; itt kél föl a nap, itt a föld alatt; itt ragyognak arany sugarai, melyektől szemefénye vész az emberi fajnak. Jegyemet egy barátságos öreg ur vette át s intett, kövessem. Ő elől ment, én mögötte, s én mögöttem egy athleta ember ciklopsi karokkal, melyeken — nyilván izelítőül — válltövíg volt felgyürve az ingújj, hogy kedvemre gyönyörködhessem a fölséges izmokban, s hogy hátulról is szem előtt tartsam őket, ha véletlenül egy pár milliót aranyban akarnék a zsebembe csusztatani. A bank hat ilyen óriást tart. Semmi egyéb dolguk, mint erősnek lenni. Macska a mézszárszékben.

Nyájas kalauzom az első osztályban egy kis vas szekérről a Herkulussal leemeltetett egy arany téglát; szinarany volt s vele éppen 50,000 guineát, fél millió ezüst forintot tettek le karjaimba. Ó drága teher! Aranyos baba! Duczolgattam mint szokás a gyermeket, s magamban gyöngéd neveken szólítgatám, tán »kincsemnek« is mondtam; de nem volt eladó, nem adták hozzám.

A »Russian Gold-Coin« után következett az »Australian-Coin«, Aranyország második nagy

sziget-csoportja. Innen aztán egy megvilágított hosszú utczába esett pillantásom, mely utcának lakói jó sorsban levő gömbölyded zsákok, aranyból vagy ezüsből való tiszta lelkiismerettel. Ezek a depositumok. Itt kezdődik Álomország, itt gyümölcsöznek véknyan de biztosan a nagy vagyonok. E bolthajtások alatt alszik a béke s itt ébred ez rövid álombul a háboru. Az arany aztán a vérnek piros melegén vassá lesz, az ezüst meg puskaporrá. Messze terjednek e földalatti utcák s ha jól ismerem topografiájukat, éppen a pokol kapujáig szolgálnak.

Mielőtt elbucsuztam, megmutatták még a pénzmérőt is, mely bizonyára a deletű után a legérzékenyebb szerszám. Ez »Cotton's patent automaton balance,« melyet a »royal Mint«, a kir. pénzverőnek volt igazgatója, Napier D. londoni gyárában készítenek. A gépezet nyelve a ráeső pénzt csöndes remegéssel méregeti-emelgeti. Garatjára olvasatlan sovereigneket öntenek. Ha a gyöngéd mérő-lemezre sikló pénz sulya helyes: akkor az a réznyelv a középső fiókba ejti; ha kelleténél nehezebb, a hátulsó — s ha könnyebb, az első részbe. Sohasem láttam géptől elmesebb működést. A mérésnek fontolgató, illetőleg latolgató, szinte aggodalmas volta csaknem

emberi. Mindegyik készülék üveg szekrényben dolgozik s mindenestül közönséges fali-óránál nem nagyobb. Valljon, az itt alkalmazott emberek igaz arany értékét micsoda »automaton balance«-szal mérik meg?

Gazdagon megrakodva — benyomással, értem ismét a szabadba. Az óriás vidám mosollyal köszöntött; aztán roppant társaihoz szegődött s mesélgettek egymásnak szép meséket a »századok legendáiból«, amidőn az apáik tőből kitépett fenyőszállal víttak párbajt a walesi erdőkben.

Szemben a Thread-Needle-utczával szégyenkezik a szűk st. Swithens Lane. Ennek 5-ik száma alatt forgat saját és rábizott milliókat a Rothschild-ház. A nagy comptoir az udvarban hátul van és halkal beszélgető iroda-tisztek hengergetik oda egymásnak az ezer és egy éj kincseit, persze csak papirosban. Angol bankár, a napi szükségletre fordított készpénzen kívül, nem dolgozik sem arannyal sem ezüsttel. Itt a váltó-gazdaság járja, s az ennél is kényelmesebb check. Az én szerényke utalványomat épp oly komolyan tették folyóvá, mint előttem don Carlos egy hivének kövér utalványát, melyből szintén vas lesz és puska — tán azóta lett is.

A London-docks . . .

De nem folytatom. Most, hogy angol vázlataimat be akarom fejezni, látom csak, mennyi még a mondani valóm. Sőt úgy érzem, mintha most melegedtem volna neki isten igazában. Hiszen magával Londonnal is így van az ember: mikor azt hiszi, hogy nagyvalahára végít ért, voltaképpen akkor kezdődik. De a dockok, a Westminster, St. Paul, a földalatti London, a Leicester-square s Haymarket titkai, a színházak, a fölülmulthatatlan policeman, a szeretetreméltó porter, a néger házbirtokosok, művészek tanyája, Newgate fogháza, a bedlami tébolyda, a nagy angol lapok műhelye, a pénzverő, a Tower, a Kensingtonpark tehenei s az India office, a kristálypalota s a kutya-ménes, Ventnor, boldog sétáim a Whiteszigetén, a szép Normandia s a hamvaiból ragyogóbban mint valaha föltámadott Páris . . . mind-ezeket vissza kell szoritanom szivembe, emlékezetembe, honnan oly mohón kívánkoznak tollam hegyére. Belefulasztom őket abba a vastag tentacsöppbe, mely pennám végéről mint fekete könyű rezeg a tiszta papiros felett.

D É L.

Országos Széchényi Könyvtár

Olasz ut.

I.

Apró vizektől a nagy vizig.

EGYSZER csak azon veszi észre magát az ember, hogy valami megrándul benne; rég szunyadó vágya fölérez, nyujtózkodik s nyoszolyáját, a keblet, kezdi feszegetni. Ki akar onnan szabadulni. Mehetnéke van s a belső megrándulásból kirándulás lesz.

Csak egy kis időre másutt! Már csak azért is, hogy azokat, akiket szeretünk, még erősebben szeressük. A távolság fátyolán keresztül, akik nekünk boszuságot és kárt okoztak, sőt azok is, akiket szivünk mélyéből utálunk: valami engesztelő légységben mosódnak el; míg a mi szereteteink csak annál melegebben ragyognak bele a lelkünkbe.

A házasság legédesebb fűszere az apró villongásokra következő kibékülés; ábrándos, tavaszi része a távolság, amidőn a férjecske hosszú és kedves levelet ír az aszonykának s haza utaztában vőlegényi érzésekkel siet a tárt karokba s a kissé duzzogó arczocskát nevetőre csókolja.

Hát nem boldogság ez? Valóban, bőven megérdemelte azt a pár hetet, melyet a megszerzésére szánunk.

Hogy a keblem oldalát ki ne rugja a közben mind erősebbre vált kivánság: leülök s levelet írok az én Dani barátomnak, hogy megéheztem egy kis pusztai levegőre s megszomjaztam a fűszagra. Szt.-Márton-Kákán pedig olyan pusztai levegő van, hogy valamikor (nem sokára), amikor komprimált levegőt fognak árulni literes tömlőben, hogy a nagy város fülledt szobáit kiszellőztessék vele: az ilyen kákai levegő literje jó barátok közt is meg fogja érni az 5 frtot. »Kérlek hát Danikám«, így fejeztem be a levelet, »a gyékényesi állomásra küldjed ki a Jánost a rozszant csézával s az én kedves régi barátaimmal, a két vén szürkével.«

Harmadnap azt írja nekem Dani, hogy az öreg isten áldjon meg engem mind a két kezével, de csak jót gondoltam, hogy meg akarom őt láto-

gatni az ő szigetjén; a gyékényesi állomásra el is küldi eleibém a — ladikját. Mert viz van arra az egész határban, a lovai a fán ülnek, s ami száraz földje volt, abból körtöltést csinált a portája körül, hogy el ne ázzék a háza. »S már most, pajtásom, csak antul inkább gyere a magyar lagunákba«, fejezé be sorait. »Igaz, hogy ligetem bokraiból elszállt mind a hány fülemile fészelt rajtok tavaly, de odahuzódott a lombok hegyébe a sok béka s pipaszó s holdvilág mellett fogjuk hallgatni szerelmes kuruttyolásukat«.

Dejszen, ha már lagunáznom s gondoláznom kell, inkább szaladok a valódi lagunák s az igazi gondolák földjére — már hogy vizére: Velenczébe. Megirtam Daninak, hogy ilyen körülmények közt nem mehetek el hozzá, mert félek a tengeri nyavalyától. Hiszen a bő viz után ugyanis nemsokára beüt a még bővebb szárazság; majd akkor. Addig is jóízű legelést kívánok a lovainak a fa tetején; békáinak vidámságos brekegést a lombok hegyében, magának meg egy nagy csomó muskotállyal vegyített bölcseséget, a lemondás bő pipájából szíván magába a megnyugvás füstjét s fujván el magától a kisértésnek foszló bodrait.

S még az nap este gurultam az Adria felé. Régi jussunk van nekünk hozzá. Már a kilenczedik és tizedik században két ízben uszta magyar hajóraj ezt a nagy vizet, amidőn az Árpádok rajta ütöttek Nápolyon, s hajszal hijja volt, hogy Pietro Tribuno dogét, ki maga vezette a velencei flottát, bele nem nyomta a tengerbe. Hát még ha elgondolom, Anjou Lajos hogyan hatalmaskodott később a fele Olaszországon! Föléledt bennem hajdani való Rajcsányi János bácsi, kinek verses krónikájából tanultuk hajdan, hogy:

Trevisóban, roppant hadi táborában,
 Ül Lajos királyunk fényes sátorában.
 Doge követei de járnak hiában,
 Meg nem nyugodhatnak szörnyű nagy váltságban.

Durrazzói Károly ottan mesterkedett,
 Ám a király ellen semmit sem tehetett,
 Győri püspök volt, ki a föltételt szabta,
 A megszorult doge végre elfogadta.

A vonat a Krisztinaváros bortermő lankái alatt indul meg. Egy hajláson balra, mintha az én sanyaru szőlőmet pillantottam volna meg. Csak szikrányi ideig tartott a keserűségem. A következő perczben már a jóságos alagut fogadott hideg, sötét ölébe.

Ime, Velence! Persze, hogy csak az a magyar kis Velence. San Marcója egy bogárhátú kunyhó; campaniléja a gőzmalom kürtője; messze terjedő sekély vizén vadruczák uszó serege a hajóraj, s félelmes fregátja egy fél oldalára fordult komp, melynek vitorlája egy lesipuskásnak ott felejtett gatyája. A történelem révén föltüzelt fantázia könnyen ejti meg a szem részére az ilyen bűvöletet. De azért nem kevésbé elragadó ez a kusza falucska s az ő nádas, kákás tava, zombékos partja, a lenyugvó nap főséges tűzében. Nádszáli megannyi fényes arany vesszők s csendes fodrai hig opálként ragyognak a tündöklő alkonyatban.

Bátor nem arányos fokozatban: de mégis csak így történik az Budapeستől Triesztig, hogy előbb érzük a velencei nagy vizet; Siófok alatt a még nagyobb, a Balatont; s másnap reggel a legnagyobb: a tengert. De még odáig jó hajtás.

A fölzott országuton mély kerékvágásban kóvályog a sárviz; lesiet a lejtőn, odább meg ugyan-ebből a nyombul eléje csorog testvéri köszöntésre egy másik iszapos ér, s aztán szeretettel ölelkeznek egy öreg pocsolyában. Kicsinyben a magyarhoni viz-szabályozás képe.

A fehérvári állomás ebédlőjében nála néztem egy hajdani ismerősömnek: megvan-e még? Hogy ne lett volna meg? Csakhogy az aggság, meg a vele járó tétlenség nagyon megviselte s a kor mély barázdákat hagyott rajta. Hajdani fényes arczáról levált a pirosság. Élte a szó szoros értelmében szétmorzsolódik s viseltet zöld háló-köpönyegének nagyobb likain keresztül, haszontalan legyen ingerkednek vele, dédunokái azoknak, akik már, hogy negyed éve itt jártam, zümmögtek körülte. Hát azt az ócska kenyértortát értem, amely a derék vendéglősnek muzeális hajlandóságait hirdeti s melynek sok utas nem is gyanítja régiségi becsét. A gazdának abbéli kérkedését, hogy ez a torta az utolsó fehérvári koronázás idején diszesítette a királyi asztalt, csak afféle reklámos nagyításnak kell tartanom. A vendégek nem is veszik ezt komolyan, de mindnyájan némi kegyelettel nézik, ha nem is akkorával, mint a »dichewseegees zent yob kezet«, s szívesen elhiszik, hogy lehet már vagy tíz éves, ami tortának van olyan antiquitás, mint egy bronz-korszakbeli serpenyő, vagy mint a mai légynemzedék őse, aki a föld forrongó vajudásai alatt rekedt bele egy borostyánkőbe.

A nap mind mélyebbre hajlik. A szántóföld rögein a festő elfogulatlan szeme ott látta volna a viola színt, melyet, ha valamely képére oda-teremti a piktor, a műértő néző ugyancsak legúnyolja. Hátrább a Vértes vadonának éle sziporkázva foszlik el az esti pirban. A Vértes vadona! Te pompás Vörösmarty, milyen kedves dalt zengtél róla! Vajj ott a mély bükkösben áll-e még az öreg Prém — mondok: a vén Peterdi háza? (Lám, ez a névmagyarításnak a következése!)

A Balaton tükre már hideg aczélszínben kéklett, hogy kivágtatva a domb mögül, a szélén végig dübörgött vonatunk. Mészöly muzsája náthát kapott volna fagyos csillámjától. Fogastermő méhét kiarendálta egy német konzorcium. Innen van, ha drágálva a jó falatot a füredi ebédlőben, a pinczér homlokát emelgetve adja tudtadra, hogy »snasz pasazsérnak« tart. Hiszen ez a fölséges balatoni hal ma került ide egész frissiben — Bécsből. S ez az élelmes kompánia, hiányos tiszteletet mutatva a magas magyar kormány rendelete iránt: sűrű szemű hálóval meregeti e tó kincseit. Ma-holnap úgy lesz, hogy fogas — a non fogando.

Nagy darab földet aludtam végig, amire Laibachba értünk; a fogas hazájából a rákéba.

Különös a sorsa a magyar szónak és terménynek a külföldön. A *huszár, pallos, csákó, sujtás* (sou-tache) meg a többi: már-már hasztalan beszél innen való eredetét. Az »*aszuborból*« vált »*ausbruchot*«, mint a fogast, Bécsből vesszük. A zalai rák meg »*solokrebs*« gyanánt mászik vissza hazájába. Olvasatlan garabószám szállítják ezt a derék héjas állatot Kucséberország fővárosába, onnan aztán mi is megkapjuk, mint megkapjuk a vörös magyar vinkóbul gyártott és vegytanilag civilizált bordeauxit. Jó magyar borunkat nem is veszi a francia kereskedő, mert az minden kotyvasztás mellett sem felejt el a magyar szót s nem a magyar lelket, mely bele szorult.

A laibachi pályaudvarban kábitó csilingelés fogadja az embert. Az apró ércznyelvek ideges remegésben fecsegnek az apró ernyők alatt. Egy bécsi elegans börzefi, aki »*feun*« modorával keserítette utunkat, a hosszú tornácban összekerülvén egy intimusával, boldog volt, hogy tizenkét percze leránthatta magáról a kényszeredett előkelőséget, s a bécs-belvárosi Salzgries tájszólán a hideglelés csengetyűkkel versenyt kezdett hadarni. Persze a kurzusokról. Amint föl-alá sétál hivével, kinek hadonázva dicsekedik hadi cseleivel,

egy vigyázatlan pillanatában ezt találja kiszalajtani, hogy: »Sollach lében!« Az udvarias vasuti szolga, ki lámpásaival a szin felé kotródott, megállt e szóra s az előkelő urat alázatosan fölvilágosította, hogy ez nem a »salloch-leobeni« csatlakozás, hanem a »salloch-laibachi.« Amire a finom ur mérgesen ráförmed a lampistára, mondván neki: »Sie kecker Mensch, was Sie sind!« A félreértést helyreigazítani én voltam szerencsés. A meg-hökkent öreget a fölvilágosított lovag husz krajczárral kérlelte meg, s megnyergelve orrát az arany csiptetővel, mosolyogva olvasta le a falról hogy: »Salloch-Laibach, — Salloch-Leoben. Wirklich merkwärdeg!« mondá; »soll ich leben!«

Országos Széchényi Könyvtár

A fris mezőség, a fakadó lomb csakhamar elmarad s elénk mered a sivár Karszt az ő meddő szikláival, gyér fűszálaival, a beteges gyalog-fenyűvel, mely görcsösen kapaszkodik bele gyökérszálaival a kiszögellő kövekbe. Ötszáz év előtt sűrű rengeteg boritá e hegységet; de az építkező Velenczének szüksége volt a hatalmas szálfára, hogy a belőle ácsolt czölöpökre rakja le márvány palotáit, építse hajóit s faragja árboczeit. Ebben a, nyáron tikkasztó, télen fagyasztó kősvatagban él a szegény vasuti ór.

Madár nem szállja, virág nem állja ez elkárhozott dantei földet. Csak a vasuti őr, a vaskötelesség hőse, rakott itt fészket magának s családjának. Ablakában egy cserépből, mely az ő festett flórájával vigabb, mint az a kis virágszál, melyet ölébe fogadott, hajt ki a féltett rózsató. S a zöld kalitban ugrálgat a buta pintyőke. Ez a rózsató s ez a pinty az ő egész tavasza. A hegyoldalból kifejtett nehéz koczkákból rakja szűkes karárait az idevaló ember. Abban fürkésztet egy kis legelő után a kecske-anya meg az ő vidám gödölyéje, s azt hiszem: kapargatva, mint tyúk a zabszemet. A természet mintha éhen halt, szomjan veszett volna itt. Véghetetlen szomoruság szakad rá erre a tájra, mely gyászosabb, mint a temető, mert ott legalább zöld fakad a sirhalmokon.

Thalatta, thalatta! Az a fehér ködbe vesző, az éggel összeboruló, ragyogó sik: a tenger. Az elszorult szívből, mint a pacsirta, ujongva rebben ki a bánatos lélek, magasra nyilal fel és zengve dicséri az Urat.

II.

Az Adria mellől.

VOLT egyszer, nem is túl az Operenciás tengeren, hanem éppen a legpartján — volt egyszer egy tót halász leányka, szegény és rongyos, de olyan, hogy meglátszott rajta, ha kimosakodik, megfésülködik, adnak rá takaros ruhát, meg aztán jól is tartják: válhatik belőle országra, tán világra szóló szépség, urhölgy, királyné, mit tudom én.

Meglátta a kis futrit egy derék, jómódu osztrák officzéros, szerelmet vallott neki, el is vette s drága köntöst varratott rá; s mert tudatlanka volt, járatott hozzá mindenféle tanítót, nyelvmestert. A többi közt egy taliánt is. Ez volt a legnagyobb mester; ettől az új asszony megtanulta a zöngelmes olasz nyelvet, s a signore annyit hajtogatta neki az »amo« ígét, hogy magába veszejtette a szlovén lányból lett osztráknét. Férjem uram látta a veszedelmet, látja még ma is; azt se mondhatnám, hogy nem félti, de gyöngédsége nagyon hasonlít a gyöngeséghez, és a helyt, hogy rámordulna s elcsapná tőle

azt a talián léhütőt — azt hiszem, signore Irredente a neve — még csak annál melegebben udvarol neki maga, elnézi bünös kaczárságát s ez idő szerint drága kövekből olyan övet csináltat a durczás hűtelennek, hogy csak még szebb, még csábitóbb lesz az uj ékszerrel; valamint hogy a talián mester épp e napokban is a férj szeme láttára s füle hallatára, újabb és hevesebb szerelmi vallomással énekelt föl egy barkarolt az imádott ablakaihoz, aki meg, az ablakból kihajolva, loppal vetett neki piros rózsát.

Az éles elméjü és szives olvasó rátért, hogy a felkapott szlovén lányka alatt a ragyogó Adria partján kényeskedő Triesztet értem. Hogy magához hódítsa: az olasz — bár mekkora fölháborodással utasítsa is vissza a vádat — nem szalasztja el az alkalmat. A rossz alkalmat persze, nem a jót. Mert minden reménysége egy nagy és boldog vereség, mely neki azt jelenti, hogy nyereség. Tán azért is biznak a szavában. Hiszen, ha kardot rántanának ellene, mi könnyen eshetnék meg rajtuk az a hadi-szerencse, hogy leteperik. S aztán megint oda veszne egy darab monárkia. Én azt hiszem, hogy minden hazafias olasz hadvezér és tengernagy a döntő csata előtt így imádkozik: »Uram pillants! Fordítsd el fegy-

vereinktől a győzedelmet, hogy annál nagyobbra nőljön a mi drága Olaszhonunk!«

Trieszt olasz város: ez az első pillanatra szembe szökik. Olaszabb, mint amilyen német Pozsony; olaszabb, mint amilyen tót hires Turóc-Szt.-Márton; olaszabb, mint amilyen rác Ujvidék; s olaszabb, mint amilyen oláh Magyarországnak bármely rumuny helysége. A Kraxelhubereknél, Hurbanoknál, Mileticseknél s Babesiuknál a válságos perczben erősebb lesz az ép magyar állam-eszme a nemzetiségi nyavalykodásnál. De Triesztben — s ne áltassuk magunkat az ellenkezővel — uralkodó az olasz nyelv mellett az olasz érzés. A sziveket az egyesült Itália tartja fogva. E városnak sivó sziklái előbb ver gyökeret a buzaszem, mint népe lelkében az osztrák-magyar gondolat. Ha a székelynek jóval közelébb esik Bukarest mint Budapest: a triesztinek még közelebb esik Velence, s Velence révén Róma, mint az a Bécs, ahonnan áldásait vette. A mester-ségesen oda ültetett három szál osztrák hof- és regierungsrath, meg a gazdagon fölszerelt német népiskola: az mind olyan, mintha az erjedő bor leszűrődése végett egy pár higitó langyos vizcsöppet öntenének a habzó folyadékba. Csak a város nagyobb és gazdagabb kereskedői, azok

mutatnak némi vonzalmat a birodalom iránt, melynek hatalma nekik erőt adott; erőt és rendjelt. De mélyen benn, keblök legrejtekeiben, a családi körben nem-é rezdül meg szintén az olasz érzés? Nem gyanusítok, midőn ezt kimondom, csak gyanítok.

Nem jó a »vonal alatt« politizálni. Csak azt tudom, hogy mégis jól esett az én magyar lelkemnek, midőn kihajolva szobám ablakából, a kikötőben egy sor nagy hajót láttam ringani, melyeknek árbocza hegyén az osztrák mellett ott lengett-lobogott a magyar czimer is. Köszöntik azt szanaszerte a világ minden tengerén. Ha még azt megérjük valaha, hogy itthon Magyarországon is tiszteletben fogják tartani a honi lobogót; ha valamikor kisebb lesz a szárazföldi Seemann* a tengerinél: akkorára lelohad majd az oláh leventék vitézsége is, mellyel egy magyar báb-sütőnek vászonnal vértezett sátráról letépték a magyar trikolorót s hősiesen legyűrtek a mézeskalácsból való huszárokat.

Évről-évre mind hátrább szorul Trieszt mögött a hegység: azaz mind nagyobb darabokat ásnak

* Az ismeretes osztrák főtisztnek a neve, ki Egerben letépette a háromszínű zászlót.

le belőle; s a kifejtett sárgás-fehér koczkából épül új kikötője s épülnek palotái, melyeknek arhitekturája kissé sovány; belől azonban annál husosabb a jólét. De minden nagy kereskedelme mellett is csak vidéki város Trieszt. Két körnek az érintkező pontjára esik éppen. Előkelősége új sütetű s legnagyobb arisztokracziája is csak annyiban emlékeztet valamely uralkodó házra, hogy sok benne a »chevalier d'Orange« — már hogy narancskereskedő. Az amerikai petroleum-herczegnél finomabb szabásuak ugyan; de végre is egy cavaliere Ficosanto vagy barone di Mocca valójában nincs még sem az egész kereskedő, sem az egész ur. Ez a faj vagy a nagy várost keresi, vagy a kicsi falut.

A sok halászbárka, kőhordó dereglye itt is szereti azokat a harsogó neveket, amelyeket a hadi-hajó, ha nem vaspánczélos, röstelne fölvenni. »*Il Terribile*«; így hívják az egyiket, mely reggel sok ezer tojást hozott a vásárra. Vagy tán csak nem képzei, hogy dinamitos bombákkal rakodott meg? Egy másik a rettenetes »*Il Formidabile*«; visz Aquilejába sajtot, mely, ha még több élet nyüzsögne is benne, mint hajdan a trójai ló hasában: még azért korántsem »*formidabile*«, legföljebb »*abominabile*«. A vértés hajók

vas talpához fodros hullám verődik, s hátul az ég párázatos hajlatán egy-egy fehér pont csillan felém: tán vitorla, tán csapongó sirály — nincs mértékem a tenger csalóka távolaihoz.

Künn a folyosón élénk szóváltás. Egy magyar hazámfia nagyon megakadt a talján szóval s töri a németet is. Cameriere és cameriera részvétellel nézik vergődését. Hozzanak neki vizet, hogy kimosakodjék a tizenhat órai ut melegéből, porából.

— Aqua calda? dalolja a szobalány.

— Nix kalde, hanem varme! recsegi vissza a türelmetlen nádpataki ember. A jó és kedves gyermek vitt neki mind a kettőből s ebédnél úgy ragyogott a mi földink a tisztaságtól és megelégedéstől, hogy öröm volt nézni, valamint izmos appetitusát is, mellyel duplán végig ette a gazdag menut.

Vasárnap volt s a vecsernyéről tódulva omlott ki a sokaság a nagy templom magas csarnokaiból. Nagy templom, de egy vonala sem olász. Valamennyi lánynak — s közte sok a szép — fehér kendővel apáczásan van bekötve a feje. Akárhányról jutott eszembe az a szép trieszti nő, kit otthon egy álarczos bazár csemege-sátorában láttam hig szűrésű bort nektárul mérni, s kit

valami titkos kényszer-özvegység bánata csak annál vonzóbbá tett. E nők a közel hegyi tanyákból jönnek le ide ünnepelni és, amint szavatosom mondá, otthon szlovénul, a városban olaszul beszélnek. Az egyiknek arczára egy fotográfós bolt ablakában ráismertem. Finoman faragott vonásaihoz nagyon illik az a puha fehér kendő, mely alól e pillanatban is rám tekint nagy méla szemével. Iróasztalom párkányát ékesíti, s a hányszor felnézek hozzá reggel, mindig azt hiszem, friss rózsaszín hajtott ki abból a fényezett fából. Pünkösdi vasárnapján nem voltam otthon. Bizonyos vagyok felőle, hogy valami rózsavarázst mulasztottam el.

A »*Lloyd austriaco-ungherese*« roppant arzenálisában néptelen volt minden műhely. A nagy pörölyök, melyeknek ütésétől megrendül a sok ezer trieszti ablak, aludtak; s rettenetes ellensége döntéseitől nyughatott a széles üllő is. A nehéz fujtatók, kiadva végső szusszantásukat, meglohadva pihentek; s lebocsátotta szárnyát a vas daru is, torony magasságu egyetlen lábán hajolva a tenger fölé. Ez alvó óriások közt jártam, s a vasárnapi csöndben meghallatszott a legyek döngése ott, hol hajnal hasadtával kábitó dörgéssel ered meg a munka s forog zúgva a sok hajtó kerék, s csattog sima talpukon a bőrszalag s kereng,

zörög, koppan, recseg s nyisszan a számtalan csavar, karika, ráspoly, kalapács és gyalu.

Ne zavarjuk e vas kísértetek nyugodalmát; még föl találnak ébredni. De azért még sincs itten teljes vasárnap. Lejebb a parton egy most készült világjáró gőzös fekszik tehetetlen lomhaságban. A rengeteg test hasát szálfákkal póczolják föl, közeit kirakják dongák máglyáival, hogy másnap, a Keletről hazatérült királyfi tiszteletére, egy czövek meglóditásával tengerre lendüljön a »*Heliosz*.« S most ez a valóban »formidabile« hajó, ez a templomnyi móles, könnyedén leng a vizen mint a hattyu; tán azért, hogy míg a szárazon állt, esetlen is volt, mint a hattyu.

* * *

Este a »*Politeama*« színház »alapító« páholyába voltam hivatalos. Ez a páholy beleszolgál a szinpadnak csaknem a közepébe. Először ültem életemben prosceniumban. Eleinte olyanformán éreztem magamat, mintha én is fölléptem volna ott. Szerencsére csak néma szereplőként. A földszinti karzatot ellepték a híres trieszti varróleányok: a sartorellák, meg annyi takaros és tisztességes munkásnő, fekete fátyollal a fején s a

hajában élő virággal. Nagy hírét költötték előttem a stagionénak. Hogy még így Bécsben, Budapesten sem hallottam énekelni. »Hja, már itt »szinte« Olaszországban vagyunk!« mondá szomszédom, az egyik protektor, s jelentősen borzolta föl a la Umberto nyirt vastag bajuszát. »Rigoletto« volt kitűzve. »Rigoletto«, amelynek áriáiba két rigómadár ismerősöm tébolyodott bele. De én erősebb vagyok mint a rigómadár s ki fogom huzni az estét. A trieszti jockey-club gyalog lovagjai (il cavaliere Abramo Conetti, il cavaliere Isaco Montedoro és il cavaliere Jacopo Tulpenthalo) sorra eltűntek a szinfalak mögé, honnan sugárzó diadal-mosollyal tértek vissza. A földi Olympus isten-asszonykái, e hódító hódoltak, mindegyik protektor ur számára tartanak fenn egy boldogító kézzsoritást — s Triesztben a virág olcsó. Pedig láttam köztük, akiket, legalább arra az estére, nagyobb extazisba hozott volna egy dúsan fűzött szalvaládi-koszoru s egy salátabokréta, minden virágnál.

Midőn signore Alligatori, a király bolondja, belebődült a házba: a protektor urak székükbe hanyatt vágódva s a bámulattól meglóbázva a fejüket s kiforgatva a szemöket, akkorákat csatogtattak a tenyerükbe, mint az az arzenálisbeli

kerékszij, s olyanokat dobantottak a lábukkal, mint az az arzenálisbeli pőröly. »Che artista! Che artista!« kiáltották oda egymásnak, amire egy fajta a böffetésnek (olaszos) volt a helybenhagyó válasz. A csapodár herczeg, szerelmet vallva Gildának, fél lábával a sugólyukra ugrott s balkezelével ensapódlíját megkapva, oda emelte magát a kedves varró lányok elé s kirázta magából a legédesebb vallomásokat, míg Gilda, élve kedvesének lebegő állapotával, megfordult, a szín hátulja felé sietett s ott boldogan fúta az orrát, hogy ismét, a szerelmes gargarizálás utolsó hangjainál, visszafusson hőséhez a sugólyuk mellé, ahol is olvadó duóban, délczeg ifjának kurta karjaiba omlasztá bele átfoghatatlan kebelének széles kecsseit. A quadrille alatt egyik-másik ballerínának fekete czipője ott hagyta a hozzá való lábat, míg egészen mellettem a herczeg meghitt fegyveres pajtása folyton azzal vesződött, hogy pecsétes trikójának hátra csuszamló térdét, Kovács József nyomán enucleálva, előre ránczigálja. Szinte leugrottam, hogy segítsek neki. De ebben a pillanatban lebukott a függöny, nyakon vágta a herczeget s kirekeszté udvarának több nobiléját, kik aztán, mint eső elől a csirke, futottak el jobbra-balra; amin a csinos varró lányok elég

háládatlanok voltak nevetni. Az igaz, hogy ez a nevetés kellemes csöngéssel tölté el a házat.

Másnap théâtre paré a trónörökös tiszteletére. A protektorok páholya ez este tüntetőleg üres maradt.

Miramare még mindig özvegyen van. Bájait nem élvezi sem király, sem királyfi. Termein csak idegen, kandi nép csoszog át. E tündérkastély minden ize egy művészi hajlamu ember szeszélyeinek, egy sorvasztó vágynak s egy költő ábrándjainak ad testet. Nem-e ábránd maga a »trónterem«, melynek egyik fantasztikus képe a viláგuralmat tünteti föl? Trónterme csak az uralkodónak van. Az építkező főherczeg miről álmodott, hogy ennek az ezeregy éjszakabeli palotának épp e termét vázolta az építésznek? Hát még a nagyurat is örli a nagyzás hóbertja?

A meddő sziklától kidaczolt virágzó kertnek jártam borostyános terrászain, kaméliás lugasaiban s onnan hallgattam én is, állva mély vizei fölött, a tenger mormolását.

III.

Velence.

Az igaziban vagyok. Abban, melyből szívében egy napsugárral tér meg az ember. En azt hiszem, hogy aki valaha Velenczében járt, azon meglátszik örökké. Ha nem andalog bűntetlen a pálmák alatt, nem andalog áldatlan Szt. Márk iveinek aranyos árnyában sem.

Nekem Velence régi s legerősb szerelmem. Ez az az idegen föld, amelybe honvágy húzza a lelket. Olaszországban minden egyebütt a természettel verseng a művészet. Szemünket a fényes kupolától magához ragadja a fényes égbolt, a karcsu piniától a karcsu oszlop. De Velenczében mindenütt maga az ember nyilatkozik az ő nagy erejében s az ő remeklő tehetségében. Nincsen itt sem hegy, sem erdő, hogy vetélkedjék vele ez a város. Csupán tengere van; de ez csak az a nagy tükör, mely szépségeinek drága képét fölfogja. A tenger az ő édesanyja, melynek szerelmes ölen született s mely oltalmazója volt. Velence önmagában hat. »Fa da se.«

Legerősebb vonzással az emberre az ember van. Bátorságának nagy műveiben, képzelete verőfényében, elméje hódításaiban, küzdelmeinek szívósságában látom legtisztábban az isteni kijelentést.

Azért dobbant föl szívem a viszontlátás örömén, hogy a mestrei hosszú töltésen végig dübörgött a vonat abba a csodás városba, mely sirályok és halász-madarak fészkein épült.

Minden fekete volt, hogy megérkeztem: az éj, a házak, a viz, a gondola. A sok láda is, melyet bele emeltek, mintha mind koporsó lett volna. Milyen szerencse, hogy mellém fiatal házaspár telepedett! Boldog szerelmük hajnala mintha derüt hintett volna mind e sötét gyászra. A fiatal asszonyka fázva-félve simult urához. Az aztán feléje hajlott, amire a menyecske arca kiderült. A férje valami nagyon kedveset sughott neki. A Frari-templom márvány homloka is csak úgy borongott a nehéz homályban s a ciprusi királynő, a szépséges Cornaro Katalin palotája kialudt magas ablak-szemeivel, mint az elkárhozott vár, komoran nézett le ránk. Mekkora szerencse, hogy a neki vidámult fiatal nő csacsogása elűzte innen a rémeket. S mikor a gondola a Cadoro alatt suhant el: nem az

öreg Brabantio lányának, szőke Desdemonának fehér köntöse villant fel az éjben, biztatás és köszöntés gyanánt? Szereti a fekete éjszakát: hiszen az ő büszke hőse is fekete.

Aztán be a szűk vízi fonalak utvesztőjébe! Egész titokzatos, félelmes varázsával szakad rám a hajdan: lantos ifju, lehulló rózsa, fekete köpönyeg, álarcz, gyilok, egy tompa jaj, egy bukó árnyék, mely fölött összecsap a víz s min-dennek vége.

»Già é! Già é!« kiáltja csolnakosunk minden fordulón; s jön rá a kisérteties válasz: »già é! . . . già é!« A szomszédban a fiatal asszony elfelejt nevetni. Már nem is simul hozzá a férjéhez, hanem beléje ássa magát.

Egyszerre fény és zaj és zene. A Bernardi-palota előtt lampionos gondola, benne zenészek és dalnokok. Barkarolt énekelnek. A szerenádét egy fiatal herczeg szerzi barna kis nejének. S ablakból s erkélyről csupa ölelkező pár hallgatja s benn a palota-vendéglő virágos udvarában egy pajkos, vad kellemetességű amerikai lány ringatózik a zenén, s a márvány lépcső fokain rőt haju milordok meredeznek versenyt az oszlopokkal. Sárga czipőjük gondolája mellett ül a kenderfürtözetű milady, savószin szemét ábrándosan

csavarva föl a csontos és nyugodt férjhez, aki bő nektárrávalót hullajt a kopasz tenorista csucsos kalapjába, midőn ez végigjárja a hallgatóságot.

Ugy van ez itt most is, mint ahogy minden szabályosan szerkesztett olaszországi uti novellában olvassa az ember. Fehér Albion rőt fiai s hirtelen szőke lányai legelnek le előled minden gyűjteményt, vásárolnak össze előled minden ritkaságot, foglalnak el minden jó szobát, ülnek el minden széket, állnak el minden ablakot, s az urak akárhányszor támasztanak bennünk kétséget az iránt: valjon az a »gentelman« szó a latin tőnek igazán angol képzése-é? Valjon igazán élnek-é vele, vagy csak szigetbéli fogalom, melynek a szárazföldön semmi jelentősége?

A fogadó, melyben lakom, csakugyan a régi palazzo Bernardi. Szellős csarnokaiban tengernek parancsoló, dölyfös, kincses patricziusok éltek; velencei szőke lányok, akik uszva-lebegve jártak s lágyan daloltak; olajszinú, buja termetű asszonyok, sötét szemökben hol az andalító morbidezza ígézetével, hol a legyező mögül föllobbanó forró pillantással, játszva hol elmés pajkos vigjátékot, hol véres drámát; deli és vitéz ifjak, szép leventék, dalosak szintén és

szerelmesek, akiknek egy nőt megszőktetni boldog tréfa, egy asszonyért elvérezni diadal; művészek, tudósok és költők: vésüvel és ecsettel, éneken és krónikában hirdetve a fényes köztársaság dicsőségét. S most egy-egy ős azcsképe alatt a »dining-room« józan fölirata; a nagy bronz-paizs alatt, melyen az ősz Dandolo tengeri győzelme van domborműben feltüntetve, a széles buffet s ezen a sok tál és tányér és saucière; Tintoretto, és olcsó arczképek fotografusának hirdetése; Marino Faliero fejevétele s hideg roastbeef; a XIII. századba ékelt XIX.; palotákból lett vendégfogadó.

* * *

Az olasz ég borultas ma, hideg eső is szítál alá belőle. Plaidembe bujva keresem híres kékjét. Egy makacs szürke felhő a kedvemért szétfoszlik; csak egy falatkát kapok az égből, de ebből a mintából bátran lehet következtetni az egésznek szépségére. Szobám valahol a földél alatt van; ott, ahol a hatalmas Bernardi fiuknak a lovászai vagy úgy, Velenczében csak négy ló van, az is vasból, a Szt. Márk ivsora fölött. Hát ott lakom, ahol a Bernardi fiuk evezős legé-

nyei háltak. Kérdezem a camerierát, mért nincs kályha benne? Ugy fázom ebben a szobában. Nevet. Hát hiszen ott van; csakhogy én azt köpöladának néztem. Mit csináljak az ilyen szerzámmal? Tán azt, amit a Balla Károly tudósa, aki

Gyertyát gyujt a kályhában,
Ugy melegszik kinjában.

Az olasz vendéglős azt sehogysem fogadja el, hogy egy idő óta hideg jár Itáliában; hogy elkövetkezik az az óra, amidőn kénytelen lesz valóságos kemenczét rakatni a hôteljében. A nizzai tulajdonosok s bérlők érzik is már az uj korszak fagyos szelét, mert néhány év óta nem telelnek ott annyian, mint eddigelé. De küzdenek a vendéggel; s ha nem elég a rábeszélés, folyamodnak a cselhez. A minap olvasom, hogy egy san-remói fogadós Kairóbul legyet hozatott; sárga-dinnye haján, felfordult dromedáron hizott kövér, szép legyeket. Azokból egy-egy példányt beeresztett a füttetlen szobákba. A boldogtalan férgek egy ideig vigan csapongtak; de csakhamar összezsugorodott a kedvük és zsibbadtan vánszorogtak az ablak-félfán.

Jön az ánglius; szobát nyittat.

— Damned! morogja, nagyon hideg ez a lakás, padrone!

— Ó, mylord, csalatkozni kegyeskedik. Eccellenza az éjet vasuton tölté, azért méltóztatik borszongani a hátának.

— By Jingo, az ön szobája jégverem, káromkodik mylord s a szabadkozó padronéra rávicso-
ritja fehér buldog-fogát.

— Altezza! Kérem! Ime nézze, ott az ablakon . . . légy mászik. Ahol pedig a légy döng, ott meleg van.

De sokáig nem futja ki ez a játék, s az olasz vendéglősnek tartósabb eszközhöz kell folyamodnia, ha a legyeivel akar enyhe tavaszt suggerálni milordéknak.

A prókuráziák alatt sétálok s nekidőlve egy oszlopnak, nézek, nézek, mindig csak a Márk-templomot nézem, ezt a nyugatba ojtott keleti csodát az ő aranyos kupjaival, zománca csillogását, kővirágjait s fénylő mozaikját, mely az emberiség első örömeit és fájdalmait tünteti fel. S a bizánczi styl merevsége nem árt e szenteknek, mert valami megható bensőség van azokban kifejezve. Ó, mennyien térdeltek már előttök: imádkozva, esdekelve és hálálkodva.

A Márktemplom folyton süllyed, a láb a széles repedésekben megbotlik, a korhadó czölöpök taplós belén fölszivárog a nyirok s megvakul tőle a tündöklő mozaik. Déli oldalának megmentése sok száz ezreibe van Ausztriának; de örök dicsérete marad, hogy megmentette; valamint-hogy mindig drága kegyeltje volt neki Olaszország, melyre sokkal többet költött, mint a mennyit az hajtott neki. A Bécsbe bőven adózó Magyarországnak sok keserves forintja is ragyog ott márvány-értékben, míg a hazai utaknak nem jutott kavicsra sem. De hát csak emberség volt, hogy visszaadtunk Velenczének valamit abból az 1.200,000 aranyból, melyet épp ötszáz évvel ezelőtt vett meg rajta a hatalmas magyar király.

Az olasz kormány szintén tataroztatja; de méltán kérdi magától: egy bús éjjelen nem omlik-é össze ez a hasonlithatatlan templom? A javítgatásra való költséget is olyan keservesen szavazza meg a parlament! Mert nem nézi ám nagyobb irigységgel és bámulattal Németország az olasz földnek világraszóló csodáit, mint amily irigységgel nézi Itália Kruppnak világra bőgő aczél ágyuit.

Ha az ember négyszem közt áll egy velencei polgárral s óvatos körömmel kissé levakarja

róla az olasz egység új mázát: sóhajtvá emlégeti a kellemes hódoltság bő napjait. Hiszen in camera bevallotta ő akkor is, mint az egyszeri angol kisasszony a maga édes rabságát, hogy elhurczolta a rettenetes haramja, Luigi Vamba. Egy magas hegy tetején ugyanis állt apa, mama és az ő szép lányuk, miss Eveline, s elandalodtak a Középtenger azur vizén s a rózsaszinben sugárzó ég alján mikor egyszerre tíz barna legény körülfogta őket s finom bókka l szegezte rájuk a pisztolyt. Az egyik mint a részvény-társaság igazgatója mutatkozott be s karjára fűzve az ájuldozó miszt, magával vitte a kék hegyeknek valamely vadregényes barlangjába. Volt annyi embersége megirni másnap a papának, hogy huszezer zecchinóért kiválthatja gyermekét; maga ha szegény legény nem volna, megadná érte a százezret, olyan kedves a kisasszony. Az apa kiváltotta leányát s leirhatatlan az a boldogság, amit a jó szülék éreztek.

— Óh, darling, aranyos szivem! . . . mennyit szenvedhettél! zokogá az édes anya s nyakába borult Evelinnek.

— Szegény piczikém! mondá az apa s egy hosszú könnycsepp esett le rövid orra hegyéről.

Kérlelted, ugy-é? Kétségbe estél ugy-é? Beszéld el, piczikém, mit mondtál neki?

S miss Eveline mélyen lesütötte szemét, s így szólt:

— Azt mondtam neki, hogy: »mio caro brigante!« — te kedves haramiám!

Hát csak ilyen rossz dolga volt miss Veneziának is az osztrák rabló ölen.

IV.

Velencei séta.

VELENCZÉBE utazott« olvastam tegnap az újságban.

Ki az a boldog? Egy új házaspár, amely alig érintve a bő villás-reggelit, s édes feledésből riadva fel, midőn a barátok ráköszöntöttek: gyorsan kibontakozik a rokon ölelésből, szalad a vasúthoz és a »Hôtel royal« kis kapujáig, ott a Riván, meg sem áll. Nyilván meg is érkeztek már oda s látják a dogék palotáját a maga valóságában, amelyen én a Dorottya-utczán, az udvari könyvkereskedés ablaka előtt bus vágyódással andalodom el.

Távoli kedveseink arczképe örömet jelent, ha arra gondolunk, hogy van még viszontlátás itt e földön is; de az a bánat, hogy nem érezzük delejes közelüket, nem halljuk azt az ismert hangot s nem látjuk élő testük árnyát ellebegni a falon: ó, az a visszaemlékezés fájóbb, mint amilyen vigasztalásunkra lehet a reménység. S mikor az embernek olyan lágy szive van, hogy épp úgy tisztel egy vén palotát, mint egy vén asszony-nénit, s úgy bele tud szeretni egy aranyos tetejü karcsu toronyba, mint valami aranyhaju szép leányba; mikor az ember a rideg fal iránt a hódolatnál többet érez — egy szóval: mikor a rajongásig szerelmes kihalt házakba, elmorzsolódó templomokba s a kő mohájában s a bronz patinájában tavaszt üdvözöl — ó, akkor látni Velence képét s nem lakni benne: az kinos öröm s édes szomorúság.

Mint a nagy fájdalomnak, a nagy boldogságnak is van joga a tisztelethez. Épp ezért csak messziről kísérem őket, hogy lássam a fiatal asszony arczába szökni a lelkesedés biborát, amidőn először pillantja meg tündöklő kijelentését az isten nyomán alkotó emberi elmének abban az ázsiai szinekből, görög vonalakból, római s bizancziumi fényből szőtt csodának, melynek az

ő neve: *San-Marco*. Fönséges gondolat, midőn egy ifju lélekbe egyszerre sugárzik bele a mult fénye, a jelen ünnepe s a jövő derüje.

*

Gondolámat balra nyomja az én evezősöm, hogy a jezsuiták templomának hús iveri alá térjek. Lenge függöny, puha redőkben aláfoló kék s vörös kelme a falakon, az ablakok s az oltár körül. Csak elnézem: bársony-é, selyem-é? Az ám! Kék márvány, rózsaszín márvány, porfir és lapis lazuli. Tán frivol visszaélés is, az ily nemes anyaggal amolyan atrappeot szerezni a szemnek. Bársonyból utánzott oszlop épp így bántana. Mind a kettő: az a szép kő s ez a királyi szövet, megérdemli, hogy a maga emberségéből hasson. De a hatalmas rendnek duslakodó gazdagsága megzavarta jó izlését. A barok, mint valami hirtelen fölgazdagodott szerencsefi, meg akarta mutatni, hogy telik neki.

Midőn kiléptem, a templomhoz ragasztott palotából egy izmos barát jött felém s nagyokat hajlongva, kinyújtotta terjedelmes markát, vetnék bele egy kis apró pénzt. Semmi köze nem volt hozzám, még csak ajtót sem nyitott előttem, de

még csak meg sem áldott. Elgondolkoztam rajta, hogy amig nálunk zsup-fődeles házból mosolyog ránk a vendéglátó szivesség, itt faragványos, oszlopos palotában lakik a koldulás.

A Giudecca mellett úszom el. Csak benézek a gheztóba. Az isten tudja: ez a sok göndör haju, barna gyerek zsidó-e még, vagy olasz-e már? A velencei Avrametto épp úgy viseli magán a talján tipust, mint ahogy jordánkának nézhetnénk itt akárhány ős katolikus Beppót, akinek pusztá barna mellén ott himbálózik a sárga-rézből való kis feszület.

Ohé! Áll-e még az öreg Shylock háza? Hogy az ember sehol sem szabadul meg a nagy britnek fényes árnyékától! Mert amire valaha egy dicső szellem ráejté sugarát: az folyton virágot hajt bennünk. Hát mutogatják ott, ha tetszik, a Shylock házát is, mint Veronában a Romeo és Julia tumulusát, s Marienlystben, Helsingör mellett, a Hamlet sirját. S valóban, ha éltek, mért ne halhattak volna is meg? — s ha meghaltak, mért ne temethették volna oda, ahol a fejfájukat mutogatják? De állott itt a füstös velencei gheztóban a mult század végén egy bölcső, amelyben ringatták a kis Benjamin apját, akinek a fia aztán irt mély elméjű vallásbölcse-

leti műveket, lélekbuvárló regényt, lett kaczkidandyból hatalmas O'Connelnek a megdöntője, majd szerencsésen kormányzá Angliát, megszerzte hazájának a Vénus szigetét örök tulajdonul s boldogan uralkodó királyi barátnőjét megtette India császárnőjének. Ama szurtos calle kormos házából származik Dizraeli, majd Beaconsfield lord, a nagy brit államférfi.

Ki megint a canalének stygi vizeire! Egyenkint maradnak el tőlem a Mocenigo, Vendramin, Cornaro, Fasan, Cadoro, Balbi, Foscari, Grimani és Loredan paloták. (Mily zene ezekben a büszke nevekben!) Az egyiket magához váltotta egy gazdag angol ur s elvitte hajón haza, Happyshirbe; azaz csak úgy, hogy lefejtette a palazzo márvány elejét, kitördelte a termék arany rózsáit, fölszedte a patriczius fényes otthonának gazdag mozaikját s a Velenczéből hozott márvány homlokzatot angol házának eléje vakoltatta, az arany rózsákat föléje s a tündöklő mozaikot az aljára. Az uj-régi palota mellé aztán széles csatornát ásatott, s arra ráeresztette a fekete gondolat s egy darabig így élte velencei világát Happyshirben, amig jött az északi szél s a márvány faragásokat porhanyóra mardosta s a gondolat odarekesztette a csatorna jegébe.

Még egy palazzo mászott el ilyen módon ködös Britanniába. Ekkor a velencei municipium meghozta azt a határozatot, hogy az ő városának itthon kell maradnia.

Ám benn a palotákban még folyton áll a vásár.

V. Henrik »roy« ő akadémiai felségének dicsőségesen üzerkedő olasz atyafisága, a Cadoro nagy termének régi családi drágaságait, nemzeti ereklyéit s festészeti remekeit szivesen eladja a legtöbbet kínálónak. Sőt — gyanu ne essék, szólván — azt beszélik, hogy ezek a családi drágaságok, nemzeti ereklyék s remek föstmények szinte kiapadhatatlan bőségben vannak jelen, és amint egynémely rágalmazó nem átallja kipletykálni: a Faramond király egyetlen orflámja hat példányban is elkelt.

Midőn mély megilletődéssel néztem a nagy ős egyik nehéz billikomát, egy láthatatlan szőnyegajtó nesztelen nyílt ki, s abban megjelent egy szép szőke kisasszony s a komornyikot, a mi vezetőnket, magához intette s adott át neki két finom festésű findzsát. Nem csokoládéval szolgáltak benne a látogatónak, hanem azzal a kedves kijelentéssel, hogy ha darabjáért megadjuk a százötven lirát, ő fensége hajlandó megválni a

két egyetlen darabtól, melyekből, ha jól emlékezem, a nagy Roland reggelizett meg Ravenna vivásakor.

Ő fensége? Igenis az, felelé az öreg bácsi, még egyszer odahajolván a titkos ajtócska felé, melyben a herczegkisasszony eltűnt. A csészéket drágállottuk, de azért nem volt semmi baj. Végigmentünk a palotán, szomoruan látva törmelékeit a remek padmalynak, vaksi fényét a képeknek s közben megütközéssel egy színes fotografiát, mely Velenczét zöldes holdfényben mutatja. És, ami ennél rosszabb: ezekről a fotografiákról hamaros gyártással másolt (igazában mázolt) olajfestményeket is árulnak ott, durva hold-effektusokkal, midőn az ablak csucsivét s a hullám taraját jó vastagon felhordott fehér gubanczokkal avatja föl velencei éjszakává az az orfeumbeli gyorsfestő. Amely gyártásban hűségesen a kezére jár az ő családja. Miután t. i. a felesége barnára sikálta a vászon egy darabját. Teresita a mamától átveszi s pemetel a barna fölé zöldet; s mikor ez megvan, oda tolja a »quadrót« Rinetto öcssének, aki az olajos papirozt ráteríti a barna-zöld lapra s a papiros kerek likán át kipacsmagolja a tele holdat. Mikorra megszárad, a celeberrimo pittore Contarino Contarini gót ablaksort váj a

barna koczkába, a zöld eget kicsillagozza, meg vagy kétszer végigtörüli egy öreg s egy fia-ecsettel, s a negyedik holdas éjszakát a három kész remek mellé támasztva, bevégzi napi munkáját. Reggel aztán signora Filomena Contarini, Rinetto Contarini, Teresita Contarini s az öreg Contarini egy-egy palazzóba beköszöntenek s a tisztcsárnénak átadják egy velencei éjszakát, melyet valamely idegen, megkábulva a derék signora ékesszólásától, végre magához is vált. Ilyen piktor-család van itt vagy száz s elég jól megélnék a mesterségükből, tekintve azt, hogy nem finnyások a saláta olajára nézve, s azzal sem sokat törődnek, ha a polentájok egy csöppet dohoska.

Ám azért van itt néhány palota, melynek műkincsei számot tesznek, s amelyeket a gazda szívesen bocsát szemre; de azért gyűjteményeinek egy darabkáján sem adna tul. Ilyen a Pesaro. Tulajdonosa Bevilaqua herczeg, a legtehetősb olasz urak egyike. Minden terme, szobája s szobácskája külön egy-egy muzeum, s képei, szobrai, régi porcellánjai, fegyverei, bronzjai, csipke-takarói, kristályai s üvegjei szinte kísértetbe hozzák a látogatót. De a kulcsárné szemes. Ötfelé beszélget s tizfelé néz. Nem ártana azonban, ha a jóra való asszonyság néha leporolná ezt a sok

drágaságot s foltot rakna egy-egy függönyre s szőnyegre. Sok olasz drágaságot megöregít a piszok patinája, a nélkül, hogy becsét növelné.

Signore C., hires antiquista, kinek régiséggyárában hatvan munkás dolgozik, igazi olasz nyájassággal fogadja látogatásomat. A brit emberségtudó, a német »bieder«, a szláv alázatos, a magyar gavalléros, de igazán udvarias csak a latin faj. Van abban valami fejedelmi szabad, valami biztató előkelőség, hogy az ember azt hiszi magáról: boldoggá tette a szives gazdát. Ott ül Signore C. egy hajdani triposzon. Azt hiszem, dodonai munka. Olympusi gesztussal int, foglalnék helyet azon a vörös bársony trónuson, melyen, ha jól tudom, a pompás Dandolo ült hajdan. Olyan bőséges füst omlik szivarkájából, hogy pythicus gőznek is beillik. De ő azon nem mint pap, hanem mint félisten ül, kincset érő zsibeinek leirhatatlan zürzavarában. Elfogódva néztünk össze barátommal. Édes istenem, hány virágzó családnak siralmát lehet kiolvasni, hány bukott nagyság beszél hozzánk ez össze-vissza hányt műdarabok tömkelegéből! A hôtél Drouot árveréseiből, kótya-vetye utján a Derby-daykbe boldogult sportfiak castlejeiből került ide nagy része. Az a két bronz-páva, mely a nagy angol terem

kandallói előtt teregette ki búvösen fénylő farkát; az a miniatür-elefánt, jutalmi »coupe«-ja a verseny diadalmas hősének; a két ezüst pálma közé fonákul, de a szembeszöktetés erős szándékosságával fűzershám fölaggatott brabanti csipke-lianák; a csodálatos festésű száz fiókos, zománczolt apró szekrényke s mellette egy ébenfa-koporsóban a föltámasztó nyirettyüvönás elé álmodó Amati-hegedű; Rafael transzfigurációjának oklevéllel bizonyított első réz-lenyomata, a nagy festő nagy druszájának, Rafael Morghen metszetéről Bizony ezer szerencse, hogy nem vagyok milliomos. Itt koldussá költekezném.

Ám azért óvatos légy, gazdag atyámfia! Nem mind japáni bronz az, ami fénylik. Az igazinak tövében ott sunyít a hamisitvány, aminek ismertető jele az, hogy ódonabb színe van a réginél, rozsdája zöldebb annál, mely az eredetit verte ki. Pulszky Ferencz legyen, aki e szemfényvesztő halmok sorai között károsodás nélkül jár.

Midőn az öreg ur több évvel ezelőtt megfordult kincses Velenceze egyik antiquista bazarjában, szemébe ötlük egy csontból faragott Jézuska. A félkarja hiányzott. E fogyatkozás nélkül édes testvérek közt is megérte volna a huszezer lirát. A cinque-cento egyik csodálatraméltó remeke

volt, a halhatatlan Nonso hires vésűjének mester-műve. Így csonkán sem sokalta érette Pulszky az ezer lírát. A tulajdonos erre szánakozva mosolygott. Pulszky papa vagy két százzal megtoldotta kínálatát. Signore Fafalso csak a vállát vonogatta. Ezt megcselekedte Ferencz bácsi is. Még egyszer a kezébe vette a faragványt, szeretettel nézett rá s egy bánatos bucsupillantással a feszület s egy neheztelő tekintettel Fafalso ur felé, kurta száru nadrágját meghuzta és járt.

De alig halad le a dobogó lépcsőn, midőn signore Fafalso utána siet, hogy isten neki csontkereszt! . . . vigye a Jézus szent nevében azt a Jézuskát az ezerkétszáz líráért! Az igazit ugyanis kevesebbért árulták el.

S odanyújtja Pulszkynak a faragványt.

Az öreg ur már boldogan a zsebébe akarja csusztatni, midőn meghökkenve néz a feszületre.

Egy árnyalattal . . . nem, ez sok volna . . . egy lehellettel mintha világosabb volna az az elefánt-csont.

— Ó, signore Fafalso, engem nem lehet rászedni, he, he, he! S nagy recsegve kaczag Feri bácsi. Hanem annyit mondhatok, hogy jelesül van hamisitva. Kérem csak azt az igazit!

Signore Fafalso ravasz mosolygással kér bocsánatot.

— Hiába, úgy mond kedves derültséggel, az olasz ember nem tehet le egy könnyen az ő pasquino-természetéről, a beffa ott bizsereg minden porczikájában, he he he!

— He he he! Ha ha ha! Így kaczag vissza a mi nem kevésbé ravasz, nem kevésbé vig s nem kevésbé műismerő kitűnő hazánkfia, s győzedelmes lépései alatt csak úgy nyekergett az a keskeny falépcső, midőn lefelé kopogott rajta.

*

Ahol még idegen földön megfordultam, mindeütt magyar nyomot kerestem. Kerestem és találtam. De nem gazdag gyűjteményekben, hol hungarikára akadni nem nagy sor; hanem az utcán, a népélet nyilatkozataiban, egy kormos falon, egy ócska mappán. Azzal, hogy a Vendramin palotában egy fakó keretből bámult rám József császár gyermeki arczképe, amelyen babahuszárnak van feltüntetve: azzal még el sem dicsekedem; jóllehet mi ezt a német császárt még kicsi korában sem tudjuk magyarnak elképzelni, pedig a karok és rendek az ő vérmes képzeletükben ott látták a pozsonyi

diétán, felséges édesanyjának kerek patyolat karján. Az sem valami nagy fölfedezés, hogy Liszt és Joachim fotografiáit láttam a prokuráczkiák alatt, mikor ott még Sogra Vilma Donáthffy, celeberrima cantatrice nazionale di Budapest fényképe is ki volt függesztve, akit minálunk senki sem ösmer. De mikor a Floriani kávéház előtt elfog egy barna suhancz, a kezében lévő csomóbul egy füzetkét kinyit s Velence csodáit lebbenti föl előttem fogyatékos kőrajzok nyomán készült csokoládé-szinű fotografiákban s kínálja olaszul, francziául, angolul, muszkául s németül, összehadarva a lira, frank, shilling, dollár, rubel s márka pénznemeit, — és látva, hogy egyikre sem hajtok, merőn a szemembe néz s elrikantja magát, hogy »usz grojdzárr!« . . . már ez valami.

Hatalmas Anjou Lajos magyar királyunk fényes korából, akinek pompás veretű aranyok olvasatlan ezreiben vitték meg a váltságdíjat — abból a nagy időszakból nem maradt fel számunkra egyéb, mint ez az »usz grójdzárr«. Ezt sem olasz adta a magyarnak, hogy Velenczét megkimélje; hanem olasznak a magyar, hogy Velenczét zsebre gyürje.

V.

Bucsu Velenczétől.

INTORETTO s Veronese beszélnek hozzám a dogék aranyos termeiben. A nagy faragványos ajtó, mely megnyílt a köztársaság királya előtt, jelenti a fényt. Az a kicsi, barna, mely a törvénytörési teremből közvetlenül a börtönbe vezet, jelenti a hatalmat.

I pozzi. A tömlöczök.

Hosszu sorban szálltunk alá e nyirkos odvakba. Vezetőnk fagyugyertyája csak úgy sercegett a dohos levegőben — ha ugyan érdemes ez az atmoszféra erre a kedves elnevezésre, hogy »levegő«. Mintha egy nagy hideg kéz nehezedett volna a szívemre. Ebben a kőbe vájtt négyszögben emberi teremtés ült, akinek azért volt szeme, hogy fürödjék meg a nap sugarában; azért volt tüdeje, hogy szivja a tavaszt; azért volt karja, hogy forgassa meg a kardot, vagy zabolázza vele a szél haragját. S itt zszugorgott a deli férfi, míg világosságra alkotott szemére köd szállott, míg erős karja megzsibbadt s feszülő tüdejét envérébe, testét pedig a hallgató vizekbe fojtot-

ták. A szépnek dicső művelői, a vig és ragyogó férfiak nagyon kegyetlen urak voltak.

Fenn a tündöklő oszlopsorok közt szólt a bölcseség, parancsolt a törvény, nyugózott az erő, s a mély ablakfülkében suttogott az összeküvés. Tisztán hallottam, amint egy kurulis széknek a tág ölében álmodoztam. S itt lenn a pozziban, midőn a nehéz vas gyűrűben fogóztam meg: a fekete, érdes koczkák réseiből elítélt emberek siralma nyögött felém. A csöndes zokogás mind élesebbre vált, míg egyszerre . . . hiszen ez kaczagás! Már hogy ne volt volna kaczagás, mikor a sor elején egy fiatal nő csakugyan nevetett egy fürtös gavallér karján. Fiatal boldogságából — mert hiszen három napos asszonyka volt csak — fény áradt el e bus homályban. Férjét mindnyájan kiállhatatlannak tartottuk. Ugy járt ott a csuszamos köveken, mint valami virágos kertnek utjai között. Érzelmes lelkü barátom azt mondá, hogy szivesen elcsukatná magát a menyecskeivel itt a legszűkebb pozzóban; paradicsommá lenne az, ha rabságát vele osztaná meg. Amire egy másik vérmes hazánkfia oda nyilatkozott, hogy még derekabb volna, ide valamelyik lyukba beletaszítani a fanyalgó férjet s künn a verőfényen andalogni a

bájos nővel; mert jobb egy szép menyecskével megosztani a szabadságot, mint a rabságot — jobb ma egy galamb, mint holnap egy veréb. Ami tökéletesen igaz is. Éppen a sóhajok hidján jött ez a vig gondolata. Nevetésünkre oda rebbent mind a hány fiatal nő velünk volt. Csicsergő madár-kalitkává lett a bús folyosó. Mintha csak a régi velenceitől tanultuk volna mi is, derült álommá szőni az életet.

Ujabb írók és kutatók azt beszélik, hogy a »*bocca di leone*«, az oroszán szája, melybe a titkosan árulkodó följelentéseket csusztatták bele — hogy ez a pokoli levélszekrény csak mese, valamint az ólmos földél története is. Az igazi regényesség miatt fájlalom ezt a helyreigazitást. Avagy el se fogadom. Nekem a besugás borzalmas titka kell, s egy kincsért le nem tennék arról az édes fázásról, mely elfog, valahányszor a forró, nehéz ólomtetőre gondolok.

Velence zajtalan város. Szekér nem járja. Fekete hintaja, a gondola, nesztelen siklik a vizeken. Utcái élete is meg van szoritva, azaz néhány czellába belegyürve, ahol aztán persze nagy is a zsibongás meg a csattogás. A lovat csak rajzból ismerik. Egy-egy öreg velencei váltig bizonyitgatja, hogy ő gyerekkorában látott

eleven táltost a nagy Napoléon császár teste alatt, melyen föllovagolt a campanile tetejébe; de nem hiszi el neki senki. Velenczének »lóállománya« összesen négy darab, az is bronzból való és ott ragyog a Márk-templom párkánya felett. Görög ménesből szakította azokat Morosini doge. Hogy elkötötte őket Moreából, hagyján! Meghódította, tehát az akkori szokás szerint jussa volt hozzá. De hogy szétdulta a Parthenont, ez oly barbárság, mely az olasztól örökre elvette a jogot szidni az Attila csordáit s később az »ungrorum paganam et crudelissimam gentem«. A lerombolt Parthenon romjai a legdrágább romok, melyeket valaha hordott a föld. S ennek az öreg vad Morosininek diadalkaput épített a hálás Velence.

Járja egy adoma, mellyel a szárazföldi olasz a ló-nem-látott velenceit szereti kifigurázni. Át-megy Pádovába a Riva fia, hogy azon a hires egyetemen az orvosi tudományokba ártsa magát. Mikor ott ült a zöld asztal előtt, hogy a doctori vizsgálatott magán megejtesse, a zoologia tanára ezzel a kérdéssel fordul az ifjuhoz:

— Mondja meg nekem egregio signore, hány lába van a lónak?

Az ifju candidatus mélyen elgondolkodik s végre az erős meggyőződés hangján ezt feleli:

— Három!

A professor ur hosszan elnézi a legényt s aztán helybenhagyólag bólintva a fejével, így szól:

— *Abbastanza per un veneziano!* Egy velen-czeitől ennyi elég.

De a hajnalban kigyuló hegyet sem látta soha e város gyermeke, nem hallotta soha a forrás mormolását, nem az erdő madarait s nem futkosott soha pillangó után. Ott szorongott mindig a lagunák között s nem volt sem mezeje, sem játszó tere a háza setét kapuja előtt.

Ilyen elegiát dalolt egy szőke Hildegunda, midőn ebéd után a hosszú fogait kotorta s megemlékezett az ő német hazája erdeiről és hegyeiről. Igazi nyüzsgést zajjal csak a Rialto körül élveztem. Mert a talián lármában, a »*cri de Venise*«-ben van zengés. Hallottam már én orkesztrumot, mely rosszabbul hangzott, mint ahogy ötven olasz kofa kiabál. Annak mindeniknek van egy maga nótája, mellyel czikkeit ajálgatja. Grafikus alakban így áll előtten: néhány finoman hajló kunkor, olyan forma mint a szőlő-kacs arabeszkája; közepén dúsan kivirul, hogy ismét

kecses vonalban végződjek. Ahol képemben a virág van, ott csendül föl legerősebben s legszebben a botega asszonyának dallamos kinalása, melyet csicsergő beszéddel kezd és végez. A contrabassót ebben a piaczi hangversenyben megadja a férfiak zugása s pikulás éleit vékonyan elrikkantja a pajkos gyerekek diszkántja. Ilyen lurkót látok ringatózni ott lenn a viz szélén. A kőpartnak egy tágas vas gyűrűjében ül s minden-egy lóbázása agyrengető csikorgásra készíti azt a rozsdás vas gyűrűt, mely neki hinta és hangszer. A csikorgó hang tiszta *a* s ezt a kis haszontalan kírzi s *a*-ból is fonja azt körül hevenyészett énekével. Egy másik ilyen kis naplopó tégla-rakáshoz támaszkodva néz bele a felhőkbe, nagyot ásít s amint ez az ő néma görcse hangosra válik, ugy a vége felé ásítását takaros kadenciával fejezi be, amely nagyon emlékeztet a huros-rigó dalára.

Furcsa dolgokat árulnak itt a Rialto árnyékában, a Ruga-vecchián. Sült babot, főtt vajjas tésztát, szalmából való napernyőt s bóbítás tyukot mézeskalácsból, mely ül egy üveg kasban és toj piros, kék és zöld tojásokat.

A hid mellett, egy falatnyi téren, fáradt lánykát nógat apja a fandangóra. A borzas öreg a mellébe sülyesztett páni siphoz feni a száját,

mint kakas a kőhöz, és zörögteni a csörgetyűs dobot, míg a fiacskája tótágast áll s aztán kezén jár körül s szájában hordozza a kosárkát, melybe minden néző szívesen vet némi aprót. A kis romagnola lelkendezve dől neki egy nagy kőnek s pihen. Két nagy fekete szeme szinte fele az ő keskeny, olajszínű kis arczának. Az öcsse keveset különbözik egy felöltöztetett majomtól. Még egyet járnak s azután a dobos csengő elhangzik valamely sikátorban, ahol kinyílnak a roppant ablaktáblák, s vidám képű munkások, varró és fodorító lányok nevetnek le az utczára fényes fekete szemmel, csillogó fehér fogakkal, míg alatt a gyermeki publikum nagy zajongva ugrálja körül az ugrálókat.

Gondolánk a fordulón vár s néhány percz multán a Frariba lépünk, nem a dogék hivalgó mausoleumai végett, hanem mivel ott látjuk az olasz képfaragás két remekét: a Tizian s Canova siremlékeit. Utóbbi tudvalevő képmása a Krisztina főherczegné márvány emlékének az augusztinusok templomában Bécsben, csakhogy mintegy tükörben, fölcserélt elrendezéssel. A nemtő baloldalt ül a komor, hatalmas oroszlánon. Ezt Canova, amazt a mester növendékei vésték.

Az ember itt sehol sem adhatja át magát a nyugodt élvezetnek. Jobbról s balról mylordéknak

kificzamodott bár, de gördülő angol nyelven hadarják el a ciceronék a nevezetességek leírását. Régóta betanult leczkéjüket morzsolják le s az ánglius familia minden szavukat a tévedhetetlen Murray nyomán vizsgálja fölül. Mert az olasz templomba nem csatos fekete imádságos könyvvel, hanem vörös tábláju uti könyvekkel jár az ember. S itt is gazdagon terem az adoma s élcz, mely legszivesebben faggatózik a brit uraságokkal. Az egyik, midőn a nagy szobrász monumentumát magyarázgatta neki a pörgedelmes kalauz, a következő emlékezetes szókra fakad:

— That's Canovas memory? I've always thought, it were marber. Hogy hát ez a Canova (kanavász) emlék? Ő mindig azt hitte, hogy márvány. S a Zacchariában tavaly esett meg, hogy a Bellini madonnája előtt miséző papocskát master Snob félretolta az oltártól, kényelmesen akarván gyönyörködni a legédesebb Miasszonyunk aranyos gyermekében s az ő kedvesen muzsikáló kis pajtásában, a szent Jánoskában.

Az embert különös érzés fogja el, midőn valamely rég ismert, régóta kegyelt képnek meglesi az eredetijét. A Tizián *Assuntája* az akadémiában mint Mozart Credója zeng bele a lélek közepébe. Szive előbb ugy vergődik, mint a meglóduló

köteléken a léggömb, míg végre elszabadulva, repül fel a magasba, abba a verőfényes nagy üdvösségbe, hol béke honol és malaszt. Ez is olyan kép, mely nem a hívőnek, hanem a hitetlennek szól. Hatása térítő. Milyen boldog az, aki mindennap a megváltó művészet e főséges kijelentése elé járulhat imádkozni!

Veronese »*Látogatása*« előtt megvillant emlékemben úgy adoma. Az egyszeri szabólegény fölteszi magában, hogy már csak ő is megnézi azt a »*Don Carlost*«, melyről az érzelmes majszterné nem győzött mesélni, hogy az milyen rikató darab. Az emberi test hüvelyének tiszteltreméltó szerkesztője ott ül hát a karzat magasan s tetszik a darab neki is. De abban a jelenésben, midőn Posa térden állva a királytól gondolat-szabadságot kér, az ifju szabó elfintoritja arcát s kezével fitymálóan intve, így szól: »Ui Jegerl, der alte Witz!« Hát ilyen alte vicczeket jócskán leltem én ebben a gyűjteményben. Főképen azt a leányfejet, mely a Megváltótul balra tekint föl, meg azt a szép szakállu öreget a nő mellett nagyon régen ösmerem én metszetekből s kópiákból, mint afféle közhelyekké vált tanulmányfejeket. Valóságos kiárulása, détail-kereskedése ez a művészetnek.

Minden velencezi vándorlásnak vége és kiindulópontja a Piazzetta, a Márktér. Oda szorul, ott pezseg a város élete a nap minden órájában, éjfélig, hajnalig. A tér közepén estenden megszólal a katona-banda, mely a budapesti s bécsi térzenéhez szokott fülnek nem igen kedves. Volt idő, midőn pompásan fújták itt a legszebb olasz operákat, az andalító keringőt s a lábrándító polkát. De a jó zenészek csak a galamboknak muzsikáltak; mert amint rákezdték, a tér egy percz alatt kiürült s csak egy-egy suhancz ha ott leselkedett az oszlop mögött; hanem ennek aztán valami láthatatlan kéz megtépte a szomjas fülét s egy láthatatlan láb megrugta a dereka tövét, úgy hogy ez az egy hallgató is elpusztult onnan. Ez az osztrák elleni tüntetés korában volt, az ötvenes évek elején. Pedig, mi tagadás benne: a zsarnok hatalom szebben muzsikált az olasz egység minden prófétáinál.

Ott ülök a Specchi előtt, Magyarhonbul becsem-pészett olasz virginiámat sziva, szórva a morzsát a szürke galambok elé, akik a világ legszebb ducz-jában, a San-Marco födele alatt fészkelnek, s szür-csölve a kávé. A galamb oly kezes, hogy egész az asztalkámig tipeg oda s piros csőrével ütögeti a lábamat. Lehajlok, hogy megsimogassam, . . . s

egy kicsi pupos ember üti fel boglyas üstökét. Ő az, a jeles Luigi Pelicato, az artista pattinista, vagy goromba magyar néven: csizmatisztító. Egy fiókkal jár körül, melyben a szerszámait tartja s melyben, úgy sejtem, meg is hál az istenadta emberkéje. Oda sompolyog az asztalka alatt kinyújtott »mi rosszat sem gyanító« lábadhoz s a fél csizmátat orozva megsubiczkolja; aztán rekedt nevetéssel fölüti nagy fejét s följárja neked jó szolgálatait. Persze, hogy oda kell tartanod neki a másik csizmátat is. Ekkor Luigi Pelicato urban fölébred a művész s négyféle kefével — majd azt mondám ecsettel — pingálja meg lábtyüidet. Egyet-egyét sikál rajta, aztán hátralép, hogy a hatást megmérje, mint szokta tenni a piktor. Azt hiszem, hogy az olasz pattinistában is van művészi ösztön.

A tér közepén San Marco galambjait angol missek tartják jól, a szónak szűkebb értelmében bő kézzel hintve nekik piros bőrtáskából a piros buzaszemet. De tán maga az a sok idegen lány is olyan, mint a galambsereg, amely ide röpült, hogy a szépnek morzsáit szedje a begyébe. S hogy az egyik hölgyecske teljesen bebizonyítsa az ő galamb voltát: lágyan turbékolva hajtja fejét egy komoly fiatal embernek a vállára. Ennek a

párnak duczja a San-Marco alsó ivei alatt van, ahová betérnek és ahol a tapasztaltabb férj vagy akár a tudós apa megérteti a tubiczával, hogy a nagy hajónak megvetemedett girbe-gurba mozaikjával a nagy építőművész a hullámzó tengert akarta példázni.

A Campanile tetejéről ellátni messze, messze egész a havasokig, melyeknek fehér csucsá, kedvező időben, átvillan ide. Fölragyog az Adria is. Egy perczig azt hittem, egy nagy, nagy hajó árboczának a hegyén csüngve uszom el a világ végére, oda, ahol meghajlik az ég, talán egyenest bele a mennyországba. S maga alá tekintve, mindenki vele érez Castelarral; mert a mi szivünket is megszállja az aggodás, hogy ez a Velence egyszer csak megint belemerül a tengerbe, ahonnan, mint az emberi történelemnek élő csodája, kelt ki egykoron. Hogy odavész lagunáiba márványból és tengeri füből való koronájával, mint valami nagy Ofélia, ajkán az utolsó barkarol elhaló rimével.

Le a magasból! Nosza fekete hattyúm, te szép gondolám, még csak a Lidóra vigy át. A hirtelen jött borulat gyors foszladásban, s a lehanyatló nap egy szétszaggatott felhő élére veti izzó világát. Akár egy állandó, rózsaszínű

villámot látnék. A rongyos ház előtt rongyos legény foltozza hálóját. Szegény a fiu, de irigylem a sorsát. Reggel ha fölkel, este ha lenyugszik: az első és utolsó, ami szeméit éri, az Velencze.

Övé ennek a nagy dicsőségnek tündöklő napja. Enyém az az egy szál ismeretes napsugár, melyet innen elhozok a lelkemben.

Hát még ha e megszokott fénybe egy fiatal tűzhely édes világa szövődik bele!

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

A kipakkolt koffer.

MEGÉRKEZETT. Itthon van.

Mint megannyi érdemjel ragyog rajta négy ország pénzügy-őreinek fölszabadító jegye és számtalan vitézsi medália gyanánt rengenek rajta az ólom pecsétek. Borító vászna füstös, poros, tépelt, mint ahogy az igazándi zászlóhoz illik is.

Isten hozott magammal együtt!

Mily hűségesen őrzéd titkaimat, midőn hivatalan hivatalnok vájkált benned könyökig! Annyi rejtek-fiókod van, mint az asszonyi szivnek. Pedig a te egyetlen ravaszságod az őszinteség. Ezt el nem hiszi az ember; a fináncz még kevésbé. A használt fehérnemű minden szögletedből bugygyant a motozó ujjak elé. Ó, de az őrt meg nem lehet csalni. Bizonyosan lappang valami a szappanos meleg vizet szomjazó ing ránczaiban. Felkapja s ezer prófánus szem előtt kezdi rázogatni, úgy, hogy ha tizenhatéves lány lettem volna, a legszemérmesebb pirulással fordulok el

a szörnyű látványtól, asszonylétemre pedig bizonyosan el is ájulok. De így csak boszankodtam s egyetlen elégtételem az volt, hogy semmit sem lelt.

Pedig találhatott volna. Az ilyesmivel — bár nagyon hasonlít a lopáshoz — dicsekedni szere-tünk. Míg a szövetséges baráti hatalmak pénzügy-ministerét szedjük rá és károsítjuk financiait: ebben, tekintve hogy barátunk és szövetségesünk, van is egy kis logika. De valóságos genialitás, hősi bátorság fényes magasára emelkedik a csempészet, midőn saját dicső honunkat károsítjuk meg vele. Mert először: az én pár szivarom declaratiójából kikerülő három garasra nem szorult rá az én imádott hazám; másodsor: a pénzügy-miniszter tárczájában megnöveli azt a deficitet, mely előbb-utóbb megbuktatja. És minden korr-mánynak bukni kell, de legfőképp a finánczmini-sternek! Ez a hazafias politika.

Angliában, Franciaországban, Belgiumban egy kiegyenlített vendéglői számlán sem hiányzik a bélyeg. Nálunk megbélyegezni csak ministert szoktak. Legfőlebb még azt a folyamodványt, melyben a ministertől, akit ugyancsak letapos-tunk tegnap, ma alázatosan egy kis viczinális vasutacskaát esedezünk.

Értem azt, hogy az állam határainak bátorsága végett annyi várat építünk, annyi katonát állítunk, annyi kefét osztogatunk szét a legénység közt s annyi bronz ágyut öntünk, hogy tönkre tesszük vele a megmentett országot. De hogy a békésen alvó utast nehezen kivivott álmából Avricourtban, Gravesendben, Verviersben és Simbachban fölzavarják: ez égbekiáltó ostobaság. Mint hajdanában csak a becsületes ember szenvedett meg az utlevél miatt, ha azon egy karcsintás nem volt helyes, míg a gazember a legszabatosabb paszussal siklott át a határon — most is a tisztos utast abajgatják föl nyugalmából.

Véletlen-é vagy szándékosság, hogy a motozó állomásra mindig éjfél után érkezünk? Nyilván számítás; sőt bizonyosan az; mert az éjszaka félelmesebb s az utas könnyebben vall.

A nagy tusával, ravaszsággal s egy-egy ezüst karikával meghódított ülést diadalmi érzettel foglalom el; s nem is az esik jól, hogy nekem van, mint az, hogy másnak nincs. Hiszen vigasztalódásunk erkölcsi alapja az erkölcstelenség, az önzés. »Több is vészett Budánál!« Ez a jelszava. Sebemnek írja a felebarátom könyeinek, verejtékének vagy vérének többlete. Fokozódott kéjjel nyujtózokdom pamlagomon, ha veszem észre, hogy a

másik szorong ; jobban húselek, ha látom a »disznó melegben« hogyan izzad felebarátom. Ha kívül havaz, édes borzongás csiklándozza hátamat a meleg kályha mellett ; s ha hintóm ablakához csapódik az eső és a szélforgatta ernyő alatt viaskodik ott valaki az utcán : mélyebbre furódom a kocsi sarkába, lábamat kifeszitem, szememet behunyom, hogy gondolatban másodszor élvezzem át a jelenetet. »Köszönöm Uram, hogy nem vagyok olyan mint amazok!« Erre az imádságra is az Irás tanit bennünket.

De a büntetés nem marad el. Az ezüst karika varázsa állomásról állomásra csökken, ami azt jelenti, hogy állomásról állomásra egy-egy társat tuszkolnak a coupéba. Nem jó, hogy az ember egyedül legyen — e szent mondásnak teljesen igaza van az élet utain, de nem a vasuton. Kézi málhám mindszűkebb térre szorul, pedig mennyi kényes tárgy van közte ! A párisi kalapka lenge tokjára egy namuri bronz-öntőnek utazója dobja rá a gyár mintáival megtömött apró, de annál vaskosabb, jól vértezett bőröndjét. Oda, hova gémberedett lábszáramat nekitámasztom, beteges asszony ül, akin meglátszik, hogy erősödve tér meg a fürdőbül. Dohányzó-osztályban vagyok ; de a gyöngédség megtiltja a szivarozást. A kalauz,

akit megvesztegettem, azon való méltó neheztelésében, hogy oly kevés párom akad a nagylelkűségben: mind egy compartimentba tuszkolja a többi; hogy véletlenül én vagyok benn a coupéban, az az ő boszuságát nem csillapíthatja. Mert hiszen én nem adhattam neki annyit, mint amennyit a többi nem adott. Ennek a logikája az a láthatatlan súly, mely a sok láthatóval együtt keseríti meg az utazás örömeit.

— Uram, suttogja a beteg hölgy, önnek olyan jó arcza van.

(Ez a kárpótlás a visszavont lábszárakért.)

Amennyire a rázós vagon megengedi, meghajlok; persze kigyó-vonalban.

— Uram, én fürdőből jövök.

— Veszem észre. Jó színe . . .

— Ó, nem azért szóltam. Azt is tudom, hogy csak a melegtől gyult ki arczom. Higye meg, beteg vagyok.

— Csak tegye ide a lábát kérem az én ülésremre. Szívesen eltűröm; sőt örülök rajta.

— Köszönöm, mondja, s finom pir futja el homlokát. Ilyesmit nem teszek. Bizalomkeltő arcza egyébre bátorít.

— Parancsoljon!

— Uram, én Spaából jövök.

— Ah! Spaa? Spaa előkelő fürdő.

-- És drága.

— Azt képzelem.

— Főleg a csipke nagyon drága benne.

— A fürdésre szükséges fenyű-csipke?

— Nem uram, hanem . . . és itt szava alig hallhatóra válik. Hanem az a másik.

Ahá! Az a másik, mely nem a fán terem, hanem a brüsszeli tündérujjak hegyéből hajt ki. Hm, hm.

— És aztán? sugom vissza.

— Uram, önnek olyan bizalomkeltő arcza van . . .

Ujra meghajlottam volna, de attól tartottam, hogy fejem összekoppan a hölgy fehér homlokával, strucztojás a galambtojással.

— Asszonyom . . .

— Uram . . .

Szünet. A coupébeli társaság többi tagja összenéz s különféle gondolatai támadnak a hirtelen szövődött viszony felől.

— Uram, önnek oly bizalomgerjesztő arcza van . . . de nemcsak ez . . . nevelt modora, mely a lovagiasságnak biztositéka, arra bátorít, hogy vallomást tegyek önnek.

Kezemet a szivemre teszem.

— Asszonyom . . .

— Uram . . .

Mi lehet ez? . . . Hah! . . . mondják ilyenkor idősb Dumas és Suë . . . egy gondolat villámként hasítja át agyamat. Ez ő! Tegnapelőtt Mainzban olvastam, hogy a férjével Spaaba utazott.

— Kegyelmes asszonyom, rendelkezék velem! A bíró, a törvény merev szempontjából önt el lehet ugyan itélni: de bátorsága, önfeláldozása, hűsége csodálatot érdemel!

— Hogyan? Ön tudja? . . .

— Nem a rendőr finom orrával, de a lelkesedés ösztönével, a méltatás erős szimatával ismerem rá önre. Bizzék bennem, legyen bátor, mint volt eddig. Hol van elrejtve?

Megszoritá kezemet.

— Abban a kisebbik, himzett bársony táskában, melyet fejem fölött lát a hálóban. Jaj, oda sem merek nézni!

— Micsoda? Abban a kisebbik táskában? Nem is a nagyobbikban?

— Ó, igen jól fér el a kicsiben.

— Hiszen a marsál kövér ember! . . . ront ki belőlem nagyhirtelen a szó.

Aztán tenyeremmel nagyot csaptam a szájamra.

Most a hölgy hökken vissza.

— A marsál? A kövér ember?

— Hogyan? Hát ön nem Josephine Bazaine? Ön nem szökteti meg a férjét? suttogom.

— Nem uram. Most először hallom ezt a nevet. Nekem divatkereskedésem van Berlinben s a férjem Carlsbadban fürdik. Abban a kisebbik táskában . . . (sugva) brüsszeli csipke van, huszonkét méter brüsszeli csipke . . . Uram! . . . Önnek oly bizalomgerjesztő arcza van! . . .

Már most az öklömmel csaptam a homlokomra.

— Tehát kegyed attól tart, hogy megcsipik a csipkéjét?

— Attól, uram. Széchenyi Könyvtár

— S azt kívánja, hogy én . . .

— Igenis, hogy ön . . .

— Rejtsem el?

— Rejtse el! . . .

— Merci! Azaz, hogy igen szívesen. S ha rajta érnek?

— De mikor önnek olyan bizalomgerjesztő arcza van!

Fejem hirtelen megfájdult. A legelső állomáson hideg vízbe áztatva hosszú, fehér czifra csikokat — nem volt egyéb rongy a kéznél — forró

homlokomra szorítom oda nagy fekete selyemkendővel. Egyuttal a torkom is megfájdul. A lég-huzamban kemény náthát kaptam. Azt is nedves hűdeg csikokkal tekergetem körül és alig bírok nyelni.

— Önnek nem árt meg a huzam, asszonyom? Legalább a feje fájhatna egy kicsit.

— Uram, nekem el nem hiszik, s önnek oly . . .

— Tudom. De ha majd nem látszik meg a borogatótul az a bizalomgerjesztő arcz?

— Ami látszik belőle, több mint másnak az egész képe.

Köszönöm. És mért ne adjak segédkezet a német jövedék megcsonkítására? Adok biz én!

A fájdalomenyhitő köteléktől szerencsére úgy megfájdult a fejem, hogy arczom nem csak bizalom-, de szánalomgerjesztő is volt már.

Döngve repült a sok láda a motozó pajta kő talajára. Emeletes kuffer, óriási kosár, meztelen és köpönyeges bőrönd, nagy és apró táska, ernyő- és kalap-tok, csomagrejthő plaid s megannyi málhadarab nagy kazalban magaslik már. A hordárok nyögve czepeklik be a terhet, hogy a fináncz fölületes megtapintása után ismét visszaemeljék a társzekérbe. A nyomá-

ban álmos asszonykák, felriadt kisasszonyok. Szegényeket így megbolygatni! Kusza toilette, félrebillent kalap, alácsusszant csokor, téltul összetüzött fichu a kioldott kebel fölött, egymás válla fölé sandító ládatulajdonosok, a bőröndök hasonlatossága, a félreismerés, a hercze-hurcza, reclamatio, heveskédés, mentegetődzés, a hadonászó mama karján sivalkodó gyermek, akinek csitítása végett apa az apró kulcsokat táncztatja meg; tizféle nyelven zsongó békétlenkedés, a sarokban egy-egy lemondó alak, a douanierval vitatkozó rumuny, ki egy tuczat női keztyűről azt meri állítani, hogy maga viselte, csak Párisban tisztította meg s ott hajtották össze ilyen keskenyre; a kölcsönös irigykedés, hogy ennek a ládájára csak ránéztek, míg a másiknak a beleit is kiforgatták, pedig szennyesnél, kiolvasott könyvnél s egy összetört tükörnél egyebet sem birtak belőle kikotorni — mindez annyira elkábit, hogy a nagy viaskodás után a váróteremben elénk öntött folyadékról azt hisszük kávé s jóhiszeműleg szürcsöljük.

Végre — »en voiture!« — »einsteigen!« — egy lökés, két gurulás, és tul vagyunk a határon. Még egy napi iramodás . . . és leemelik harczkivivott kufferemet a hintórul, s a legény a hor-

dárral fölszuszog vele az emeletre, míg Juczi az apró táskával repül elől, hogy »megérkezett a nagyságos ur!«

A nagyságos ur bizony sok tücsköt-bogarat vásárolt össze mindenütt, ahol megfordult, nagy öröme a boltosnak, de nagyobb megütközésre az asszonynak, aki ugyancsak rázza fejét azokon a drága haszontalanságokon, miket az urára rádísputáltak a külföldön.

Kék selyem topán — fi! Mauvais genre! Strucz-tollal szegett dolmány — out of season! A fehér kéz idegesen hántja le a csomagokrul a papirost. No, ez biztató! Mi van benne? Óvatosan bontja ki — husz darab szorosra kötött, piszkos gallér! Hát ebben? Me. Judic a »jolie parfumeuse« és Mlle Chonchonette, a »Gaité« uj divjának fotografiái. Meg egy női kalap! Hogyan? Hát az a francia chipie azt hiszi, hogy mi itt Pattagoniában élünk? pattog az asszony. Ilyen bolond gombát akasztani az ember nyakába! Hiszen ilyet Oláhországban sem hordanak! De minek is ártod bele magadat az olyanokba, amikhez nem értesz? Legalább abból a hideg borogatóbul hoztál volna haza vagy husz rőffel.

Milyen jó itthon! Hogy megnőtt szemben emeletésre az a földszintes ház, meg a lisztesné-

nek a Pufikája is hogy megnőtt! A gesztenyés is megfoldozta a nagy ernyőjét. Istenem ily rövid idő alatt mennyi változás!

Mig az asszony vájja ki a bőröndbül amit csak belegyűrtem, kihajlok az ablakon. A közel pályaudvarról átsívít hozzám a mozdony.

Jaj, de mehetnékem van!

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

TARTALOM.

(2-dik kötet.)

N Y U G A T.

Lap.

»Hôtel de deux Mondes« (1892):

I. Hôtel-világ	3
II. A francia Debreczen	15
III. Tóköz és Hegyalja	26
IV. »Li«	35
V. Femetőből a korcsmába	45
VI. Orgonavár	54
VII. »Svájci labdacsok« (Az én saját patikámból)	66
A Léman (1890)	76
A thuni tavon (1871)	87
München	99
Majna. — Rajna. — Szajna :	
I. Frankfurt	109
II. A Taunusban	122
III. A niederwaldi Germaniáról s a többi Ger- maniaról	129
IV. A Rajnán	136
V. Az Eiffel-tornya körül	148
VI. Soledad, a spanyol cigány leány	155

	Lap.
VII. »A fekete macska« (Le Chat noir)	161
VIII. Kocsisok	173
Páris 1871-ben	189
A »Pavillon de la presse«	202
A légben	220
Magyar »különlegességek« Párisban	238
Ingyen	248
Hiúság vására	260
Brüsszel felé	278
Brüsszel I.	291
» II.	305
Ostende	318
London felé	333
London I.	346
» II.	358

D É L.

Olasz ut :

I. Apró vizektől a nagy vízig	375
II. Az Adria mellől	385
III. Velenceze	390
IV. Velencei séta	405
V. Bucusi Velenczétől	418
A kipakolt koffer	431

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

